

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

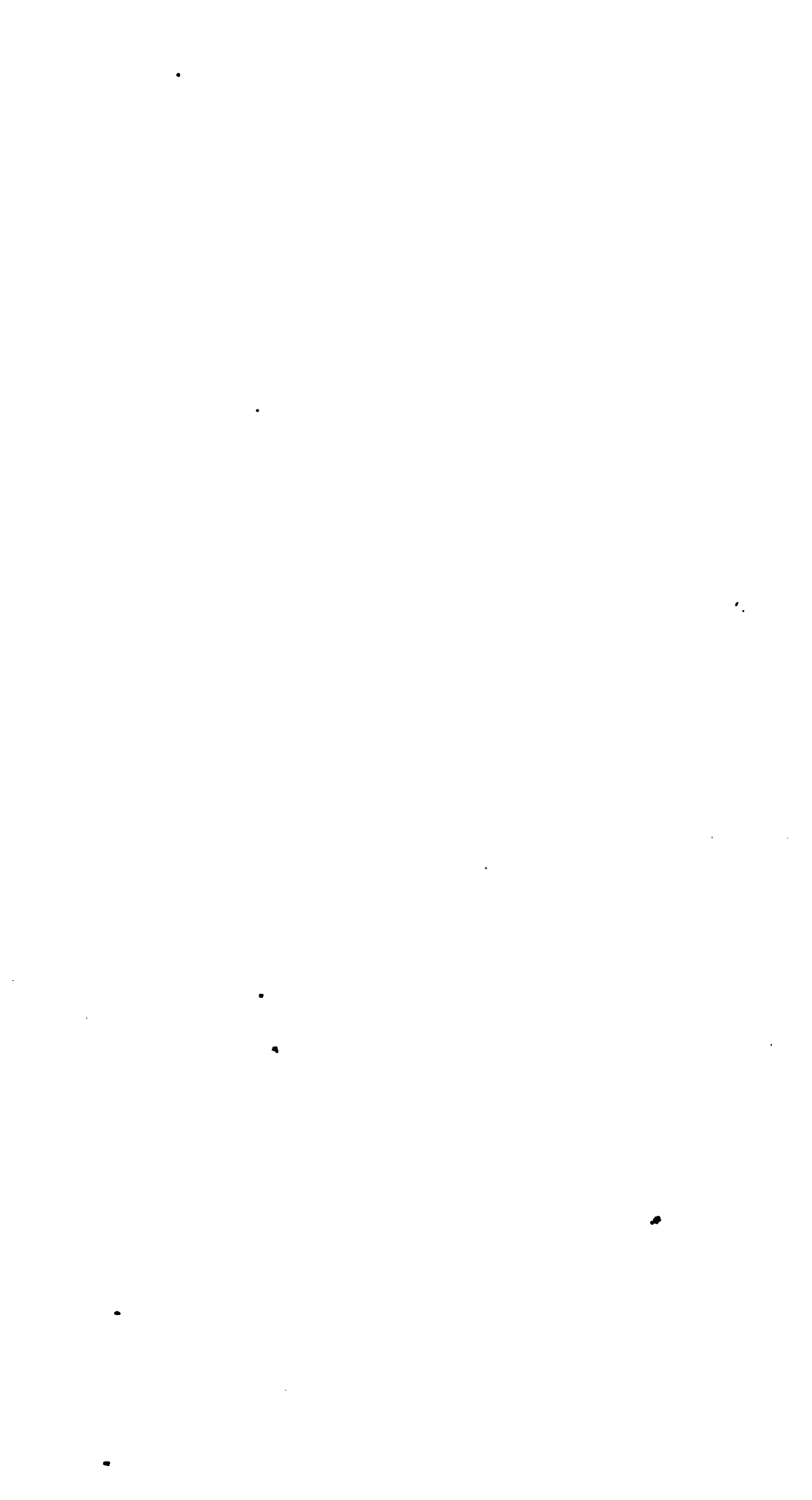
Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

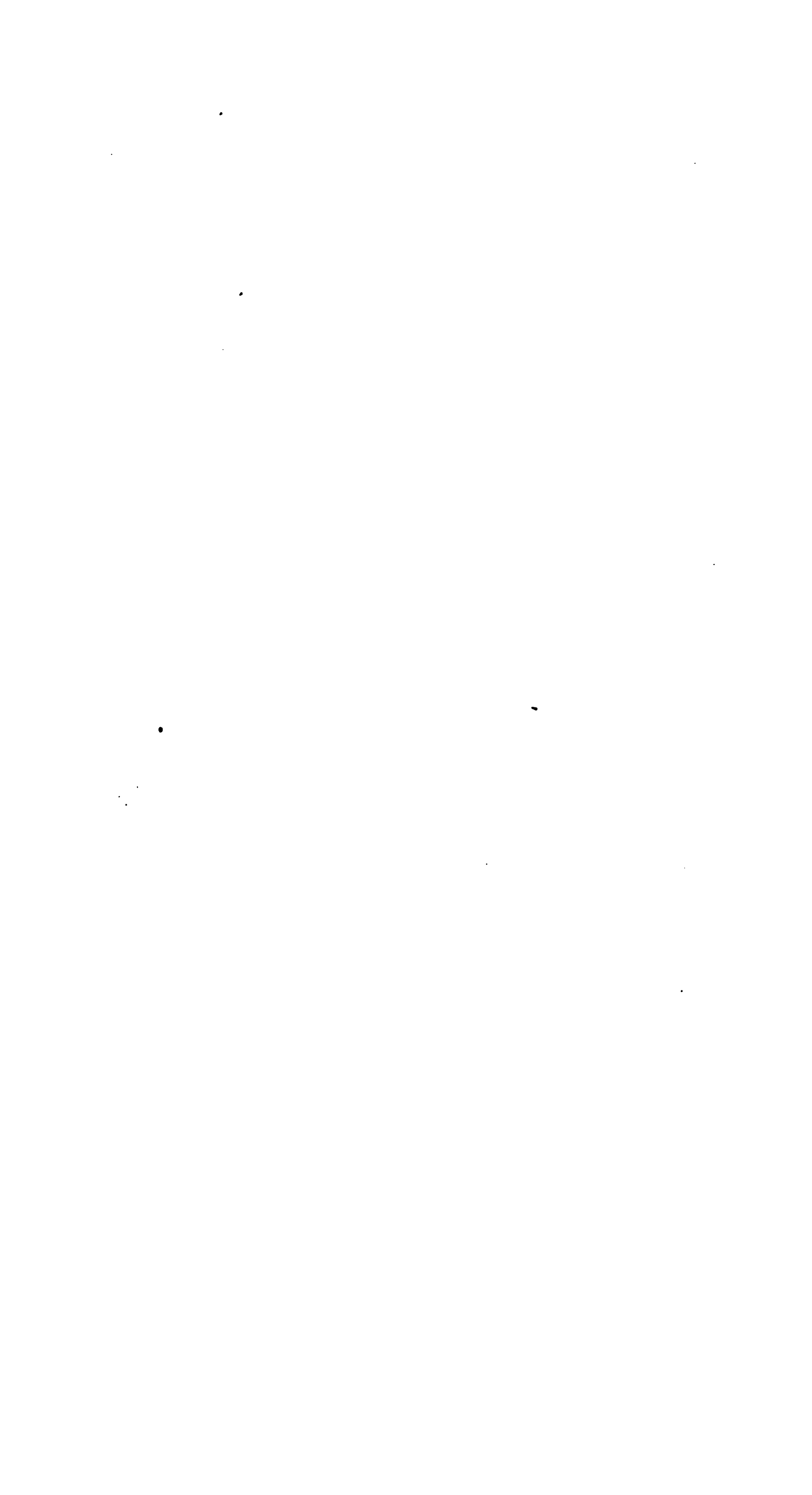

600091638X

COMMENTARIUS PERPETUUS.

Typis A. W. Sythoff.

COMMENTARIUS PERPETUUS

IN

PRIORIS PAULI AD CORINTHIOS EPISTOLAE

CAPUT QUINTUM DECIMUM

CUM EPISTOLA

AD

W I N E R U M

THEOLOGUM LIPSIENSEM.

AUCTORE

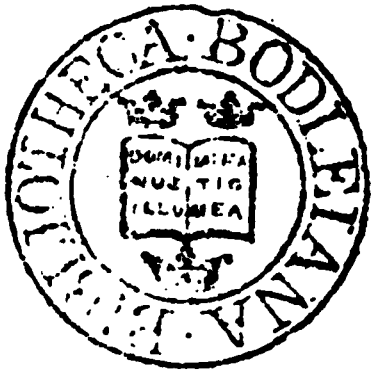
WESSELO ALBERTO VAN HENGEL.

SYLVAE DUCIS

APUD FRATRES MULLER.

—
1851.

101. 6. 174.

GEORGIO BENEDICTO WINER

THEOLOGO LIPSIENSI

WESSELUS ALBERTUS VAN HENGEL

THEOLOGUS LEIDENSIS.

Itaque tandem aliquando, Clarissime WINER! Commentarius, quem tibi plus semel a me parari scripseram, typis excusus est. Quantum Deo debeam, qui senectutem mihi dedit, neque ad alia studia inertem, neque huic labori imparem, pro beneficii magnitudine verbis explicare nequeo. Hominum autem, amicitiae vinculo mecum coniunctorum, neminem habebam, cui laborem illum potius quam tibi dedicarem. Nec mihi quidquam iucundius erat, quam per hanc occasionem publice testificari, quanti te, Vir Praeclare! faciam. Sed libri, ad cuius editionem tu ipse me excitasti, in fronte quoque tuum extare volebam nomen, cuius auctoritate aliis commendaretur.

Propositum Commentarii in *Epistolam PAULI ad Romanos* scribendi, quod iam dudum tecum communicavi, ad effectum non pervenisse, aegre, quaeso, ferre noli. Primum enim, quominus consilium illud rite peragerem, impedimento mihi necopinatus multarum fuit occupationum

quasi concursus. Deinde, quum libros, ad hanc Literarum Sacrarum partem illustrandam compositos, in molem excrescere viderem, a novo periculo faciendo valde deterrebar. Et magis magisque mihi persuasum est, me, annotatione ad selectos huius Epistolae locos, quorum explicationi me prodesse posse arbitrarer, conscribenda, ingravescenti aetati melius consulturum esse, quam si arduum susciperem opus elaborandi in totam Epistolam Commentarii. Itaque ad editionem tantum parare constitui quidquid mihi reperisse videbar, quo ad sententiam auctoris rectius intelligendam conferre possem. Praeterea vero alia mihi in promptu sunt, quae, ubi singula accurate limare et perpolire mihi contigerit, ex scriniis in lucem expromam. Honorificum enim, quo nunc fruor, otium otiosum non esse sinam, quamdiu pectori meo infixum manebit illud SENECAE: *vitam sine literis mortem esse et vivi hominis sepulturam*. Sed ut omnem CHRISTI sectatorem quotidie mortis meminisse decet, ita me senectutis imbecillitas spem longam inchoare vetat.

Ad Commentarium nunc elaboratum revertor, ut ad te, Vir Honoratissime! scribam, quae omnes lectores scire cupio. Postquam ante quatuor iam annos hoc opus susceperam, identidem illud variis de causis seponere coactus sum. Tela vero iterum iterumque recepta et tandem pertexta, ecce, haud pauca ei inesse vidi, quae denuo tractare necesse esset. At ne sic quidem mihi omnes, quas hoc Caput *Epistolae PAULI ad Corinthios* habet, tollere licuit difficultates. Immo ingenue fateor, me plus semel, quum sententiam dicerem, mihi ipsi non satisfacisse. Sed indulgentiam, quam errorum meorum experientia me implorare iubet, mihi a te, Vir Humanissime! non recusatum iri confido. Et fortasse de iis, quae a me omissa vel commissa sunt, lenius iudicabunt, qui me magis laudandis, quam reprehenden-

dis aliis delectari compererint. At mihi tamen crede, me hunc Commentarium neutiquam iuris publici facturum fuisse, nisi speravissem fore, ut eo contineri censerentur nonnulla ad Theologiam provehendam appositae. Haec vero non is sum, qui nova appellare ausim, quippe probe sciens cum ISOCRATE, haud ita crebro inveniri, quod de rebus, quae omnium in ore atque sermone sunt, nemo antea dixerit. Neque ea hîc recensere convenit, ne amplissimae tuae doctrinae immemor esse videar. Lectoribus autem huius libri pleraque eorum tanquam digito monstrabunt indices ad calcem eius adiecti. Hinc etiam apparebit, me alienum esse a connivendo in erroribus, quibus antea, quum literis aliquid mandarem, implicatus sim. Quod sane, si dies, ut in Proverbio est, diem docet, neminem prudentiorem offendet. Hactenus omnes me, quod auxilio Divino acceptum refero, mihi constitisse videbunt, ut nihil sanctius et antiquius habere pergerem quam unum id, quod verum est, indagare et propagare. Nam quominus illud unice sectarer, neutiquam me deterruit timor, ne hominibus displicerem, qui id minus agunt, ut Scriptorum Sacrorum doctrinam ex verbis eorum eruant, quam ut sua commenta iis obtrudant. Itaque interpretatione, non ad Theologorum vel Philosophorum placita, sed ad Hermeneuticae leges instituta, non dubitavi candide et religiose referre, quidquid auctoris orationi inesse videbatur. Quam maxime autem gaudebo, si tecum Viri iudicaverint harum rerum intelligentes, me hac via regia nonnihil lucis affudisse loco, beatam illam immortalitatem spectanti, in qua hominis Christiani spes omnis sita est. Vituperationes, quas haec agendi ratio effugere nequit, patienter feram ad CHRISTUM, Divinum verae doctrinae vindicem, oculis conversis. Sed solatium quoque praebebit cogitatio, nihil aliud mihi accidere, quam tibi omnibusque bonis,

quicumque liberali ingenio praediti factionibus servire nolunt.

Enimvero quocumque quisquis in loco est, eadem illi est acerbitas ex tristissima horum temporum conditione, de qua te, Vir Optime! mihi plus semel scribere meministi. Nae ego ingratus homo sim, nisi me habere dicam, quod huic patriae meae gratuler, quoties cum domesticis comparo, quae apud externos alii ad populos Socialismi et vel Communismi fraudibus corrumpendos, alii ad superstitionis torporem mentibus iniiciendum machinantur. Quid auream illam in civitate memorem libertatem, quae nobis a maioribus tradita est certisque legibus stabilita? At vel sic tamen animorum commotiones, quibus tota fere *Europa* perturbatur, his quoque in regionibus gravissimas creant molestias. Nobis quoque in sinu sunt, qui omne, quod aut rebus publicis salutare, aut mortalibus cum CHRISTI nomine sanctum et venerabile est, hostiliter aggrediantur. Praecipue vero curam nobis et sollicitudinem iniiciunt homines, qui, suo arbitrato inter CHRISTI sectatores dominari cupientes, communi consilio id moliuntur, ut libere de rebus sacris sentiendi loquendique facultatem imminuant vel tollant. Sed hac in scena apud nos eandem atque alibi tragoediam agi, tibi profecto narrare non opus est. Et nosti haud dubie, plerosque primarum partium actores, licet ingenii dotibus, aut generis nobilitate, aut probitatis fama splendeant, Theologos non esse, ceteros fere omnes, quotquot velut altis cothurnis incedant, Theologiam vel a limine tantum salutasse, vel minus verum ex tenebris eruendi, quam placita sua tuendi causa tractasse. Nec te fugere potest, quam amice illi cum quibuslibet Traditionis Veteris patronis conspirent, ut omnibus in doctrinae Christianae explicatione progressibus obnitantur. Nostratibus igitur haud secus quam Saxonibus aliisque Germanis, ubi de-

inceps persecuenda aiunt, quae Reformatores sacrorum ad depravatam CHRISTI societatem, tanquam AUGAE stabulum, sordibus purgandam inchoaverint, impietatis nota inuritur. Quantum gloriae antiqua Batavorum Respublica GROTIUS debuerit, quantumque lucis ei Literarum Sacrarum interpretatio ad hunc usque debeat diem, neminem paulo intelligentiorem latet; quid vero, si tibi dixero, sine pudore prodire, qui, ad LINGUETI, VOLTARII similibusque obtrectatorum imitationem, Virum Immortalem sugillent vetusque iactent maledictum, librorum eius lectorem quasi per ignes incedere cineri doloso suppositos? Sed cum plura? Repetere nolo, quod me nuper, quum postremo Orationum mearum Sacrarum volumini praefarer, cum discipulis meis antiquioris et recentioris memoriae questum esse recordaberis.

De motibus animi, quibus harum rerum auctores variis in terris agitentur, nos, Vir mecum Coniunctissime! non valde dissentiemus. Satis magno numero hac in patria mea pariter atque alibi sunt, qui, superstitiosa maiorum reverentia obcoecati, laude dignos deputent homines Theologiae progressibus adversarios. Partem fallit opinio, ipsam religionem Christianam in discrimen adduci, si quando a fidei, quae dicuntur, formulis, seculo XVI et XVII constitutis, discedatur. Nec paucos transversos agit timor, ut aliter quam veteris doctrinae freno cohiberi possit effusa populorum in civitatibus licentia morumque corruptela. Utinam penes illos omnes nulla alia culpa sit, quam quod sibi ipsi fraudem fieri patiantur! Nihil sane, haud infitior, iniuriosius est quam dubitatio, an satis multi eorum rectae voluntatis ducantur conscientia. Sed quis esse negaverit, qui, PROTEI similes, varias sibi formas induant aliudque in pectore, aliud in ore ferant? Tibine, obsecro te, incogniti etiam sunt, qui artes et fallacias misceant ad cerebri male sani somnia, quae sibi cre-

denda esse persuaserint, usquequaque propaganda? Quidquid vero harum rerum est, intolerabilem duco arrogantiam hominum, qui in Theologia puerorum et infantium instar sunt; et de eius tamen capitibus tanquam paterna gravitate decernere audent. Levitatem indignor multorum tam patriciae quam plebeiae stirpis, ubi semidoctis aurae popularis captatoribus, quin meris etiam nugatoribus propterea, quod recte de rebus sacris sentiendi famam habent, hac in disciplina principatum fere attribuunt. Quamobrem non valde miror, identidem, etiam inter nostrates, audiri voces societati Christianae increbrescentem superstitionis caliginem praenunciantes.

Sed his vocibus, ut ego non perturbor, sic te, Vir Summe! quo forti animo es, minime perturbatum iri scio. Meliora videlicet nos a Divino huius mundi Rectore speramus, quam ut ignorantiam, quae praesentis mali praesentissima causa est, recuperaturam credamus, quidquid imperii in animos amiserit. Tum ipsas, quas liberale Theologiae studium multorum in mentibus egit et quotidie agere pergit, radices altiores esse novimus, quam ut ei metuenda sit ulla labes. Et nonne horum dierum conspiratio ad disciplinam veluti catenis constringendam satis magna ex parte hinc oritur, quod plerorumque segnitie a progressibus sequendis abhorrere solet? Equidem nescio, an huius rei cogitatio plus ad erigendum, quam ad deprimendum valeat animum, praesertim recolentibus illud, quod eleganter apud MENANDRUM *Parmenoni* dicitur, quidquid boni in vita humana sit, id ipsis ex malis progenerari. Itaque cum iis consentio, qui horum temporum faciem imaginem referre putant corporis feбри laborantis, ut excretis pravis humoribus ad sanitatem pristina firmiorem perducatur. An serius ocius medicinae nonnihil allatura sit illa, ut Graeco vocabulo utar, *φιλανθρω-*

πία, quae hisce diebus in generis humani salute et amplificanda et confirmanda per varias terrarum regiones variisque modis occupata est, quis ego sum, qui explorare queam? In hanc certe, cuius defensoribus tempus eget, rerum sacrarum causam non quadrat arbitrium, quale olim ad lites Graecorum dirimendas Amphictyonibus delatum est. Sed quam praeclare cum hominibus ageretur nomen CHRISTI profitentibus, si supremum aliquod existeret concilium, in quo viri doctrina et probitate maxime insignes, salva unicuique sentiendi sententiamque dicendi libertate, pacem et concordiam tuerentur!

At quid quod ante pedes est procul quaero? Donec inter homines variarum partium tuis scriptis, Excellentissime WINER! suus erit honos, ignorantiae contagio a Theologiae finibus sine dubio arcebitur. Tua quam maxime, quinquies edita, Grammatica librorum Novi Testamenti, quibus omnis Doctrinae Christianae elementa continentur, legitimam interpretationem ab imperitorum libidine, apud posteros etiam, vindicabis. Mihi autem qualis quantusque tu ad sensum Literarum Sacrarum investigandum dux et adjutor sis, hic ipse tibi multifariam testabitur Commentarius. Sicubi de via, lectoribus a te monstrata, paululum deflectendum esse monui, te candorem meum probaturum esse confido, etiamsi disputatis intersint, quae improbanda censeas. Maiorum more Latine scribere coactus sum, nisi exteros latere volebam, quae ad celebrem hunc Novi Testamenti locum illustrandum tentassem. Familiaris enim sermonis vernaculi consuetudo vix extra angustos egreditur fines, quibus haec patria mea circumscripta est. Quod uti te non fugit, ita me ubertim docuit experientia, quum animadverterem, notitiam plerorumque, quae commentatus essem, iis etiam, quae ceteris potiora ducebam, haud exceptis, ulterius non penetrasse. Quapropter si mihi dabitur facultas in ordinem redigendi, quae supra ad editionem

destinata esse scripsi, curabo, ut eorum quoque nonnulla Latine prodeant. Hoc autem, quicumque in eo offendatur, a te non reprehensum iri auguror, quem haud ita pridem intellexi metuere, ne nimio hominum fervore linguae Latinae usus ex scholis et Academiis tolleretur.

Iam praestantissimis Academiae Leidensis alumni, ABRAHAMO KUENEN, Theologiae doctori, S. S. Ministerii Candidato atque Interpretis Legati Warneriani Adjutori, et CATHARINO FORANDINO ZEEMAN, Theologiae Studioso, qui mihi ad corrigendos operarum errores adiumento fuerunt, publice grati animi significatione facta, nihil aliud mihi reliquum est, quam ut tibi, Vir Amicissime! valedicam. Quum nuperrime mihi scripsisses, te, facto per Germaniam superiorem itinere, promte et alacriter ad consueta studia rediisse, dicere nequeo, quam laetus nuncius mihi fueris. Nihil superesset, quod optarem, si quando per tabellarium publicum Literas acciperem, quibus me certiore faceres de curata tandem, qua multum laborasti, oculorum valetudine. Equidem Deum O. M. precibus adire non desinam, ut hac diu corporis animique incolumitate fruaris, qua singularia illa, quibus totam hominum Christianorum societatem tibi devinxisti, merita, quantum cumulado cumulatu locus est, adaugere possis. Ceterum, quamdiu vivam, tibi probare conabor, in me neutiquam convenire Proverbium, quod ATHENAEUS iam ab humanitate alienissimum dixit, amicos e longinquo habitantes amicos non esse.

Scripsi LEIDAE d. XVII Octobris 1851.

INTROITUS.

Inter monumenta vetustatis, quae sine ulla controversia PAULO Apostolo debentur, *prior ad Corinthios* est *Epistola*. Hanc *Ephesi* tertio scripsit anno, quo ad causam CHRISTI agendam ibi versabatur. Praeter explanationem sententiae, in Literis nunc deperditis ¹⁾, de fugienda improborum consuetudine dictae, reprehensionem ea continet litium et controversiarum, item errorum et flagitiorum, quorum fama in *Ioniam* pervenerat, et responsionem ad quaestiones aliquot, a sectatoribus CHRISTI auctori propositas. Inter illas autem quaestiones argumentum quoque collocare, quod Capite XV tractatur, profecto nihil habet a fide alieni. At huic tamen Capiti indicia, qualia in praecedentibus exstant ²⁾, ad Literas acceptas responderi, insunt plane nulla. Nec vero hac in causa dissensionum illarum, quae Cap. I: 12 notatae sunt, vestigia deprehenduntur. Quid igitur superest quam sumere, PAULUM, ad huius Epistolae finem, *de reditu mortuorum in vitam* sententiam dixisse, ut succur-

¹⁾ I *Cor.* V: 9.

²⁾ Cap. VII: 1. VIII: 1. XI: 2. XII: 1.

reret lectoribus, quorum animos a cavillatoribus nonnullis ¹⁾ turbari audivisset?

Ad quaestionem, quinam cavillatores illi fuerint, nonnulli ita responderunt, ut modum transirent. MELANCHTHONUS ²⁾ triplex recensuit genus: praestigiatores, in mortuorum resuscitatione *Allegoriam* esse fingentes, quae *morum* significaret *emendationem*; tum alios corporibus vitam reddi negantes; denique homines, qui, *Epicureorum* et *Sadducaeorum* similes, corpora simul et animos exstingui putarunt. Aliter recentiori memoria HEYDENREICHIUS ³⁾ triplex eorum, quos sibi Apostolus redarguere videbatur, distinxit genus, duobus, quorum alteri omnem immortalitatem, alteri corporum reditum in vitam aspernati sunt, tertios adiiciens homines, et de tempore revocationis mortuorum in vitam laborantes, et de sorte aestuantes superstitum hac in terra usque ad diem CHRISTI illustrem. Et iam CHRYSOSTOMUS ⁴⁾ Corinthios nunc facit cum HYMENAEO et PHILETO ⁵⁾ dicentes *resurrectionem iam esse peractam*, nunc vero *resurrectionem nihil aliud quam animi purgationem* esse contendentes. Sed quae vs. 12. leguntur: *πῶς λέγουσιν οὗτοι ἐν ὑμῖν, ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν*; nullam

¹⁾ MEYERUS, *Kritisch exeget. Handbuch*. Ed. II. p. 308, 309 hos cavillatores ex hominibus fuisse coniiciens, qui ab APOLLO dicerentur, significanter tamen *ipsam*, virum illum professam, *sectam* hinc non in censum venire monet. Viri Docti autem, quos GIESELERUS, *Lehrbuch der Kirchengeschichte*. Ed. IV. Tom I. Part. 1. p. 111 et OSIANDER, *Comment. über den erst. Brief P. an die Korinthier*. p. 9 sqq. disputationem de variis Corinthiorum partibus nuper renovasse tradunt, Caput XV plerumque reliquerunt intactum. Iudice BAURO, *Paulus, der Apost. J. C.* p. 326, 327, uno inter principes, argumentum huius Capitis cum litibus Cap. I: 12 notatis nihil commune habet.

²⁾ *Argumentum et brevis explicatio prior. Ep. ad Corinth.* Opp. Tom. IV. p. 295.

³⁾ *Comm. in prior. divi Pauli ad Corinthios Epist.* Tom. II. p. 445 sqq.

⁴⁾ *Homil. in Ep. I ad Corinth.* XXXVIII. Opp. Tom. X. p. 350.
MONTEF.

⁵⁾ 2 *Tim.* II: 17.

praebent ansam cogitandi, PAULUM se erroribus varii generis opposuisse. Quaestiones autem vs. 85 memoratas non seorsim considerandae sunt, sed coniunctim cum tota disputatione praecedente, unde sua sponte emanarunt. Et omnia hoc in Capite, etiam ubi digressiones fiunt, tam arte cohaerent, ut hodie interpretes de eo inter se consentiant, unum esse argumentum, quod auctor ab initio ad finem persequatur.

Sed quale hoc argumentum sit, quaestio est multo difficilior. Nullis rationibus nititur, quod haud paucis ¹⁾ visum est, vs. 12 *Sadducaeismi* notari sectatores, vel homines certe in *Sadducaeismo* natos et educatos. Nec minori praesidio instructi alii ²⁾ hic *Essaeos* vel *Essaeismi* placitum in censum venire contenderunt. Sed hanc sectam, quacum nec JESU, neque Apostolis ullum commercium fuisse novimus, vel ejus placitum in Corinthiorum societatem CHRISTO dicatam penetrasse, plane incredibile est. Qui autem a *Sadducaeis* vel *Sadducaeismo* fautoribus corrupti erant, tenere non potuerunt, quod PAULUS Corinthios tenuisse sumsit, JESUM ex morte in vitam rediisse. Minus longe quaesita est sententia eorum, qui errorem hoc loco refelli putarunt ex *Gnosticismo* vel *Philosophia Orientali* ad CHRISTI sectatores propagatum ³⁾. Eodem fere tendit vel non

¹⁾ MICHAËLIS, *Inleid. in de Godd. Schriften van het N. V.* Tom II. Part. I. p. 484. STORR, *Opusc. Acad.* Tom II. p. 327 sqq. FLATT, *Vorlesungen über die beyde Briefe P. an die Corinthiër.* p. 349, 350. KNAPP, *Script. var. argum.* Ed. II. p. 310 sqq. Iam CALVINUS, *Comment. in Ep. I. ad Corinth.* p. 202 homines redargui dixit *fascinosos Sadducaeorum delirio.*

²⁾ MOSHEM, *Erklärung des I Briefes Pauli an die Gemeine zu Corinth.* SCHWEGLER, *Das nachapostol. Zeitalter.* Tom. I. p. 164.

³⁾ HAMMOND, *Epistolae S. Ap. et Apoc. S. Joann. ex Vers. Vulg. cum Paraphr. et adnot. auct. CLERICO.* p. 192. GURLITTUS in POTTII *Syll. Comm. Theol.* vol. V. p. 21 sqq. BOSVELD, *De waarheid der opstanding van onzen Heer J. C. cet.* p. 99 sqq. MEBIUS, *Jezus leeft en wij zullen leven.* p. 6, 7.

multum certe differt, quod USTERIO ¹⁾ aliisque ²⁾ placuit, Apostolum se opposuisse *Allegoristis*, HYMENABI et PHILETI similibus, qui prava interpretatione formulae ἀναστροφῆς νεκρῶν incautis fraudem facerent. Hae vero itidem merae sunt coniecturae, omni, quo probentur, carentes argumento. Haud scio quoque, an PAULUS lenioribus verbis usus sit, quam ut disputasse videatur adversus homines, qui perhiberent post mortem nihil superesse. Quod etiam ipsum sumere vetat, ex EPICURI schola profectos esse, qui ab eo redarguantur. Tum ratiocinatio vs. 32, ut post alios recte monet RÜCKERTUS ³⁾, lectores prodit a vita, ad quam sequendam *Epicurismus* ducit, omnino abhorrentes. Hoc unum auctor scribendo τινὲς ἐν ὑμῖν evidenter docuit, nonnullos illos, quorum argutias diluere conaretur, ad societatem CHRISTI pertinuisse. Satis certum quoque videtur, quod cum ZIEGLERO ⁴⁾ plerique autumant, eos *ex gentium communione* ad CHRISTI partes transgressos esse. An iure suo NEANDER ⁵⁾, MEYERUS, OSIANDER aliique ⁶⁾ eos Philosophia quodammodo habuerint imbutos, WETTIUM ⁷⁾ haud sine causa dubitasse intelligemus inde, quod PAULUS iis popularem tantum argumentationem obiecit, nihil admiscens ex disciplinae fontibus petiturum. Quaestio autem, cur absque tali commendatione tantum valuerint *Corinthi*, ut CHRISTI sectatores se iis

¹⁾ *Entwicklung des Paulin. Lehrbegriffes*. Ed. VI. p. 344 sqq.

²⁾ BILLROTH, *Comment. zu den Briefen des P. an die Corinthier*. p. 210, 211. OLSHAUSEN, *Bibl. Comment.* Tom. III. Ed. II. p. 736, 737. Iam antea eandem sententiam professi sunt GROTIUS, *Comm. ad h. l.* in *Bibl. crit.* VITRINGA, *Observ. Sacr.* Tom. I. p. 986 sqq. GERDESIUS, *Meletemata Sacr.* p. 6, 7.

³⁾ *Der erste Brief P. an die Corinthier bearbeitet*, ad XV. 12.

⁴⁾ *Theol. Abhandlungen*. Tom. II. p. 92.

⁵⁾ *Geschichte der Pflanz. u. Leit. der Christl. Kirche durch die Apostel*. Tom. I. p. 316.

⁶⁾ Cf. ESTIUS, *Comment. in omnes D. Pauli Ap. Epist.* Tom. I. ad h. l.

⁷⁾ *Kurze Erklärung der Briefe an die Corinthier*. Ed. II. p. 129.

in errorem ducendos traderent, nullum facesset negotium, dummodo eos homines acutioris ingenii fuisse sumamus. Si hominum, quos PAULUS oppugnavit, non omnino cognitum genus est, quis valde mirabitur, de ipsa, quam Apostolus egit, causa Viros Doctos inter se discrepare? Quod ante omnia alia in mentem venit, *animi*, quam Philosophi dicunt, est *immortalitas*; in hac vero argumentum cerni non posse, cuius defensionem ille susceperit, tota eius disputatio tam luculenter ostendit, ut hodie nemo amplius ita sentiat. Hinc tamen non sequitur, quod iam TERTULLIANO ¹⁾ placuit, eum hoc Caput scripsisse, ut *corporum*, quae dicitur, *resurrectionem* seu *reditum in vitam* tueretur. Multo minus huius loci est *resurrectio carnis*, quamquam recentiori memoria haud pauci formulam ἀνάστασις νεκρῶν ita interpretati sunt ²⁾, vestigiis insistentes veterum, quorum communi errore factum est, ut in *Symbolo Apostolorum* inter religionis Christianae capita *carnis* poneretur *resurrectio*. Hoc autem se eo facilius in animos insinuavit, quo plures sibi ab antiquo persuasum habuerunt, Scriptores Sacros vocabula αἴμα et σάρξ haud raro promiscue usurpasse. Quod ante paucos annos GRIETHUYSENIUS ³⁾ noster refutare aggressus, multum quidem caliginis discussit, nec tam prospera tamen fortuna usus est, ut

¹⁾ *Adv. Marc.* Lib. V. cap. 9, 10. *De resurrect. carnis.* cap. 40. Secuti sunt et alii, et THEODORETUS, *Interpret. Ep. I. ad Corinth.* p. 164. Ed. 1642. Eiusdem sententiae recentiori memoria praeter multos alios fuerunt KNAPPIUS l. c. et REDDINGIUS, *Over de opstanding der dooden in Prijsverhand. van het Gen. tot verded. van den Christ. Godsd.* 1805, p. 12 al.

²⁾ BULLINGERUS, *Comment. in omnes Apost. Epistol.* Tigur. 1558. p. 238. JEHNUS in *Commentat.* Edit. a VELTHUS. KUIN. et RUPERT. vol. II. p. 233 sqq. CALVINUS, quamvis nesciens, an in quaestionem etiam vocata sit animorum immortalitas, se tamen adduci non posse dixit, ut PAULI verba alio transferat, quam ad *resurrectionem carnis*.

³⁾ *Dissert. Haeg.-Theol. de notionibus vocabulorum ΣΩΜΑ et ΣΑΡΞ in N. T. interpret. distinguendis.*

omnium ferret plausum ¹⁾. Sed quidquid huius rei est, satis superque Viri Docti probarunt ²⁾; a vero aberrare, qui *carnis resurrectionem*, aut in aliis Novi Testamenti scriptis, aut 1 *Cor.* XV doceri opinentur. Sicuti vero *carnis resurrectio* a PAULO hoc in Capite non tractata est, sic etiam, qui disputationem de *corporum reditu in vitam* ei tribuant, multis in locis rectam orationis interpretationem deserere infra patebit. Ergo nihil aliud superest quam rationem concludere statuendo; Apostolum scripsisse, ut *hominem* immortalitati destinatum esse efficeret. Atque huius conclusionis probitatem mihi ad vs. 12 extra controversiam posuisse videor.

At ne sic quidem, ad hoc Caput intelligendum, luce satis clara fruimur. Sed lectoris desiderium pro viribus explere nequeo, nisi hominum, quorum in commodum PAULUS disputavit, paulo altius repetatur memoria. Nimirum quatuor vel quinque erant anni, quum *Corinthi* societatem condere CHRISTO dicatam Apostolo contigerat. Intra illud temporis spatium redire non potuerat ad hanc societatem corroborandam et amplificandam ³⁾. Sed ad veteres CHRISTI sectatores, eo absente, identidem novi accesserunt, leviores etiam

¹⁾ Inter nostrates se maxime opposuit VINKIUS in *Jaarboeken voor Wetensch. Theologie*. Tom VIII. Part. 3. p. 459 sqq.

²⁾ GRIETH. l. c. p. 116 sqq. VAN OORDT, in *Mus. Waarheid in liefde*. 1841. p. 565. BAUR. l. c. p. 605, alii. cf. MULLERI disp. in *Studien und Kritiken*. 1835. Part. 3. p. 768 sqq. 775 sqq.

³⁾ Quamquam OSIANDER alique interpretes PAULUM non bis tantum, sed ter *Corinthi* fuisse contenderunt; equidem valde dubito, an hanc sententiam in medium attulissent, si cum 1 *Cor.* XVI: 2. 2 *Cor.* II: 1: XII: 14. XIII: 1. accurate comparassent *Act.* XIX: 21, 22. 1 *Cor.* II: 1: XVI: 5 sqq. 2 *Cor.* I: 15 sqq. et animadvertissent, Pronomen τούτο 2 *Cor.* XIII: 1 postulare, ut formula τρίτον τούτο ἔρχομαι explicetur: *Hac tertia vice venturus sum*, seu *adventum meum paro*, quemadmodum Cap. XII: 14 verba τρίτον τούτο ad coniuncta ἐτοίμως ἔχω εἰσεῖν referenda sunt. Plura huc pertinentia dat BAURUS, *Theolog. Jahrbücher*. 1850. p. 139, 165. Cf. NIERMEYER, *Magazijn voor Kriek en Exegetiek*. Tom. I. p. 262 sqq.

fortasse homines suaque sapientia inflati. Iam vero hi homines et discordiarum auctores fuisse, et animis scrupulos iniecissee videntur. Ergo Corinthiorum sive pauciores, sive plures immemores fieri inceperunt temporis illius laeti, quo, a PAULO ad spem et expectationem vitae melioris erecti, a vitae impietati et superstitioni valedixerant seque totos CHRISTO dederant. Nunc, hominis instar enervati, ubi adhuc steterunt immobiles, vacillare. Quid eos maneat, qui fiducia promissionum sibi Divinitus factorum mortis somnum inierint, anxie dubitare. Se quod attinet ipsos, inter spem et metum fluctuare. Animis maxime pendere ad clamorem illum, absurdam esse cogitationem, hominem, postquam semel fato succubuerit, in vitam restitui posse. Denique haud multum abesse a recidendo in veterem errorem, quotquot ad umbrarum sedes descenderint, tristem et lugubrem degere vitam vitae nomine indignam, nunquam vero illinc redituros esse ¹⁾. Atque sic quidem sibi gravissimum recti et honesti stimulum cum omni solatio surripi patiebantur et ad CHRISTI communionem deserendam fiebant proclives. CHRISTI autem sectatores, qui adhuc in fide persistebant, in periculum adducebant eiusdem casus per eadem devia subeundi. Quum igitur *Corinthii* aliis laborarent scrupulis, quam antea *Thesalonicensis* pupugissent ²⁾, alio nunc tempus egebat remedio. Et causae gravitas orationem longioris postulabat seriei. Hac vero in oratione, si praecipuas eius partes bene interpretatus sum, nihil est abstracti, nihil de quaestione Philosophica, an homo immortalitati destinatus sit, nulla disputatio de genere humano, aut de iis, qui ante CHRISTI aetatem hac in terra vixerunt, aut de Iudaeis gentibusque a CHRISTO alienis. Neces-

¹⁾ Cf. MEYERUS l. c.

²⁾ Cf. OLSHAUSENIUS l. c.

sitati serviens id unum PAULUS agit, ut *beato sectatorum CHRISTI reditu in vitam* contra nonnullorum argutias defendendo iacentes erigat, stantes in fide confirmet¹⁾. Quod ut sibi ex voto succedat, ratiocinatione utitur ex ipsius CHRISTI reditu de mortuis exorsa, per digressiones populariter continuata et vs. 58 ad hortationem delata, in qua consilium auctoris cernitur.

Una restat quaestio eaque gravissima *de tempore redeundi in vitam sectatoribus CHRISTI constituto*. Primo quidem adpectu PAULUS hoc in Capite vs. 12, 13, 15, 17 sqq. 26, 29, 32, 35 sqq. 42 sqq. 49 tempus indicare videtur uniuscuiusque mortem continuo sequens. Sed si hanc mentem ei tribuimus, sumere cogimur, quod in circumiectam disputationem, praesertim in vs. 51 et 52 incurrit. Ibi enim Apostolus luculenter docet, fore aliquando, ut CHRISTI sectatores simul omnes in vitam revocentur. Contra hanc autem doctrinam locos supra excitatos tantum repugnare, si minus accurate explicentur, in Commentario, nisi fallor, effeci. Ergo non dubito, quin toto hoc in Capite PAULUS sectatoribus CHRISTI spem fecerit beatitatis futurae omnes uno eodemque tempore manentis. Atque hoc ipsum in aliis Novi Testamenti scriptis haud frustra quaeritur, licet excipiamus effata JESU Joann. V: 28, 29. VI: 39, 40, 44, 54²⁾, nec rationem habeamus opi-

¹⁾ Minus recte WERTHUS l. c. FLATTI vestigia sequens contendit, PAULUM id magis egisse, ut *Corinthiorum*, qui pravis opinionibus nondum corrupti essent, imbecillitati succurreret, quam ut earum refelleret auctores. Inter *Corinthios* enim fuisse, qui hominibus illis aures praeberent, praeter verba vs. 34 πρὸς ἐντροπήν ὑμῶν λέγω et alia, totius disputationis vs. 2 iam docet initium.

²⁾ Joann. V: 28, 29 vulgo interpretes *communem mortuorum egressum ex sepulcris* proponi sumserunt, etiam LÜCKIUS, *Comment. über das Ev. des Joh.* Ed. III ad h. l. et KÖSTLINUS, *der Lehrbegriff des Evangel.* cet. p. 280; iam diu ante TITTMANNUS, cum in *Meletem. Sacr.* ad. h. l. tum in disputatione *de resurrectione mortuorum beneficio CHRISTI*, inserta *Opusc. Theol.* Ibi vero p. 475, 476 largitus est, in loquendi usum non peccare, qui τοὺς ἐν τοῖς μνημείοις interpreten-

nionum *Pharisaeorum* et *MARTHAE Matth. XXII: 23* sqq. *Marc. XII: 18* sqq. *Luc. XX: 27* sqq. *Joann. XI: 24*, aut dictionum minus evidentium *Act. IV: 2. XXIII: 6. XXIV: 15, 21*. Argumento nobis sint *Luc. XIV: 14. I. Thess. IV: 14* sqq. item *Phil. III: 11*, ubi verba *εἰς τὴν ἐξανάστασιν τῶν (τὴν ἐκ) νεκρῶν* obstant Virorum Doctorum coniecturae, auctorem sententiam, *Thessalonicensibus* et *Corinthiis* propositam, postea mutasse. Propterea tamen contendendum non est cum ZELLERO ¹⁾, omnia fere vitam futuram spectantia his in Literis ad tempus referri *resurrectioni*, quae dicitur, destinatum. Haud raro enim *JESUS* eiusque Apostoli et sectatores mentem ita enunciarunt, ut persuasum sibi habuisse videantur, reditum in vitam uniuscuiusque

tar *impios*, quorum alii doctrinam salutis grato animo accipiant et salutem consequantur, alii eam respuant misereque pereant. Nuperrime JENTINKIUS noster *Jaarboek. voor Wet. Theol. Tom. VII p. 454* sqq. data opera id egit, ut vulgarem interpretationem refelleret. Et sane, quamvis hanc disputationem omnino probare nequeo, haud pauca tamen in ea legi, quae sperni non merentur. Sed bona a minus bonis sigillatim distinguere huius loci non est. Verbo tantum attingam argumenta, quas postulare videntur, ut propria huius orationis interpretatio figuratae cedat. Primum in censum venit institutum totius orationis; deinde ratiocinationis series vs. 17 sqq. et 30 sqq. hanc vitam spectans; porro *Antithesis* inter formulas *ἀνάστασιν ζωῆς* et *ἀνάστασιν κλίσεως*, quae cum *sententia*, totum genus humanum in iudicium vocatum iri, conciliari nequit; tum usus Aoristorum *ποιήσαντες* et *πράξαντες*, non Perfectorum *πείποιήσαντες* et *πέπραχότες* (*Act. XXV: 11, 25*); quinto, sensus verborum *ἀκούσονται τῆς φωνῆς αὐτοῦ*, quae explicanda esse: *audient eum Divinitus annunciantem viam salutis*, ex vs. 25 et aliunde apparet; sexto, praecedens illud *οἱ ἐν τοῖς μνημείοις*, quod non significat: *qui erunt in monumentis*, sed *qui (nunc) sunt in monumentis*; septimo, verbum *ἐκπορεύονται*, quo quum homines denotentur iam in vitam revocati atque ita ad exeundum parati, sequi non potest *εἰς ἀνάστασιν ζωῆς* ad homines denotandos in vitam redituros, ut *beatitudinis fiant participes*. Sed alibi, si vita mihi viresque Divinitus conceduntur, singula haec enucleare et a contradictionibus vindicare conabor. Alterum locum *Joann. VI: 39, 40, 44, 54* quod attinet, SCHOLTENIUS noster in *Jaarb. v. Wet. Theol. Tom VIII. p. 431* sqq. si minus effecit, eum spurium esse et ex Evangelio JOANNIS expellendum, ita certe de eo disputavit, ut luculenter pateat vulgaris interpretationis falsitas.

¹⁾ *Theol. Jahrbücher. 1847. p. 390* sqq.

mortem continuo sequi, ut *Luc. XXIII: 43 Act. VII: 59. 2 Cor. V: 1 sqq. Phil. I: 23. Hebr. XII: 23. Apoc. IV: 10. VII: 14, 15.* His cum locis conveniunt alii, quorum explicatio difficilis est, si inter hominis probi obitum et beatitatis ei promissae adeptionem nobis aliquod temporis intervallum cogitando fingimus, nempe *Matth. XXII: 29 sqq. Marc. XII: 24 sqq. Luc. XX: 34 sqq. Joann. V: 24. X: 28. XIV: 1—3. Rom. XIV: 9, 10. 2 Tim. I: 10. 1 Pet. I: 3—9. Apoc. XIV: 13.* Mirandi igitur non sunt Viri Docti, quorum iudicio libris Novi Testamenti doctrina inest, homines, simul ac moriantur, alterius illius vitae, cuius principium ἡ ἀνάστασις dicitur, fieri participes ¹⁾. Equidem hoc in iudicio, quo Literae Sacrae cum Philosophia sensuque communi consentaneae fieri videntur, me diu acquiescere memini. Sed quoties periculum faciebam cum eo in concordiam redigendi locos illos, quos supra vidimus reditum hominum in vitam statuti temporis conditione adstringere, toties me laboris frustra suscepti poenituit. Nec vero ad nodos expediendos comparatam est, quod Theologis ab antiquo placuit, sectatorum CHRISTI diem obeuntium animos in coelum evehi, ut ibi beatitatis iam potiti primitiis maneant, donec cum corporibus in vitam revocatis iterum jungantur et plena beatitate aeternum fruantur. Hoc enim placito in Novi Testamenti libros separatio corporis et animi in

¹⁾ Legantur, quae disputarunt VAN OORDT l. c. p. 584 sqq. BRIËTIUS, *Godgeleerde Bijdragen*. 1842. p. 161 sqq. 322 sqq. 489 sqq. 649 sqq. SCHOLTENIUS, *Jaarb. v. Wet. Theol.* Tom. VI. p. 445. JENTINKIUS l. c. et Tom. VIII. p. 100 sqq. Cf. NEANDER l. c. Tom. II. p. 652 sqq. MULLERUS l. c. p. 781 sqq. et WEIZELIUS ibid. 1836. p. 587, 588, 961 sqq. Iam diu antea PRIESTLEIUS, CORRODIUS aliique reditum in vitam uniuscuiusque mortem continuo sequi putarunt. Vide DONKER CURT. *Prijzverh. van het Gen. tot verd. van den Christ. Gods.* 1805. p. 32 sqq. 64 sqq. Ceterum locorum, quibus haec sententia fulciri solet, haud paucis, uti *Joann. X: 28. XIV: 1—3 Act. VII: 59. 2 Cor. V: 1 sqq. Phil. I: 23. Hebr. XII: 23*, sensum alienum ZELLERUS intulit, sive verba male interpretando, seu hominibus CHRISTI causa necatis assignando, quod sectatorum eius commune bonum est.

mortis articulo aliaque plura importantur, quorum nulla iis insunt vestigia. Negotium aggravant, quae ibi de communi mortuorum receptaculo vel sumpta, vel tradita sunt, et ita quidem, ut ad probos haud secus quam ad improbos pertineant: qualia apparere videntur *Luc. XVI: 22 sqq. Act. II: 24 sqq. Rom. X: 7. Phil. II: 10. 1 Pet. III: 19, 20. Apoc. I: 8. VI: 8. XX: 13*, item, si receptum $\alpha\theta\eta$ ab auctore profectum est, *1 Cor. XV: 55*. Utique caliginem, cui involutum est, quod Scriptores Saeri de rebus vitae futurae proponunt, quamvis a STRAUSSIO ¹⁾ aliisque oratione exaggeratur, haud temere cum WERTIO ²⁾ dolent omnes, quotquot liberalis ingenii acumine discrepantia tollere conantur. Qui vaticinationes JESU de regni sui institutione et propagatione a PAULO aliisque ad praesentiam eius adspectabilem eandemque instantem translatas esse monent, difficultatum tantum attingunt partem. Neque ad earum explicationem satisfacit cogitatio, Apostolos eorumque adiutores nunc nude et simpliciter dixisse vel scripsisse, quae de reditu in vitam sentirent ipsi, nunc formulis usos esse accommodatis ad imbecillitatem auditorum vel lectorum, qui antiquiorum aetatum umbras lucis Christianae splendori nondum omnino cedere sinerent. In memoriam vero revocare lubet, quod iam ante quadraginta fere annos disputavi de argumentationibus et rationibus, quas homines illi, pro suo quisque ingenio, ad doctrinam salutis proponendam adhibuerunt, ab ipsa doctrina distinguendis ³⁾. Sapientia igitur divina, Evangelii doctoribus concedens, ut singuli de modo temporeque redeundi in vitam afferrent, quae sibi maxime arridebant, mentes eorum ita direxit, ut, ad JESU auctoritatem et exemplum

¹⁾ *Die Christl. Glaubenslehre.* Tom. II. p. 633 sqq.

²⁾ *Das Wesen des Christl. Glaubens.* p. 459.

³⁾ *Verhandel. raakende den nat. en geopenb. Godsd. uitgegeven door Teylers Godgel. Gen.* Tom. XXVII.

provocantes, certam beatitudinis futurae spem et expectationem animis iniicerent.

Huic Capiti suam divisionem tribuisse puto, qui illud cum COCCIO ¹⁾ tripartitum facerent. *Prima* pars inservit ad reditum sectatorum CHRISTI in vitam argumentis probandum. In *altera* contradictiones, quas auctor sibi opponi finxit, refutantur. *Tertia* et quidem brevissima id, quod disputatum est, ad lectorum animum et vitam applicat. Nec longe hinc discedunt, qui cum JEHNIO hoc Caput duabus constare monent partibus, quas peroratio sequatur. Sed quatuor partibus, quarum prima vss. 1—11 contineatur, ut ARETIO ²⁾, BOSVELDIO aliisque placuit, statuendis, a se mutuo avelluntur, quae ad unam argumentationem proponendam coniuncta sunt.

¹⁾ *Opp.* Tom. IV. p. 719 sqq. Paulo aliter CRELLIUS, *Opp. Omn.* fol. 310 sqq.

²⁾ *Commentarii in omnes Epistol. D. Pauli ad h. l.*

INTERPRÉTATIO.

Vers. I, 2.

Disputationem suam PAULUS ab oratione incipit, quæ apposita est ad lectores attentos, dociles, benevolos faciendos. Nec dubitandum est, quin ea sectatoribus CHRISTI Corinthiis, plus una de causa, facilius fuerit intellectu, quam nobis sit. Particulam *δέ* autem, uti ea Caput XV cum superiori connectit, sic transitioni ad huius loci argumentum inservire, nemo est, qui ignoret. Nomine *ἀδελφοί*, *fratres*, Apostolus lectores suos compellere videtur, ut eos praearet ad reprehensiones, quas iam in mente habet, leniter ferendas. Similiter Cap. I: 10, 11. III: 1. IV: 6 etc. De eo autem Viri Docti inter se disceptant, quid *εὐαγγέλιον* significet. Nonnulli, quibus calculum adiecerunt HEYDENREICHIUS et RÜCKERTUS, hoc explicant *doctrinam* seu *notitiam mortis CHRISTI eiusque reditus in vitam*. Sed nexum orationis non assecuti vocabulo illi notionem affinxerunt tam ab hoc loco, quam ab usu loquendi

multum certe differt, quod USTERIO ¹⁾ aliisque ²⁾ placuit, Apostolum se opposuisse *Allegoristis*, HYMENAEI et PHILETI similibus, qui prava interpretatione formulae ἀναστροφῆς νεκρῶν incautis fraudem facerent. Hae vero itidem merae sunt coniecturae, omni, quo probentur, carentes argumento. Haud scio quoque, an PAULUS lenioribus verbis usus sit, quam ut disputasse videatur adversus homines, qui perhiberent post mortem nihil superesse. Quod etiam ipsum cumere vetat, ex EPICURI schola profectos esse, qui ab eo redarguantur. Tum ratiocinatio vs. 32, ut post alios recte monet RÜCKERTUS ³⁾, lectores prodit a vita, ad quam sequendam *Epicurismus* ducit, omnino abhorrentes. Hoc unum auctor scribendo τινὲς ἐν ὑμῖν evidenter docuit, nonnullos illos, quorum argutias diluere conaretur, ad *societatem* CHRISTI pertinuisse. Satis certum quoque videtur, quod cum ZIEGLERO ⁴⁾ plerique autumant, eos *ex gentium communione* ad CHRISTI partes transgressos esse. An iure suo NEANDER ⁵⁾, MEYERUS, OSIANDER aliique ⁶⁾ eos Philosophia quodammodo habuerint imbutos, WETTIUM ⁷⁾ haud sine causa dubitasse intelligemus inde, quod PAULUS iis popularem tantum argumentationem obiecit, nihil admiscens ex disciplinae fontibus petitum. Quaestio autem, cur absque tali commendatione tantum valuerint *Corinthi*, ut CHRISTI sectatores se iis

¹⁾ *Entwicklung des Paulin. Lehrbegriffes*. Ed. VI. p. 344 sqq.

²⁾ BILLROTH, *Comment. zu den Briefen des P. an die Corinthiër*. p. 210, 211. OLSHAUSEN, *Bibl. Comment.* Tom. III. Ed. II. p. 736, 737. Iam antea eandem sententiam professi sunt GROTIUS, *Comm. ad h. l.* in *Bibl. crit.* VITRINGA, *Observ. Sacr.* Tom. I. p. 986 sqq. GERDESIIUS, *Meletemata Sacr.* p. 6, 7.

³⁾ *Der erste Brief P. an die Corinthier bearbeitet*, ad XV. 12.

⁴⁾ *Theol. Abhandlungen*. Tom. II. p. 92.

⁵⁾ *Geschichte der Pflanz. u. Leit. der Christl. Kirche durch die Apostel*. Tom. I. p. 316.

⁶⁾ Cf. ESTIUS, *Comment. in omnes D. Pauli Ap. Epist.* Tom. I. ad h. l.

⁷⁾ *Kurze Erklärung der Briefe an die Corinthier*. Ed. II. p. 129.

in errorem ducendos traderent, nullum facesset negotium, dummodo eos homines acutioris ingenii fuisse sumamus. Si hominum, quos PAULUS oppugnavit, non omnino cognitum genus est, quis valde mirabitur, de ipsa, quam Apostolus egit, causa Viros Doctos inter se discrepare? Quod ante omnia alia in mentem venit, *animi*, quam Philosophi dicunt, est *immortalitas*; in hac vero argumentum cerni non posse, cuius defensionem ille suscepit, tota eius disputatio tam luculenter ostendit, ut hodie nemo amplius ita sentiat. Hinc tamen non sequitur, quod iam TERTULLIANO ¹⁾ placuit, eum hoc Caput scripsisse, ut *corporum*, quae dicitur, *resurrectionem* seu *reditum in vitam* tueretur. Multo minus huius loci est *resurrectio carnis*, quamquam recentiori memoria haud pauci formulam ἀνάστασις νεκρῶν ita interpretati sunt ²⁾, vestigiis insistentes veterum, quorum communi errore factum est, ut in *Symbolo Apostolorum* inter religionis Christianae capita *carnis* poneretur *resurrectio*. Hoc autem se eo facilius in animos insinuavit, quo plures sibi ab antiquo persuasum habuerunt, Scriptores Sacros vocabula αἴμα et σὰρξ haud raro promiscue usurpasse. Quod ante paucos annos GRIETHUYSENIUS ³⁾ noster refutare aggressus, multum quidem caliginis discussit, nec tam prospera tamen fortuna usus est, ut

¹⁾ *Adv. Marc.* Lib. V. cap. 9, 10. *De resurrect. carnis.* cap. 40. Secuti sunt et alii, et THEODORETUS, *Interpret. Ep. I. ad Corinth.* p. 164. Ed. 1642. Eiusdem sententiae recentiori memoria praeter multos alios fuerunt KNAPPIUS l. c. et REDDINGIUS, *Over de opstanding der dooden in Prijsperhand. van het Gen. tot verded. van den Christ. Godsd.* 1805, p. 12 al.

²⁾ BULLINGERUS, *Comment. in omnes Apost. Epistol.* Tigur. 1558. p. 238. JEHNIUS in *Commentat.* Edit. a VELTHUS. KUIN. et RUPERT. vol. II. p. 233 sqq. CALVINUS, quamvis nesciens, an in quaestionem etiam vocata sit animorum immortalitas, se tamen adduci non posse dixit, ut PAULI verba alio transferat, quam ad *resurrectionem carnis*.

³⁾ *Dissert. Breg.-Theol. de notionibus vocabulorum ΣΩΜΑ et ΣΑΡΞ in N. T. interpret. distinguendis.*

omnium ferret plausum ¹⁾). Sed quidquid huius rei est, satis superque Viri Docti probarunt ²⁾), a vero aberrare, qui *carnis resurrectionem*, aut in aliis Novi Testamenti scriptis, aut 1 *Cor.* XV doceri opinentur. Sicuti vero *carnis resurrectio* a PAULO hoc in Capite non tractata est, sic etiam, qui disputationem de *corporum reditu in vitam* ei tribuant, multis in locis rectam orationis interpretationem deserere infra patebit. Ergo nihil aliud superest quam rationem concludere statuendo, Apostolum scripsisse, ut *hominem* immortalitati destinatum esse efficeret. Atque huius conclusionis probitatem mihi ad vs. 12 extra controversiam posuisse videor.

At ne sic quidem, ad hoc Caput intelligendum, luce satis clara fruimur. Sed lectoris desiderium pro viribus explere nequeo, nisi hominum, quorum in commodum PAULUS disputavit, paulo altius repetatur memoria. Nimirum quatuor vel quinque erant anni, quum *Corinthi* societatem condere CHRISTO dicatam Apostolo contigerat. Intra illud temporis spatium redire non potuerat ad hanc societatem corroborandam et amplificandam ³⁾. Sed ad veteres CHRISTI sectatores, eo absente, identidem novi accesserunt, leviores etiam

¹⁾ Inter nostrates se maxime opposuit VINKIUS in *Jaarboeken voor Wetensch. Theologie*. Tom VIII. Part. 3. p. 459 sqq.

²⁾ GRIETH. l. c. p. 116 sqq. VAN OORDT, in *Mus. Waarheid in liefde*. 1841. p. 565. BAUR. l. c. p. 605, alii. cf. MULLERI disp. in *Studien und Kritiken*. 1835. Part. 3. p. 768 sqq. 775 sqq.

³⁾ Quamquam OSIANDER alique interpretes PAULUM non his tantum, sed ter *Corinthi* fuisse contenderunt; equidem valde dubito, an hanc sententiam in medium attulissent, si cum 1 *Cor.* XVI: 2. 2 *Cor.* II: I: XII: 14. XIII: 1. accurate comparassent *Act.* XIX: 21, 22. 1 *Cor.* II: I: XVI: 5 sqq. 2 *Cor.* I: 15 sqq. et animadvertissent, Pronomen *τοῦτο* 2 *Cor.* XIII: 1 postulare, ut formula *τρίτον τοῦτο ἔρχομαι* explicetur: *Hac tertia vice venturus sum*, seu *adventum meum paro*, quemadmodum *Cap.* XII: 14 verba *τρίτον τοῦτο* ad coniuncta *ἔτολμος ἔχω εἰσεῖν* referenda sunt. Plura huc pertinentia dat BAURUS, *Theolog. Jahrbücher*. 1850. p. 139, 165. Cf. NIERMEYER, *Magazijn voor Kriek en Exegetiek*. Tom. I. p. 262 sqq.

fortasse homines suaque sapientia inflati. Iam vero hi homines et discordiarum auctores fuisse, et animis scrupulos iniecissee videntur. Ergo Corinthiorum sive pauciores, sive plures immemores fieri inceperunt temporis illius lacti, quo, a PAULO ad spem et expectationem vitae melioris erecti, a vitae impietati et superstitioni valedixerant seque totos CHRISTO dederant. Nunc, hominis instar enervati, ubi adhuc steterunt immobiles, vacillare. Quid eos maneat, qui fiducia promissionum sibi Divinitus factarum mortis somnum inierint, anxie dubitare. Se quod attinet ipsos, inter spem et metum fluctuare. Animis maxime pendere ad clamorem illum, absurdam esse cogitationem, hominem, postquam semel fato succubuerit, in vitam restitui posse. Denique haud multum abesse a recidendo in veterem errorem, quotquot ad umbrarum sedes descenderint, tristem et lugubrem degere vitam vitae nomine indignam, nunquam vero illinc redituros esse ¹⁾. Atque sic quidem sibi gravissimum recti et honesti stimulum cum omni solatio surripi patiebantur et ad CHRISTI communionem deserendam fiebant proclives. CHRISTI autem sectatores, qui adhuc in fide persistebant, in periculum adducebant eiusdem casus per eadem devia subeundi. Quum igitur *Corinthii* aliis laborarent scrupulis, quam antea *Thesalonicensis* pupugissent ²⁾, alio nunc tempus egebat remedio. Et causae gravitas orationem longioris postulabat seriei. Hac vero in oratione, si praecipuas eius partes bene interpretatus sum, nihil est abstracti, nihil de quaestione Philosophica, an homo immortalitati destinatus sit, nulla disputatio de genere humano, aut de iis, qui ante CHRISTI aetatem hac in terra vixerunt, aut de Iudaeis gentibusque a CHRISTO alienis. Neces-

¹⁾ Cf. MEYERUS l. c.

²⁾ Cf. OLSHAUSENIUS l. c.

sitati serviens id unum PAULUS agit, ut *beato sectatorum CHRISTI reditu in vitam* contra nonnullorum argutias defendendo iacentes erigat, stantes in fide confirmet ¹⁾. Quod ut sibi ex voto succedat, ratiocinatione utitur ex ipsius CHRISTI reditu de mortuis exorsa, per digressiones populariter continuata et vs. 58 ad hortationem delata, in qua consilium auctoris cernitur.

Una restat quaestio eaque gravissima *de tempore redeundi in vitam sectatoribus CHRISTI constituto*. Primo quidem adspectu PAULUS hoc in Capite vs. 12, 18, 15, 17 sqq. 26, 29, 32, 35 sqq. 42 sqq. 49 tempus indicare videtur uniuscuiusque mortem continuo sequens. Sed si hanc mentem ei tribuimus, sumere cogimur, quod in circumiectam disputationem, praesertim in vs. 51 et 52 incurrit. Ibi enim Apostolus luculenter docet, fore aliquando, ut CHRISTI sectatores simul omnes in vitam revocentur. Contra hanc autem doctrinam locos supra excitatos tantum repugnare, si minus accurate explicentur, in Commentario, nisi fallor, effeci. Ergo non dubito, quin toto hoc in Capite PAULUS sectatoribus CHRISTI spem fecerit beatitudinis futurae omnes uno eodemque tempore manentis. Atque hoc ipsum in aliis Novi Testamenti scriptis haud frustra quaeritur, licet excipiamus effata JESU Joann. V: 28, 29. VI: 39, 40, 44, 54 ²⁾, nec rationem habeamus opi-

¹⁾ Minus recte WERTHUS l. c. FLATTI vestigia sequens contendit, PAULUM id magis egisse, ut *Corinthiorum*, qui pravis opinionibus nondum corrupti essent, imbecillitati succurreret, quam ut earum refelleret auctores. Inter *Corinthios* enim fuisse, qui hominibus illis aures praeberent, praeter verba vs. 34 *πρὸς ἐντροπήν ὑμῶν λέγω* et alia, totius disputationis vs. 2 iam docet initium.

²⁾ Joann. V: 28, 29 vulgo interpretes *communem mortuorum egressum ex sepulcris* proponi sumserunt, etiam LÜCKIUS, *Comment. über das Ev. des Joh.* Ed. III ad h. l. et KÖSTLINUS, *der Lehrbegriff des Evangel.* cet. p. 280; iam diu ante TITTMANNUS, cum in *Meletem. Sacr.* ad h. l. tum in disputatione *de resurrectione mortuorum beneficio CHRISTI*, inserta *Opusc. Theol.* Ibi vero p. 475, 476 largitus est, in loquendi usum non peccare, qui *τοὺς ἐν τοῖς μνημείοις* interpreten-

nionum *Pharisaeorum* et *MARTHAE Matth. XXII: 23* sqq. *Marc. XII: 18* sqq. *Luc. XX: 27* sqq. *Joann. XI: 24*, aut dictionum minus evidentium *Act. IV: 2. XXIII: 6. XXIV: 15, 21*. Argumento nobis sint *Luc. XIV: 14. I Thess. IV: 14* sqq. item *Phil. III: 11*, ubi verba εἰς τὴν ἐξανάστασιν τῶν (τὴν ἐκ) νεκρῶν obstant Virorum Doctorum coniecturae, auctorem sententiam, *Thessalonicensibus* et *Corinthiis* propositam, postea mutasse. Propterea tamen contendendum non est cum ZELLERO ¹⁾, omnia fere vitam futuram spectantia his in Literis ad tempus referri *resurrectioni*, quae dicitur, destinatum. Haud raro enim JESUS eiusque Apostoli et sectatores mentem ita enunciarunt, ut persuasum sibi habuisse videantur, reditum in vitam uniuscuiusque

tur *impios*, quorum alii doctrinam salutis grato animo accipiant et salutem consequantur, alii eam respuant misereque pereant. Nuperrime JENTINKIUS noster *Jaarboek. voor Wet. Theol. Tom. VII p. 454* sqq. data opera id egit, ut vulgarem interpretationem refelleret. Et sane, quamvis hanc disputationem omnino probare nequeo, haud pauca tamen in ea legi, quae sperni non merentur. Sed bona a minus bonis sigillatim distinguere huius loci non est. Verbo tantum attingam argumenta, quas postulare videntur, ut propria huius orationis interpretatio figuratae cedat. Primum in censum venit institutum totius orationis; deinde ratiocinationis series vs. 17 sqq. et 30 sqq. hanc vitam spectans; porro Antithesis inter formulas ἀνάστασιν ζωῆς et ἀνάστασιν κτίσεως, quae cum beatitudine, totum genus humanum in iudicium vocatum iri, conciliari nequit; tum usus Aoristorum ποιήσαντες et πράξαντες, non Perfectorum πεποιθότες et πεπραχότες (*Act. XXV: 11, 25*); quinto, sensus verborum ἀκούσονται τῆς φωνῆς αὐτοῦ, quae explicanda esse: *audient eum, Divinitus annunciantem viam salutis*, ex vs. 25 et aliunde apparet; sexto, praecedens illud οἱ ἐν τοῖς μνημείοις, quod non significat: *qui erunt in monumentis*, sed *qui (nunc) sunt in monumentis*; septimo, verbum ἐπιπορεύονται, quo quum homines denotentur iam in vitam revocati atque ita ad exeundum parati, sequi non potest εἰς ἀνάστασιν ζωῆς ad homines denotandos in vitam redituros, ut beatitudinis fiant participes. Sed alibi, si vita mihi viresque Divinitus conceduntur, singula haec anucleare et a contradictionibus vindicare conabor. Alterum locum *Joann. VI: 39, 40, 44, 54* quod attinet, SCHOLTENIUS noster in *Jaarb. v. Wet. Theol. Tom VIII. p. 431* sqq. si minus effecit, eum spurium esse et ex Evangelio JOANNIS expellendum, ita certe de eo disputavit, ut luculenter pateat vulgaris interpretationis falsitas.

¹⁾ *Theol. Jahrbücher. 1847. p. 390* sqq.

mortem continuo sequi, ut *Luc. XXIII: 43 Act. VII: 59. 2 Cor. V: 1 sqq. Phil. I: 23. Hebr. XII: 23. Apoc. IV: 10. VII: 14, 15.* His cum locis conveniunt alii, quorum explicatio difficilis est, si inter hominis probi obitum et beatitatis ei promissae adeptionem nobis aliquod temporis intervallum cogitando fingimus, nempe *Matth. XXII: 29 sqq. Marc. XII: 24 sqq. Luc. XX: 34 sqq. Joann. V: 24. X: 28. XIV: 1—3. Rom. XIV: 9, 10. 2 Tim. I: 10. 1 Pet. I: 3—9. Apoc. XIV: 13.* Mirandi igitur non sunt Viri Docti, quorum iudicio libris Novi Testamenti doctrina inest, homines, simul ac moriantur, alterius illius vitae, cuius principium *ἡ ἀνάστασις* dicitur, fieri participes ¹⁾. Equidem hoc in iudicio, quo Literae Sacrae cum Philosophia sensuque communi consentaneae fieri videntur, me diu acquiescere memini. Sed quoties periculum faciebam cum eo in concordiam redigendi locos illos, quos supra vidimus reditum hominum in vitam statuti temporis conditione adstringere, toties me laboris frustra suscepti poenituit. Nec vero ad nodos expediendos comparatam est, quod Theologis ab antiquo placuit, sectatorum CHRISTI diem obeuntium animos in coelum evehi, ut ibi beatitatis iam potiti primitiis maneant, donec cum corporibus in vitam revocatis iterum conjungantur et plena beatitate aeternum fruantur. Hoc enim placito in Novi Testamenti libros separatio corporis et animi in

¹⁾ Legantur, quae disputarunt VAN OORDT l. c. p. 584 sqq. BRIËTIUS, *Godgeleerde Bijdragen*. 1842. p. 161 sqq. 322 sqq. 489 sqq. 649 sqq. SCHOLTENIUS, *Jaarb. v. Wet. Theol.* Tom. VI. p. 445. JENTINKIUS l. c. et Tom. VIII. p. 100 sqq. CŒ NEANDER l. c. Tom. II. p. 652 sqq. MULLERUS l. c. p. 781 sqq. et WEIZELIUS ibid. 1836. p. 587, 588, 961 sqq. Iam diu antea PRIESTLEIUS, CORRODIUS aliique reditum in vitam uniuscuiusque mortem continuo sequi putarunt. Vide DONKER CURT. *Prijzverh. van het Gen. tot verd. van den Christ. Gods.* 1805. p. 32 sqq. 64 sqq. Ceterum locorum, quibus haec sententia fulciri solet, haud paucis, uti *Joann. X: 28. XIV: 1—3 Act. VII 59. 2 Cor. V: 1 sqq. Phil. I: 23. Hebr. XII: 23*, sensum alienum ZELLERUS intulit, sive verba male interpretando, seu hominibus CHRISTI causa necatis assignando, quod sectatorum eius commune bonum est.

mortis articulo aliaque plura importantur, quorum nulla iis insunt vestigia. Negotium aggravant, quae ibi de communi mortuorum receptaculo vel sumpta, vel tradita sunt, et ita quidem, ut ad probos haud secus quam ad improbos pertineant: qualia apparere videntur *Luc. XVI: 22 sqq. Act. II: 24 sqq. Rom. X: 7. Phil. II: 10. 1 Pet. III: 19, 20. Apoc. I: 8. VI: 8. XX: 13*, item, si receptum $\alpha\delta\eta$ ab auctore profectum est, *1 Cor. XV: 55*. Utique caliginem, cui involutum est, quod Scriptores Sacri de rebus vitae futurae proponunt, quamvis a STRAUSSIO ¹⁾ aliisque oratione exaggeratur, haud temere cum WERTIO ²⁾ dolent omnes, quotquot liberalis ingenii acuminè discrepantia tollere conantur. Qui vaticinationes JESU de regni sui institutione et propagatione a PAULO aliisque ad praesentiam eius adspectabilem eandemque instantem translatas esse monent, difficultatum tantum attingunt partem. Neque ad earum explicationem satisfacit cogitatio, Apostolos eorumque adiutores nunc nude et simpliciter dixisse vel scripsisse, quae de reditu in vitam sentirent ipsi, nunc formulis usos esse accommodatis ad imbecillitatem auditorum vel lectorum, qui antiquiorum aetatum umbras lucis Christianae splendori nondam omnino cedere sinerent. In memoriam vero revocare lubet, quod iam ante quadraginta fere annos disputavi de argumentationibus et rationibus, quas homines illi, pro suo quisque ingenio, ad doctrinam salutis proponendam adhibuerunt, ab ipsa doctrina distinguendis ³⁾. Sapientia igitur divina, Euangelii doctribus concedens, ut singuli de modo temporeque redeundi in vitam afferrent, quae sibi maxime arridebant, mentes eorum ita direxit, ut, ad JESU auctoritatem et exemplum

¹⁾ *Die Christl. Glaubenslehre*. Tom. II. p. 633 sqq.

²⁾ *Das Wesen des Christl. Glaubens*. p. 459.

³⁾ *Verhandel. raakende den nat. en geopenb. Godsd. uitgegeven door Teylers Godgel. Gen.* Tom. XXVII.

provocantes, certam beatitudinis futurae spem et expectationem animis iniicerent.

Huic Capiti suam divisionem tribuisse puto, qui illud cum COCCIO ¹⁾ tripartitum facerent. *Prima* pars inservit ad reditum sectatorum CHRISTI in vitam argumentis probandum. In *altera* contradictiones, quas auctor sibi opponi finxit, refutantur. *Tertia* et quidem brevissima id, quod disputatum est, ad lectorum animum et vitam applicat. Nec longe hinc discedunt, qui cum JEHNIO hoc Caput duabus constare monent partibus, quas peroratio sequatur. Sed quatuor partibus, quarum prima vss. 1—11 contineatur, ut ARETIO ²⁾, BOSVELDIO aliisque placuit, statuendis, a se mutuo avelluntur, quae ad unam argumentationem proponendam coniuncta sunt.

¹⁾ *Opp.* Tom. IV. p. 719 sqq. Paulo aliter CRELLIUS, *Opp. Omn.* fol. 310 sqq.

²⁾ *Commentarii in omnes Epistol. D. Pauli ad h. l.*

INTERPRÉTATIO.

Vers. I, 2.

Disputationem suam PAULUS ab oratione incipit, quae apposita est ad lectores attentos, dociles, benevolos faciendos. Nec dubitandum est, quin ea sectatoribus CHRISTI Corinthiis, plus una de causa, facilius fuerit intellectu, quam nobis sit. Particulam *δέ* autem, uti ea Caput XV cum superiori connectit, sic transitioni ad huius loci argumentum inservire, nemo est, qui ignoret. Nomine *ἀδελφοί*, *fratres*, Apostolus lectores suos compellere videtur, ut eos praepararet ad reprehensiones, quas iam in mente habet, leniter ferendas. Similiter Cap. I: 10, 11. III: 1. IV: 6 etc. De eo autem Viri Docti inter se disceptant, quid *εὐαγγέλιον* significet. Nonnulli, quibus calculum adiecerunt HEYDENREICHIUS et RÜCKERTUS, hoc explicant *doctrinam* seu *notitiam mortis CHRISTI eiusque reditus in vitam*. Sed nexum orationis non assecuti vocabulo illi notionem affinxerunt tam ab hoc loco, quam ab usu loquendi

alienam. Recte igitur MEYERUS et WETTIGUS ¹⁾), etiam provocando ad formulam ἐν πρώτοις vs. 3, vulgarem probarunt sententiam. Utique ab auctoris mente haud longe discedemus, si nobis generatim *nuncium salutis Divinitus per CHRISTUM consequendae*. Quae autem verbis τὸ εὐαγγέλιον adiecta sunt: ὃ εὐηγγελισάμην ὑμῖν, non aliter interpretari ausim quam *quod annuncianti vel praedicanti vobis*, ut in Vulgata Latina legitur. Eodem modo Graecum εὐαγγελίζεσθαι reddendum est, ubi sibi adiunctum habet vocabulum εὐαγγέλιον vel aliud, quod *rem laetam* denotat. Cff. 2 Cor. XI: 7. Luc. II: 10. Act. XIII: 32. Eph. II: 17. Hanc dicendi formulam in sermonem vitae communis, Hellenistis usitatum, importarunt Interpretes Alexandrini Veteris Testamenti, pro verbo רַצַּו, etiam ubi ei adiunctum est רַצַּו vel simile quid, scribentes εὐαγγελίζεσθαι. Vid. 1 Sam. XXXI: 9. 1 Reg. I: 42. Psalm. XCVI: 2. Jes. LII: 7. LX: 6. Et sic quidem verbo illi maiorem vim tribuerunt, quam in Codice habet Hebraeo. Sed hoc haud sine tulla causa factum est. Nam, quidquid monuerunt Lexicographi, in V. T. nusquam legimus רַצַּו, nisi in locis, in quibus *res laeta* memoratur, uti etiam 2 Sam. IV: 10. XVIII: 20, 26. Ipsum tamen verbum *laetum illud* non indicare, intelligimus tam ex adiunctis, quam hinc etiam, quod 1 Chron. XVI: 23 pro רַצַּו Interpres habet ἀναγγείλατε. Ergo nihil aliud superest quam Latine scribere *annunciare* vel *praedicare*, quemadmodum hac in PAULI oratione Interpres Syrus scripsit

Iam tria PAULUS praecedentibus adiunxit, ut fructus ostenderet, *Corinthi* ex *Evangelii* annunciatione profectos. Primum: ὃ καὶ παρελάβετε convenit cum Latino: *quod etiam accepistis*, uti Joann. I: 11. Gal. I: 9. 1 Thess. II: 13 et in ceteris N. T. locis, quotquot

¹⁾ *Kurze Erklärung* cet.

Evangelium spectant, sive hoc vocabulum ibi legitur, seu aliud. Particula καὶ inservit ad indicandum, illud non solum annunciatum, sed etiam acceptum esse. Inde autem, quod ea bis repetita est, quisque intelligit gradationem, quae hac in animata oratione cernitur. Ergo altero, quod hîc exstat: ἐν ᾧ καὶ ἐστήκατε, lectores sublimius feruntur. Verbum ἐστήκατε formam habet Perfecti, notionem Praesentis statis, quod reapse eodem redit ac constitulistis vos. Minus recte nonnulli cum BRESA 1) vim Perfecti urgent, alii, uti SLICHTINGERUS 2), hoc per Enallagen pro Praesenti positum esse contendunt. Eodem modo Perfectum sumendum est Joann. VI: 22. Act. XXVI: 6. Rom. V: 2 al. 3) Quibus ex locis etiam apparet, huius loci sensum esse: cuius in commemoratione, i. e. fide et professione, etiam perseveratis. His autem verbis, nisi auctori mentem affingere velis alienam, cave, ne cum ESTIO 4) adiungas: tametsi non omnes, vel simile quid. Neque audiendi tamen sunt CHRYSOSTOMUS alique Patres Graeci, qui PAULUM omnibus laudem tribuisse monnerunt, quod ignorantiam vacillationis nonnullorum simularet 5). Omnes, nempe, de eo inter se consenserunt, ipsum CHRISTUM ex morte in vitam rediisse, et hactenus certe in fide manserunt. His igitur Apostolus quoque scripsit: δι' οὗ καὶ ὑπέστηκατε, quae verba Editio Recepta longius, quam par est, a praecedentibus seiunxit et ad versum sequentem retulit, quum tertium hoc orationis gradatim proce-

1) Annot. in N. T. ad h. l.

2) Commentar. posthuma in plerosque N. T. libros ad h. l.

3) Cf. GURLITT ad h. l.

4) Similiter ARETIUS, GROTIUS, MEBIUS, etiam auctor Anonymus *Nobi Testamenti cum scholis Theologicis et Philologicis*. Lond. in aedib. Valp. 1816.

5) Huic commento, quod etiam placuit SEMLERO, *Paraphrasis in primam PAULI ad Corinth. Ep. cet.* ad h. l. RÜCKERTUS jure meritoque se opponit. Cff. disputat. p. 4 sqq.

dentis membrum pari intervallo ab altero abesse debeat atque alterum a primo. PAULUM Praesentis pro Futuro usum esse ORTHIUS aliquae voluerunt, beatitatem vitae post mortem hic proponi putantes. Hinc minus longe discedunt, quam discedere videntur, qui, uti MIBYRUS, tempora quidem inter se permutari negant, sed Praesentis significari contendunt, futuram in Messias regno beatitatem certam esse. Credere vero non possum, Apostolum hominibus, quorum nonnulli ad spem immortalitatis erigendi essent, scripsisse: *per quod etiam beatitatem nacturi estis, vel per quod etiam certa nunc est vestra destinatio ad beatitatem in regno Messiae nascendam.* Quidam, vim Praesentis retinentes, interpretantur: *per quod etiam ad beatitatem perducti estis?* Argumento nobis sunt 1. Cor. I: 18. 2. Cor. II: 15. aliique loci, ubi vis illa retinenda videtur. Cff. Rom. VIII: 24. Eph. II: 5, 8. 2. Tim. I: 9, etiam Hebr. VII: 25. Et huic iudicio pondus fortasse et momentum adiecit sequens *κατέχευε*. Itaque praedicatur omnia illud salutare, quod in Corinthios, superstitionis et vitiositatis iugo liberatos, iam ex CHRISTI COMMUNIONE redundare incipit. Sed quaestio est, quomodo haec cohaereant cum sequentibus: *τὴν λόγον εὐηγγελισμένην ὑμῶν, ἐκ τῶν εἰ μὴ ἐβλήθη ἐπιστεύσατε.* Ad hanc vero ut respondeatur, explorandum est, quid verbo *γνωρίζω* denotetur. Iam CHRYSOSTOMUS illud interpretatus est *in anemorian re-vo-co*; atque haec interpretatio, a THEODORETO, OECUMENIO ¹⁾, THEOPHYLACTO ²⁾ probata, se ad nostra tempora ita propagavit, ut BOSVELDIUS, GURLITTUS, FLATTUS, HEYDENREICHIUS, OLSHAUSENIUS, OSIANDER eam sequerentur. Sed hanc notionem verbo illi, contra loquendi usum, affinxerunt, ne inepte post se habere

¹⁾ *Comment. ad h. l. Par. 1630.*

²⁾ *Comment. ad h. l. Opp. Tom. II. Ven. 1755.*

videretur τὸ εὐαγγέλιον. Eodem consilio, ab aliis dissentiens, BEZA scripsit *declaro*, COCCEIUS *palam pronuncio*, itidemque *clarum facio*. Nuper PALMIUS Graeca sic reddidit: *Notam vobis commonstro Evangelii* ¹⁾. Recte quidem RÜCKERTUS, MEYERUS, WETTIUS verbum γνωρίζω interpretantur *notum facio*; sed huic interpretationi tales subiiciunt admonitiones, ut ipsi eam magis minusve infringant. In omnibus, nempe, Novi Testamenti locis, ubi verbum illud exstat, *res proponitur incognita* ²⁾. Quid vero, nisi PAULO aliena obtrudere velimus, hinc sequitur aliud, quam eum hîc quoque *rem incognitam* proposuisse?

Atque ita quidem cadit sententia plerorumque interpretum, quam suam etiam fecerunt RÜCKERTUS, MEYERUS, WETTIUS, OSIANDER, verba: τίνι λόγῳ εὐαγγελισάμην ὑμῖν, εἰ κατέχετε sic transponenda esse: εἰ κατέχετε, τίνι λόγῳ εὐαγγελισάμην ὑμῖν. Hac enim sententia probata, verbum γνωρίζω nullum aliud; quocum jungatur, habet nomen, quam sequens εὐαγγέλιον. *Euangelium* vero, quum *Corinthi* non *incognitum*, sed *cognitum* esset, PAULUS scribere non potuit, se illud lectoribus suis *notum facere*. Ipsa quoque Traiectio insolens est et sine ullo, quantum novi, exemplo. Nam loci, ad quos Viri Docti provocant: *Ioan.* VIII: 25. *Act.* I: 2. *Rom.* VIII: 8. *1 Cor.* XIV: 7, 9, 37. XV: 12, 19, vel eam non admittunt, vel plane sunt dissimiles. Ergo quod iam monuit CREL-

¹⁾ De Bijbel, ad h. l.

²⁾ Etiam *Phil.* I: 22, si vel Graeca οὐ γνωρίζω ibi reddenda sunt *ignoro*; quod MULLERUS, *Commentatio de locis quibusdam Ep. Pauli ad Phil.* p. 20, tueri conatur, aut *non agnosco*, quod WETTIO ad h. l. placet et fulciri potest auctoritate *Test. Aser.* cap. 6. apud FABRIC. *Cod. Pseudep.* V. T. Tom. I. p. 695, ubi legimus: γνωρίζοντες τοὺς ἀγγέλους Κυρίου καὶ τοῦ Σατανᾶ. Equidem non amplius scripserim, ut in *Comment. perpet.* ad h. l. *non dico*; sed, si ferri nequit interpretatio *notum non facio*, hic locus ab omnibus aliis differt Novi Testamenti locis, in quibus verbum γνωρίζω exstat.

LIUS, verba *τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν* sequentibus praeposita esse, ut grave eorum pondus sentiretur, mera est coniectura, omni argumento probandi carens. Quod autem alii contendunt, traicienda esse *εἰ κατέχετε*, ut cum superioribus: *δι' οὗ καὶ σώζεσθε* coniungi possint, pendet a quaestione, an nexus ille revera auctoris in mente fuerit. Ex his intelligitur, fieri quoque posse, ut, cum GRIESBACHIO, SCHOLZIO, OLSHAUSENIO etiam, verba: *τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν, εἰ κατέχετε* in Parenthesin coniiciamus. Sed huic distinctioni insuper plus una obstat difficultas. Nam sic quidem longior intercedit oratio, quam ut sequentia: *ἐκτὸς εἰ μὴ εἰκῆ ἐπιστεύσατε* cum praecedentibus: *δι' οὗ καὶ σώζεσθε* commode coniungi possint. Deinde PAULUS vs. 3, 4 perspicue declarat, se iam supra viam commemorasse, quam in tradendo Euangelio secutus esset, quum *Corinthi* versaretur; atqui ratiocinationis turbatur series, si haec commemoratio in Parenthesi ponitur. Multo longius vero JEHNIUM et KRAUSIUM ¹⁾, hac Traiectione commendanda: *Γνωρίζω, εἰ κατέχετε, τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν τὸ εὐαγγέλιον, ὃ εὐηγγελισάμην ὑμῖν* cet. ab auctoris mente aberrare, hinc iam apparet, quod verbum *γνωρίζω*, contra omnem loquendi usum interpretantur *certior fieri velim* vel *scire cupio*: ne dicam, versum 3, si praecedat *certior fieri velim*, vel *scire cupio, an teneatis*, sic explicari non posse, ut cum vers. 1 et 2 bene cohaereat.

Quae quum ita sint, meliorem sine dubio viam ingressi sunt interpretes, qui verba *εἰ κατέχετε* loco suo relinquunt. Nec plerique tamen id, quod verum est, omnino assecuti esse videntur. Nam si cum GURLITTO hanc esse dicimus orationis structuram: *Γνωρίζω ὑμῖν, τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν τὸ εὐαγγέλιον, ὃ—σω*

¹⁾ *Pauli ad Corinth. Epistolae Graecae, perpet. annot illustr. ad h. l.*

ζεσθε, εἰ κατέχετε, ex ejus opinione sumere cogimur, PAULUM formulas arctissime cohaerentes δι' οὗ καὶ σωζεσθε et εἰ κατέχετε, a se mutuo avulsisse, interponenda tertia τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην, quae, utpote praecipua, ab orationis initio stare deberet. Tum probari nequit structura, quae verba εἰ κατέχετε sic explicari iubet, ut praecedentia ἐν ᾧ καὶ ἐστήκατε iis valde extenuentur. Quod, ut monuerunt RÜCKERTUS et MEYERUS, BILLROTHI etiam et HEYDENREICHII labefactat sententiam, eodem fere tendentem. HEYDENREICHIIUS autem temere Particulam εἰ et sequentem Indicativum vertendo reddidit: *dummodo* (id. scil. *Euangelium*) *tenueritis*. Ceterum vero Interpretes illi alique ¹⁾ propterea reprehendendi non esse videntur, quod verba τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν referunt ad praecedens γινώσκω. Sed eo, nisi fallor, referri quoque debent verba: τὸ εὐαγγέλιον — σωζεσθε. Nimirum huius sententiae sum, PAULUM, convenienter sermoni vitae communis, minus accurate scripsisse: *Notum vobis facio Euangelium, quod annuntiavi vobis* etc. sed hoc continuo correxisse eo sic explicando: τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν. Eodem plane modo Gal. I: 11 verbo γινώσκω subiicit τὸ εὐαγγέλιον τὸ εὐηγγελισθὲν ὑπ' ἐμοῦ; tum vero mentis suae explicandae causa scripsit: ὅτι οὐκ ἔστιν κατὰ ἄνθρωπον, seu *nempe hoc mihi solo, illud non esse ad hominum placita accommodatum*. Similiter 1 Cor. XIV: 37: ἐπιγινωσκέτω ἅ γράφω ὑμῖν, ὅτι Κυρίου εἰσὶν [ἐντολαί]. i. e. *nempe illa a Domino esse praescripta*. Eph. VI: 21: ἵνα εἰδῆτε τὰ κατ' ἐμὲ, τί πράσσω. i. e. *nempe, quid agam*. Cff. Marc. I: 24. XII: 34. Luc. XIX: 3. Ioan. XI: 31. 1 Cor. I: 26. 1 Thess. II: 1 et quod infra vs. 12 legimus. Apud scriptores Graecos nihil frequentius est quam hu-

¹⁾ Cf. ESTIUS, imprimis BENGELIUS in *Gnomone* ad h. l.

iusmodi Attractio, etiam ubi verbum γνωρίζω vel simile legitur. Ita AESCHINES *adv. Timarch.* 1): *ἵνα γνωρίσητε αὐτὸν, ὅστις ἐστὶ.* SOCRATES apud PLATON. 2): *ὁπότε τὸ δίκαιον μὴ οἶδα ὃ ἐστὶ.* PLUTARCH. 3): *τόδε τὸ φρόνημα γνωρίζειν, ὅτι τοῦ Φώκου εἶη.* ISOCRATES 4): *Πειρῶ γνωρίζειν τοὺς λέγοντας, ὅποιοι καὶ τίνες εἰσὶ* 5). Ergo interpretatio verborum *τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν* negotium mihi non facesseret, si satis certa esset notio formulae *τίνι λόγῳ*. Ad hanc autem notionem constituendam haud pauci magis coniecturas attulerunt ex ingenio petitas, quam rationes, quae loquendi usu nituntur. Nec lucem tamen praebent oratio PETRI *Act. X: 29* aliique loci similes a WETSTENIO 6) et KYPKIO 7) excitati. Talia enim sunt verba *τίνι λόγῳ*, ut non aliter fieri possit, quin pro diversitate causae, quae agitur, eorum etiam differat significatio. Huic loco maxime accommodatum videtur scribere: *quam oratione*, quod iam olim nonnullis placuit interpretibus, recentiori memoria RÜCKERTO, MEYERO, WETTIO. Neque ullum relinquetur desiderium, si hoc eodem redire dixeris ac *quam docendi ratione*, quippe quo et notio observatur vocabulo *λόγος* haud raro tribuenda, et narratio sequens (vs. 3.) praeparatur.

Quaestio tantum est, an hanc interpretationem ferant subiecta *εἰ κατέχετε*. Latissime se propagavit sententia CHRYSOSTOMI, PAULUM sibi voluisse: *Si hanc do-*

1) p. 6. Steph.

2) *Republ.* I. p. 354. Steph.

3) *Moral.* p. 775. Xyl.

4) Locum exhibet STEPHANI *Theo. linguae Gr.* edd. HASIUS et DINDORFII. V. γνωρίζω.

5) Cff. FRITZSCH. *comm. perp.* ad *Marc.* 1: 24. XII: 34 et WINERUS, *Grammatik des neutestam. Sprachidioms.* Ed. V. p. 606.

6) *Nov. Test. Gr.* ad *Act.* X: 29 et *1 Cor.* XV: 2.

7) *Observ. Sacr. in N. T. libros* ad *Act.* X: 29, ubi temere confunduntur formulae *τίνι λόγῳ* et *ἐπὶ τίνι λόγῳ*. Eundem errorem commiserunt PALAIRETUS, *Observ. Phil.-Crit. in Sacr. N. T. libros* alique.

obtinam reditus mortuorum in vitam, vel si Euangelium firmiter tenetis. Illud vero propterea improbabile est, quod vs. 12 demum PAULUS *reditum mortuorum in vitam* commemorare incipit; hoc autem a me non impetrare possum, ut ab eodem homine profectum esse credam, qui paulo superius scripserit: ἐν ᾧ καὶ ἐστήκατε. Nec multo magis arridet sententia WOLFFII ¹⁾ aliorumque, auctoris mentem fuisse: *si memoria illud retinetis.* Nam, nisi in Traiectione, supra jam refutata, praesidium quaerimus, dictum tale ab hoc loco alienum est, ut sua sponte intelliget quisque, qui animum ad praecedentia: *notum vobis facio Euangelium* attenderit. Quid igitur? An cum ERASMO coniiciemus, pro recepto εἰ κατέχετε legendum esse ἢ κατέχετε *certe tenetis*, vel ἢ κατέχετε *sicut tenetis*? Vel an calculum adiciemus scriptioni ὃν κατέχετε, apud BOWEYERUM ²⁾ propositae? Mihi in mentem venit facillima mutatio Particulae EI in Pronomen TI, ut haec duo τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν et εἰ κατέχετε per Asyndeton subiiciantur uni *notum facio vobis.* Sed, quamvis bene monuit SEMLERUS, in libris antiquis esse, qui ab Editione Recepta discedant, huius tamen mutationis nullam alicubi reperi indicium. Tum coniecturis criticis non opus esse videtur, dummodo formulam εἰ κατέχετε ad praecedentia: γινώσκω ὑμῖν, τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν referamus; quae structura facillima est. Nihil enim impedit, quominus illud *si mente tenetis*, uti Graeca in sermonem Latinum vertenda sunt, exponamus: *si curae vobis cordique est.* Cff. Luc. VIII: 15. 1 Cor. XI: 2. Hebr. X: 23, ubi verbum κατέχειν coniunctum est cum vocabulis λόγον, παραδόσεις, ὁμολογίαν. PAULUS igitur sibi voluit: *si curae vobis cordique est, quod nunc dico,*

¹⁾ Cur. Phil. et Crit. ad h. l.

²⁾ Konjekturen über das N. T. u. s. w. bereichert von J. C. F. SCHULZ
h. l.

nota vobis fiet docendi ratio, qua Corinthi usus sum. Quod orationi suae addidit lectorum causa, qui gravissimum in errorem de mortuorum reditu in vitam lapsi erant. Breviloquentia tamen factum est, ut formula εἰ κατέχετε minus penderet ab ipsa enunciatione: γνωρίζω ὑμῖν, τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν, quam a notitia ejus, quod hac enunciatione ad Corinthios referebatur.

Postrema ἐκτὸς εἰ μὴ εἰκῆ ἐπιστεύσατε nonnihil habent ambiguitatis propter vocabulum εἰκῆ, quod alii interpretantur *sine causa*, alii *sine effectu* seu *fructu*. Illud e. c. requiritur Rom. XIII: 4, hoc Gal. IV: 11. Utrumque in orationem quadrat, cuius interpretatio nunc agitur. At magis commode tamen formula *sine causa*, quam *sine effectu* copulatur cum verbo ἐπιστεύσατε, quo PAULUS in lectorum suorum animis renovare voluit memoriam transgressionis eorum ad societatem CHRISTI. Aoristi enim haec vis est, ut *initium* denotet *temporis* illius, quo *primum fidem habuerant* PAULO Evangelium annuncianti. Iam comparatio locorum, ubi formula ἐκτὸς εἰ μὴ itidem legitur ¹⁾, uti etiam cap. XIV: 5. I Tim. V: 19, nisi fallor, docet, Apostolum dicere voluisse: *Excepto si temere fidem habuistis*. Quorum verborum explicatio inde pendet, utrum cum remotiori σῶζεσθε connectenda sint, an cum proximo κατέχετε. Illud vero, quamquam MEYERO, OSIANDRO et plerisque interpretibus placet, sponte sua corrui, si probavimus, nec Traiectionem hîc, nec Parenthesin ferri posse. Itaque hoc, quod simplicitate sua se commendat, tenendum est. Neque ulla restat difficultas, si mens auctoris sic explicatur: *curae vobis cordique non est, si vos temere fidem habuisse opinemini.*

¹⁾ Cf. KYPKIUS ad h. l.

Vers. 3, 4.

Quamnam docendi rationem ingressus sit, quum *Corinthiis* Euangelium annuuncaret, PAULUS nunc explicare incipit scribendo: Παρέδωκα γὰρ ὑμῖν ἐν πρώτοις etc. Particulam γὰρ, nulla causa est, cur FLATTUS, WERTTIUS aliique interpretentur nempe, a vulgari nam discedentes. Formulam autem ἐν πρώτοις pauci tantum recte intellexisse videntur. Iam CHRYSOSTOMUS, ea denotari volens ἀπ' ἀρχῆς, οὐ νῦν, proposuit, quod et in loquendi incurrit usum, et in huius orationis seriem. Eiusdem generis est illud PELAGII in *primordio*, cui tamen adiecit sive maxime, se ancipitem haerere significans. Multo minus rem acu tetigit RÜCKERTUS ¹⁾, hanc mentem PAULO tribuens, *Corinthios inter primos fuisse, quibus Euangelium annuuncaret*. Hanc vero interpretationem historiae, ut bene monuit MEYERUS, repugnantem et ab ipso eius auctore, SEMLERO, iam improbatam, tanti non habuit, ut Adiectivum πρώτοις Neutrum esse posse negaret. Suspicatus tamen est, Apostolum, si memorare vellet, quid *primum* cum Corinthiis communicasset, Pronomine proxime praecedenti ὑμῖν non usurum, et scripturum quoque fuisse τοῦτο πρῶτον. Sed illud nullius ponderis est, quoniam Pronomen ὑμῖν hinc haud magis quam versu 1 inservit ad Corinthios ab aliorum locorum incolis distinguendos; hoc vero, uti non tuetur sententiam ab eo propositam, ita tantum reapse valet, ut leviter agere ostendat, qui Graeca ἐν πρώτοις vertendo reddant *primum*. Atque hinc iam sequitur, assentiendum quoque non esse HEYDENREICHIO monenti: „*Ἐν πρώτοις* significari tum, Paulum institutionis initium a doctrina de morte et

¹⁾ *Einleitung*. p. 11 et ad h. 1.

resurrectione Christi fecisse; tum, nihil hac doctrina proponenda ipsi fuisse antiquius, nihil sanctius." Sine dubio unam hujus formulae retinere debemus notionem *in primis*, quod tamen quum MEYERUS explicet *inter praecipua doctrinae capita*, haud secus a vero aberrat quam GROTIUS, CRELLIUS, ESTIUS, HAMMONDUS multique alii, qui Apostolum hoc vel simile quid dicentem fecerunt ¹⁾. Nimirum, ut bene monet ARETIUS, in religione quaedam esse *πρώτα*, quaedam *δευτέρα*, sic PAULUS nunc recenset partem eorum, a quibus proponendis *Corinthios* docere incepit. Similiter *Athenis* (*Act. XVII: 31*), a locis communibus ad Evangelii doctrinam progressus, CHRISTI et mortem, et reditum in vitam annunciavit, quasi fundamentum ponens eorum, quae deinceps tractaturus fuisset, nisi levissimi homines ei aures diutius praebere recusassent. Item *Antiochiae in Pisidia*, quum eius oratio ad IESUM, DAVIDIS filium, delata erat (*Act. XIII: 25 sqq.*), initium fecit ab iisdem doctrinae capitibus in luce collocandis. Neque aliter PETRUS *Hierosolymis* (*Act. II: 22 sqq. III: 13 sqq. IV: 10. V: 30 sqq.*) et *Caesareae* (*Act. X: 39 sqq.*) egisse dicitur ²⁾.

¹⁾ Adiectivum *πρώτος* satis crebro usurpatum est ad *praecipuum* denotandum, uti praeter alios docet SCHWEIGHÄUSER in *Lex. Polyb.* p. 546, quamquam omnibus, quibus utatur, exemplis non eadem probandi vis inest. Cff. quae ipse notavit Tom. V. p. 262, 263. Idem usus extat in N. T. Vocabulo tamen hanc notionem habenti scriptores eius Articulum praeponere solent. Vide *Marc. VI: 21. Luc. XV: 22. XIX: 47. Act. XIII: 50. XVII: 4*. In PAULI Epistolis tantum legitur Singulare, et ita quidem *1 Tim. I: 15*, ut Viri Docti fere omnes assentiantur interpreti nostro vernaculo, qui Graeca *ὢν πρώτος εἶμι* vertendo reddidit *van welke ik de voornaamste ben*, quod nuperrime etiam probavit WIESINGER, *Die Briefe des A. Paulus an die Philäpper* cet. ad h. l. Sed Adiectivo *πρώτος* notionem *praecipui* tribuere huic Apostolo receptum non est. Ubique eo significat *primum*, uti *Rom. X: 19. Eph. VI: 2. Phil. I: 5. 1 Tim. II: 13*. Quidni igitur hoc loco verba eius interpretemur: *quorum primus sum*, ut se, in loquendi usu sibi constans, primum *ἀμαρτωλῶν* appellaverit, quippe qui sectatoribus CHRISTI duriter insectandis et vexandis alios praecessisset?

²⁾ Ad *Hebr. V: 12. VI: 1, 2* cum BENGELIO, OLSHAUSENIO multisque aliis provocare non ausim.

Iam ad commemoranda illa, quae *Corinthi* proposuit, PAULUS utitur verbo *παρέδωκα*, quod cum affinis proprie notionem habet rei, quae in alius manum traditur, hinc vero translatum est ad intelligibilia, quae cum alio communicantur. Nec tantum res spectat argumenti historici, sed etiam mores, ritus, instituta, placita, cuiusvis generis doctrinas; quae ab aliis ad alios transeunt. Quod haud secus testantur scriptores Graeci antiquioris pariter ac recentioris aetatis ¹⁾, quam interpretes Veteris Testamenti Alexandrini, a quibus illud acceperunt Scriptores Novi Testamenti ²⁾. Hi praesertim verbum *παράδωμι* et nomen *παράδοσις* propterea frequentarunt, quod ea, quae in medium afferebant, non ipsi invenerant cogitando, sed vel a Deo, vel ab hominibus, acceperant, ut ad alios transferrent ³⁾. Atque ita PAULUS cum alibi, tum hoc loco. Sed egregie falluntur, qui cum ORELLIO putant, Apostolum verbo *παρέδωκα* usum esse, ut significaret quod *viva voce, sine scripto* tradidisset. Quamquam enim HESYCHIUS vocabulum *παράδοσις* exposuit *ἄγραφος διδασκαλία* ⁴⁾, ipsi tamen veteres huius definitionis auctores non fuerunt. Quid evidentius, quam POLYBII ⁵⁾ verba: *Σχεδὸν δὴ πάντες οἱ συγγραφεῖς περὶ τούτων ἡμῶν τῶν πολιτευμάτων παραδεδώκασιν τὴν ἐπ' ἀρετῆς φήμην?* Quemadmodum autem hinc verbum *παράδωμι* traditionem significat *scripto propagatam*, sic ad eandem referendum est, quod auctor alibi scripsit: *ὑπολαμβάνοντες οἱ*

¹⁾ PLATO in *Philebo* Tom. II. p. 16 *Steph. Aurea carmina*, PYTHAGORAE adscripta. vs. 47. *Diod. Sic. Bibl. Lib. I cap. 24*. Plura dabit *Stephani Thesaur.* ed. ab HASIO et DINDORFIIIS.

²⁾ Vide REINHARDI *Opusc. Acad.* V. I. p. 201 sqq.

³⁾ Hactenus tota Doctrina Christiana est *παράδοσις*, ut bene monet STUFFKEN, *Verhand. uitgeg. door TEYL. Godg. Gen. T. XXXIII.* p. 16.

⁴⁾ *Glossae Sacrae.* Ed. ERNESTIO. p. 220, ubi HESYCHII interpretatio temere defenditur.

⁵⁾ *Hist. Lib. VI. Cap. 43.*

κείον ιστορίας υπάρχειν, τὰ τοιαῦτα ἐπισόδια τῆς τύχης εἰς μνήμην ἄγειν καὶ παράδοσιν τοῖς ἐπιγενομένοις ¹⁾. Similiter in Novo Testamento non solum hoc, ut iam monuit EUSEBIUS, sed illud etiam inservit ad *scriptam* traditionem denotandam. *Off. Act.* VI: 14. & *Thess.* II: 15. Et quamquam ea ibidem variis in locis rem spectant *voce* tantum traditam, ipsa tamen, nec 1 *Cor.* XI: 2, nec *Jud.* 3, neque alibi, hanc vim habent, ut copiam praebeant traditionis *voce* propagatae a *scripta* distinguendae. Mirandum igitur non est, scriptores Ecclesiasticos utroque haud raro usos esse ad indicandam traditionem *scriptam*, hinc vero si traditionem *auribus acceptam* discernere vellent, eam ἄγραφον appellasse ²⁾. PAULUS autem verbis: *Tradidi enim vobis inter prima, quae proponebam, capita, opportune adiunxit: ὃ καὶ παρέλαβον, quod etiam accepi, ut hoc etiam loco παραλαμβάνειν sit velut ἐκ παραδόσεως λαμβάνειν* ³⁾. Quaestio tamen est, unde se hoc accepisse voluerit, ad quam pauci cum BOSVELDIO respondent: *ab hominibus*; GROTIUS: *ab ANANIA primum, deinde et ab Apostolis, accedente forte et speciali revelatione, ut diximus supra XI: 23.* Similiter iam FELAGIUS. BULLINGERUS autem: *ex Spiritu Dei*, quod paulo inferius explicat: *ex scripturis, quae instinctu Sancti Spiritus nobis allatae sunt.* Plerique vero, quibus assentiuntur etiam OLSHAUSENIUS, RÜCKERTUS, MEYERUS, WETTIUS, PALMFUS, OSIANDER, intelligi iubent a CHRISTO. Sed in omnibus, quantum memini, locis Novi Testamenti verbum παραλαμβάνω, si nomen aucto-

¹⁾ Ibid. Lib. II. Cap. 35.

²⁾ CLEM. *Alex. Strom.* Lib. V. Cap. 10. Tom. II. 682, 683. POTT. EUSEBIUS, *Hist. Eccles.* Lib. III. Cap. 9, 10, 24, 39. IV. 8, 22. Cf. HEINICHEN. Tom. I. p. 247. Multa alia congegit SUICERUS, *Thes. Eccles.* V. παράδοσις.

³⁾ SCHWEIGHÄUSER. *Lex. Polyb.* p. 436.

ris ei non adiectum est, significat id, quod tradiderunt *homines*, uti *Marc.* VII: 4. *Gal.* I: 9, *Phil.* IV, 9, etiam supra vs. 1. Deinde hac in oratione verbum illud, per particulam ὅτι, coniunctum est cum commemoratione rerum, quae ab hominibus tantum acceptae esse censendae sunt: JESUM, nempe, post mortem sepultum esse, et primum CΕΡΗΑΕ, tum duodecim discipulis suis apparuisse. Quid? quod etiam Particula καί, Verbo παρέλαβον praeposita, postulare videtur, ut hanc PAULO tribuamus mentem: *quod ab aliis haud secus accepi, quam vos illud accepistis a me* ¹⁾. Et tanti quidem ponderis haec argumenta esse censeo, ut labefactari non possent, etiamsi Viri Docti, qui ex *1 Cor.* XI: 23 et *Gal.* I: 12 contrariam in partem disputant, locos illos bene intelligerent. Sed verba ἐγὼ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ Κυρίου, quidquid *μητρικῶς* alique dicunt, ferre non posse interpretationem: *Ego accepi a Domino*, luculenter apparet inde, quod, et apud Graecos, si auctorem, a quo aliquid accipitur, proponere volunt, ubique Particula παρὰ, nusquam ἀπὸ Verbum παραλαμβάνω sequitur, et PAULO quoque, idem illud agenti, scribere usitatum fuit παραλαμβάνω παρὰ τινος, uti *1 Thess.* II: 18, IV: 1. Praeterea sequentibus ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς indicium inest, narrationem, iis subiectam, alii vel aliis deberi, quam *Domino supra memorato*; quem si Apostolus rei traditae auctorem dicere voluisset, non dubito, quin scripturus tantum fuisset ὅτι ἐν vel ὅτι αὐτὸς ἐν. Cff. *Matth.* XVI: 20. *Luc.* XXIV: 21, 39. Ceterum si Graeca interpretamur: *Vos enim quicumque laudant, laudare non*

¹⁾ Nequidquam igitur FLATTUS, *Bemerkungen über einige Stellen des ersten Briefes an die Korinther*, in *Magazin für Christl. Dogm. und Mor.* Part. V. p. 258 sqq. disputavit pro opinione, PAULUM commemorasse id, quod partim a CHRISTO, partim ab Apostolis aliisque hominibus accepisset.

possum ego, qui accepi a parte Domini, oratio nihil habet, quod frigeat, aut alia de causa in reprehensionem incurrat ¹⁾. In altero loco PAULI verba δι' ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ explicanda non sunt: per patefactionem, quam IESUS CHRISTUS mihi dedit ²⁾, sed cum THEODORETO paucisque aliis: inde, quod Divinitus mihi IESUS CHRISTUS patefactus est. Hanc enim explicationem uti postulat nexus ratiocinationis usque ad vs. 15, 16, ubi scribens Apostolus: "Ὅτε δὲ εὐδόκησεν [ὁ Θεός] ἀποκαλύψαι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί, perspicue docuit, quid supra sibi voluisset; ita confirmant loci satis multi, in quibus vocabulum ἀποκάλυψις Genitivus, non subiecti, sed obiecti sequitur, cuius numeri aeque esse puto Rom. VIII: 19. 1 Cor. I: 7. 2 Thess. I: 7. 1 Pet. I: 7, 13, ac Rom. XVI, 25 et 1 Pet. IV: 18. Sed hoc nunc mitto, ne in longiorem excurram disputationem. Unum est, quod silentio praeterire nolim, PAULUM, nempe, hinc scripsisse: ὁ καὶ παρέλαβον, ut pondus adiceret iis, quae antea Corinthiis tradidisset.

Quid vero PAULUS, uti ipse acceperat, ita tradidit Corinthiis? Primum haec memorat: ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς γραφάς. In Allegorica huius loci non morabimur interpretatione, quam et Manichaei olim commendasse feruntur, et

¹⁾ Cff. praeter alios SCHULZUIS, *die Christl. Lehre vom heil. Abendmahl*. II. Aufl. p. 215 sqq. WINER. p. 443 sqq. et quae haud ita pridem disputavi in libro: *De leer van den Doop en het Avondmaal op nieuw onderzocht* cet. p. 113, 114.

²⁾ Sic etiam recentissimi OLSHAUSENIUS, MEYERUS, WETTIUS, item USTERI, *Commentar über den Brief Pauli an die Galater* et SARDINOUX, *Commentaire sur l'Épître de l'Apôtre Paul aux Galates*; nec grave tamen, quo se tueantur, argumentum in medium afferunt. Dubitanter mentem enunciarunt BORGERUS, *Interpr. Ep. Pauli ad Galatas* et WINERUS, *Pauli ad Galatas Epist. Latine vertit etc.* Sed cf. VAN BELL, *Disp. Theol. de patefactionis Christianae indole, e vocabulis ΠΑΝΕΡΟYN et ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΕΙΝ in libris N. T. efficienda*. p. 101, 102.

CHRYSOSTOMUS aliique Patres Ecclesiae satis superque refutarunt. Hodie nemo dubitat, quin Apostoli verba proprie accipienda sint, sed quomodo ea intelligi debeant, operae pretium erit ostendere.

Verba ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν BOSVELDIUS formulam continere monet, quae ad huius loci quaestionem non pertineat, sed ab auctore orationi inserta sit, pro more suo identidem ad illud, quod magni haberet, obiter redeundi. Hanc vero quum sententiam diceret, vir ingeniosus minus animadvertit, eadem verba in omnibus PAULI epistolis frustra quaeri. Quod causam fuisse arguit satis gravem, cur Apostolus iis hinc uteretur. Et sane, si nihil aliud scribere voluisset, quam: ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν, supervacaneum fuisset ei praepone *ὁ καὶ παρέλαβον*, quoniam, ut iam monuit CHRYSOSTOMUS, mors CHRISTI vulgo cognita erat atque testata. Adiecta vero ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, quippe hominum opinionibus superiora, argumentum praebuerunt ad aliorum auctoritatem provocandi. Haec autem cave credas eodem plane redire ac similia *περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν*, quae GRIESBACHIIUS aliique Editores PAULO *Gal. I: 4* restituerunt. MEYERUS in discrimine inter Praepositiones *περὶ* et *ὑπὲρ* valere ait monitum BUTTMANNI: *Id unum interest, quod περὶ usu frequentissimo teritur, multo rarius usurpatur ὑπὲρ, quod ipsum discrimen inter Lat. praep. DE et SUPER locum obtinet* ¹⁾. Et vulgo sumunt Viri Docti, veteres eas inter se permixtas ²⁾. Quod nemo mirabitur, qui apud animum reputaverit, et utramque haud raro ad eandem rem referri, et librariorum alteram saepe pro altera substitu-

¹⁾ BUTTM. *Ind. ad Midianam.* p. 188. Quod probavit SCHAEFER, *Apparat. Crit. et Exeg. ad Demosth.* Tom. I. p. 189, 190.

²⁾ Etiam BERNHARD. *Wiss. Synt. der Griech. Sprache.* p. 261. MATTHIAE, *Ausf. Griech. Gramm.* III. Aufl. p. 1382. USTERI quoque l. c. p. 122 Particulas *διὰ*, *περὶ* et *ὑπὲρ* *Rom.* IV: 25. VIII: 3 et *1 Cor.* XV: 3 eodem redire contendit.

isse. Sed hactenus inter eas interesse videtur, ut altera (*περί*) usurpetur, ubi aliquid *rerum vel personarum causa* tantum fieri dicitur, altera (*ὑπέρ*) vero, ubi fieri dicitur, quod *in eas confertur vel collatum est*. Unum alterumque exemplum petamus ex N. T. Ergo verba: *Περί ἁμαρτιῶν ἔπαθε, δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων*, 1 Petr. III: 18, sic interpreto: *Peccatorum causa passus est, iustus ut prodesset iniustus*, quod quale sit, explicant sequentia *ἵνα ἡμῶς προσαγάγη τῷ Θεῷ*. Ita etiam quod legimus Eph. VI: 18, 19: *δεήσει περὶ πάντων τῶν ἁγίων, καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ* explicandum censeo: *precatione omnium, qui in CHRISTI communionem sunt, sanctorum causa, et ad me iuvandum, nempe ἵνα μοι δοθῇ λόγος* etc.¹⁾ Neque aliter iudico de locis similibus, quorum in altero reperimus *περί*, in altero *ὑπέρ*, uti *Matth. XXVI: 28. Marc. XIV: 24. Luc. XXII: 20*, ubi *τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον* esse tantum videtur *sanguis, qui multorum causa effunditur*; sed *τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον*, *sanguis, qui effunditur ad vestram salutem*²⁾. Sed ne sic quidem amota difficultas est, quam pariunt verba *ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν*. Nonnulli ea interpretantur *ut a peccatis nostris liberaremur*, quod iam sibi voluit OECUMENIUS scribens: *ἵνα ἡμῶς τεθανατωμένους ταῖς ἁμαρτίαις ζωοποιήσῃ*. Plerique, quos etiam sequuntur PALMIUS, MEYERUS, WETTIVS, OSIANDER, mentem PAULI fuisse aiunt: *ad peccata nostra expianda*. Hoc autem qui tueri conantur contendendo, Praepositionem *ὑπέρ* significare *in loco*³⁾, notionem certe ei affingunt, quam haec oratio respuit, quum *in*

¹⁾ Cf. HARLESSUS, *Comment. über den Brief Pauli an die Ephesier* ad h. l.

²⁾ Cf. WINEB. p. 489. Distinctio harum Praepositionum, quae FRITZSCHIO placuit, *Comm. perp. in Matth.* p. 769, quonam argumento nitatur, minus assecutus sum.

³⁾ Cf. BAUR, *Paul. der Apost.* p. 542.

homines quidem, non in peccata mors cadat. Rursus vero copulatio verborum τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν postulare videtur, ut nobis peccatorum, quae commissa sunt, proponamus poenas. Huc spectant quoque *Hebr.* V: 1, VII: 27, IX: 7, ¹⁾ X: 12. Sed valde dubito, an imaginibus ibi reperiundis uti liceat ad hunc locum explicandum. Quamvis autem varia in mentem veniunt, quibus Breviloquentiae succurratur, nihil satius videtur quam scribere: *ut cum Deo reconciliati peccatorum nostrorum venia potiremur.* Quod ipse Apostolus *2 Cor.* V: 18 sqq. tanquam manu monstravit. Ceterum verba PAULI ὁ καὶ παρέλαβον talia sunt, ut eum, scribentem ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, hac de re cum aliis Apostolis consensisse ostendant.

Formulam κατὰ τὰς γραφάς, quae nunc consideranda est, JEHNIUS, KRAUSIUS aliique ¹⁾ perperam interpretati sunt: *ad historiam vitae JESU, Literis enarratam*, vel similiter. Primum enim sic deserunt notionem *Litterarum Sacrarum*, scil. *Veteris Testamenti*, vocabulis αἱ γραφαί ubique in Apostolorum scriptis tribuendam, si excipimus *2 Pet.* III: 16, ubi ex interiecto λοιπὰς intelligimus, ampliorem ea notionem habere. Deinde praecedentia ὁ καὶ παρέλαβον perspicue indicant, PAULUM alium commemorare non potuisse fontem, unde narrationem suam petisset. Et si Apostolus ad scriptum aliquod de rebus JESU provocaret, nescio plane, cur

¹⁾ Verba ὑπὲρ — — τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων aequae ac verba PAULI ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν conveniunt cum iis, quae legimus apud DEMOSTH. *Olynth.* I. p. 10. REISK. Δῆλον γὰρ ἐστὶ τοῖς Ὀλυνθίοις, ὅτι νῦν οὐ περὶ δόξης, οὐδ' ὑπὲρ μέρους χώρας πολέμουσιν, ἀλλ' ἀναστάσεως καὶ ἀνδραποδισμοῦ τῆς πατρίδος, ubi, si Particulae ἀλλ' cogitando subiicitur ὑπὲρ, mens auctoris fuisse videtur, neque ad partem terrae possidendam bellum gerunt, sed ut avertant excidium et servitutem patriae. In tribus illis locis, nisi fallor, Praepositio ὑπὲρ significat id, quod in malum confertur ad illud avertendum.

¹⁾ Hoc quoque non omnino sprebit VAN VLOTEN, *de Bijbel vertaald* etc. ad h. l.

verba *κατὰ τὰς γραφάς* vs. 5, sqq. non repetierit. 1). Sed retulit illa vs. 3 ad *IESU mortem pro hominum peccatis*, et vs. 4 ad *reditum eius in vitam*, utpote rerum Christianarum capita, in Veteris Testamenti scriptis iam adumbrata. Ad quaestionem autem, quosnam locos PAULUS maxime ante oculos habuerit, interpretes alii aliter responderunt. Sed vanam sedulitatem hominum esse, quotquot huiusmodi locos explorare conentur, latebit neminem, qui animadverterit, Apostolum scripsisse *αἱ γραφαί* in *Plurali*, quod a *Singulari ἡ γραφή* caute distinguendum est. Ergo non unum alterumque, quod Vates Divini ediderant, oraculum spectavit, sed, quemadmodum *Rom. I: 2, XV: 4, XVI: 26*, universam eorum doctrinam, variis in locis tam Allegoricae, quam propriae interpretationis ope, reperiendam. Ad hanc vero doctrinam provocavit, ut testimonia humana Literarum Sacrarum confirmaret auctoritate, et vers. quidem 3, non solum CHRISTUM *mortuum esse*, sed etiam eum mortuum esse *pro peccatis nostris*: quae duo tam arcte cohaerent, ut verba *κατὰ τὰς γραφάς* ad utrumque referenda sint 2).

Sequentia *καὶ ὅτι ἐτάφη* nihil habent, quod explicatione indigeat. Sed quoniam res ipsa loquitur, sepultum esse, qui diem obierit, quaestio est, cur hoc notaverit PAULUS. An forte, quae RÜCKERTI est sententia, ut significaret, IESUM non subisse deliquium, sed vere mortuum esse? Eodem jam tendit monitum CALVINI, *in sepultura melius exprimi mortis veritatem*. Sed sic e longinquo petitur, quod tanquam manu tangere possumus. Videlicet mortis CHRISTI commemorationem sequi debent verba: *et eum sepultum esse*, ad intelligenda subiecta: *καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ*.

1) Cff. HEYDENR. et MEB. ad h. l.

2) Cff. ESTIUS, BENGELIUS, SEMLERUS ad h. l.

Haec autem, ut, aequae atque in simili loco *Act. X: 40*; breviter scripta sunt pro *ἐγήγεσται* — *ἐκ νεκρῶν*, quod etiam ex *Rom. IV: 24* intelligimus; sic sine dubio vertendo reddi debent: *Et eum suscitatum*, i. e. ex morte in vitam revocatum *esse tertio die*. Nam quod nonnulli, Theologiae suae servientes, contenderunt, verbo *ἐγήγεσται* notionem simul *Passivam* et *Reciprocam* tribuendam esse ¹⁾, tam leve et nugatorium est, ut ne refelli quidem mereatur. Melioris notae est, quod monent MEIERUS et WERTIUS, Perfectum hic excipere Aoristum, ut res denotetur effectibus suis continuata ²⁾. Quaestio vero agitur, utrum formula *κατὰ τὰς γραφάς* tantum cum Perfecto illo connectenda sit, an etiam cum adiunctis *τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ*. Et ESTIUS, FLATTUS, GUBLITTUS, multi alii huic illud praetulerunt. Sed si verba *κατὰ τὰς γραφάς* vs. 8 ad totam orationem praecedentem pertinere probavimus, aliter de iis vs. 4 iudicari nequit. Nec Viri Docti profecto ea, aequae ad proxima *τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ* atque ad remotius *ἐγήγεσται* referre recusassent, si animadvertissent, ratiocinationem PAULI tam Allegorica, quam propria Veteris Testamenti niti interpretatione. Alia quaestio est, an formula *κατὰ τὰς γραφάς* etiam spectet verba *καὶ ὅτι ἐτάφη*, cuius sententiae post THEODORETUM, OECUMENIUM multosque veterum et recentiorum, fuerunt MEIERUS et WERTIUS. Sed auctorem eam cum praecedentibus *καὶ ὅτι ἐγήγεσται* tantum coniunxisse, ex repetitione Particulae *ὅτι*, nisi fallor, luculenter apparet. Et ipse *Rom. IV: 25* et alibi docuit, se doctrinae Christianae capita haec duo habere, CHRISTUM *pro peccatis in cruce mortuum*

¹⁾ Vide GERDESIIUM ad h. l.

²⁾ Cf. WINERUS, *Gramm.* p. 315. Etiam sequentia *τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ* mutationem Aoristi in Perfectum pepererunt.

esse, et ex morte in vitam rediisse; tertium, eum sepultum esse, non item.

Vers. 5.

Iam PAULUS, ut fidem faciat narrationi superiori, *Christum*, secundum Literarum Sacrarum testimonia, ex morte in vitam rediisse, aliam ei adiicit, homines recensere incipiens, quibus ille, ab inferis excitatus, apparuit. Recensio illa plus uno nomine discrepat ab iis, quae in commentariis suis Euangelistae memoriae prodiderunt. Cuius rei causam hanc esse putana ZIEGLEBUS ¹⁾, quod Apostolus *Evangelia secundum Hebraeos* usus sit, argumento, ut infra videbimus, nititur exigui ponderis. Et sine ullius scripti ope ex ore tantum hominum, quos fide dignos habebat, accepisse videtur, quae hinc ab eo tradita sunt. Discrepan- tiam autem satis explicabimus considerando, et IESUM quadraginta dierum spatio multo crebrius sectatoribus suis apparuisse, quam narraverint Euangelistae, et a PAULO, ut bene monet ESTIUS, silentio praetermissa esse testimonia, quorum auctoritatem tanti non habitum iri videret a Corinthiis, ut fidenter ad ea provocare posset. Sed interpretatio versuum 5, 6, 7 copiam nobis praebabit ad hanc quaestionem plus semel redeundi.

Quod ab initio legimus: καὶ ὅτι ὠφθῆναι Κηρῶν omnium facillimum est. Nihil falsius esse quam ZELDII et MEBII sententiam, verbum ὠφθῆναι hand secus significare: cum IESU collocutus est eumque manibus tetigit, quam eum vidit oculis, ex vs. 8 perspicue

¹⁾ L. c. p. 58 sqq.

intelligimus. Nec tamen quod vulgo scribunt: *Et eum visum esse a CEPHA*, Graecis aequè accommodatum esse videtur atque interpretatio: *Et eum apparuisse CEPHAE* i. e. *Et eum se conspiciendum praebuisse CEPHAE*. Cff. *Luc. IX: 31. Act. XXVI: 16* aliique loci. Atque ita verba *ὡφθην Σίμωνι*, *Luc. XXIV: 34*, eodem spectantia ¹⁾, exponantur: *apparuit SIMONI. PETRUS* eodem, quod a IESU (*Ioann. I. 43*) accepit, nomine CEPHAE dicitur, quippe *Corinthi* cognito et usitato. Vide *1 Cor. I: 12. III: 22. IX: 5*. Cur vero hac in urbe, ubi Euangelium Graeco sermone annuntiatum erat, CHRISTI sectatores ei nomen Aramaeum dederint, mihi non liquet. In *Galatia* quoque hoc vocabulum tritum fuisse apparet ex *Gal. I: 18. II: 9, 11, 14*, si libris antiquis fides est, quos sequuntur LACHMANNUS et TISCHENDORFIUS. Sed Apostolum ibi etiam PETRUM dictum esse testatur *Cap. II: 7, 8*.

Plus negotii facessit alterum huius versus membrum, quod tamen non spectat verba *τοῖς δώδεκα*, quae multis ab antiquo offensionem fuerunt, quoniam ea contra narrationem *Marc. XVI: 14. Luc. XXIV: 36* sqq. *Ioann. XX: 19* sqq. repugnare putabant. Itaque ONCOMENIUS PAULUM, vel memoria lapsum esse monuit, vel MATTHIAM duodecim Apostolis annumerasse, vel etiam IUDAE proditoris rationem habuisse. Similiter MATTHIAM advocarunt CHRYSOSTOMUS et THEOPHYLACTUS. Alii pro vocabulo *δώδεκα* substituerunt *ἐνδεκα*, quod ipsum tamen non sufficit ad difficultatem tollendam, quoniam vespera diei, quo IESUS in vitam redierat, absente THOMA, non plures quam decem Apostoli *Hierosolymis* congregati fuerunt. Sed

¹⁾ Cff. quae diximus in disp. de *Ioann. XXI: 15*, quae legitur in *Bijdragen tot bevord. van Bijb. Uitlegkunde. Tom. IV. Part. 2. p. 317* sqq.

nodum quaesiverunt in scirpo. Constat hodie, quod iam sensit AUGUSTINUS ¹⁾, Apostolorum collegium, etiamsi unus alterque ei deesset, recte dictum esse τοὺς δώδεκα; quemadmodum veteres *decemviratum* memoraverint, ubi pauciores quam decem convenissent ²⁾. Cf. *Ioann.* XX: 24. Quaestio tantum est de Particula εἶτα, utrum *temporis*, an *rerum ordinem* significet. Hoc quidem illi praetulerunt interpretes nonnulli, ne PAULI narrationem a narratione Evangelistarum discrepantem facerent. Eodem consilio vocabulum ἔπειτα vs. 6, 7 a multo pluribus, quos inter GROTIUS eminet, exponitur *praeterea*, *porro*, vel similiter. Et sane Particulas illas, quamvis nusquam reddendae sunt Latinis *praeterea* et *porro*, in Veterum scriptis inservire ad *rerum ordinem* denotandum, iam docent *1. Cor.* XII: 28 *Hebr.* VII: 2. *Iac.* III: 17. Huc etiam refero effatum SOCRATIS apud PLATONEM ³⁾: Ἐγὼ γὰρ εἰ μὲν μὴ ὄμην ἤξειν πρῶτον μὲν παρὰ Θεοῦς ἄλλους, σοφούς τε καὶ ἀγαθοὺς, ἔπειτα καὶ παρ' ἀνθρώπους τετελευτηκότας, ἀμείνους τῶν ἐνθάδε ἠδίκουν ἂν οὐκ ἀγανακτῶν τῷ θανάτῳ. Sed hoc PAULI loco, ope vocabulorum εἶτα et ἔπειτα, *tempora* distingui MEILLERUS, WETTIUS aliique inde probarunt, quod ad recensionis propositae finem (vs. 8) legimus: ἔσχον δὲ πάντων. Haec autem interpretatio confirmatur, si vers. 23, 24, item 46 inspicimus, ubi illa vocabula quoque ad *temporum* distinctionem usurpata sunt. Tertium accedit nec minus grave argumentum, ex loquendi usu petitum: utramque nempe Particulam in *ratiocinatione* spectare posse

¹⁾ *In Ioh. Evang.* Tract. XXVII. Opp. Tom. III. Pars. 2. p. 366 *Bened.* Cf. *ibid. de consensu Evangel.* Lib. III. p. 100.

²⁾ Plura similia praebet praeter alios WINERUS. p. 687.

³⁾ *Phaed.* Tom. I. p. 63 B. STEPH.

rerum ordinem, ordinem vero *temporis*, nisi fallor, ubique spectare in *narratione*. Neque huius argumenti vis infringetur, si quis Compositum *ἔπειτα* hîc cum Simplici *εἶτα* non solum permutari, sed ei etiam praeponi aiat. Quamvis enim hactenus inter se differunt, ut in Composito progressus per praefixum *ἐπί* ante oculos collocetur, in Simplici non item, inter eorum tamen notionem nihil interest ¹⁾. Exemplo nobis sit vs. 24 coll. vs. 23 ²⁾. Sine scrupulo igitur PAULI verba interpretor: *Deinde, vel postea apparuit duodecim Apostolorum collegio*. Facile autem tollitur difficultas, quae ex horum verborum comparatione cum Evangelistarum narrationibus emanat. Quum enim Apostolus *εἶτα* scripserit, non vero *δευτερον*, COCCIO assentior nihil obstare cogitationi, apparitiones IESU hîc non memoratas intercessisse. Sed si cui placuerit huic *εἶτα* eandem tribuere vim, quam habet Latinum *secundo*, ne sic quidem nobis haerebit aqua. PAULUS nempe vs. 5 apparitiones memorat CHRISTI, prouti a se *Corinthi* propositae sunt. Ibi vero si eas, quae mulieribus et discipulis *Emmaumentem* proficiscentibus contigerant, quippe minoris auctoritatis, praetermisit silentio, secundum temporis ordinem altera fuit illa, qua se IESUS Apostolis suis congregatis praebuerat conspiciendum. Nec vocabulam *τρίτον* *Ioann.* XXI: 14, quod iam minus intellexit CHRYSOSTOMUS, impedit, ne Particulas *εἶτα* et *ἔπειτα* ad *temporis* ordinem referamus, quippe qua auctor tantum sibi voluit, *tertium* illud esse, quod hoc in libro memoriae proditum sit. Simili-

¹⁾ Cf. VIGEBUS, *de Idiotismis*, ibique ZEUNIUS et HERMANNUS. p. 395 sqq. 783, 784.

²⁾ Plura dabit STEPHANI *Thesaurus*. Edd. HAGIO et DINDORFIIS. vv. *εἶτα* et *ἔπειτα*.

ter *Ioann.* IV: 54 vocabulum *δεύτερον* alterum denotat miraculum, in Galilaea patratum, quod hoc in libro descriptum est. Verumtamen probari nequit, nihil aliud PAULO ante oculos obversatum esse, quam quod legitur locis supra excitatis *Marc.* XVI: 14. *Luc.* XXIV: 36 sqq. *Ioann.* XX: 19 sqq. Immo simul apparitionem IESU, *Ioann.* XX: 26 sqq. ut CRILLIO aliisque, etiam OSIANDRO, visum est, adeoque plures, quas Evangelistae intactas reliquerunt, mente comprehendere potuit. Quod, cur MEIHERUS dixerit, non permittere verbum *ἄφθνη*, quippe unam tantum apparitionem denotans, equidem non intelligo. Interpretationem autem si sequimur vulgarem, minus crebro IESUS post reditum suum in vitam sectatoribus suis apparuit, quam ut dici possit *per quadraginta dies continuos* eum iis versatus esse, uti traditur *Act.* I: 3. Cff. X: 40, 41. XIII: 31. Sed infra copia nobis praebetur hac redeundi.

Vers. 6.

Hic vs. quum sic incipiat: *Ἐπειτα ἄφθνη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐράταξ, ἢ ἄφθνη*, non amplius cohaeret cum superioribus *παρέδωκα* et *παρέλαβον*, ut monuerunt etiam FLATTUS et MEIHERUS. Quaestio, tamen est, utrum hinc mera cernatur mutatio orationis obliquae in rectam ¹⁾, ut WETTIUS etiam sibi voluisse videtur, an PAULUS studiose novam proposuerit sententiam, quippe nunc commemoraturus, quae ex eodem quidem fonte ac praecedentia petierat, sed

¹⁾ Hanc mutationem scriptoribus haud minus aliis, quam Novi Testamenti usitatum fuisse docent WINNERUS. p. 629 et qui eodem laudantur.

nondum tradiderat lectoribus suis. Equidem hoc probabilius habeo quam illud: tum, quoniam sequitur Praesens *μένουσαν*; tum propterea quod dabitur, an tempore, quo Apostolus *Corinthi* degeret, inter homines huius urbis iam IACOBI nomen adeo nobilitatum fuerit, ut ibi ad apparitionem IESU, quae ei contigisset, utpote rem magnae fidei, aequae ad apparitionem CEFARAE factam provocare posset. Ergo hac in Epistola novis argumentis amplificasse videtur, quod ante quatuor vel quinque annos docuerat. Vocabulum quod attinet *ἐπάνω*, illud iam olim nonnulli, quos laudant CHRYSOSTOMUS et THEOPHYLACTUS, interpretati sunt *superus* seu *coelitus*, quod ESTIUS et CALVINUS ferri posse concedunt. Sed sic minus compositum *ἐπάνω* cum magis composito *ἐπάνωθεν* confunditur. Tum PAULUS, hoc sibi volens, haud dubie mutato ordine scripturus fuisset: "*Ἐπειτα ἐπάνω ὤφθη* etc. Quod improbabilem etiam facit interpretationem, *SEMPERO* non omnino displicentem: *in alto, sublimi in loco*. Hic vero post alios bene monuit, orationis seriem impedire, quominus vs. 6 IESUS iam apparuisse dicatur de coelis, vel in coelos adscendens, quum vs. 7 nondum alia eius commemoretur apparitio, quam his facta in terris. Vocabulum *ἐπάνω* Adverbium est, cum sequenti *πεντακοσίους* aequae connexum ac *Marc. XIV: 5* cum Adiectivo *τριακοσίων*. Ibi autem Genitivus pendet a verbo *πράξῃναι*, quemadmodum hic Dativus a Verbo *ὤφθη*. Et utroque in loco per Breviloquentiam *ἐπάνω* pro *ἢ ἐπάνω* scriptum est, ut apud scriptores Latinos legimus: *interfecit plus trecentos*. Hoc iam viderunt GROTIUS alique ¹⁾. BEZAE coniectura, pro

¹⁾ Recentiori tamen memoria in veterum errorem relapsi sunt SCHMIDT, *Bibl. für Kritik und Exegese des N. T. und älteste Christengesch.* Tom. II. p. 538 et WEISZE, *die Evang. Gesch. kritisch*

πεντακοσίους legendum esse πεντήκοντα, ut nihil habet, quo se commendat, ita vano debetur studio hunc locum cum Act. I: 15 in concordiam redigendi. Nam ibi verba in Parenthesi posita: ἦν τε ὄχλος — σὺκοσιν CHRISTI tantum spectant sectatores, qui tempore a LUCA indicato Hierosolymis convenerunt, et perspicue declarant, maiorem, ex huius auctoris mente, eorum fuisse numerum. Magis inter se discrepant Viri Docti de interpretatione Particulae ἐφάπαξ. Quod THEODORETUS ad hunc locum scripsit: Οὐ καθ' ἑνα, ἀλλ' ὁμοῦ πᾶσιν, DRUSIUS ¹⁾ aliique probarunt omnes, qui vocabulum cum Latino *simul* convenire monebant, nuperrime etiam MEIBERUS et WETTIUS. Et primo sane aspectu praecedentia ἐπάνω πεντακοσίους hanc explicationem postulare videntur, ne oratio, quam auctor verbis illis attollere voluit, sequenti ἐφάπαξ deprimatur. Sed re penitus inspecta intellexi, praecedentibus hanc vim non inesse, ut probabilem ipsa faciant interpretationem, quae loquendi usum deserere cogat. Loquendi enim usum, ut iam vidit ERASMUS ²⁾, deserere cogimus, si discedimus a Latino *semel*. Hoc autem qui cum BRETSCHNEIDERO ³⁾ aequae ac Rom. VI: 10. Hebr. VII: 27. IX: 12. X: 10 exponere vult *semel tantum*, me non habebit repugnantem, ea tamen conditione, ne illud scriptum esse putet, ut *tollerentur apparitiones singulis quingentorum fratrum privatim factae*. Quis enim discipulos, qui vs. 7 memorantur, quingentis fratribus non interfuisse asseveraverit? Uti-

und philos. bearb. II. B. p. 416 sqq. Quibus se opposuit nouvès, Diss. Theol. de IESU in vitam reditu. p. 167.

¹⁾ Annot. in *Bibl. crit.* ad h. l.

²⁾ Annot. in *Bibl. crit.* ad h. l.

³⁾ *Lex. Man. Graeco — Lat. in libros N.-T.* Ed. III. ad v. ἐφάπαξ.

que Particula ἐφάπαξ nihil aliud significat, quam semel tantum contigisse, ut IESUS quingentis fratribus appareret. Neque haec interpretatio propterea spernenda est, quod ea quaestionem parit, cur PAULUS illud soli adscripserit versui 6, posterioribus vero membris vers. 5 et 7. non item. Sed parata omnino responsio est, si probatur coniectura, quam supra proposui, Apostolum vs. 5, nisi plures, certe duas spectasse apparitiones, quibus se IESUS Apostolorum conspiciendum praebuerit collegio. Hoc enim posito ille verbis πεντακοσίοις ἀδελφοῖς adiecit vocabulum ἐφάπαξ, ut lectores suos doceret, IESUM quingentis fratribus non bis aut saepius, ut Apostolorum collegio, apparuisse. Quid? quod rursus ex eodem vocabulo haud temere petemus argumentum posterioris membri vs. 5 ita explicandi, ut ad plures IESU apparitiones referatur.

Quid ad fratrum, quos memorasset, plerosque pertinuerit, PAULUS sic indicat: ἐξ ὧν οἱ πλείους μένουσιν ἕως ἄρτι. Pro forma contracta πλείους libri satis multi et haud contemnendi habent primigeniam πλείονες, quae etiam in Edit. Rec. legitur Cap. IX: 19. 2. Cor. IX: 2. Phil. I: 14. Quoniam autem illis in locis inter se non discrepant Codices Mss. divinare nequeo, quid hae discrepantiam pepererit. Fortasse tamen librarii pro πλείους substituerunt πλείονες, quod meminerant, se hoc quidem in PAULI Epistolis reperire, illud vero non item. Verbum, quod sequitur, μένουσιν per Breviloquentiam scriptum esse pro μένουσιν ἐν βίῳ, vulgo sumunt Interpretes. Opportune KEUCHENIUS ¹⁾ attulit Eccles. VII: 16: "Ἔστιν ἀσεβῆς μένων ἐν κακίᾳ αὐτοῦ. Addatur, quod de impiis legimus Iob. XXI: 11: μένουσιν ὡς πρόβατα αἰώνια. Imprimis comparanda sunt Ioann. XXI:

¹⁾ Annot. in omnes N. T. libros. ad h. l.

22. Phil. I: 25 ¹⁾. A vero tamen aberrarunt, qui verbum μένειν his in locis eodem plane redire putabant ac ζῆν. Veteres enim eo proposuerunt homines, qui in terra *superstitēs erant ad huius vitae munera, sive fausta, seu infausta, obcunda, vel ad prosperae seu improsperae fortunae usum.* Sic mulier apud EURIPIDEM:

— — — — εἴ με χρὴ μένειν

πάντων ἀρίστου φωτὸς ἐστερημένην ²⁾.

Similiter apud TACITUM plus semel legimus *durare* ³⁾. Atque ita PAULUS scripsit: μένουσιν ἕως ἄρτι, ut significaret: *superstitēs hodieque sunt ad rem testimonio suo confirmandam.* Quod intelligendam esse iam viderunt CHRYSOSTOMUS, OECUMENIUS alique.

Minorem quingentorum fratrum partem spectant postrema huius vs. τινὲς δὲ καὶ ἐκοιμήθησαν. Haec autem molestiam creant, si ea cum BULLINGERO, GUR-LITTO multisque aliis interpretamur: *nonnulli vero etiam mortui sunt.* Sic enim Particula καί, in libris nonnullis temere omīssa, redundat, sive refertur ad praecedens τινὲς, seu ad sequens ἐκοιμήθησαν. Deinde verbum κοιμάομαι confunditur cum τελευτάω, similibusve mortem denotantibus. Aliam igitur viam CHRYSOSTOMUS iam ingressus est monendo: Οὐκ εἶπεν, ἀπέθανον, ἀλλ' ἐκοιμήθησαν, καὶ ταύτη τῇ λέξει πάλιν τὴν ἀνάστασιν βεβαιῶν: quae verba in laudem eius descripsit VICTORINUS STRIGELIUS ⁴⁾, postea HEIDENREICHUS. OECUMENIUS et THEOPHYLACTUS notaverant similia. PAULUM igitur putarunt haec superioribus addidisse, ut exemplo sectatorum CHRISTI,

¹⁾ Plura habent BAPHELIUS, *Annot. Philol. in N. T.* KYPKIUS et PALAIRETUS ad Joann. XXI: 22.

²⁾ *Trachin.* vs. 176, 177, ubi *Schol.* Tom. I. p. 109 ERFURDTI. verbo μένειν perperam adscripsit ἀντὶ τοῦ ζῆν.

³⁾ *Agric.* Cap. 44 ibique WALTHER.

⁴⁾ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ in omnes libros N. T. ad h. l.

qui ad reditum in vitam obdormivissent, reditum illum ex mortuorum receptaculo probaret. Sed quomodo hoc iam in loco Apostolus tali argumento uti potuerit, equidem non intelligo. Nondum enim aliud agebat, quam ut varios recenseret homines, quibus Iesus hac in terra apparuisset, postquam suscitatus esset ab inferis. Nec verba tamen ita explicare praestat, ut hunc sensum habeant: *Quorum plerique in terra superstites hanc apparitionem eius suo confirmant testimonio, nonnulli vero etiam placido suo, qualis sectatorum CHRISTI est, hac ex vita egressu;* quod sibi quoque voluisse videtur OSIANDER. Sic enim verbo κοιμάομαι efficacitas tribuitur, cuius nulla, tum in libris Novi Testamenti, tum alibi indicia sunt nisi in locis, in quibus mors cum somno comparatur ¹⁾. Hactenus tantum inter se differunt verba κοιμάομαι et ἀποθνήσκειν, ut hoc uti possint omnes ad mortem proponendam, illud vero aliorum in ore esse nequeat, quam qui mortuos in vitam redituros esse vel saltem non omnino interiisse putant ²⁾. Ergo hoc unum restare puto, ut PAULI mentem explicemus: *nonnulli vero propterea non amplius testari possunt, quod mortis somnum inierunt. Hoc vero tale non est, ut orationi obtradat ὑστερον πρότερον, vim eius et nervos infringens, quoniam et praecedit commemoratio non paucorum, sed plerorumque, qui testari pergebant, et ei sub involucri inest: ipsi quoque testaturi essent, si viverent.*

¹⁾ Ita Job. XXI: 13. Ioann. XI: 11 coll. 12—14. Test. XII Patr. apud FABRIC. l. c. p. 646, ubi de IACOBO legimus: ἐκοιμήθη ὑπνώ καλῶ. Similia exstant p. 686, 697, 726. Plerisque vero in locis verbum κοιμάομαι ne placidae quidem mortis notionem habet. Exemplo sint 2 Reg. IV: 32 coll. 34. Ies. XLIII: 17. Ezech. XXXI: 18. nec minus Act. XIII: 36. 1 Cor. VII: 39. 2 Pet. III: 4.

²⁾ Cf. VORSTIUS de Hebraismis. p. 198 Sqq.

Vers. 7.

Quod quarto loco memorat PAULUS: *ἔπειτα ὤφθη Ἰακώβω*, deinde apparuit IACOBO, nihil negotii faceretur, si satis certum esset, quis ille IACOBUS fuerit, qui ante oculos eius obversaretur. Nihil ineptius est, quam quod in mentem venit HEUMANNO 1), hunc eundem fuisse virum, qui in Apostolorum recensione THOMAS dicatur, et quidem cognomine ei dato, ut ab utroque Apostolo, qui IACOBI nomen gessit, distingueretur. Sed quis quoque crediderit, hinc spectari IACOBUM, *Zebedaei filium, fratrem IOANNIS*, iam diu, antequam Euangelium *Corinthi* annunciareretur, ab HERODE AGRIPPA interfectum? Patres Ecclesiastici memoriam celebrari putarunt *fratris ipsius IESU*, qui ab eo primus *Hierosolymorum* Episcopus creatus et, virtutis suae causa, *iustus* appellatus sit. Sed hactenus certe a vero aberrarunt, quod concilio *Hierosolymitano* virum praesedissee sumebant, qui *Episcopi munere* fungeretur. Ceterum quaestio est, utrum frater ille IESU fuerit IACOBUS, *ALPHAEI filius*, unus Apostolorum, quos hac in terra sibi ex discipulorum multitudine elegit, an *alius quis eius consanguineus*. ALPHAEI autem *filium* iam ante oculos habuit HEGESIPPUS vel auctor fabulae, ab HIERONYMO 2) traditae, IESUM, hora matutina diei, quo in vitam rediisset, operimentum capitis servo sacerdotis dedisse et IACOBO, ad quem se contulisset, apparuisse eique dixisse: *Ede panem tuum, nam suscitatus filius hominis est*

1) *Miscell. Groning.* Tom. III. Fasc. 2. p. 304. Vanum commentum GERDESIUS ad h. l. probavit.

2) *De viris Ecclesiasticis.* Cap. 2. apud FABRIC. *Bibl. Eccles.* p. 23.

de mortuis.” Et plerique interpretum, cum CHRYSOSTOMO et THEODORETO, eandem professi sunt sententiam, nuperrime etiam WIESELERUS ¹⁾. Haud pauci tamen, ducibus CLEMENTE *Alexandrino* ²⁾, ORIGENE ³⁾, OECUMENIO, aliisque, IACOBUM IOSEPHI *filium* fuisse putarunt ex coniuge, quam ille ante MARIAM in matrimonium duxisset. Sed hodie gravissimis argumentis comprobatum est, commemorari hinc IACOBUM, MARIAE *ipsius filium, fratrem IESU germanum*, qui se primum ei opposuerit (*Ioann.* VII: 2 sqq.), tum sectatoribus eius se adiunxerit (*Act.* I: 14) et *Corinthi* (*1. Cor.* IX: 5), aequae atque in *Galatia* (*Gal.* I: 19) magnam nominis famam consecutus esse videatur ⁴⁾. Quonam autem loco vel tempore IESUS post reditum suum in vitam huic fratri suo apparuerit, frustra Viri Docti explorare conati sunt.

Nec definiri potest, quando et ubinam evenerit, quod sequitur: *εἶτα τοῖς ἀποστόλοις πᾶσιν*. Nihil enim habent, quo nitantur, qui cum HEIDENREICHIO idem illud, quod *Matth.* XXVIII: 16 narratur, hinc spectari putant. Nullo itidem nomine se commendat sententia PERRI, OSIANDRI et aliorum, PAULUM attigisse apparitionem IESU, quam memoratam reperimus *Luc.* XXIV: 50 sqq. *Act.* I: 6 sqq. Falluntur quoque, qui *Ioann.* XX: 26 sqq. vel etiam XXI: 1 sqq. tanquam locos similes, comparari iubent, uti ERASMUS

¹⁾ *Studien und Kritiken.* 1842. p. 96 ff. *Chronologische Synopse der vier Evangelien.* p. 420.

²⁾ Apud EUSEB. *Hist. Eccles.* Lib. II. Cap. 1. Tom. I. p. 92, 93. ubi plura habent Interpretes.

³⁾ *Comm. in Matth.* Opp. Tom. III. p. 462, 463. DELARUE.

⁴⁾ Vide imprimis BLOM in *Disput. de ΤΟΙΣ ΑΔΕΛΦΟΙΣ et ΤΑΙΣ ΑΔΕΛΦΑΙΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ.* p. 40 sqq. cuius libri notitia si ad WINNIBURUM pervenisset, fortasse minus ipse haesisset anceps, *Bibl. Realwörterb.* Ed. III. voc. IACOBUS.

SCHMIDIUS ¹⁾, GROTIUS, PALMIUS. Utique frustra, ut etiam MEIERUS vidit, in libris Novi Testamenti historicis quaeritur, quod verbis τοῖς Ἀποστόλοις πᾶσιν conveniat. Praesertim a via aberrant, quotquot haec verba inservire opinantur ad *omnes Apostolos* ab *Apostolorum collegio minus pleno*, quod vs. 5 indicatur, distinguendos. Quum enim formula τοῖς δώδεκα, quamvis sine vitio de collegio minus pleno usurpatur, ipsa tamen unius pluriumve absentiam seu defectum non significet, Adiectivo quoque πᾶσιν PAULUS significare non potuit, neminem Apostolorum, IESU iis denuo apparente, sui desiderium reliquisse. Quid? quod hoc vocabulum a formula illa longius remotum est, quam ut commode explicetur: *nullo amplius collegii socio excepto*. Immo proxime praecedentia: Ἐπειτα ὡρῆθη Ἰακώβω auctorem movisse videntur, ut iis adscriberet: εἶτα τοῖς Ἀποστόλοις πᾶσιν, atque sic ab uno IACOBO *omnes Apostolos* distingueret. Similiter va. 5 ab uno PETRO *duodecim* distinxit *discipulos*. At vide, quomodo ibi distinctio illa se habeat. Nimirum quisque sua sponte intelligit, eam hoc sibi nolle, ut CEPHAM vel PETRUM duodecim discipulorum collegio excludamus. Sed duas nobis proponit apparitiones IESU, quarum altera huic discipulo privatim, altera ei una cum aliis collegii illius sociis obtigit. Iam qui animadvertit, orationis formam vs. 7 eandem plane esse ac vs. 5, dubitare nequit, quin utrumque membrum eodem quoque modo explicari debeat. Quid vero hinc sequitur aliud, quam ibi IACOBUM dici *Apostolum*, cui IESUS bis apparuerit, primum privatim, tum quum ille se omnibus conspiciendum praeberet Apostolis? Itaque PAULUS IACOBUM, *fratrem* IESU eo tempore, quo hanc ad *Corinthios* Epistolam scriberet;

¹⁾ Versio Novi Testamenti etc. ad h. l.

inter Apostolos collocatum fuisse docet. Hoc autem fieri non potuit, nisi sumamus, plures quam MATTHIAM et PAULUM, postquam IESUS in coelos evectus esset, illum honoris titulum accepisse. Atqui hoc sumi iubent, cum ingens locorum Novi Testamenti copia, tum testimonia multorum Patrum Ecclesiasticorum, quibus calculum adiecerunt CALVINUS, ESTIUS, ARETIUS, alii antiquiores, nuper RÜCKERTUS, MEIHERUS, WETTUS, etiam STUFFKENIUS ¹⁾. Sed argumentorum, quibus sententia illa nititur, recensionem non capiunt fines huic Commentario statuti. Obiter tantum ostendendum videtur, quam perspicue verba PAULI; εἶτα τοῖς Ἀποστόλοις πᾶσιν eodem tendant. Haec enim, si plures non denotant homines, quam superiora: εἶτα τοῖς δώδεκα, ineptam continent *Tautologiam* miseraeque frigent. Contra accommodatissima sunt, si sic explicantur: *Postea apparuit non solum Apostolis duodecim illis, quos hac in terra sibi interioris admissionis discipulos fecerat, sed iis etiam, qui hoc nomine insigniti sunt, postquam ille in coelos evectus erat. Inter hos autem eminuisse puto Fratres IESU, inter Fratres IESU IACOBUM* ²⁾.

Vers. 8.

Quinque IESU, postquam in vitam redierat, apparitionibus, sextam addidit auctor his verbis: Ἐσχάτην δὲ πάντων, ὡσαυτεὶ τῷ ἐκτρώματι, ὠφθῆ

¹⁾ *Verhandl. over de Kerkel. Overlevering.* in TEYLERS *Godgel. Gen.*, T. XXXIII p. 63.

²⁾ His lectis BROESIO nostro fortasse non amplius placebit coniectura VALCKENARII, pro πᾶσιν legendum esse πάλιν, quam commendavit in *Randschrift tot den breedten Tekstenrol.* p. 65.*

καί μοι. Iam Vocabulum ἔσχατον Adiectivum non esse, ut putarunt CHRYSOSTOMUS, OECUMENIUS multi- que alii, hinc intelligitur, quod scriptum non est in Dativo ἔσχατῳ, ad Pronomen ἐμοί referendo, sed Accusativus in eo cernitur, qui notionem accepit Adverbii et hactenus in illud transiit, ut in Graecorum libris saepe factum novimus ¹⁾. Neque hoc tamen satis commendat WETTII coniecturam, ab OSIANDRO haud temere improbatam, sequens πάντων Neutrum esse, quod arctissime cum illo connecti debeat ad vim eius ita augendam: *omnium postremum*, sermone vernaculo: *het allerlaatst*. Nam vs. 10 Adiectivum περισσότερον itidem notionem Adverbii accepit, nemo vero dubitabit, quin subiectum πάντων Masculinum habendum sit. Similiter *Matth.* XXII: 27 et, secundum Edit. Rec. *Luc.* XX: 32, ubi legimus ὕστερον πάντων, atque etiam *Marc.* XII: 22, sive ab auctore profectum est ἔσχατῃ πάντων, seu ἔσχατον πάντων. Alius generis est, quod, secundum TISCHENDORFIUM aliosque, exstat *Marc.* XII: 29: πρώτη πάντων ἐντολή, ubi Adiectivi notionem retinet vocabulum πρώτη cum Substantivo ἐντολή compositum; uti dissimilia sunt verba PLATONIS πάντων μάλιστα, ad quae WETTIIUS etiam provocat. Sed si in PAULI oratione Adiectivum πάντων Masculini generis est, inde non sequitur, eo omnes tantum, ut MEIHERO placet, spectari *Apostolos*, vs. 7 memoratos. Quod sibi volens auctor, scripturus, nisi fallor, fuisset πάντων τούτων. Neque aut sequentem Articulum τῶν aut verba ὁ ἐλάχιστος τῶν ἀποστόλων vs. 9 legem nobis imponere huius vocabuli ita restringendi, videbimus infra. Nunc sumo, mentem Pauli hanc esse:

¹⁾ Cf. BERNHARD. p. 128 sqq. MATTHIAE. p. 1000 sqq.

postquam vero omnibus suis, quos indicavi, sectatoribus apparuerat.

Multo plus negotii facessunt interiecta ὡσπερὶ τοῦ ἐκτρούματι. Hodie quidem non amplius agitur quaestio, an pro Articulo τοῦ scribendum sit τῶ, quod ex Atticorum usu vim habeat Pronominis τινι ¹⁾. Recentiores enim Interpretes de eo inter se consentiunt, in libris Novi Testamenti huius usus, qualiscunque sit, frustra quaeri exempla. Nullius quoque numeri est tralaticium illud, quod nostra memoria repetit GURLITTUS, PAULUM aliosque Novi Testamenti scriptores Articulo pro Pronomine τις usos esse, ex imitatione Hebraeorum, qui definito ה ita usi sint. Utroque enim nihil est falsius. Ergo sequendi sine dubio sunt RÜCKERTUS alique recentiores Interpretes, qui cum BENGELIO Articulo τοῦ vim suam vindicant ²⁾. An subiectum εἰ, ut idem ille monet BENGELIUS, inserviat ad notionem vocabuli ὡσπερ mitigandam, mihi dubium est: hoc satis constat, Apostolum se tantum cum eo comparare, quod insignit appellationis τοῦ ἐκτρούματος. Quid vero hac appellatione sibi voluerit, ab antiquo magna quaestio est ³⁾. OECUMENIUM inter duas vocabuli illius interpretationes ancipitem iam haesisse, docent haec eius verba: "Ἔστι δὲ Ἐκτρούμα, ἡγουν ἐξάμβλωμα καὶ ἐμβρωθροῖδιον

¹⁾ Sigantēs Viri Graves iudicarunt: ALBERT. *Observ. Philol. in Sacr. N. T. libros* et VALCKEN. *select. e schol.* ad h. l. HEMSTERH. ad LUCIAN. Tom. I. p. 179 REITZ. ERNEST. ad XENOPH. *Mem. Socr. Lib. II. cap. 2. § 12* et ad CALLIM. *Epigr. XXX.* SEGARIUS ad CLEM. *Alex. libr. quis dives salvetur.* p. 416, 417. KUEHNIUS ad AELLIANI *Var. Hist. Lib. I. cap. 25*, alii.

²⁾ Cf. MIDDLETON, *The Doctrine of the Greek Article.* Ed. ROSE. p. 335 sqq.

³⁾ De Quaestione, an vocabulum ἐκτρούμα minus Graecum sit, vide LOBECKIUM ad PHRYNICHII *Eclogas.* p. 208 sqq et scriptores ibi citatos.

(τὸ ἀμβλωθρίδιον), ἥγουν τὸ ἀτελὲς ἔμβρυον, τὸ ἄμορφόν. Hoc illi praetulit THEOPHYLACTUS scribendo: Ἐκτρωμα δὲ λέγεται κυρίως τὸ ἀτελεσφόρητον ἔμβρυον, ὃ ἀποβάλλεται ἢ γυντὶ. Alterum placuit THEODORETO, ut ex hac eius intelligimus interpretatione: Ἀμβλωθρίδιῳ ἑαυτὸν ἀπεικάζει ἔμβριῳ, ὃ τῷ τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἐγκατείλεκται καταλόγῳ. Recte vero THEOPHYLACTUS (non OECUMENIUS, ut memoriae lapsu notavit MEIERUS) reprehendit quosdam, qui vocabulum ἔκτρωμα interpretati iam erant τὸ ὑστερον γέννημα. Quae tamen reprehensio quum ex oratione contexta, non ex loquendi usu petita sit, minus mirandum est, postea; etiam recentiori aetate fuisse, qui hanc interpretationem commendarent. Ita HEIDENREICHUS, se non intelligere monens, quomodo vulgaris sententia hunc in locum quadret, PAULUM se comparantem fecit cum *prole postuma* seu *infante postremo loco nato*. SCHULTHESSIUS data opera id egit, ut probaret, hanc mentem ei tribuendam esse ¹⁾. Sed interpretationem illam praeter alios FRITZSCHUS gravi argumentatione refutavit ²⁾. Qui constantem apud veteres meminerit loquendi usum, nihil aliud scribet quam *abortivum* ³⁾. Hoc vero quum GERDESIUS et SEMLERUS explicari iuebant ex SÜETONII narratione, vulgus AUGUSTI tempore senatores indignissimos et post necem Caesaris per gratiam et praemium allectos *Abortivos* vocasse, latuit eos annotatio CLERICI, librariorum SÜETONIUM corrupisse

¹⁾ *Exegetische Miscellen* in libro, cui titulus *Analekten für das Studium der Exeg. und System. Theologie*, herausgeb. von KEIL und TZSCHIRNER. Tom. II. part. 1. p. 212 sqq.

²⁾ *De nonnull. poster. Pauli ad Corinth. Epist. locis*. Diss. I. p. 60 sqq.

³⁾ Cff. STEPHANI *Thes.* v. ἔκτρωμα et WETSTEN. ad h. l.

et *Abortivos*, pro *Orcinos* vel *Orcivos* edidisse, uti iam docuisset CASAUBONUS. Immo conferendi sunt *Interpretes Alexandrini Num. XII: 12. Iob. III: 16. Eccles. VI: 3*, item AQUILA *Psalm. LVII (LVIII): 9*. His autem in locis vocabulo ἔκτρωμα non denotatur *foetus* ante tempus natura constitutum a matre editus, sed *post primam formationem utero eiectus, massa*, ut scripsit LIGHTFOOTUS ¹⁾ *informis vel deformis*. Iam vero, quum nihil probabilius sit, quam PAULUM eandem vocabulo illi tribuisse notionem, recte BOSVELDIUS, HAASIUS ²⁾, MEBIUS, scribendo *eene misdragt*, correxerunt interpretationem veterem *een ontijdig geborene*, quam PALMIUS retinuit. Atque auctorem hoc in mente habuisse testatur oratio contexta. Quam maxime enim se commendat sententia virorum doctorum, quos etiam secuti sunt FRITZSCHUS, RÜCKERTUS, MEILERUS, WETTIUS, eum se *partum* vocasse *abortivum*, quippe *omnium Apostolorum infimum et Apostoli munere indignum*, vel potius *inferiorem*. Ergo hoc sibi volens PAULUS scripsit: *Sicuti foetui (Apostolorum) abortivo, apparuit etiam mihi*. Vim tamen comparationis non assequor, nisi auctor ea significet, se ceteris omnibus hactenus inferiorem esse, ut IESUM *non viderit oculis corporis*. Et sane PAULUM, neque in itinere suo versus *Damascum*, neque alibi IESUM oculis corporeis vidisse legimus, uti ante KRAUSIUM, RÜCKERTUM aliosque iam bene monuit CALVINUS. Ultro quidem largior, verbo ὡφθῆν eandem notionem, ac vs. 5, 6, 7, hoc loco tribuendam esse. Ergo hîc etiam exponatur: *conspiciendum se praebuit*. Atqui tale quid haud secus accommodatum est, si quis signa videt

¹⁾ *Hor. Hebr. ad h. l.*

²⁾ DE HAAS, *over het XV Hoofdst. van Paulus eersten Brief aan de Korinthers. p. 24.*

praesentiae alicuius, quam si eum ipsis videt oculis. Cff. *Exod.* III: 2. *1 Macc.* IX: 27. Insolentius est, quod exstat in *Test. XII Patriarch.* καὶ οὐκ ἤθελον, οὔτε δι' ὀφθαλμῶν, οὔτε δι' ἀκοῆς ἰδεῖν τὸν Ἰωσήφ.

Vers. 9.

Hoc in vs. et sequenti PAULUS excursus facit ad explicanda proxime praecedentia, ut post alios bene monet WETTIUS. Sine causa GRIESBACHIUS hanc eius orationem posuit in Parenthesi. Ut enim illa arcte cohaeret cum superioribus, ita ad vs. 11 intelligendum non opus est, ut eum connectamus cum vs. 8. Recte igitur LACHMANNUS et TISCHENDORFIUS Parentheseos notas sustulerunt, quod etiam factum vellem a VATERO, SCHOLZIO, GOESCHENIO.

Orationem sic incipiens: ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ ἐλάχιστος τῶν Ἀποστόλων, dicere vult PAULUS: *Ego enim (non alius quis) infimus sum Apostolorum.* Similiter Adiectivum ἐλάχιστος exstat *Matth.* II: 6. XXV: 40, 45, alibi. Modestia autem animi, priscae ferocitatis sibi conscii, facit, ut Apostolus se ipse deprimat. Eodem modo affectus, *Eph.* III: 8, se τὸν ἐλαχιστότερον πάντων ἁγίων appellavit. Et eiusdem generis est illud: ὢν πρῶτός εἰμι ἐγώ, *1 Tim.* I: 15. Sic vero loci huiusmodi comparati sunt, ut lectori id proponant, quod secundum mentem auctoris verum est, secundum Historiam et reapse non item.

Quae proxime sequuntur: ὅς οὐκ εἰμι ἰκανὸς καλεῖσθαι Ἀπόστολος, causam enarrant, cur PAULUS se Apostolorum infimum habuerit. Quod RÜCKERTUS coniecit, Pronomen ὅς hîc inservire ad confirmandam sententiam proxime praecedentem, MEIERUS, WETTIUS et

OSIANDER probarunt. Ego iam multos ante annos provocavi ad 1 Cor. X: 13. 2 Thess. III: 3 ¹⁾: Ergo hoc loco sine scrupulo interpretor: *quippe qui non sum idoneus*. Adiectivo enim *ἰκανός* idoneus seu *qui satis valet ad aliquid faciendum* ²⁾ significatur, non *dignus*, ut scripsit *Vulgatus Latinus*, cuius tamen vestigiis instituisse GROTIUM multosque alios, nuper etiam FLATTUM et RÜCKERTUM, non est sane, quod valde mirer. Nam ut notiones vocabulorum *ἰκανός* et *ἄξιος* affines sunt, ita primo aspectu illud pro hoc positum esse videtur *Matth. III: 11. Marc. I: 7. Luc. III: 16*, ubi legimus: *οὐδ' οὐκ εἰμὶ ἰκανός τὰ ὑποδήματα βαστάσαι* vel simile, pro quo *Ioann. I: 27* exstat: *οὐδ' [ἐγὼ] οὐκ εἰμὶ ἄξιος, ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος*. Sed utriusque notionem reapse inter se differre, varii, etiam in Novo Testamento, docent loci, in quibus alterum (*ἰκανός*) legitur, alterum vero (*ἄξιος*) legi nequit, uti 1 Cor. XI: 30. 2 Cor. II: 6, 16. III: 5. 2 Tim. II: 2. Quum autem in aliis PAULI scriptis vocabulum *ἰκανός* non exstet, probari certe non potest, hunc illud pro affini *ἄξιος* substituuisse. IOANNES vero Baptista vocabulo usus esse videtur, non dissimili Syri *ܩܢܐ*, quod in Graecum *ἰκανός* haud secus converti poterat, quam in *ἄξιος* ³⁾, quamvis hoc *dignum* significat, *cui provincia deferatur*, illud *parem eius administrationi*. Itaque Apostoli mentem fuisse puto: *quippe qui impar sum titulo Apostoli gerendo*. Quam interpretationem non favere sententiae, recentiori memoria a KRAUSIO,

¹⁾ *Annot. in loc. nonnull. N. T. p. 220.*

²⁾ Cf. ASTIUS, *Lex. Plat. Tom. II. p. 95*, ubi exemplorum praebetur copia.

³⁾ *Syrus Vetus* hoc vocabulo aequè *Matth. III: 11* locisque similibus et *2 Cor. II: 16*, usus est atque *Ioann. I. 27* et alibi.

FLATTO, HEIDENREICHIO receptae, olim Viris Doctis fere communi, verbum *καλεῖσθαι* in scriptis veterum saepe pro *εἶναι* positum esse, nemo prudens stomachabitur. Nam ut linguarum docet Analogia, hanc verborum permutationem temere confictam esse, sic verbum *καλεῖν* aliam quam *vocandi* vel *appellandi* notionem respuere, ipsi illi, quos excitant, testantur loci, uti *Matth.* V: 9, 19. XXI: 13. 1 *Ioann.* III. 1, dummodo diligenter lustrati sint ¹⁾).

Postrema huius versus: *διότι ἐδίωξα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ*, sine dubio explicanda sunt: *Propterea quod homines insectatus sum Deo per CHRISTUM consecratos.* Minus recte notionem *coetus* a BRETSCHNEIDERO aliisque urgeri, ex eo iam apparet, quod PAULUS haud secus mala spectat, quae *Damascenis* CHRISTI sectatoribus inferre voluit, quam quae intulit *Hierosolymitanis*. Similiter autem *sectatores* CHRISTI generatim proponuntur multis in locis, uti *Cap.* I: 2. X: 32. XI: 22. 2 *Cor.* I: 1, item, *Gal.* I: 3, ubi dicuntur *ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ*, quoniam Divinitus repetendum est, quidquid ad societatem CHRISTI pertinet. Quare homines itidem *Deo* consecrati intelligi debent *Phil.* III: 6 et alibi, tametsi verba *τοῦ Θεοῦ* expressa non sint. Neque aliud suadet formula *αἱ ἐκκλησίαι πᾶσαι τοῦ Χριστοῦ* *Rom.* XVI: 16. Deus enim hos nominis sui cultores, uti corpus capiti, CHRISTO subiecisse dicitur, quatenus hunc *regni sui* faciebat *Principem*. Cf. *Eph.* I: 20 sqq. Ergo Genitivus *τοῦ Χριστοῦ* explicandus est *αἱ ἐν Χριστῷ*, quod legimus *Gal.* I: 22. Adde 1 *Thess.* II: 14, ubi haec explicatio insigniter confirmatur commemoratione *τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, τῶν οὐσῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.*

¹⁾ Cf. WINER. *Gramm.* p. 699, 700.

Vers. 10.

Iam humanis Divina sic PAULUS opponere incipit: *χάρτι δὲ Θεοῦ εἰμι ὅ εἰμι*. GROTIUS, SLICHTINGIUS, BENGELIUS, multi alii eum sibi voluisse putant, *se factum esse Apostolum*. RÜCKERTO iudice, non tantum munus Apostoli sibi demandatum, sed *omnem suam significavit virtutem et operam*. Sic vero auctorem iam occupantem facimus, quae infra demum exponuntur. Neque credere possum, eum, si praedicationem muneris Apostolici spectaret, hac tenui usurum fuisse oratione, ut scriberet: *εἰμι ὅ εἰμι*. Ita vero studiose scripsisse videtur, ne invidiam excitaret se aequando cum Apostolis, quos ipsos puto, quamvis merita PAULI de nominis Christiani propagatione inter gentes agnoscerent, Apostoli titulum ei tribuere noluisse. Vocabulum *χάρις* quod attinet, frustra GURLITTUS post alios disputavit ad probandum, hîc duplicem eius esse notionem, et quidem ab initio et in media sententia: *beneficii Divini*, ad finem: *vis Divinae*. Nihil aliud, ut clarius apparebit infra, laudatur quam *favoris Divini beneficium*.

Rem igitur Apostolus sic persequitur, ut ostendat, quonam loco et numero favoris Divini beneficium in se collatum habendum sit. Verba eius: *καὶ ἡ χάρις αὐτοῦ, ἡ εἰς ἐμὲ, οὐ κενὴ ἐγενήθη, ἀλλὰ περισσό- τερον αὐτῶν πάντων ἐκοπίασα*, pars negantia sunt, pars aientia. In negantibus nihil miri habet Articulus *ἡ* vocabulo *χάρις* praepositus, quippe infinitum *χάρτι*, quod praecedit, definiens. Sequens formula *ἡ εἰς ἐμὲ* Breviloquentiam continet pro *ἡ εἰς ἐμὲ οὔσα* vel *γενομένη*. Nonnulli veteres ediderunt tantum *εἰς ἐμὲ*, quod causam repetitionis Articuli *ἡ* non assecuti erant. Inservit vero illa ad hoc benefi-

cium ab alio distinguendum, ut PAULI mens sit: *Et illud favoris sui beneficium, quod erga me praestitit.* Nimirum inter ceteros omnes, quotquot IESU facti erant Apostoli, nemo fuit, quin munus illud honorificum acceptum referre deberet favori Divino; nec tamen favore usi sunt tam singulari, ut huic muneri praeficerentur, postquam CHRISTUM oppugnassent. Postrema οὐ κενὴ ἐγενήθη, non inanis exstitit, significant, beneficium Dei, quo uteretur, effectu non caruisse. Quod quomodo intelligendum sit, auctor nunc explicat sententia aiente. Ad verbum ἐχοπίασα CHRYSOSTOMUS notavit: *Κινδύνους καὶ θανάτους ἔχων εἰπεῖν, τῷ ὀνόματι τοῦ κόπου πάλιν ὑποτέμνεται τὸ εἰρημένον.* PAULUM igitur *aerumnas et misérias* commemorasse putavit, quas CHRISTI causa tolerasset. Sic quoque alii. Sed verbum κοπιᾶω, quamquam sibi adiunctam habet notionem *aerumnae et miseriae*, nusquam tamen Passivum est, ubique Activum, etiam *Matth. XI: 28. Ioann. IV: 6. 1 Cor. IV: 12. 1 Tim. IV: 10.* Hoc autem in loco omnis clamat oratio contexta illud Activum esse. Itaque vertendo reddendum est *laboravi.* Laborem vero, qui *utilitatis fructum* habuerit, significari, res ipsa loquitur. Quare CALVINO aliisque contradicere nolo, qui hoc explicandum esse monent *profeci* vel similiter. HEIDENREICHIO tamen calculum adiciere vereor, ubi interpretatur: *tam labore et industria, quam rebus magnificis efficiendis superavi ceteros omnes,* verbum κοπιᾶω utrumque complecti aienti. Multo minus ipsi Verbo aliam notionem quam *laborandi* inesse concedo. Quod concedi non posse docent, *Cap. XVI: 16. Gal. IV: 11. Phil. II: 16* aliique loci. Sed per Metonymiam PAULUS hoc loco declarat, se in regno Divino, cuius Princeps CHRISTUS est, *propagando profecisse.* Quum autem huic declarationi praemittat: *περισσότερον πάντων αὐτῶν,* quaestio est,

utrum spectet *singulos*, an *universos*. Hoc vero illi cum **METIERO**, **WETTIO**, **OSIANDRO**, quos **CRELLIUS** aliquē iam antecesserunt, praeferrī iubet coniunctio vocabulorum *αὐτῶν πάντων*, et ipsa disputandi ratio. Nec vana haec fuit iactatio, siquidem **PAULUS** in variis imperii Romani regionibus homines ex gentium exterarum superstitione ad **CHRISTI** communionem adduxit; ceteri Apostoli Iudaeos tantum sectatores **CHRISTI** fecerunt intra angustos maxime *Palaestinae* fines. Recte igitur scripsit, se cunctos superasse in rebus **CHRISTI** proferendis.

Sed ne sibi gloriam quaerere censeretur, **PAULUS** se sic correxit: *Οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, ἡ σὺν ἐμοί*. Quis vero huius orationis sensus sit, Viri Docti inter se disputant. Quaestio iam est, utrum auctor scripserit *ἡ σὺν ἐμοί*, an tantum *σὺν ἐμοί* sine Article *ἡ*, quem *Vulgatus Latinus* cum nonnullis Interpretibus librariisque antiquis praetermisit. Et **METIERO** iudice spurius est. Sed uti optimorum testimonium plerique ei patrocinantur, sic **TISCHENDORFIUS** eum retinuit, et Codicum discrepantiam **WETTIUS** tam exigui habuit ponderis, ut ne hanc quidem memoraret. Omissionem sane inde ortam puto, quod alii, qui supra *εἰς ἐμὲ* pro *ἡ εἰς ἐμὲ* edidissent, hīc sibi constantes Articulum etiam delerent; alii eo delendo curare vellent, ne **PAULUS**, sua opera exclusa, omnia Deo tribuere videretur. Eodem consilio moti, multi ab antiquo Interpretes verba *οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ'* per Ellipsin scripta esse contenderunt pro *οὐκ ἐγὼ δὲ μόνος, ἀλλὰ καί*. Quod quis fortasse mirabitur iam commentum esse **AUGUSTINUM**, quum notaret: *Non ego autem i. e. non solus, sed gratia Dei mecum. Ac per hoc nec gratia Dei sola, nec ipse solus, sed gratia Dei cum illo*. Nec reapse hinc discesserunt, quotquot interpretabantur: *non tam ego, quam, vel Apostolum*

certe faciebant id, quod ipse praestiterat, operationi Divinae subiicientem, uti recentiori memoria HELLDENREICHIUS, FLATTUS, RÜCKERTUS, OLSHAUSENIUS, MBIANRUS, WETTIUS. Ellipsin vel Breviloquentiam quod attinet, hanc WINERUS ¹⁾ temere confictam esse probavit. Sed ne illi quidem concedere possum, haud raro, ex Rhetoricorum usu, *negationem absolutam pro relativa positam* esse ad posteriorem sententiae partem ita ante oculos collocandam, ut prior se subducatur. Si enim PAULUS ait 1 *Thess.* IV: 8: ὁ ἀθετῶν, οὐκ ἄνθρωπον ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν Θεόν, omnino docet, non hominem sperni, errori obnoxium, sed unum Deum, fallere nescium. Ita IESUS *Matth.* X: 20 discipulos monens: Οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστὲ οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν, haud dubie spem iis fecit fore, ut, quidquid pro causa CHRISTI loquerentur, non sibi deberent, sed uni Spiritui Patris coelestis. Nec declarans ille *Marc.* IX: 37: Ὃς ἐὰν ἐμὲ δέξηται, οὐκ ἐμὲ δέχεται, ἀλλὰ τὸν ἀποστείλαντά με, aliud quid sibi voluit, quam: qui se accipiat, non se accipere hominem, sed Deum, cuius legatus sit. Eodem modo iudicandum puto de *Ioann.* XII: 44 et *Act.* V: 4, quos locos WETTIUS etiam in medium attulit. Quid? quod similiter explicanda sunt verba PAULI 1 *Cor.* I: 17: Οὐ γὰρ ἀπέστειλέ με Χριστὸς βαπτίζειν, ἀλλ' εὐαγγελίζεσθαι, quae WINERO scrupulum iniecerunt. Recte enim Apostolus sui muneris esse scripsit Euangelii annunciationem, baptismi administrationem non item, quippe quae adiutoribus eius demandata fuit ²⁾. Ceterum mirandum foret,

¹⁾ P. 579 sqq.

²⁾ Cff. quae monui in *Jaarboeken voor Wetensch. Theol.* Tom. IV. Part. 2. p. 246, 247. Disputatis nunc adiicio, Apostolos, ubi baptismi administrationem adiutoribus suis demandarent, secutos esse exemplum ipsius IESU, quod propositum est *Ioann.* IV: 2.

si scriptores Novi Testamenti vocabula οὐκ, ἀλλά pro οὐ μόνον, ἀλλά καί posuissent, quoniam haec ipsa *Rom.* V: 3, 11. IX: 10, 24. 2 *Cor.* VII: 7. VIII: 10 alibi que usurparunt, ubi idem illud in mente habebant, quod Latine dicitur *non solum, sed etiam*. Ex diverticulo nunc redeamus in viam. PAULO, quod suum est, tribuit REVIUS in VALLAM, ad reprehendendum ERASMUM haec annotans: „si *gratia Dei mecum hoc facit*, ergo *simul ego et gratia Dei*, et falsum erit illud: οὐκ ἐγώ. At si verteris, ut oportet, *non ego, sed gratia Dei, quae mecum est*, et textui satisfeceris, et totum gratiae Dei transscripseris.” Consentiant VATABLUS, CALVINUS, BEZA, alii. Praecessit THEOPHYLACTUS monendo: Καὶ τὸ κοπιᾶσαι δὲ αὐτὸ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ἐστίν, οὐκ ἐμὸν κατόρθωμα. Sed ab hac parte aequae atque ab altera peccatum est minus recta interpretatione vocabuli χάρις. Qui eo enim significari putant, *Deum, quum PAULUS feliciter laboraret, id vi sua egisse*, non aliter fieri potest, quin orationi difficultatem pariant. At si eadem ac supra tenetur notio, omnis difficultas tollitur. Nimirum Apostolus *favoris divini beneficio, quo uteretur, id actum esse dicit, ut labor suus ex voto succederet*. Itaque non laudavit, quod Deo inerat, sed quod Deo debebat ¹⁾. Et hic quidem sensus est, si Articulum ἡ delemus, multo magis vero, si, ut probabile esse monui, eum retinemus. Perperam enim HEIDENREICHIIUM formulae ἡ σὺν ἐμοί cogitando adiciere Participium κοπιῶσα (memoriae lapsu scripsit κοπιούσα), inde sequitur, quod idem hic intelligi debet vocabulum, ac supra in formula ἡ εἰς ἐμέ. Ergo plena erit sententia, si eam sic constituerimus: Οὐκ ἐγὼ δὲ (ἐκοπίασα), ἀλλ’ (ἐκοπία-

¹⁾ Cff. quae monui ad *Phil.* I: 7 et docta Disput. MOLLII in *Bijdragen tot bev. der Bijb. uitlegk.* Tom. V. p. 1. p. 139 sqq.

σεν) ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, ἡ σὺν ἐμοὶ (οὐσα). Postquam autem illud οὐσα propter praecedentia cum CALVINO, BOSVELDIO aliisque interpretari malo erat, quam est. Iam in memoriam revocetur, verba σὺν τινι εἶναι, quae proprie denotant cum aliquo versari vel alicuius in communionem esse ¹⁾, hinc ad eum transferri, qui alicuius partes sequitur, uti Act. XIV: 4, ubi legimus: Καὶ οἱ μὲν ἦσαν σὺν τοῖς Ἰουδαίοις, οἱ δὲ σὺν τοῖς Ἀποστόλοις. Similiter hoc loco explicanda sunt illa ἡ σὺν ἐμοί: quae partes meas sequebatur i. e. quae mihi auxilio erat. Itaque PAULUS sibi voluisse videtur: Non mihi accepti referendi sunt maiores illi laboris mei fructus, sed beneficentiae Dei, qui mihi auxilio erat, vires, nempe, loca, opportunitates, animos benevolos, singularia praesentiae suae indicia mihi dando, quo factum est, ut meo in labore successu prospero uterer. Quod eodem redit atque illa, quae exstant Cap. III: 6. Hebr. II: 4, imprimis Marc. XVI: 20, quem locum laudavit BENGELIUS.

Vers. 11.

Argumentationem suam pro IESU reditu ex morte in vitam PAULUS hoc versu concludit, ut ipsa iam docet Particula οὖν, quae ubique consequentiam significat, nunc temporis, nunc orationis. Nonnulli quidem librarii et interpretes pro ea δέ aut γάρ substituerunt; sed fraudem iis fecit ignorantia nexus, quem huius loci verba habent cum praecedentibus. Satis certum est, auctorem priori in membro scripsisse: *ἔτε*

¹⁾ Cf. KÜHNER, *Ausführl. Grammat. der Griech. Sprache.* Tom. II. p. 275, 276.

οὖν ἐγὼ, εἴτε ἐκεῖνοι. Iam multi unum alterumque, quod omissum sit, ex superioribus repetendum esse putarunt. Nihil longius quaesitum et ab usu loquendi magis alienum habeo, quam quod commentus est HEIDENREICHIIUS, orationem sic suppleri iubens: *Εἴτε* (non *Εἴτε*) οὖν ἐγὼ, sc. εὐηγγελισάμην (non εὐαγγελισάμην) ὑμῖν τὸ εὐαγγέλιον, εἴτε (non εἴτε) ἐκεῖνοι, sc. παρέδωκαν αὐτό. Neque amplius mihi placet coniectura, autē annos aliquot proposita ¹⁾, orationis hanc faciendam esse structuram: *Κηρούσομεν οὖν οὕτω, εἴτε ἐγὼ, εἴτε ἐκεῖνοι*. Nam; uti exempla Traiectionis, quae in medium attuli, dissimilia sunt; ita me latuit causa, cur PAULUS inceperit a verbis: *Εἴτε οὖν ἐγὼ, εἴτε ἐκεῖνοι*. Hanc vero causam assecuti quoque non sunt, quotquot ab antiquo contendebant, eum hīc ad seriem ratiocinationis, vs. 9, 10 interruptam, rediisse, quod nuper MEIERO quoque visum est. Immo cum digressionē, quae ibidem reperitur, verba: *Εἴτε οὖν ἐγὼ, εἴτε ἐκεῖνοι*, uti WETTIIUS etiam censet, si mentem eius bene intelligo, arcte cohaerent, ut sic explicanda sint: *Ergo, quum hoc beneficium Dei in me collatum sit, sive ego, seu illi*. Iam cum GROTIUS orationi cogitando adiiciendum est *respiciuntur* vel simile quid, ut apud PLATONEM, ubi legitur: *εἴτε οὖν καινὰ, εἴτε παλαιά* ²⁾. Eodem modo Breviloquentia, ut idem ille aliique monent, tollatur Cap. XIII: 8, item 2 Cor. VIII: 23. Praesertim comparari meretur, quod scripsit Apostolus *Phil. I: 18: πλὴν παντὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ, Χριστὸς καταγγέλλεται*. Recte iam CHRYSOSTOMUS interpretatus est: *Παρ' οὗ βούλεσθε μαθεῖν,*

¹⁾ *Corrigenda et addenda ad Comm. in Ep. ad Phil. pag. 120, 121.*

²⁾ *Apol. Tom. I. p. 27 C.*

μάθητε, οὐδὲν διαφέρομεν; et paulo inferius: Οὐδὲν ἢ τῶν προσώπων ἐποίει διαφορὰ, τῶν ἀξιωματικῶν ἴσων ὄντων. Dicere voluit PAULUS: *Eodem igitur res redit, sive mei ratio habetur, sive illorum, nempe Apostolorum, qui vs. 9 memorati sunt. Se autem illis praeposuit, quoniam suum ministerium cum aliorum ministerio comparaverat. Hoc vero ab iis negligitur, qui BEZAE assentiuntur, Particulas εἴτε, εἴτε pro καί, καί positas esse.*

Alterum huius versus membrum: οὕτω κηρύσσομεν, καὶ οὕτως ἐπιστεύσατε fere nihil continet, quod molestiam creare possit. Verbum κηρύσσομεν, ut CHRYSOSTOMUS aliique Patres iam monuerunt, omnem cogitationem eius amovet, quod occultum et clandestinum est. Ergo PAULUS dicere vult: *Palam et publice annunciamus, Christum ex morte in vitam redisse.* Postremum enim illud inesse vocabulo οὕτω, ex vs. sequenti luculenter apparet. Quemadmodum autem auctor Praesenti id denotavit, quod ipse aliique Apostoli per totam vitam agebant, sic studiose ei subiunxit Aoristum ἐπιστεύσατε, ut, aequè ac vs. 2, memoriam renovaret illius temporis, quo *Corinthii* Euangelio praebuissent aures, nondum ab eo aversas. *Crediderant* igitur, CHRISTUM ex morte in vitam redisse, atque hoc etiamnum credebant.

Vers. 12.

Probato IESU reditu ex morte in vitam, hinc PAULUS argumentum cepit adversus eos disputandi, quibus doctrina, mortuos in vitam redire, in dubium vocanda vel neganda videbatur. Disputationem autem ingressus est ostendendo, huiusmodi homines sibi

ipsos contradicere. Verba eius sunt: *Εἰ δὲ Χριστὸς κηρύσσεται, ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, πῶς λέγουσίν τινες ἐν ὑμῖν, ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν.* In priori huius orationis membro eadem reperitur dicendi forma ac *Marc. XII: 34. Ioann. XI: 31. 1 Cor. I: 26*, quos locos notavi ad vs. 1, 2. Ergo vocabulum *Χριστὸς*, quod Verbo *κηρύσσεται*, utpote primum, praepositum est, explicatur sequentibus: *ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται.* Per Breviloquentiam autem praetermissa esse, quae verbo illi cogitando addenda sint, quisque sua sponte intelligit. Nec dubitandum est, quin PAULUS sibi voluerit: *si vero CHRISTUS a nobis, quibus fidem habetis, palam et publice annuncietur, nempe, eum ex mortuis suscitatum esse.* Hanc vero Protasin Apodosis excipit multo difficilior.

Et primum quidem quaestio est, quid significet formula *ἀνάστασις νεκρῶν*, cuius variae interpretationes in Introitu commemoratae sunt ¹⁾. Quod autem ibi verbo notavi, eam neque *animum*, neque *corpus*, multo minus *carnem*, sed *hominem* spectare, sine magno negotio probabitur. Tota enim haec PAULI disputatio nobis tam evidenter, *hominem*, ex morte in vitam rediturum, proponit, ut nullus amplius disceptationi locus pateat. Scrupulum, quem fortasse vs. 35 sqq. lectori iniiciunt, spero fore, ut infra ex animo evellam. Iam in priori huius vs. membro Apostolus, quum scriberet *Χριστὸς ἐγήγερται*, *toti CHRISTO*, non animo, aut corpori eius, reditum in vitam tribuit. Eodem ducit for-

¹⁾ Huius loci non est commemorare, quae KNAPPIUS alique de variis monuerunt notionibus, quas vocabulum *ἀνάστασις* in libris habet Graecorum. Sed huic disputationi valde accommodatum est, quod legitur apud AESCHYLUM, *Eumenid.* vs. 644, 645:

Ἄνδρὸς δ' ἐπειδὴν αἶμα' ἀνασπάσῃ κόνις,
Ἄπαξ θανόντος οὐτίς ἔστ' ἀνάστασις.

Cf. SCHÜTZ, *Comment.* Vol. III. p. 211.

mula: *ἀνάστασις δικαίων τε καὶ ἀδίκων Act. XXIV: 15*, quacum usitatio illa *ἀνάστασις νεκρῶν vs. 21* permutatur. Neque hinc deflexit PAULUS *Phil. III: 11*; τὴν ἐξανάστασιν adiunctis τὴν ἐκ νεκρῶν ab aliâ qualicunque distinguens. Hoc ipsum etiam in mentē habuit, quum 1 *Thess. IV: 16* scribebat οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται mortuisque vs. 17 τοὺς ζῶντας opponebat. Cur vero longus sim? Nusquam scriptores Novi Testamenti, si mirificam narrationem *Matth. XXVII: 52, 53* excipimus, alius reditus in vitam mentionem faciunt, quam *totius hominis*. Quid? quod hanc unam *totius hominis immortalitatem* IESUS perspicue docuit in disputatione sua cum Sadduceis *Matth. XXII: 29* sqq. *Marc. XII: 24* sqq. *Luc. XX: 34* sqq. Uti enim ABRAHAMUS, ISAËCUS et IACOBUS ibi τῆς ἀναστάσεως τῆς ἐκ νεκρῶν iam participes facti esse Deoque vivere dicuntur, sic οἱ νεκροί, quatenus non amplius mori possunt, vocantur τῆς ἀναστάσεως υἱοὶ et cum Angelis comparantur in coelo versantibus. Sed *Ioann. V: 28; 29* πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις, qui, voce Filii hominis audita, egredientur ad ἀνάστασιν ζωῆς et ἀνάστασιν κρίσεως, homines quoque, non corpora vel animi, sunt, etiamsi verum sit, quod vulgo sumitur, *communem mortuorum egressum ex sepulchris* hic proponi 1). Et similiter *Ioann. XI: 23, 24, 25* vocabulum ἀνάστασις et verbum ἀνίστημι usurpantur, non ad corpus vel animum, sed ad LAZARUM et quemcunque CHRISTI sectatorem denotandum, qui ex morte in vitam rediturus sit, quemadmodum vs. 31 MARIA proprie ἀναστῆναι dicitur 2).

1) Cff. disputata in *Introitu*. p. 8, 9.

2) Strenue nuper hanc interpretationem tuiti sunt BRIËTIUS, SONIUS SWAAGMAN et VAN OORDT, l. l. c. c. Cff. PALMIUS ad h. l. SCHOLTEN. *Jaarboeken*. Tom. VI. Pars. 3. p. 445 sqq. IENTINKIUS l. c.

Nec tamen PAULUS formula *ἀνάστασις νεκρῶν* generatim hominis immortalitatem, sed sigillatim *beatum sectatorum CHRISTI reditum in vitam* denotavit. Argumento nobis sunt vs. 14, 17—19, 21, 22, 36 sqq. 42, 43, 44, 49 sqq. in quibus infra videbimus, hanc *ἀνάστασιν* talem praedicari, ut in solos quadret CHRISTI sectatores, beatitatem melioris vitae consecuturos. Similiter beatitas illa aliis in locis per excellentiam *ἀνάστασις* vocatur, uti *Matth. XXII: 30 sqq. Marc. XII: 24 sqq. Luc. XX: 34 sqq. Ioann. XI: 25 coll. VI: 39, 40, 44, 54*. Haud scio quoque, an haec notio lateat in *2 Tim. II: 18. Hebr. VI: 2*. Sed eius usus aperte probatur *Luc. XIV: 14*, ubi legimus: *Ἀνταποδοθήσεται σοι ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν δικαίων*; item *Hebr. XI: 35*, ubi *κρείττων ἀνάστασις* distinguitur a mera mortuorum revocatione in vitam. Huc etiam spectant formulae *ἡ ἀνάστασις ἡ ἐκ νεκρῶν Luc. XX: 35. Act. IV: 2* et *ἡ ἐξανάστασις ἡ ἐκ νεκρῶν Phil. III: 11*, quae aliter explicari nequeunt, quam *reditus in vitam mortuis sibi relictis*; quemadmodum IESUS in vitam rediisse dicitur *Luc. XXIV: 46. Ioann. XX: 9. Act. X: 41. XVII: 3. 1 Pet. I: 3*, et ABRAHAMUS *Luc. XVI: 31* divitem illum repellit verbo: *οὐδ' εἰς τινος ἐκ νεκρῶν ἀναστῆ πεισθήσονται*, quibus locis secum mutuo comparandis MULLERUS ¹⁾ et WEIZELIUS ²⁾ vidissent, se vim Praepositionis *ἐκ* propterea, quod alibi sine ea legitur *ἀνάστασις νεκρῶν*, temere negare. Nusquam autem, si excipimus *Ioann. V: 28, 29*, *ἡ ἀνάστασις* ad improbos refertur, nisi *Act. XXIV: 15*, quo in loco, si vocabulum *νεκρῶν*

Eandem sententiam professus est PAREAU, *Hermeneutica Cod. Sacr.* p. 160, item BAUR l. c. p. 605.

¹⁾ *Stud. u. Krit.* p. 748.

²⁾ *Ibid.* p. 908. sqq.

ex oratione expellimus, PAULUS dicens inducitur: ἀνάστασιν μέλλειν ἔσεσθαι δικαίων τε καὶ ἀδίκων. Sed ubi verba ἀνάστασις, ἀναστήναι et ἀνίστασθαι in eius Epistolis exstant, beneficium significant, probis sperandum. Sic etiam 1 Thess. IV: 16 legimus: οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον. Quae quum ita sint, non dubito hîc etiam formulam ἀνάστασις νεκρῶν explicare beatus sectatorum CHRISTI reditus in vitam ¹⁾).

Iam sequitur, ut videamus, quomodo sumenda sint verba οὐκ ἔστιν. Vulgo Interpretes ea explicarunt: esse non potest. Quod multis defendere conatus est BOSVELDIUS, quocum consentiunt STORBIUS ²⁾, KNAPPPIUS, alii. Praecessit iam THEODORETUS ad vs. 18 annotando: Εἰ γὰρ τοῦτο οὐ δυνατόν, οὐδὲ ἰκεῖνο γεγένηται. Eodem reapse redit interpretatio MULLERI et WETTII: nihil est. Et sane verba οὐκ ἔστιν ita explicari nequeunt, ut cogitatio eius, quod ἀδύνατον est, secludatur. Sed vel sic tamen nihil impedit, quominus Latine scribamus non est, uti Rom. XIII: 1. Eph. VI: 9 al. Nequidquam vero hoc Praesens urgeatur ad commendandam opinionem, PAULUM hoc in Capite reditum in vitam proponere, qui mortem continuo sequatur. Neque argumentum alicuius ponderis in eo cernitur, quod infra frequens Praesentis usus est, ut vs. 15, 16, 29, 32, 35 cet. Exstant enim vs. 22 sqq. 46 sqq. 51 sqq. quae hanc sententiam auctori tribuere vetent, nisi eum facere velimus eadem in disputatione sibi aperte contradicentem ³⁾. Praeterea verba.

¹⁾ Ita vocabulum ἀνάστασις iam intellexerunt POLYCARPUS vel quisquis auctor est Epist. ad Phil. Cap. 2, 5, alique veteres. Ceterum cf. MULLERUS l. c.

²⁾ L. c. vol. II. p. 333, 334.

³⁾ Cff. quae monui in Introitu. p. 8.

παρὰ διδῶ vs. 24 et *καταργεῖται* vs. 26 ita explicari nequeant, ut partibus illis faveant. Sed haec ipsa verba nobis ostendunt, aliam esse causam, cur PAULUS, et infra Praesenti usus sit, et hoc loco scripserit *οὐκ ἔστιν*. Nimirum id, quod certo futurum est, ab eo ante oculos lectorum ponitur, quippe ex decreto Divino, vel doctrina constituta sequens ¹⁾. Ergo verbis: *ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν* negatur, ex Divino decreto vel ex doctrina constituta sequi, ut sectatores CHRISTI beatas maneat in vitam reditus. Similiter interpretanda est formula *μὴ εἶναι ἀνάστασιν* *Matth. XXII: 23. Luc. XX: 27. Act. XXIII: 8.* Ceterum recte monuerunt BOSVELDIUS alique, a PAULO non profectum esse *ἀνάστασις τῶν νεκρῶν* (sermone vernaculo *van de dooden*), sed *νεκρῶν* (*van dooden*), quod meae magis quam vulgari favet sententiae.

Quid sibi velint verba *πῶς λέγουσι*, a quibus hoc membrum posterius incipit, dictu facilius est. Breviloquentia est vitae communis, sic explicanda: *Quid est, quod dicunt, vel quomodo tandem fieri potest, ut dicant.* Ita Particulam *πῶς* usurpatam esse *Gal. II: 14*, recte monuit RICKERTUS. Alii provocarunt ad *Matth. XXII: 43*. Sed multi in PAULI aliorumque scriptis sunt loci similes. *Off. Ioann. VII: 15. Act. II: 8. 1 Cor. XIV: 16*, item *Rom. VI: 2* alique a MEIERO et WETTIO allati. Illi autem *τινὲς ἐν ὑμῖν*, quos memorat Apostolus, homines fuerunt, ex Graecorum societate profecti, ut supra ²⁾ me monere memini. Coniectura autem illos non a PAULO ad CHRISTI communionem perductos esse, sed se ipsos, post Apostoli abitum,

¹⁾ Exempla praebent WINER. p. 307, 308. BERNHARD. p. 371, 372. KUHNER. Tom. II. p. 65, 66.

²⁾ *Introit.* p. 6, 7.

sectatoribus eius adiunxisse, an eo commendetur, quod scripsit *τινὲς ἐν ὑμῖν*, *quidam in vobis*, non vero *τινὲς ὑμῶν*, aliis iudicandum relinquo.

Vers. 13.

Iam positis duobus, adversa fronte pugnantibus, oratio regreditur ad explicandum, quomodo alterum altero evertatur. Bene OECUMENIUS: *Ἴνα μὴ λέγωσιν, ὅτι ὁ μὲν Χριστὸς ἐγήγερται, οὐ μὴν ἔσται καὶ καθολικὴ ἀνάστασις, ἐκ τοῦ ἐναντίου κατασκευάζει αὐτό*. Ipsa autem PAULI verba nihil habent difficultatis. Nam Particulam οὐδέ plus quam simplicem οὐ denotare, manifesta et confessa res est. Graeca haud dubie reddenda sunt: *Si autem nullus mortuorum est in vitam reditus, ne CHRISTUS quidem revocatus est in vitam*. Eodem modo Particulam οὐδέ accipere debemus vs. 16. *Rom. IV: 15. 1 Cor. V: 1*, alibi ¹⁾. Quaestio tantum est, quibusnam principiis haec ratiocinatio nitatur. Regulam *sublato genere tollitur etiam species*, quam GROTIUS memoravit, ad hanc orationem applicare non possumus, nisi sumamus, CHRISTUM eiusdem naturae fuisse ac sectatores eius. At hoc sumto, sic se habet argumentatio: *Si autem nullus in homines cadit reditus ex morte in vitam, sequitur, ne CHRISTUM quidem, quippe ipsum hominem, ex morte in vitam rediisse*. Nec huius argumentationis enervatur probitas disputatione RÜCKERTI, CHRISTUM, secundum PAULI doctrinam, non merum fuisse hominem, sed naturam homine superiorem. Ut enim huiusmodi na-

¹⁾ Cf. HARTUNG, *Lehre von den Partikeln*. Tom. I. p. 211, 212.

tura, quum morti obnoxia non sit, in vitam etiam redire nequit; sic Apostolum aliam CHRISTI rationem non habuisse quam hominis, et ex vs. 21, et ex tota oratione contexta perspicue apparet. Recte igitur MEIHERUS interpretationem supra propositam defendit. Minus recte WETTIUS ait, CHRISTUM, vitiositatis expertem, morti obnoxium non fuisse ideoque ex eius reditu in vitam cogi non posse, homines, peccandi labe adstrictos, reviviscere. Quisque enim intelligit, perinde hîc esse, quantum inter CHRISTUM intersit culpa vacuum, et homines seu sectatores eius culpa oneratos, sed unam agi quaestionem, an reviviscat homo Christianus, quisquis moriatur. Nihil quoque agere videtur Vir Doctus, ubi PAULO hanc conclusionem tribuit, ex eo, quod CHRISTUS revixit, necessario sequi mortuorum reditum in vitam, quippe *qui illinc initia cepit*. Haud quidem ignoro, hanc similemve interpretationem iam CHRYSOSTOMO, THEOPHYLACTO aliisque, etiam recentioris memoriae, uti OSIANDRO, placuisse. Sed ea, nisi egregie fallor, et nihil habet in circumstantibus, quibus se tueatur, et praemature occupat id, quod demum vs. 20 proponitur, quae etiam sententia est MEIHERI.

Vers. 14.

Nunc PAULUS, a conclusione sententiae praecedentis sic incipiens: *Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται*, ex opinione, CHRISTUM in vitam revocatum non esse, duo sequi docet aequè miserabilia. Alterum est, secundum Editionem Receptam: *κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν*; sed, Particula *καὶ* orationi inserta, GRIESBACHIUS edidit: *κενὸν ἄρα καὶ* cet. Quod, antiquorum librorum

auctoritati cedentes, etiam probarunt SCHOLZIUS, TISCHENDORFIUS aliique. Nec hanc recipere equidem vereor Particulam, quippe quae a multis ommissa esse videtur, quoniam eam supervacaneam habebant. Adiectivum *κενόν* MOSHEMIUS, ROSENMULLERUS ¹⁾ aliique interpretantur *falsum*. Sed primum hoc in Capite, ut docent vs. 10 et 58, illud usurpatur ad denotandum id quod *vanum* est. Deinde frustra ad vindicandam ei notionem *falsi* alii excitantur loci, uti *Act. IV: 25. Eph. V: 6. Col. II: 8*, quos BRETSCHNEIDERUS attulit. Tum haud scio, an vs. 17 vocabulum *μωραία* nobis indicet, affine *κενόν* hoc loco significare *vanum*. Et id; quod *falsum* est, auctor demum vs. 15 proponit, ubi, si hinc iam scribimus *falsum*, gradatio tollitur vel imminuitur. Sed KNAPPIO quoque, hoc Adiectivum interpretanti *inutile*, obtemperandum non esse, post KRAUSIUM et FLATTUM docuit A. F. MULLERUS ²⁾. Ergo alterum, quod ex eo, CHRISTUM in vitam non revocatum esse, sequitur, sic Apostolus affert: *Itaque sine ullo argumento (fundamento) etiam est, quod a nobis annuntiatur*. Nam Particula *ἔτι*, quamvis saepe in oratione exstat, ubi *necopinati quid* proponitur, ipsa tamen *hoc necopinatum* non denotat, sed tantum Latino *itaque* vel simili respondet, ut recte WERTIUS monuit, et ipse MEIERUS nuperrime vidit. Cff. *Rom. VII: 21. VIII: 1. 1 Cor. VII: 14. Gal. III: 7*, quibus in locis aliud vocabulum eam praecedit. Particula autem *καὶ*, *etiam*, quam PAULO restituimus, explicanda videtur *praeterquam quod* CHRISTUS in vitam non revocatus est. Una vero restat quaestio, quomodo illud: *quod a nobis annuntiatur*, intelligendum sit. Formula nempe

¹⁾ *Scholia in N. T. Ed. IV. ad h. l.*

²⁾ *Diss. Exeget. de loco PAULI 1 Cor. XV: 12—19. p. 8.*

τὸ κήρυγμα in scriptis Novi Testamenti sic usurpari solet, ut comprehendat omnia, quae Apostoli cum Iudaeis gentibusque exteris communicarunt, uti 1 Cor. I: 21. II: 4, alibi. Praecipua eorum pars cernebatur in rebus CHRISTI, quae ab illo tempore, quo sacris initiabatur a IOANNE, evenerant, donec in coelos susciperetur. Cff. Act. I: 21, 22. X: 36 sqq. KRAUSIUS autem, HEIDENREICHIUS alique notionem vocabuli κήρυγμα ita restringendam esse monuerunt, ut nihil amplius intelligatur quam *annunciatio reditus CHRISTI in vitam*. Quod PELAGIO iam placuisse, ex his cogimus eius verbis: „Ergo et nos sine causa haec praedicavimus, si vere non resurrexit, et vos in illum frustra credidistis.” Et primo adspectu huic interpretationi fidem facit comparatio verbi κηρύσσειν vs. 11, 12. Nec verum est, quod nonnulli dicunt, ridiculam ea ratiocinationem PAULO affingi. Longe aliud enim est scribere: *Si CHRISTUS in vitam non rediit, sequitur, illum in vitam non rediisse*; longe aliud vero: *Si CHRISTUS in vitam non rediit, sequitur, nos Apostolos eius palam et publice annunciare, quod sine ullo argumento est*. Sed hac restrictiore notione vocabuli κήρυγμα vulgari et latissime patenti praeferenda orationi et gradatio adimitur, et languor iniicitur. Deinde verbis vs. 12 involutum est quidquid ad Euangelii annunciationem pertinet. Tum sequens argumentatio vs. 15 indicio esse videtur, ipsam doctrinam reditus mortuorum in vitam supra non attingi. Consentio igitur cum plerisque Interpretibus, etiam BÜCKERTO, MEIHERO, WETTIO, OSIANDRO, hanc PAULI mentem esse: *Si vero CHRISTUS ex morte non revocatus est in vitam, sequitur, vanam etiam esse nostram Euangelii annunciationem*.

Itaque obscurum non est, quid auctor sibi voluerit, quum alteri difficultati hanc alteram subiiceret: κενὴ δὲ καὶ ἡ πίστις ὑμῶν. Si enim vocabulo κήρυγμα

notio vulgaris tribuenda est, idem sibi postulat vocabulum *πίστις*. Atque hanc interpretationem commendant vs. 2 et 17. Ergo sensus huius membri est: *sequatur vero, vanam etiam esse fidem, quam Evangelio habetis*. Particulam *δέ*, quam TISCHENDORFIUS antea cum LACHMANNO ex oratione expunxerat, nuper ei haud sine causa restituit.

Vers. 15.

Surgit oratio tertium commemorans, quod sequitur, si CHRISTUS in vitam non revocatus est. Quare LACHMANNUS et TISCHENDORFIUS, quibuscum consentit MEIHERUS, distinctionem Editionis Receptae haud temere correxerunt *puncto*, quod inter hunc versum et praecedentem interpositum est, in *comma* mutando. Malim tamen, auctore TISCHENDORFIO in Editione posteriori, *colon* pro eo substituere, quoniam prima conclusio: *κενὸν ἄρα καὶ τὸ κήρυγμα ἡμῶν* cum altera: *κενή δὲ καὶ ἡ πίστις ὑμῶν* arctius cohaeret, quam haec cum tertia: *Εὐρισκόμεθα δὲ καὶ ψευδομάστορες τοῦ Θεοῦ*. Non intelligo autem, cur WETTIUS scribere potuerit, tertium illud niti sequentibus: *ὅτι ἐμαρτυρήσαμεν* etc. quemadmodum utrumque *κενὸν* — *πίστις ὑμῶν* nitatur praecedentibus. Sequentia enim illa non incipiunt a Particula conditionali *εἰ*, nec verba *εὐρισκόμεθα δὲ* cet. sensum praebent tolerabilem, nisi ad Apodosin, a Protasi: *Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται* pendentem, referuntur. His vero huc relatis, nemo dubitare poterit, quin optime cohaereat oratio. Libri veteres, qui a receptis *δέ καὶ* vario modo discedunt, prudentem iudicem non movebunt ad mutationem faciendam. Nec tralatium illud,

verbum: *εὐρίσθησθαι* in Graecorum scriptis saepe pro *εἶναι* positam esse, quod olim, praeter alios, effecisse videbatur GATAKERUS ¹⁾, et, recentiori memoria, KRAUSIUS et FLATTUS repetierunt, hodie quis paulo intelligentior probabit. Ubique locorum alterum (*εἶναι*) rei naturam vel conditionem denotat, alterum (*εὐρίσθησθαι*) illud, quod de ea compertum est vel cognoscitur ²⁾. Hic autem a PAULO de industria scriptum est *εὐρίσθησθαι*, ut Corinthios doceret, quam clare Apostolorum culpa, si CHRISTUS non rediisset in vitam, omnium in oculos incurreret. Formulae *ψευδομάρτυρες τοῦ Θεοῦ* notionem deseruisse BILLROTHUM, quum interpretaretur eam: *falsi testes, quos habet Deus*, iam viderunt MEILLERUS et WETTIUS. Sed eam quoque non intellexit HEIDENREICHIUS, hic „homines, qui falso se profiterentur legatos divinos, testes resurrectionis CHRISTI, ab ipso Deo ad hoc, quod agerent, negotium vocatos, et constitutos” notari contendens. Similiter KNAPIUS, KRAUSIUS, FLATTUS, alii. Nec rem acu tetigit MULLEBUS, inter *ψευδεῖς μάρτυρας* et *ψευδομάρτυρας* ita distinguens, ut altero significantur: *qui falsum testimonium dicunt*, altero: *qui mentiuntur se esse testes*. Distinctio enim sic facienda est, ut illud proponat, *quales testes sint*, hoc vero, *quid testes agant*. Rectius iam CALVINUS, hanc formulam dupliciter explicari posse monens: „vel, quod falso Dei nomen praetexuerint mentiando, vel, quod testificando, quod a Deo acceperant, mendaces deprehendantur,” hoc illi praetulit. Atque eodem modo interpretantur RÜCKERTUS, MEILLERUS, WETTIUS. Utique scribendum non esse *homines, qui mentiuntur se testes Dei esse*, sed *homines, qui de Deo*

¹⁾ Ad MARC. ANTON. Lib. IX. Cap. 9.

²⁾ Cff. WINERUS. p. 700, 701 et quae disputavi in *Comm. c. p. 152, 228, 229.*

testantur, quod falsum est, docent linguae Analogia, usus loquendi et oratio contexta. Secundum linguae enim Analogiam Compositorum, quale ψευδομάρτυρ est, discrimen pendet a notione vocabuli, in quod desinant. Si haec Passiva est, significant illa, quales homines sint, si Activa est ¹⁾, quid homines agant. Alterum cernitur in ψευδάδελφος, ψευδαπόστολος, ψευδόχριστος, alterum in ψευδηγόρος, ψευδοεπής, ψευδολόγος, etiam in ψευδοδιδάσκαλος et ψευδοκατήγορος, quae exempla WETTIIUS attulit. Huic autem distinctioni non obstat notissimum illud ψευδοπροφήτης: hoc enim desinit in vocabulum, cuius Activa notio in Passivam transiit. Usus loquendi quis sit, perspicue nobis ostendit Matth. XXVI: 60, ubi verba πολλῶν προσελθόντων ψευδομαρτύρων explicanda sunt: quum multi advenirent, qui falsa testarentur, a nemine vero explicabuntur: quum multi advenirent, qui se falso testes esse dicerent. Quod vetant quoque affinia ψευδομαρτυρία et ψευδομαρτυρεῖν vs. 59. Marc. XIV: 56, 57. Oratio denique contexta, quum sic incipiat: ὅτι ἔμαρτυρήσαμεν κατὰ τοῦ Θεοῦ, luculenter docet, superiori ψευδομάρτυρες τοῦ Θεοῦ nihil aliud denotari quam homines, falsum de Deo testantes, si CHRISTUS in vitam non rediit. Ergo mens PAULI haec est: Deprehendimur vero etiam homines esse, Deo affingentes, quod falsum est.

Hoc autem Apostolus sic explicare incipiens: ὅτι ἔμαρτυρήσαμεν κατὰ τοῦ Θεοῦ, BEZA interprete, dicere voluit: *Quod de Deo testati sumus.* Atque hanc interpretationem, quae placuit etiam STEPHANO aliisque, nuper WETTIO, ut defenderent RAPHELIUS, PALAIRETUS, MUNTHIUS, ex scriptoribus exteris varios locos congesserunt. Sed nihil aliud probarunt, quam

¹⁾ *Observat. Philol. ex DIOD. Sic. coll. ad h. l.*

Praepositionem *κατά* in veterum libris haud raro hanc potestatem habere, ut Latinae *de* convenire videatur; quaestionem, quomodo illa sumenda sit, ubi subiecta est verbo *μαρτυρεῖν*, ut bene iam vidit KNAPPIUS, reliquerant intactam. Hoc vero perspicuae intelligitur ex usu compositi *καταμαρτυρεῖν* *Matth.* XXVI: 62. XXVII: 13. *Marc.* XIV: 60, ubi vis orationis infringitur, nisi Graeca σου καταμαρτυροῦσι interpretamur *adversus te testantur*. Eandem notionem a MATTHAEO, quum Cap. XXVI: 59 scriberet: ἐξήτουν ψευδομαρτυρίαν κατά τοῦ Ἰησοῦ, Praepositioni *κατά* impertitam esse, cogimus ex loco simili *Marc.* XIV: 55: ἐξήτουν κατά τοῦ Ἰησοῦ μαρτυρίαν, quae verba sine dubio reddenda sunt: *Quaerebant adversus IESUM testimonium*, et sic quoque docent, sequentia (vss. 56, 57): ἐψευδομαρτύρουν κατ' αὐτοῦ nihil aliud quam hoc sibi velle: *Falsum testabantur adversus eum*. Neque ulla causa est, cur hinc discrepare censeatur quod legimus in Decalogo *Exod.* XX: 16. *Deut.* V: 18. Immo Praepositionem *κατά* ibi etiam respondere Latinae *adversus*, apparet, nisi fallor, ex comparatione *Deut.* XIX: 15—18, ubi duae formulae: μαρτυρῆσαι κατά ἀνθρώπου et ἀντίστη κατά τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ita exstant, ut altera inserviat ad alteram explicandam. Quae quum ita sint, sine scrupulo assentior LUTHERO, ESTIO, GROTIO et plerisque interpretibus recentioris memoriae ¹⁾, PAULI mentem esse: *quod testati sumus adversus Deum*. Cum eo autem bene cohaerent sequentia: ὅτι ἤγειρε τὸν Χριστὸν ὃν οὐκ ἤγειρεν, ἔπειτα ἄρα νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται: i. e. *eum suscitasse Christum; quem non suscitavit, si verum quidem est,*

¹⁾ Audiendos non esse, qui Particulam *κατά* cum CALVINO pro ἀπὸ positam esse, aut verba *κατά Θεοῦ* cum KRAUSIO explicari posse putent *secundum iussum Dei*, non opus est, ut ostendam.

quod contenditur, nullos mortuos suscitari. Vocabulo *Χριστὸν* colon subiiciendum esse, nemo facile negabit. Breviloquentiam autem, convenienter notioni Particularum *εἶπερ ἄρα*, ex praecedentibus explicavi, uti aliis in locis fieri debet ¹⁾. Sed mecum satis consentiunt Interpretes recentissimi RÜCKERTUS, MEIERUS, MULLERUS, WETTIUS et OSIANDER.

Vers. 16.

Ad culmen perducta oratio nunc descendit ad ea, a quibus vs. 13 gradationem fecit, ut mox iterum assurgat. Verba *Εἰ γὰρ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται*, nemo dubitabit, quin Latine reddenda sint: *Si enim nulli mortui in vitam revocantur, ne CHRISTUS quidem in vitam revocatus est.* Uti autem posterius membrum plane eadem continet, quae vs. 13 leguntur, ita prius eundem habet sensum, praeterquam quod Particula *δέ* in *γὰρ* mutata est, quoniam ab adstringendis proxime praecedentibus initium capit nova ratiocinatio.

Vers. 17.

Praecedentibus adstrictis PAULUS duo memorat absurda, quae hinc sequuntur. Alterum sic proponit: *Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, ματαία ἡ πίστις ὑμῶν.* Iam vero quaestio est, an haec mera sit repetitio eorum, quae vs. 14 leguntur. Quod quum nonnulli veterum opinarentur, eo permoti esse videntur ad omittenda verba: *ματαία ἡ πίστις ὑμῶν.*

¹⁾ Cff. VIGERUS. p. 514 et HARTUNGIUS. T. I. p. 343, 440, 441.

Recentiori autem memoria KNAPPIUS, aliorum vestigiis insistens, subtilitatem reprehendit Interpretum, qui Adiectivum *ματαια* a superiori *κενή* notione differre autumant. Sed cur, quaeso, Apostolus, si utroque loco plane idem docere volebat, nunc illud pro hoc substituit? Orationis, scilicet, variandae causa, an oblivione captus vocabuli, quo vs. 14 usus erat? Quis tandem paulo intelligentior est, qui alterutrum contendere ausit? Nihil aliud igitur superesse videtur, quam ut alterum ab altero distinguamus. Quod hodie, SLICHTINGIUM, GERDESIUM aliosque secuti, fieri iubent plerique Interpretum, uti RÜCKERTUS, MEIHERUS, MULLEBUS, WETTIUS ¹⁾. Ultro quidem largior, Adiectiva *κενός* et *μάταιος* tam affinia esse, ut illi, quippe latius patenti, eadem notio saepe in libris Veterum atque huic tribuatur. Exemplo esse possunt hoc ipso in Capite vss. 10 et 58. Sed hinc non sequitur, in oratione, ubi alterum alteri subiectum est, inter utrumque nihil interesse. Frustra KNAPPIUS provocavit ad *Iob. XX: 18*, ubi Interpretem, nisi distinctionem fecisset, scripturum non fuisse puto: *Εἰς κενὰ καὶ μάταια ἔκοπιάσῃς*. Similiter alius Interpres distinctionem fecisse censendus est *Ies. LIX: 4*, ubi legimus: *Πεποιθήσιν ἐπὶ ματαίοις καὶ λαλοῦσι κενά*. Itaque PAULUS, ut vs. 14 *quod ipsum vanum est*, sic vs. 17 *quod homini vanum est vel ei nullo modo prodest*, memoravisse videtur. Ad hanc autem notionem vocabuli *ματαια* probandam an valeant *1 Cor. III: 20* aliique loci, a MEIHERO allati, minus mihi compertum est. Maioris ponderis fortasse est, quod habet SOPHOCLES ²⁾:

Θυμῷ ματαίῳ μὴ χαρίζεσθαι κενά.

¹⁾ TITTMANNUS etiam, *de Synon. N. T.* Lib. I. p. 173.

²⁾ *Electr.* vs. 331.

Sed Apostolo ante oculos obversatum esse, quod lectoribus suis *inutile* esset, luculenter docent sequentia: *ἔτι εἶσθε ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν*. Inutilem vero quum vocet *πλῆθυν*, a me impetrare non possum, ut partes eorum sequar Interpretum, uti IERNII, FLATTI, HEIDENREICHII, qui hoc vocabulo aliud quid denotari putant, quam vs. 14. Nam, secundum interpretandi leges, orationis series postulat, ut *eandem fidem*, quae vs. 14 *vana* esse dicitur, hoc loco *hominibus inutilem* dici existimemus. Quare Graeca interpretari non vereor: *nihil emolumenti percipitis inde, quod Evangelio fidem habetis*.

Alterum absurdum, quod sequitur: *ἔτι εἶσθε ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν*, perperam *Vulgata*, cui BEZA aliique adsentiantur, per Particulam *enim* cum praecedenti copulat. Hoc enim sibi constat, quamquam inserviens ad illud explicandum. Interpretatione IERNII et KRAUSII: *adhuc in errore versamini*, nihil magis alienum est a mente PAULI, cui, aequae ac ceteris scriptoribus Novi Testamenti *ἀμαρτία* sunt *peccata* i. e. *commissa* vel *omissa contra leges Divinas*, nusquam vero *errores*, quam notionem BRETSCHNEIDERUS huic vocabulo temere affinxit *Ioan.* VIII: 46. XVI: 8, 9. Multo melius se habet interpretatio GROTHII: *Si CHRISTUS ex morte non redierit in vitam, incertos esse Corinthios de venia peccatorum, quam CHRISTUS promisit Dei mandato*. Verum illa in hanc quoque non quadrat orationem, ubi quaestio non est, quid Corinthiis persuasum fuerit, sed quid iis acciderit. Comparandi sunt loci, in quibus Verbo *εἶσα* Praepositio *ἐν* cum Nomine subiecta est, uti *Luc.* XXIII: 40. *2. Cor.* XIII: 5. *1 Thess.* II: 6. Hinc nempe apparet, arctam esse necessitudinem, quam PAULUS inter Epistolae suae lectores eorumque peccata intercedere moneat, si CHRISTUS non redierit in vitam. Et si animadvertimus;

Apostolum in Plurali scripsisse ταῖς ἁμαρτίαις et huic Nomini adiecisse Pronomen ὑμῶν ¹⁾, vix dubitari potest, quin sibi voluerit: *nondum peccatis, quibus olim obstringebamini, liberati estis.* Quod quamquam plus uno modo explicari potest, non dubito tamen, quin ad PAULI mentem maxime accommodatum sit scribere: *Nondum cum Deo reconciliati peccatorum vestrorum venia potiti estis.* Cff. disputata ad vs. 8.

Vers. 18.

Utrique absurdo, inde, quod CHRISTUS in vitam non revocatus est, sequenti, tertium PAULUS addit: Ἄρα καὶ οἱ κοιμηθέντες ἐν Χριστῷ ἀπώλοντο. Hoc enim non omnino pendere a proxime praecedentibus ἐτι ἐστὲ cet. uti ESTIUS aliique putarunt, WERTIUS bene intelligi monet ex Particula καὶ, quae novam hîc conclusionem fieri docet. ²⁾ Miseria nempe *viventium* commemorata, nunc transit Apostolus ad ostendendum, quid homines *fato defuncti* patiantur, si CHRISTUS mortem superasse censendus non est. Verbum ἀπώλοντο KRAUSIUS, KNAPPIUS, PALMIUS interpretantur *spe frustrati sunt* vel *speratae salutis iacturam fecerunt.* Haud ignoro, viros clari nominis, CHRYSO-

¹⁾ Minus simile igitur, quam primo adpectu videtur, revera est Gen. XLII: 21: Ναί, ἐν ἁμαρτίαις γὰρ ἐσμεν περὶ τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν, quem locum FLATTUS aequè atque Esr. IX. 7, 15 conferri iussit. Longius recedit formula ὑφ' ἁμαρτίαν εἶναι Rom. III: 9, a WERTIO allata.

²⁾ Ex Particula itidem ἄρα, unde incipit oratio, id, quod hîc proponitur, aliud esse apparet, quam supra propositum. Cff. Rom. X: 17. Gal. V: 11, ubi itidem discessum est a more Graecorum, quos huic Particulae unum plurave vocabula praeponere docent MATTHIAE p. 1462, 1463 aliique.

STOMUM, OECUMENIUM, THEOPHYLACTUM, iam olim eandem similemve viam ingressos esse. Sed scite BRIËTIUS ¹⁾ se dubitare monet, an verbum ἀπόλλυσθαι usquam, ubi de rebus post mortem sermo est, sic intelligi possit. Videamus, an tutius sit Latine scribere *interierunt*, cuiusmodi interpretatio ESTIO, CRELLIO, BENGELIO, SEMLERO, multis aliis placuit. *Intereundi* notionem verbo ἀπόλλυσθαι convenire, docent loci, in quibus vita hominum exstingui dicitur, uti *Luc. XI: 51. Act. V: 37. 1 Cor. X: 9, 10.* Exempla Veteris Testamenti praebent *Lev. VII: 10, 11, 15, 17. Iob. V: 15. Psalm. LXXII: 19. Ies. XI: 13. XXVI: 14,* ubi Deus homines, qui non reviviscent, dicitur ἀπολέσαι. Praesertim comparari meretur quod legimus apud ATHENAGORAM ²⁾: Οὐ γὰρ καὶ ἡμᾶς ὡς πρόβατα ἢ ὑποζύγια, πάρεργον, καὶ ἵνα ἀπολοίμεθα καὶ ἀφανισθῆμεν, ἔπλασεν ὁ Θεός. Quod in memoriam revocat iocum, quem boves albi cum Marco Caesare egisse traduntur, ei, quum expeditionem contra hostes imperii movebat, hac voce valedicentes: Ἐν σὺ νικήσης, ἡμεῖς ἀπωλόμεθα ³⁾. Sed recte ante multos annos iam monuit Anonymus ⁴⁾, in Novi certe Testamenti libris nullum esse locum, ubi homo hoc sensu ἀπόλλυσθαι dicatur. Deinde Corinthiis, sectatores CHRISTI in vitam revocatum iri negantibus, temere affingitur sententia, mortuos plane interiisse. Nec convenienter placitis eorum verbum ἀπώλοντο explicari potest nisi scribamus: *in Gehennam coniecti sunt*; quae interpretatio, ut iam antea MOSHEMIO aliisque placuit, sit

¹⁾ *Godg. Bijdr.* l. c. p. 353.

²⁾ *Leg. pro Christ.* Cap. 31. p. 309 MAR.

³⁾ AMMIAN. *Marcell.* Lib. XXV. Cap. 4.

⁴⁾ *Bijdragen tot de Beoef. en Gesch. der Godgel. Wetenschap* Tom. III. p. 369.

nüßer & RÜCKERTO, MEIERO, WETTIO, OSIANDRO com-
mendata est. Cff. *Matth.* VII: 18. X: 28. *Ioan.*
XVII: 12. *Rom.* II: 12. *1 Cor.* I: 18. *2 Cor.* II: 15.
PM. III: 19, ubi verbis ἀπόλλυσθαι et ἀπώλεια
proponitur miseria eorum, qui, sive hac in vita, seu
post hanc vitam, peccatorum suorum luunt poenas.
Hanc autem interpretationem insigniter confirmari vi-
debimus; si animadverterimus cum MEIERO, PAULUM
scribentem ἀπώλοντο respexisse ad superiora: ἔτι
ἔστι ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν.

Quaestio nunc est, quinam sint οἱ κοιμηθέντες ἐν
Χριστῷ? Participium κοιμηθέντες aequè ac verbum
ἐκοιμήθησαν vs. 6 interpretari debemus: *qui mortis
somnia inierunt.* Nam, quamvis PAULUS Aoristo κοι-
μηθέντες, non Perfecto κεκοιμημένοι, uti vs. 20,
usus est, quoniam homines in mente habebat, quo-
rum alii post alios fato defungebantur, Aoristo tamen
illi eam BOSVELDIO notionem Praesentis tribuere
non licet, uti apparet ex sequenti ἀπώλοντο, quod
Vir Doctus temere reddidit: *se ipsi perdunt.* Recte
vero ille adiuncta ἐν Χριστῷ explicuit: *in commu-
nionē CHRISTI,* quae notio etiam vs. 22 et ubique
huius formulae vindicanda est. A via igitur aberravit
GRORIUS, eam, THEODORETO et OECUMENIO, etiam
CHRYSOSTOMO, ducibus, cum formula διὰ Χριστόν
confundens et homines laudari putans, *qui CHRISTI
causa mortem obierunt.* Multo peius THEOPHYLACTUS
Praepositioni ἐν duplicem significationem affinxit scri-
bendo: *Τούτέστιν, οἱ διὰ τὸν Χριστὸν ἀποθανόν-
τες* cet. καὶ πάντες δὲ ἀπλῶς, οἱ ἐν τῇ κατὰ Χρι-
στον πίστει, quod PELAGIO etiam placuisse videtur.
Summo autem iure MEIERUS et WETTIUS, uti *Mar-
tyrum* hinc rationem non habendam esse monent, ita
KNAPPIUM reprehendunt, qui, GERDESIUM aliosque se-
quens, PAULUM pios Dei cultores, tam *ante,* quam

post CHRISTI *adventum* mortuos, commemorasse *con-*
tendit. Haec vero opinio satis refellitur, si tenemus,
 illud *in communiōne* CHRISTI quidem *fidem* denotare *in*
 CHRISTO *positam*, sed nullam aliam *fidem*, quam *Evā-*
gelio, quod ab Apostolis annunciatum est, *commenda-*
tam, seu τῶν ἀποθνήσκόντων ἐν Κυρίῳ, Apoc.
 XIV: 13, quem locum GURLITTUS opportune attulit.
 Quae quum ita sint, auctor sibi voluisse censendum
 est: *Atque hinc sequitur etiam, eos, quorum alii post*
alios in communiōne CHRISTI *mortis somnum inirent, in*
Gehennam coniectos esse. Absurdi autem, ut notavit
 ESTIUS, gravitatem eo auxit, quod non scribebat οἱ
 νεκροὶ vel simile quid, sed οἱ κοιμηθέντες ἐν Χριστῷ,
 quibus in verbis *spes* latet *melioris vitae*, in CHRISTI
 communiōne concepta. Ceterum RÜCKERTUS, si argu-
 mentationis vim assecutus esset, probitate eius *Rheto-*
rica concessa, *Logicam* non negasset. Nam formulam εἰ
 δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, unde haec etiam conclusio
 pendet, PAULUS, secundum sententiam eorum, quibuscum
 disputabat, sic intellexit: *si vero CHRISTUS in vitam non*
revocatus est, quia nulli mortui in vitam revocantur.

Vers. 19.

Quartam, quae a superioribus: εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ
 ἐγήγερται pendeat, consequentiam absurdam hinc pro-
 poni, quum RÜCKERTUS satis certum ait, multos, tam
 antiquiores, quam recentiores, secum consentientes
 habet Interpretes, etiam WETTIUM, qui Particulae co-
 pulantis desiderium explicat ex animi affectione. Sed
 orationis forma, quae hinc legitur, ab omni concla-
 sione, vs. 14, 15, 17, 18 praecedente, longius dif-
 fert, quam ut, me iudice, Interpretes illi audiendi

sint. Sententiam enim hęc reperimus absolutam, Pro-
tasi et Apodosi constantem et incipientem ab eodem
et, quod PAULUS vss. 14, 17 assumptioni, CHRISTUM in
vitam non rediisse, praefixit. Frustra autem WETTIUS,
ut causam suam tueatur, provocat ad Rom. VII: 24,
a quo loco Particula copulans aliena est, quoniam
Apostolus ibi non ratiocinatione utitur, sed exclama-
tione. Ergo hoc versu totius disputationis praecedentis
vss. 12—18 continetur conclusio, quam, si quis
etiam cum BOSVELDIO *exclamationem* appellare vult,
equidem non reprehendam.

Hoc autem posito cadere quoque necesse est sen-
tentiam RÜCKERTI, hanc arctam inter vss. 18 et 19
intercedere necessitudinem, ut altero *mortui* specten-
tur, altero *viventes*, et omnes quidem nemine excepto,
verumtamen quales habendi sint ad vitae finem. Cadit
itidem, quod placuit HELDENREICHIO, utrique vs. 19
membro cogitando adicienda esse verba ἡμεῖς οἱ
ζῶντες. Sed se ipsa haec et huiusmodi evertit inter-
pretatio. Credibile enim non est, Apostolum, si ho-
mines nunc secum viventes mortuis opponere vellet,
verba illa eorumve similia omisisse. Deinde huic ver-
sui nihil inest, quod eandem prodat Antithesin, qua
viventes et mortui supra inter se distinguuntur. Nec
desiderium quoque Pronominis ἡμεῖς a PAULO reli-
ctum fuisse putaverim, si haec conclusio vel exclama-
tio, ut GROTIUS, BOSVELDIO, PALMIO aliisque visum
est, praecipue vel omnino ad Apostolos referenda es-
set. Cf. vs. 30. Immo generatim, ut vulgaris se habet
sententia, denotantur homines, quotquot ad CHRISTI
communione accesserunt.

Iam prioris membri: Εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἠλυ-
πίστες ἐσμὲν ἐν Χριστῷ μόνον, sensus maxime pen-
det ab interpretatione Adverbii μόνον, quod MORUS,
GUALLETUS, RÜCKERTUS referunt ad praecedentia ἐν

Χριστῷ. Idem sibi voluit HASIUS, orationem sic explicans: *Quandoquidem hac in vita in CHRISTO tantum spem ponimus*. Atqui, si antiquissimis libris fides habenda est, oratio sic constitui debet: *Εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἐν Χριστῷ ἡλπικότες ἐσμεν μόνον*, ut iam edidit HARWOODUS ¹⁾. Unde sequitur vocabulum *μόνον* vix aut ne vix quidem cum remotioribus ἐν Χριστῷ coniungi posse. Ipse RÜCKERTUS auctorem mentem suam melius enunciaturum fuisse ait, si scripsisset ἐν Χριστῷ — — — μόνῳ. HASII vero interpretatio stare nequit, quoniam Particulae εἰ notionem alienam affingit *quandoquidem*. Ceterum Traiectionem vocabuli *μόνον* faciendam esse ad vocabulum *Χριστῷ*, vel *ζωῇ*, ut placet aliis, probari nequit ex *Rom. V: 6*, ubi Particula *ἐτι* connectenda est cum Participio *ὄντων*. Nec sane, ad commendandam vulgarem sententiam, hanc requiri structuram: *ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ μόνον*, maioris ponderis est *Rom. IV: 16*, quem locum post BEZAM, KNAPPIUS, FLATTUS, alii attulerunt. Ibi enim Adverbium, quamvis pertinet ad Articulum *τῷ*, Nominini *νόμου* subiectum est, quoniam hoc postulabat loquendi usus. Sed nulla alia de causa plerique Interpretes hunc nexum orationi tribuisse videntur, quam quod nesciebant, quomodo se sine eo expedirent. Multo facilior certe meliorque est Interpretatio eorum, qui vocabulum *μόνον* ad totum, quod praecedit, orationis membrum referunt, uti, praecedentibus MARCKIO ²⁾, WOLFIO, GERDESIO, MEIHERUS et MÜLLERUS, qui recte etiam inde, quod Pronomen *ταύτῃ* Nominini *ζωῇ* postpositum est, praecipuam orationis vim verbis ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ non inesse arguunt. Nam frustra

¹⁾ *The new Testament, collated with the most approved manuscripts.* cet. ad h. l.

²⁾ *Exercitat. Scripturar. XXII. § 11. p. 638, 639.*

WETTIUS, contrariam in partem, provocat ad *Eph.* I: 21, ubi vocabulum *τούτω* de industria subiectum est praecedenti *αἰῶνι*, ut sequens *μέλλοντι* ei responderet. Verumtamen nulla dubitandi causa est, quin ceteris omnibus praestet structura, qua Adverbium *μόνον*, uti *Gal.* I: 23 cum verbis *ἀκούοντες ἦσαν* connexum est, ita cum proxime adiacentibus *ἡλικότες ἐσμέν* cohaereat. Nihil enim obstat, quominus oratio sic ordinata explicetur: *Si hanc vitam agimus, nihil aliud quam spem habentes, in CHRISTI communionem collocatam.* Quod, quamvis aliter sentit OSIANDER, me iudice, verbis accommodatius est, quam interpretatio WETTII, qui orationis gravitatem distribuit inter formulas *ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ* et *ἡλικότες ἐσμέν*. Perfectum autem *ἡλικότες* inservit ad notionem temporis praeteriti et praesentis coniungendam, uti *2 Cor.* I: 10. *1 Tim.* IV: 10. V: 5 et alibi. Et huic Participio adiectum est verbum *ἐσμέν* ad indicandum *statum, in quo versantur illi, qui spem habent in CHRISTO collocatam*, uti bene monuerunt MEIHERUS et scriptores ab eo laudati ¹⁾.

In altero huius versus membro: *ἐλεινότεροι πάντων ἀνθρώπων ἐσμέν*, ERASMUS iam Comparativum pro Superlativo positum esse putavit, quem BEZA multique alii secuti sunt. Sed, missa quaestione, an alibi haec graduum permutatio exstet, ab hoc loco certe aliena est, quoniam sine Articulo *οἱ* auctor scripsit *ἐλεινότεροι*, ut recte monuit BENGELIUS, quocum consentiant HEIDENREICHIUS et recentiores Interpretes. Homines igitur Christiani *ceteris omnibus commiseratione* dicuntur *digniores* ²⁾. Nimirum hac in vita, ubi variis malis et aerumnis CHRISTI causa affliguntur, se vana spe mulcent, et post mortem in Gehennam con-

¹⁾ Cf. etiam WINERUS. p. 411.

²⁾ Cf. BOS, *Exercitat. Philol.* ad h. l.

iiciuntur ad peccatorum suorum poenas luendas: Verba autem Apostoli populariter sumenda neque adeo urgenda sunt, ut sententia ei affingatur, homines, quos CHRISTUS ad pietatis et virtutis studium perduxerit; impiis, quin etiam bestiis infeliciores esse. Sed aliena quoque PAULO obtruduntur, si quis cum RÜCKERTO contendit, eum in devia Eudaemonismi vulgaris descivisse.

Vers. 20.

Iam disputatione eo perducta, ut doctrina CHRISTUM in vitam rediisse omni dubio superior haberi possit, PAULUS hoc versu ostendere incipit, quid inde sequatur, quod attinet beatum hominum Christianorum in vitam reditum. Verbum ἐγένετο librarii hunc in locum importarunt, quod sine eo explicare nesciebant formulam ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων. Ita vero auctori affinixerunt Asyndeton, quod vel ex graviore animi motu, vel ex scribendi festinatione oriri solet, sed ab hac tenui et sedata ratiocinatione alienum est. Hoc intelligens BEZA, quem secuti sunt interpretes vetus vernaculus et PALMIUS, duo huic versui tribuit membra, Particula *et* ei suoapte ex ingenio intrudenda: Sed rectissime GRIESBACHUS, SCHOLZIUS, GOESCHENIUS, LACHMANNUS, TISCHENDORFIUS cum interpretibus recentioribus de eo consenserunt, verbum ἐγένετο hinc expellendum esse. Frustra autem et contra librorum veterum et praestantissimorum fidem ad illud retinendum WOLFIUS, MATTHAEUS alique disputarunt.

Particulae *νυνὶ δέ*, quae ad progressionem vel conclusionem orationis indicandam inserviunt, vertendo reddendae sunt *iam vero*, ut Rom. III: 21 aliisque locis, quos attulit GROTIUS. Optime THEOPHYLACTUS men-

tem auctoris explicuit scribendo: καὶ τὰ ἄτοπα ταῦτα οὐ συμβήσται. Nec dubitandum est, quin PAULUS verbis: *Nυνὶ δὲ Χριστὸς ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν* sibi voluerit: *Iam vero constat, CHRISTUM in vitam redisse.* Et hinc quidem apparet, iure meritoque RÜCKERTUM et MEIERUM contradicere interpretibus, qui Apostolum vs. 20—28 excursum fecisse putant. Sed magna quaestio est, quomodo intelligenda sint sequentia: ἀπαρχῆ τῶν κεκοιμημένων. Vocabulum ἀπαρχή iam auctor *Glossarii*, quod edidit ALBERTIUS, cum multis veterum interpretatus est πρῶτος. Secuti sunt recentiori memoria VALCKENARIUS, KRAUSIUS, GURLITTUS, alii. Quod BRETSCHNEIDERUS defendere conatus est provocando, cum ad vs. 23, tum ad *Rom. XVI: 5. 1 Cor. XVI: 15. Iac. I: 18*, quibus in locis, aequae atque alibi, significantur *primitiae*, seu *illi, qui primitiarum imaginem referunt.* Imago petita est a frugum et cuiusvis generis donorum primitiis, Deo consecrandis, quas interpretes Veteris Testamenti ἀπαρχάς dixerunt *Exod. XXIII: 19. Lev. XXIII: 10. Num. XVIII: 12, 29* al. Cur autem CHRISTUS a PAULO cum primitiis comparetur, nunc explorandum est. Haud pauci interpretes cum OSIANDRO contenderunt, CHRISTUM non minus *dignitatis*, quam *ordinis* causa ἀπαρχήν vocari. Nonnulli nihil aliud quam *dignitatem* significari putarunt, ut Vir Doctus inter nostrates, qui vocabulo Graeco notionem *capitis* vel *gubernatoris* tribui iussit ¹⁾. Neque ignoro, quod iam monuit *Scholastes* EURIPIDIS ²⁾: Ἀπαρχὴ ἐλέγετο οὐ μόνον τὸ πρῶτον τῆ τάξει, ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτον τῆ τιμῆ, ὅθεν καὶ ἀπαρχὰς καρπῶν προσῆγον οἱ παλαιοί. Sed solius *ordinis* rationem hîc habendam esse, argu-

¹⁾ VAN SENDEN, *Verded. van Bijbel en Openb.* Tom. II. Pars. 1. p. 129.

²⁾ Ad *Orest.* vs. 96. Tom. IV. p. 358. MUSGR.

mento mihi sunt Veteris Novique Testamenti: libri, qui, quamvis saepe res hominesve *praestantes* titulo *primitiarum* insigniunt, nusquam tamen, quantum memini, hanc praestantiam ipso vocabulo ἀπαρχή denotant. Deinde formula ἀπαρχή Χριστός vs. 28 et verba ei cum Particulis ἔπειτα et εἶτα substrata postulant, ut *ordinis* tantum notio vocabulo illi tribuatur. Ergo, uti primitias, secundum naturae ordinem, messis sequitur, ita PAULUS CHRISTUM hoc vs. ἀπαρχήν dixit ad *primum illum* significandum, *qui alios sequentes praecederet*. Recte iam CHRYSOSTOMUS: Εἰ δὲ ἀπαρχή, καὶ τούτους ἀναστῆναι δεῖ, quocum plerique Interpretes consenserunt. Neque aliud suadent loci, in quibus CHRISTUS πρωτότοκος dicitur, Col. I: 18. Apoc. I: 5. Participium quod attinet κεκοιμημένων, haud secus fallitur MEIERUS, ubi ex vs. 22 cogit, illud ad *omnes, qui mortui sunt*, referendum esse, quam SLICHTINGIUS, qui ei cogitando adiici iubet *in CHRISTO*. Generatim quidem auctor *homines* proposuit *mortis somno occupatos*, sed eum *solos* spectasse CHRISTI *sectatores*, tam ex omni, nisi fallor, praecedenti et sequenti oratione, quam ex connexo ἀπαρχή, luculenter apparet. Dictu quoque difficile non est, quomodo formula ἀπαρχή τῶν κεκοιμημένων cohaereat cum superioribus. His nempe, ut bene vidit RÜCKERTUS, per Appositionem adiecta est ad ea sic explicanda: *et ita quidem, ut mortis somno occupatos praecedat, quemadmodum primitiae messem*. Eodem plane modo Appositio saepe ad orationem explicandam inservit, uti 2 Thess. I: 5. Iac. V: 10. 1 Pet. II: 5, quod ad monita WINERI ¹⁾ complenda notari meretur. Ceterum huius loci, quam attulimus, interpretatio sic comparata est, ut nullam difficultatem pariat narratio Evangelistarum, LAZARUM

¹⁾ P. 421 sqq.

aliosque, ante CHRISTUM, in vitam rediisse. Nemo enim eorum in vitam rediit, ut, aequae ac CHRISTUS, ἀπαρχὴ esset τῶν κεκοιμημένων vel de eo cum PAULO Act: XXVI: 23 dici posset πρώτος ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν φῶς μέλλει καταγγέλλειν τῷ [τε] λαῷ καὶ τοῖς ἔθνεσι, quem locum etiam OSIANDER, quamquam alio consilio, attulit. Ergo non opus est cum MEIERO dicere, primum hunc esse, qui ad vitam immortalem resuscitatus sit, quod ONCEMENIUS iam ad vs. 23 adscripserat.

Vers. 21.

Hunc versum PAULUS, probare volens quod posuit supra, cum praecedenti per Particulam γὰρ connectit. Particulam ἐπειδὴ RÜCKERTUS simul causam et tempus denotare monet. BOSVELDIUS se orationem ita explicare non posse ait, ut via et ratione procedat, nisi illa vertendo reddetur postquam. Hanc autem ut ei vindicet notionem, abutitur iis, quae exstant Gen. XLI: 39 et 1 Macc. XV: 3, ubi subiecta οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος cet. et βούλομαι δὲ ἀντιποιήσασθαι cet. clarissime ostendunt, scribendum esse quoniam. Atque hanc interpretationem ut scripta Novi Testamenti commendant ¹⁾, ita postulant loci Epistolarum Pauli, in quibus ἐπειδὴ legimus, nempe 1 Cor. I: 21, 22. XIV: 16. Phil. II: 26 ²⁾. Quae quum ita sint, in priori membro: Ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος ³⁾ Apostolus

¹⁾ Luc. VII: 1 tantum vocabulum ἐπειδὴ, quod auctori reddidisse videntur LACHMANNUS et TISCHENDORFIUS, convenit Latino postquam, quam notionem alibi etiam reperiri monent MATTHIAE. p. 1193 sqq. KÜHNER. Tom. II. p. 533 alique.

²⁾ Cf. HARTUNG. Tom. I. p. 259.

³⁾ Librarii, quos OSIANDER sequitur, Articulum ὁ delevisse videntur, ut prius membrum posteriori omnino responderet.

sibi vult: *Quoniam enim per hominem mors est, seu,* aliis verbis: *Quoniam enim per hominem factum est, ut moriendum sit.* Temere enim GUBLITTUS scripsit: *unius hominis culpa.* Et quidni potius cum MEIHERO et WETTIO orationi cogitando addemus verbum ἐστί, quod in posteriori quoque membro omissum est, quam longe quaesita illa εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν, quae HEIDENREICHUS, FLATTUS et RÜCKERTUS, post OECUMENIUM et multos alios, auctori ante oculos obversata esse putarunt? *Mortem* denique *naturalem* vocabulo θάνατος significari, inde iam intelligimus, quod illud superiori νεκρῶν respondet. Nec hoc tamen impedit, quominus cogitationi *mortis* cogitationem adiungere debeamus *miseriae* cum morte connexae. In posteriori membro, quum sine Articulo legatur tantum ἀνάστασις νεκρῶν, quod convenit vernaculo *eene opstanding van dooden*, Apostolus non spectavit *reditum illum mortuorum omnium*, quem vulgo appellare solemus: *de opstanding der dooden.* Sed Graeca: καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν, interpretanda sunt: *etiam per hominem factum est, ut beatus sit mortuorum in vitam reditus.* Oratio igitur, ut contra CALVINUM MEIHERUS bene monuit, *a causa mali effectus ad similem causam contrarii effectus* progreditur. Nec, si veram notionem vocabuli ἀνάστασις cum OSIANDRO aliisque interpretibus tenemus, video sane, quid ratiocinationi ex rei natura petitaе insit, quod molestiam creet interpretibus. Inde vero, quod homini homo opponitur, offensionem tantum capere possunt, qui CHRISTUM talem fuisse putant Filium Dei, ut idem homo non esset.

Vers. 22.

Ratiocinationem versus praecedentis nunc adstringit

auctor comparatione ADAMI et CHRISTI, quam sic instituit: "Ὅτιον γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιήθησονται. Utrique membro insunt, quae disputandi argumentum praebeant.

Et primum quidem quaestio est, quid sibi velint formulae ἐν τῷ Ἀδὰμ et ἐν τῷ Χριστῷ. Haud paucos ab antiquo fuisse novimus, qui eas interpretarentur *per* ADAMUM et *per* CHRISTUM. Atque sic iam PELAGIUS et OECUMENIUS, recentiori memoria etiam Summi Viri, uti ERASMUS et GROTIUS, haud ita pridem PALMIUS. Sed hodie refellere nihil attinet vagam illam et incertam agendi rationem in Praepositionum notione definienda, quam olim communem fere habuerunt, quotquot libris veterum explicandis navabant operam. Nulla sane reperiri potest causa, cur PAULUS illud ipsum, quod vs. 21 Particula *διὰ* significat, vs. proxime sequenti *per* Particulam ἐν enunciaverit. Haud minus levis, nisi multo levior est interpretatio KRAUSII: *inde a quo tempore ADAMUS morte occubuit et dum CHRISTUS in vitam rediit*. Nec vero assentiri possum MEIERO, ubi Apostolum sibi voluisse contendit: *In ADAMO et in CHRISTO fundamentum positum est, quo et moriendi nititur necessitas, et reditus mortuorum in vitam*. Quid enim, quaeso, ad hunc sensum ex verbis eruendum, iuvat SOPHOCLIS illud: *Ἐν σοὶ πᾶσ' ἔγωγε σῶζομαι* ¹⁾, quum in PAULI scriptis Novoque Testamento frustra, nisi fallor, quaesiveris locum, quo hanc interpretationem probes ²⁾? Immo formulae ἐν τῷ Ἀδὰμ et ἐν τῷ Χριστῷ nihil aliud denotare possunt quam *in communiōne* ADAMI et *in communiōne*

¹⁾ *Aiac.* vs. 519.

²⁾ Cf. BLEEK, *der Brief an die Hebräer erläutert*. Part. II. pag. 14.

CHRISTI. Hanc similemve notionem post alios iis tribuerunt BOSVELDIUS, RÜCKERTUS, WETTIUS, OSIANDER. Et alibi ¹⁾ me effecisse confido, loquendi usum postulare, ut eodem modo ubique accipiantur. Quod spectat etiam locos minus frequentes, in quibus Articulus Nomen praecedit, uti 2 Cor. II: 14 Eph. I: 10.

Sed quomodo illa *in communione* ADAMI et *in communione* CHRISTI intelligenda sint, dirimi nequit, nisi rationem habemus Adiectivi πάντες, utroque in orationis membro exstantis. Et de eo quidem, an illud in priori generatim *omnes* denotet *homines*, satis inter se Viri Docti consentiunt. In posteriori vero alii *omnes* itidem *homines*, alii CHRISTI tantum *sectatores* spectari volunt. Hoc autem, praeter eos, quos WETTIUS memorat, CRELLIUS, SLICHTINGIUS, COCCEIUS, BOSVELDIUS, MEBIUS, HASIUS, HERINGA ²⁾, et plerique, nisi fallor, interpretes, tueri conati sunt, nuperrime GEORGIUS ³⁾ et OSIANDER; illud VLOTENIUS a KRAUSIO adeo probatum esse iudicavit, ut nullum relinqueretur desiderium. Atqui nec KRAUSIUS, neque OLSHAUSENIUS, MEIHERUS, WETTIUS aliive attulisse mihi videntur argumenta tanti ponderis, ut causam omnino vincerent. Etiamsi enim concedam, mortuos in vitam redituros spectari *Ioana*. V: 28, 29 et *Act.* XXIV: 15, ubi delendum est vocabulum νεκρῶν, probitatis tamen et improbitatis commemoratio vetat, quominus hi loci ad totum genus humanum, infantibus etiam et pueris inclusis, referri possint. Multo minus in aliis toti generi humano ἡ ἀνάστασις tribuitur. Sed si quis aliunde arguere vult,

¹⁾ *Comment. perp. in Ep. ad Phil.* p. 70, 107, 122 aliisque locis, quos commemorat Index. Cf. KOCH, *Comment. über den erst. Brief des A. Paulus an die Thessal.* p. 350.

²⁾ *Quaestiones de vitis Apostolorum et locis N. T. difficilioribus.* p. 86.

³⁾ In ZELLERI *Theol. Jahrbücher.* Tom. IV. p. 11 sqq.

omnium hominum rationem hęc habendam esse, videat, quomodo explicet IESU et Apostolorum verba ad vs. 12 allata. Nec monere iuvabit, PAULUM, immortalitate CHRISTI tantum sectatoribus proponenda, suam ipsum argumentationem enervasse. Argumentationem enim nullo alio aggressus consilio, quam ut Epistolae suae lectoribus spem faceret beati in vitam reditus, satis habuit ostendere, audiendos non esse, qui spem illam infringere conarentur. Quamobrem vs. 21 non docuit, omnes mortuos in vitam redituros, sed, ut vidimus, *mortuos esse, quos beatus maneat in vitam reditus*; quocum ut vs. 22 cohaereat, hęc etiam CHRISTI *sectatores* intelligere necesse est. Quod aiunt Viri Docti, vocabulum *ἕκαστος* vs. 23 postulare, ut Adiectivo *πάντες* plures comprehendantur quam *οἱ τοῦ Χριστοῦ*, infra, uti spero, satis refelletur. Gravius omnino est quod contendunt, Adiectivum illud in posteriori membro eiusdem amplitudinis esse debere atque in priori; sed, ut videamus, quantum hoc valeat, requiritur interpretatio formularum *ἐν τῷ Ἀδὰμ* et *ἐν τῷ Χριστῷ*.

Incipiamus ab animadvertendo, PAULUM non scripsisse *πάντες ἐν τῷ Ἀδὰμ* et *πάντες ἐν τῷ Χριστῷ*, multo minus *πάντες οἱ ἐν τῷ Ἀδὰμ* et *πάντες οἱ ἐν τῷ Χριστῷ*, sed vocabulum *πάντες* sine Articulo ceteris postposuisse. Hinc sequitur, mentem eius non intelligere, qui eum, IAC. CAPELLO ¹⁾ duce, dicentem faciant: *omnes, qui sunt ADAMI* et *omnes, qui sunt CHRISTI*. Nec tamen rem acu tangunt, qui hunc versum ita interpretantur, ac si formulae *ἐν τῷ Ἀδὰμ* et *ἐν τῷ Χριστῷ* a verbis *ἀποθνήσκουσιν* et *ζωοποιηθήσονται* pendeant. Quapropter stare quoque nequit interpretatio COCCENI, qui hunc in locum importavit placitum suum, a Literarum Sacrarum doctrina remotum, ADAMUM

¹⁾ In *Bibl. Crit.* ad h. l.

et CHRISTUM foederis fuisse capita vel principes, quorum alter *sobolem repraesentaret naturalem*, alter *spiritualem*. Sed in errorem lapsi sunt, quotquot has formulas non habebant absolute positas ad significandam *necessitudinem moralem*, quae in regione seu *communione ADAMI et CHRISTI* cernitur, et vs. 45 sqq. ante oculos collocata est. In priori autem membro, ad hanc necessitudinem enunciandam, nihil magis accommodatum erit quam verba ἐν τῷ Ἀδὰμ explicare *sequendo ADAMO*, seu *imagine ADAMI referenda*. Ergo omnes mori dicuntur, quatenus, in leges Dei peccando, ADAMI sectatores sunt. Similiter Rom. V: 12 mors, per ADAMUM hunc mundum ingressa, ad omnes homines penetrasse dicitur, διὰ τὸ ὅτι, id est, *propterea quod omnes una cum ADAMO peccarunt*. Eodem modo in posteriori orationis membro, quum priori omnino respondeat, verba ἐν τῷ Χριστῷ accipienda esse, res ipsa loquitur. Nihil igitur obstat, quominus scribamus: *sequendo CHRISTO*, seu *imagine CHRISTI referenda*. Hinc vero apparet, Adiectivum πάντες hac in Apodosi ad nullos alios, quam *sectatores CHRISTI* referri posse, etiamsi illud in Protasi *omnes* comprehendat *homines*, quotquot ADAMUM peccando *sequuntur*, quod etiam solum, ut supra vidimus et infra videbimus, circumiectis vs. 18—21 et vs. 23, 24 convenit. Et remotiora vs. 42 sqq. quum beatam tantum immortalitatem praedicent, luculenter, nisi fallor, ostendunt, auctorem sibi non constitisse, si hoc loco proponatur alius generis immortalitas. Quid? quod his argumentis verbum ζωοποιηθήσονται pondus et momentum adiicit. Recte quidem RÜCKERTUS, MEIHERUS, WETTIUS illud vertendo reddendum esse monuerunt *in vitam restituentur* ¹⁾, sed, secundum loquendi usum,

¹⁾ Cff. praeter vs. 36, 2 Reg. V: 7. Neh. IX: 6. Rom. IV: 17. Opinionem, verbo ζωοποιηθήσονται tribuendam esse notionem figura-

vita intelligi debet, quae *beneficium* haberi meretur. Quare plus semel ad vitam laetam, sive proprie, seu figurate, denotandam inservit, uti *Iob. XXXVI: 6. Eccl. VII: 13. Rom. VIII: 11*, etiam infra vs. 45. Adiectivum autem πάντες hac in Apodosi ad *solos Christi sectatores* referri posse, ipse, nisi fallor, PAULUS tanquam manu monstrat in loco simili *Rom. V: 15, 18, 19*, ubi perspicua posteriorum ADAMI et sectatorum CHRISTI Antithesis est, quamvis utrique οἱ πολλοί et πάντες ἄνθρωποι dicuntur. Utique interpretibus, qui hoc vocabulum utroque in membro eiusdem amplitudinis esse debere contendunt, nihil aliud superest, quam in orationem importare sententiam, ab ea alienissimam, improbos tandem aliquando beatos fore. Quae quum ita sint, sine scrupulo adsentior GROTIO, HEIBDENREICHIO, OSIANDRO, omnes, quos Apostolus scripsit, in vitam restitutum iri, solos CHRISTI esse sectatores. Sed ad hanc interpretationem tuendam fortasse non opus est, vocabulum πάντες aliter in Apodosi, quam in Protasi accipere. Quid, si temere sumtum est, in priori membro generatim omnes denotari homines? Si ibi πάντες iidem sunt ac vs. 20 οἱ κεκοιμημένοι, quorum ἀπαρχή CHRISTUS est ¹⁾? Si igitur verba πάντες ἀποθνήσκουσιν non totum genus humanum, sed *solos Christi sectatores* spectare dicimus? Nihil sane alieni hac interpretatione orationi affingitur. Haud raro enim Adiectivo πάντες ii denotantur, qui ex circumiectis intelligendi sunt, uti *Marc. XII: 44. Luc. XX: 38. Act. XXI: 24. 1 Cor. XIV: 23, 24. 2 Tim. IV: 16*. Sententia autem vulgaris, omnes ho-

tam: ad vitam pietati et virtuti consecrandam perducentur, iam satis refutarunt CHRYSOSTOMUS, THEOPHYLACTUS alique in exagitandis Manichaeorum commentis.

¹⁾ Impedimento non est transitus a Perfecto κεκοιμημένων ad Praesens ἀποθνήσκουσι, quippe quem pepererunt interposita vs. 21.

mines intelligendos esse, orta tantum videtur ex abusu loci similis. *Rom. V: 12* sqq. Abusum dico: ibi enim disputatio de *toto genere humano* instituta est; hinc nulla alia agitur causa quam *sectatorum CHRISTI*. Itaque me acriter reprehensum iri non puto, si PAULUM dicentem faciam: *Quemadmodum enim in Adam moriuntur omnes (illi), sic etiam in Christo omnes (illi) reviviscant.* Quod iam Interpres vetus, quamvis vulgarem sententiam sequebatur, expressit scribendo: *Want gelijk ze allen in Adam sterven, alzoo zullen ze ook in CHRISTUS allen levend gemaakt worden.* Atque sic Adiectivo πάντες, quod gravitatis causa verbis ἀποθνήσκουσιν et ζωοποιήθονται praepositum est, iis postponendo eadem verborum constituitur structura, quam orationi vs. 51 constituendam esse videbimus. Ceterum si quis auctorem dicere opinatur, reditum in vitam mortem continuo sequi, ipsum Futurum ζωοποιήθονται molestiam non creabit. Frequenter enim illud usurpatur ad denotandum *quod ex Dei decreto fieri oportet vel destinatum est*, uti *Sap. Sal. V: 16. VII: 9. Matth. V: 4* sqq. *XXVI: 52. 1. Cor. VI: 2, 3. 1. Tim. VI: 8. 2. Tim. III: 1, 2. 2. Petr. III: 3* et alibi ¹⁾. Sed ex vs. 51, 52 luculenter apparet, opinionem illam hoc in Caput neutiquam quadrare. Futuro igitur significatur tempus, quo sectatores CHRISTI communis illa manet restitutio in vitam, quae ibidem enucleatius proposita est.

Vers. 23.

Reviviscendi rationem accuratius definire volens PAULUS adscripsit: *Ἐκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι.* Quod

¹⁾ Cff. KÜHNER. Tom. II. p. 82, 83. MATTHIAE. p. 1120, 1121. WINER. p. 323 sqq.

utrum pertineat tantum ad remotiora *ἐπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ*, an etiam ad proxima *ἀπαρχὴ Χριστός*, iam statim agitur quaestio. Sed huius quaestionis dirimendae negotium quodammodo pendet ab interpretatione formulae *ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι*. Hinc igitur incipiamus.

Vocabulum *τάγμα*, ut ex locis apparet a WERTSTENIO allatis, Veteres usurparunt ad *agmen militare* significandum. Quam notionem post alios MEIERUS hoc loco retinet, varias reviviscentium classes cum variis militum agminibus comparari aiens, nec ab eo dissentit OSIANDER. Haud pauci vero, quos GURLITTUS, HEIDENREICHUS, etiam RÜCKERTUS et WETTIUS sequebantur, Concretum *τάγμα* p. Abstracto *τάξις* positum esse eoque *ordinem temporis, quo alii in reviviscendo aliis successuri sunt*, denotari putarunt. Sed ad hanc utriusque vocabuli permutationem probandam duo certe non valent loci CLEMENTIS *Romani*, qui excitari solent. Alterum ¹⁾ enim, in quo legimus: *ἀλλ' ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι τὰ ἐπιτασσόμενα ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἡγουμένων ἐπιτελεῖ*, inservire ad *classes sectatorum CHRISTI cum agminibus militum comparandas*, perspicue docent praecedentia: *Οὐ πάντες εἰσὶν ἑπαρχοὶ, οὐδὲ χιλίαρχοι, οὐδὲ ἑκατόνταρχοι, οὐδὲ πεντηκόνταρχοι, οὐδὲ τὸ καθεξῆς*. In altero ²⁾, cui WETTIUS etiam maiorem probandi vim tribuit, notio *agminis vel classis* se itidem tuetur, quum verba: *Ἐκαστος ὑμῶν, Ἀδελφοὶ, ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι εὐχαριστεῖτω Θεῷ* cum his connexa sint: *Τῷ ἀρχιερεῖ ἰδία λειτουργία δεδομένη εἰσὶ, καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ἴδιος ὁ τόπος προστέτακται, καὶ Λευίταις ἰδία διακονία ἐπίκεινται ὁ λαϊκὸς ἄνθρωπος τοῖς λαϊκοῖς*

¹⁾ Cap. 37 cot. Tom. I. p. 169. CLER. 1724.

²⁾ Cap. 41. p. 170.

προστάγμασι δέδεται. Alibi autem frustra huius permutationis quaeruntur exempla. Immo in Alexandrina V. T. interpretatione, *Num. X: 14, 18, 22, 25*, ut iam monuit GERDESIUS, et ubique vocabulo *τάγμα* *agmen* vel *classis* significatur. Itaque, si loquendi usu tene- mur, verba Pauli *ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι* aliter reddere non possumus quam Latinis: *suo ipsius in agmine*, vel *sua ipsius in classe*.

Hic vero si verborum illorum sensus est, primo ad- spectu improbabilis videtur sententia, vocabulum *ἕκα- στος* tam *ad* CHRISTUM referendum esse, quam *ad omnes, qui in Christi communiōe vitam recepturi sunt*. Sed argumenta, quibus contra hanc sententiam dispu- tari potest, si diligenter excussa erunt, minoris pon- deris esse deprehendentur. Primum enim falluntur, qui putant, nihil magis a CHRISTO, qui sibi constet solus, alienum esse, quam ut *alicuius agminis* vel *classis* esse dicatur; siquidem talis non esse dicitur ad significan- dum, eum eodem in loco versari cum pluribus, qui ei pares aut aequales sint; sed ad eum comparandum cum rei militaris principibus vel imperatoribus, qui a multitudine distingui debeant. Hoc sibi voluisse PAULUM, perspicue indicant verba adscripta *ἀπαρχὴ Χρισ- τὸς*, quibus, quamquam imaginem praebent quodam- modo diversam ab ea, quae superiori *τάγματι* inest, CHRISTUS tamen refertur ad *classem primitiarum, quae cetera messis sequitur*. Ne quis autem vocabulum *ἕκα- στος* incommodum esse aiat ad unum ab altero vel pluribus distinguendum, evolvantur *Rom. XIV: 5. 1. Cor. VII: 24*, item *III: 8*, ubi PAULUS et APOLLOS eo maxime denotantur. Deinde formula *ἀπαρχὴ Χριστὸς* orationem turbat, nisi vocabulo *ἕκαστος* ipse CHRISTUS una cum sectatoribus eius comprehenditur. Tum inter haec duo *ἀπαρχὴ Χριστὸς* et *ἔπειτα οἱ τοῦ Χρι- στοῦ*, in quibus temporis gradatio cernitur, arctior in-

tercedit necessitudo, quam ut hoc intra, illud extra continuam argumentandi seriem collocari possit. Superest tantum quaestio, quid verbis *ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι* cogitando adiiciendum sit, si aequè CHRISTUM ac sectatores eius spectant. Sed eidem quaestioni copiam praebent sequentia. PAULUS, ut alibi, sic hoc etiam loco in scribendo versatus est, ac si summam eorum, quae lectoribus exponenda erant, sibi tantum in memoriam notasset. Breviloquentiae autem supplendae causa ex verbo *ζωοποιηθήσονται* eruendum est, quod singulis orationis partibus convenit. Ergo quod primum se offert: *ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι* explicetur: *unusquisque vero ita in vitam restituitur, ut classem occupet sibi propriam*. Nullo sane argumento nititur interpretatio OECUMENII: *ἵνα μή τις νομίση καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς σώζεσθαι, ἐπάγει — — ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι ἔσται, καὶ ἐν οἷς ἔστιν ἄξιός*. Nec maioris ponderis est quod scripsit THEODORUS, dictum comparans IESU *Matth. XXV: 33: καὶ στήσει τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ ἐξωνύμων*: quod una cum circumiectis nec totam genus humanum, nec mortuos in vitam revocatos spectat, sed *gentes hac in terra viventes et a Iudaeorum CHRISTUM sectantium prole distinguendas, ad quas Evangelii annuntiatio pervenit* ¹⁾. Sed sine damno hos interpretes sibi relinquere possumus, si supra probatum est, PAULUM nunc improborum rationem non habuisse. Et verba *εἰτα τὸ τέλος* vs. 24 causam quoque non afferre sententiae eorum applaudendi, videbimus infra. Verum ex auctoris mente disputasse quoque non videntur, qui varios piorum in vitam rediturorum ordines ei ante oculos versatos esse putabant. Immo Apostolus scri-

¹⁾ Cf. GEORG. l. c. p. 18 et PLANCK. ibid. Tom. VI. p. 276.

psisse videtur: ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι) ut, pro classium varietate, varia etiam reviviscendi tempora distingueret. Verba ἀπαρχὴ Χριστὸς nullam amplius habent difficultatem, si sic explicantur: *primitiarum instar, quales cetera messis sequitur, CHRISTUS in vitam restitutus est.* Quae admodum autem hinc orationi addendum est *in vitam restitutus est*, ita subiecta: ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ postulant, ut repetatur Futurum ζωοποιηθήσονται. Haec vero interpretibus plus negotii pepererunt. THEODORETUS, quocum alii veterum conspirant, homines spectari monet, οὐ μόνον μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν εἰς αὐτὸν πιστευκότας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν νόμῳ, καὶ πρὸ τοῦ νόμου ἐν εὐσεβείᾳ καὶ ἀρετῇ διαλάμπαντας. Similiter SEMLERUS, HEIDENREICHUS alique Apostolum comprehendisse putarunt, quotquot sive ante, seu post adventum CHRISTI hanc in terram, pietatis et virtutis studiosi fuerint. Sed uti supra hoc toto in Capite sectatorum CHRISTI rationem haberi vidimus, sic formula οἱ τοῦ Χριστοῦ eosdem tantum denotari docet locus similis Gal. V: 24. Neque aliud suadent verba τοὺς προηλπικότας ἐν τῷ Χριστῷ Eph. I: 12, a SEMLERO excitata, quippe quae inserviunt ad homines Christianos, ex Iudaeorum stirpe exortos, a gentium exterarum prole, quae CHRISTO addicta erat, distinguendos. Fons autem, unde haec interpretatio emanavit, cernitur in praeoccupata multorum opinione, doctrinam, totum genus humanum ante tribunal CHRISTI appariturum esse, ut alibi, sic etiam hoc loco proponi. Sed ex Gal. V: 24 etiam intelligimus, interpretibus cum antiquioris, tum recentioris memoriae, quibus MEIERUS, WERTHIUS et OSIANDER quoque assentiuntur, loquendi usum non favere, ubi formulam οἱ τοῦ Χριστοῦ explicent: qui in CHRISTI communionem mortui sunt. Deinde Articulus cum Genitivo ei subiecto nusquam in Novo Testamento legitur, nisi ad viventes significandos, uti Luc.

V: 33. *Ioann.* XXI: 2. *Act.* XVI: 33. *1 Cor.* I: 11. Quod minus perpensum habent, qui hac cum formula comparant praecedentem *οἱ κοιμηθέντες ἐν Χριστῷ* et, quae *1 Thess.* IV = 16 legitur, *οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ*. Sed ad litem, quid Apostolus sibi voluerit, componendam explorari debet sensus verborum *ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ*.

Vulgaris interpretatio tempore futuri eius adventus congruit cum usu eiusdem formulae *1 Thess.* II: 19. III: 13. IV: 15. V: 23. *2 Thess.* II: 1, 8. Praecedentia vero *οἱ τοῦ Χριστοῦ*, si explicari nequeunt: quae in communionem CHRISTI mortui sunt, ei vehementer obstant, sive Comma iis subiectum, seu non subiectum est. Huic enim si illud praeferimus, sensus verborum erit: *Deinde sectatores CHRISTI in vitam restituentur, scilicet tempore adventus eius.* Et ex aliorum locorum, ut *Ioann.* XI: 7. *Gal.* I: 18. II: 1, comparatione apparebit quidem, obiici non posse, hac structura duplicem temporis notationem in eandem sententiam importari, quarum altera faciat, ut redundet aut frigeat altera. Sed, quum hinc sectatores CHRISTI alii esse nequeant quam mortui, secundum hanc interpretationem recidimus in difficultatem, quae ex formula *οἱ τοῦ Χριστοῦ* oritur. Commate autem sublato ea quidem tollitur verbis explicandis: *Deinde in vitam restituentur, qui CHRISTI sectatores erunt eo tempore, quo advenerit;* sed sic Apostolum dicentem facimus, quod et in suam ipsius incurrit doctrinam vs. 52 et *1 Thess.* IV: 15 sqq. et revera absurdum est. Itaque nescio, quo me convertam, nisi discedere licet a vulgari interpretatione formulae *ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ*. Hoc vero agentes IEHNIUS et KRAUSIUS verbis *ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ εἶτα τὸ τέλος* copulandis, dicere non possum, quam graviter in loquendi peccaverint usum omnemque interpretandi sensum. Aliam viam ingressus Vir ingeniosus inter nostrates vocabulo *παρουσία* inusitatam affinxit et mirificam notionem

institutionis regni Messiani, quae ab eversione civitatis Iudaeorum cepit initium ¹⁾. At multo prudentius SCHOTTGENIUS ²⁾ tempus, quo IESUS hac in terra vixit, intelligendum esse coniecit. Quod primo ad spectu iam placuisse videtur OECUMENIO, quum ad h. l. notabat: *Ὅταν ἀπ' οὐρανοῦ φανῆ ἐν δόξῃ, πρῶτον οἱ πιστοὶ καὶ δίκαιοι, καὶ εἰς αὐτὸν προηλπικότες, καὶ τὴν ἐν-σαρκον παρουσίαν δεξάμενοι ἀναστήσονται*. Haud scio tamen, an ille vulgarem sententiam aequae secutus sit ac *Vetus Latinus*, cuius verba sunt: *Deinde ii, qui sunt CHRISTI, qui in adventu eius crediderunt*. Quid vero, si argumenta sunt haud spernenda, quae hanc interpretationem commendent? Nimirum PAULUS eodem vocabulo, quod hîc exstat, satis crebro ad *praesentiam alicuius hac in terra* denotandam usus est. Vide *1 Cor. XVI: 17. Phil. II: 12* aliosque locos excitatos a BRETSCHNEIDERO, etiam *2 Thess. II: 9*, ubi memoratur ἡ παρουσία τοῦ ἀνόμου. PETRUS autem, *2 Pet. I: 16*, vel quisquis huius Epistolae auctor est, τὴν τοῦ Κυρίου παρουσίαν laudans, nihil aliud ante oculos habuit, quam *vitam Domini inter homines*. Similiter scripserunt antiquissimi Ecclesiae Patres, etiam ubi ab hac CHRISTI praesentia futurum eius adventum distinguebant ³⁾; item auctor *Testamenti XII Patriarcharum*, plus uno in loco ⁴⁾.

¹⁾ VAN DEN BROEK in *Godgel. Bijdragen*. Tom. IV. Pars. 4. p. 546, 547.

²⁾ *Hor. Hebr. ad N. T.* p. 662.

³⁾ Exempla sunt OIGNAT. *Ep. ad Philadelph.* Cap. 9. *Cot.* Tom. II. p. 33. IUSTIN. *Mart. Dial. cum Tryph. Iud.* Cap. 51. p. 147. MAR. EUSEB. *Eclog. Proph.* Lib. I. Cap. 1, 8. p. 4, 22. GAISF. GREGOR. *Naz. Or.* III. *Opp.* Tom. I. p. 57. *Col.* Alia dabit SUICERUS in *Thes. v. παρουσία*.

⁴⁾ *Test. Levi* Cap. 8. apud FABRIC. p. 568 ἡ παρουσία αὐτοῦ (CHRISTI) dicitur ἄφρατος ὡς προφήτου ὑψηλοῦ. In *Test. autem Iud.* Cap. 22. p. 614, 615 coniuncta haec sunt: ἕως τοῦ ἐλθεῖν τὸ σωτήριον τοῦ Ἰσραὴλ et ἕως παρουσίας τοῦ Θεοῦ τῆς δικαιοσύνης.

Hoc vero illi quonam alio ex fonte petiisse censendi sunt, quam ex loquendi usu, Apostolis eorumque aequalibus iam trito et ad suam aetatem propagato? Non perturbabor igitur, si quis ad varios provocaverit Novi Testamenti locos, in quibus *adventus* CHRISTI vel *Dei futurus παρουσία* vocatur, nempe *Matth.* XXIV: 3, 37, 39. *Iac.* V: 7, 8. *2 Pet.* III: 4, 12. *1 Ioann.* II: 28. Maiorem vero difficultatem pariunt loci ex *Epistolis ad Thessalonicenses* supra excitati, quippe qui ipsum docent PAULUM huic vocabulo eandem notionem tribuisse. Sed, quod probe animadvertendum est, in *Epistolis* postea scriptis illud ad hanc notionem enunciandam nusquam usurpatum est. Immo ubique in iis *futurus* CHRISTI *adventus* proponitur formula ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν vel simili, etiam *1 Cor.* V: 5. *2 Cor.* I: 14, item *1 Cor.* I: 8, ubi libri aliquot perperam habent *παρουσία*. Atque hac formula Apostolus iam in ipsis uti incepit *Epistolis ad Thessalonicenses*, nempe *1 Thess.* V: 2. *2 Thess.* I: 10. II: 2, quibus in locis permutatur cum magis ibi frequentata ἡ παρουσία τοῦ Κυρίου. Hinc vero argumentum peto coniciendi, PAULUM eo tempore, quo ad *Corinthios* scriberet, priscum loquendi usum iam ita mutasse, ut *futurum* CHRISTI *adventum*, non amplius τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, sed τὴν ἡμέραν αὐτοῦ appellaret. Quod qui probabile habebit, vix dubitare poterit, quin verba: ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ explicanda sint: *Deinde in vitam restituentur, qui sectatores CHRISTI fuerunt, quum ille hac in terra erat.* Sic horum verborum altera pars sine Articulo alteri adiecta est, ut unam in sententiam coalescant ¹⁾. Nec video, quid huic sententiae opponi possit, si sumimus, PAULUM mente sua

¹⁾ Cf. WINER. p. 155. sqq.

comprehendisse omnes IESU aequales; quotquot nomen eius et professi essent, et profiteri pergerent. Sed ne interpretatio proposita labefactetur, sumi quoque debet, Apostolum, haec scribentem, spem nondum perdidisse fore, ut ipse hac in vita permaneret usque ad CHRISTI apparitionem. Hanc vero spem eius declarat praedictio, vs. 51 et 52 reperiunda, ut infra luculenter patebit.

Vers. 24.

Interpretationi, quam proposui, formulae ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, haud scio, an pondus et momentum afferat hic versus, cum superiori arcte cohaerens. Verbis εἶτα τὸ τέλος, unde nexus pendet, haud pauci, uti SLICHTINGIUS, WOLFIUS, SEMLERUS, FLATTUS, OLSHAUSENIUS, RÜCKERTUS, huius mundi, vel rerum humanarum, vel ordinis rebus illis constituti indicari putarunt finem. Quod sibi iam volens CHRYSOSTOMUS scripsit: Ὅταν ἀναστῶσιν ἐκεῖνοι, τὰ πράγματα ὅπαντα λήψεται τέλος. Hanc vero interpretationem ferre nequit oratio, quoniam non incipit a Particula τότε, uti Matth. XXIV: 14, sed a Particula εἶτα, quae in omnibus locis Novi Testamenti, ubi temporis ordo proponitur, rem spectat POSTEA factam vel futuram. Idem obstat sententiae GROTHII, CRELLII, BOSVELDII, BILLROTHI, qui Graeca explicanda iudicant finem regni CHRISTI. Mirandum igitur non est, multos ab antiquo fuisse, qui verbis PAULI postremum in vitam reditum denotari putarent. Sic ea iam interpretatus est THEODORETUS formulae εἶτα τὸ τέλος adiiciens: ἀντὶ τοῦ ἢ κοινῇ πάντων ἀνάστασις, quod ipsum Scholiastes vetus apud

MATTHAEUM, repetiit. Similiter, praeter Interpretes ve-
 tustioris memoriae, iudicarunt DEHNIUS, KRAUSIUS,
 HEIDENREICHUS, MEBIUS, OSIANDER, etiam MEIERUS,
 qui orationem sic suppleri iussit: *εἶτα τὸ τέλος τῆς*
ἐνοστάσεως ἔσται. Quod quamquam WETTIUS MEIERO
 non concedit, ipse tamen viam haud longe hinc remo-
 tam ingressus est, *finem rerum, quae ad Eschatologiam*
pertinent, a PAULO propositum esse monens. Ceterum
 hi alique Viri Docti inter se disputant, utrum hic
 postremus reditus mortuorum in vitam ad *probos* tan-
 tum, an etiam ad *improbos*, vel ad *improbos solos* re-
 ferri debeat. Sed uti supra auctorem hoc in Capite
improborum rationem non habuisse vidimus, sic se-
 quentia *ὅταν παραδιδῶ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ* pror-
 sus impediunt, quominus ille connexis *εἶτα τὸ τέλος*
improbos denotasse censeatur. Multo audacius vero egit
 LAVATERUS ¹⁾, quum, verba *τὸ τέλος* explicans *novis-*
simum agmen, eruere inde conaretur doctrinam, *impro-*
bos proborum in consortionem receptum iri. Vocabulum
 enim *τέλος*, apud scriptores tum sacros, tum externos,
 nusquam exstat ad significandum *agmen novissimum*,
 quod Graeci *οὐραν* vel *οὐραγίαν* appellare solent ²⁾.
 Sed aliena quoque hunc in locum importare coguntur
 interpretes, qui verba *εἶτα οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ*
παρουσίᾳ αὐτοῦ ad *mortuos Christi sectatores futuri*
eius adventus tempore in vitam restituendos, sequentia
εἶτα τὸ τέλος ad *postremum reditum in vitam* referunt.
 Illis vero interpretandis: *deinde in vitam restituentur, qui*

¹⁾ Vitzigten in *de eeuwigheid*. Tom. II. Praef. p. 33 sqq.

²⁾ Aliter BRIËTIUS. p. 388 in vim vocabuli *τέλος* peccavit, verba
εἶτα τὸ τέλος explicans: *tum veniet illud, quod perfectum est.* Frustra
 autem provocat ad *Matth. XXIV: 14*, ubi IESUM, dicentem: *καὶ τότε*
ἔσται τὸ τέλος, nihil aliud voluisse, quam: *et tum veniet harum rerum*
finis, perspicue docet dictum superius vs. 6: *ἀλλ' οὐπω ἔστι τὸ τέλος.*
 Vide vs. 8, 13, 22. *Marc. XIII: 7. Luc. XXI: 9* et Cf. EWALD, *Die*
drei ersten Evangelien übersetzt und erklärt. p. 334, 335.

sectatores CHRISTI fuerunt, quum ille hac in terra erat, via nobis monstrata est haec supplendi: εἶτα τὸ τέλος τοῦ ζωοποιηθῆναι ἔσται, ut sensus sit: tum consummabitur quod ad restitutionem in vitam pertinet i. e. tum ceteri CHRISTI sectatores, qui mortem subierant, in vitam restituentur. Atque ita fit, ut non solum vim suam habeat Particula εἶτα, sed suo etiam loco stare deprehendatur principium orationis Ἐκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι. Quid? quod nunc commode sequuntur verba: ὅταν παραδιδῶ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ, si ea proxime praecedat postrema classis hominum, ad regnum CHRISTI pertinentium, qui in vitam restituentur. Si quis fortasse rogat, cur PAULUS de hominibus CHRISTI aetate posterioribus usus sit formula εἶτα τὸ τέλος, qua paucitas magis, quam ingens multitudo significatur, respondeo, Apostolum ita scripsisse, quoniam opinaretur, CHRISTUM brevi rediturum esse. Sed fortasse quoque vocabulo notionis minus definitae τέλος usus est, quoniam ei iam ante oculos obversabatur id, quod vs. 51 et 52 cum lectoribus communicavit. Ceterum haec duorum reviviscendi temporum distinctio valde differt ab ea, quae Apoc. XX tradita est. Neque ad causam eius explicandam multum proderit comparatio Matth. XIX: 28. Luc. XXII: 29, 30 ¹⁾).

Cum praecedentibus arcte connexa esse iam monuimus verba: ὅταν παραδιδῶ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ. Praesenti, quod probant RÜCKERTUS, MEIERUS, WETTIUS, haud secus favent libri Optativum παραδιδῶι habentes (BFG), quam alii (ADE cet.), in quibus hoc ipsum παραδιδῶ legitur. Nititur autem tam internis, quam externis argumentis. Librarii enim Aoristum παραδῶ, qui in Edit. Rec. legitur, non solum receperunt, quia hunc requiri puta-

¹⁾ Cff. MEIER. ad h. l. et USTERI, *Entwicklung* cet. p. 349.

bant, ut oratio cohaereret cum sequentibus ὅταν καταργήσῃ etc. sed etiam quia non intelligebant, quomodo praecedentia ἕκαστος δὲ etc. Praesens παραδιδῶ ferre possent. Optativus, quem LACHMANNUS et TISCHENDORFIUS praeferunt, nec prorsus respuit OSIANDER, hanc in orationem non quadrat. Indicio autem hic locus est, quam longe a via deflectant, qui PAULUM hoc in Capite frequenter Praesenti usum esse opinentur, ut Corinthios doceret, reditum in vitam mortem continuo sequi. Immo ut Praesenti παραδιδῶ, sic etiam ceteris, futurum, quod certo constitutum est, tanquam ante oculos ponitur. Similiter Praesens Coniunctivi Particulam ὅταν sequitur *Matth. XXVI: 29. Marc. XIV: 25. Ioann. VII: 27. 1 Cor. XIV: 26.*

Formulae τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ alienam notionem tribuunt, qui *adversarios Dei devictos*, uti STORRIUS, aut *regnum Iudaeorum*, uti BRIËTIUS, intelligi iubent. In omnibus enim locis, in quibus ἡ βασιλεία legitur, uti *Matth. IV: 23. XIII: 19. XXIV: 14. Luc. XII: 32, κατ' ἔξοχὴν* denotatur *regnum*, quod vulgo dicitur *Divinum* seu τοῦ Θεοῦ, et cuius princeps CHRISTUS est. Nec, quo se tueatur, habet WETTII sententia, *regnum* significari *regni milenarii Apocalypseos simile*. Sine dubio Apostoli ante oculos obversatum est regnum illud, quod Deus CHRISTO mandavit, quum eum obedientiae ad crucem usque praestitae praemio condecorabat. Cf. *Phil. II: 9 sqq.* Ubi vero definiendum est, quid sibi velit illud ὅταν παραδιδῶ τὴν βασιλείαν, tot sensus sunt quot capita. Recte quidem OSIANDER verbo παραδιδόναι tradendi notionem vindicavit, sed minus recte Apostolum docentem fecit, CHRISTUM *una cum regni sui civibus ipsum regimen Deo traditurum esse, ita tamen, ut imperium eius nunc novam tantum formam accipiat*. Hanc enim novam imperii formam suoptè ex ingenio petiit, non ex oratione, quam interpretabatur, neque ex doctrina in libris

Novi Testamenti proposita. Deinde si *regimen* hîc in censum veniret, PAULUS scripturus fuisset ἀποδιδῶν, ut CHRISTUM illud, quemadmodum sibi a Deo *traditum* esset, ita Deo *redditurum* esse significaret. Ex verbo illo παραδιδῶν, nisi fallor, apparet, sequentibus τὴν βασιλείαν nihil aliud denotari quam *civitatem* CHRISTI seu *societatem sectatorum eius*, uti *Eph.* V: 5. *Col.* I: 13. IV: 11 item 1 *Cor.* VI: 9, 10 ¹⁾. Apostolus igitur sibi voluisse videtur: CHRISTUM *sectatores suos facturum peculium Dei, ut ei vivant*. Ad verba autem τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ explicanda, dubito, an Interpretes recte conferant *Rom.* XV: 6. 2 *Cor.* I: 3 similesque locos, in quibus iis adiectum est τοῦ Κυρίου ἡμῶν etc. Sunt enim alii, qui formulae ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ subiunctum habeant Pronomen ἡμῶν, uti *Gal.* I: 4. *Phil.* IV: 20. 1 *Thess.* I: 3. III: 11, 13, vel Adiectivum πάντων, uti *Eph.* IV. 6. Multo magis in censum veniunt *Eph.* V: 20. *Col.* III: 17 (secundum Edit. Rec.). *Iac.* I: 27. III: 9, in quibus Genitivus non legitur. Iam horum pars altera generatim tantum *Deum et Patrem* laudat, altera vero ita, ut IESU CHRISTI ratio habeatur. Si autem ubique oratio contexta definire debet, utrum utri praeferendum sit, hîc quidem praecedens παραδιδῶν nobis indicat, auctoris in mente fuisse *Deum et Patrem* CHRISTI. Sed OSIANDRO fraudem fecit HARLESSUS ²⁾ monendo, PAULUM, si vocabulum Θεῷ etiam ad CHRISTUM referendum esset, scripturum fuisse τῷ Θεῷ τε καὶ Πατρὶ. Non intellexit enim, Vir Doctus, Particulas τε καὶ, et nusquam interpositas esse vocabulis Θεός et Πατήρ, et nusquam quoque usurpatas esse ad *proprietates eiusdem personae vel rei*, sed ubi-

¹⁾ Cff. MUNTINGH. *Geschiedenis der menschheid naar den Bijbel*. Tom. X. Ann. p. 45 sqq.

²⁾ *Comm.* ad *Eph.* I: 3.

que ad *diversas personas* vel *res* coniungendas, uti 1 *Cor.* I: 2, 24, 30 ¹⁾).

Orationem persequens PAULUS commemorat *πάσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν*. CHRYSOSTOMUS, THEODORETUS alique Veteres interpretantur *Dæmones*, sive *genios malos*, quorum sententiam defendere conatus est SEMLERUS. Ipsa vero docent verba, Apostolum non *certas quasdam potestates*, sed *qualiacunque genera earum* ante oculos habuisse. Similiter arctius, quam par est, verborum notiones restringunt, qui cum CALVINO *potestates legitimas a Deo ordinatas*, aut cum GROTIUS *omnia imperia et regna mundi et regimina minora* denotari putant. Contra verborum vim amplificavit MELANTHON adscribendo: „Generaliter intelligo aboleri et imperia mundi, et potestatem diabolorum, et ministeria angelorum et Ecclesiae, imo et auxilia cibi, potus, et aliarum creaturarum.” Quae enim vs. 25 et 26 sequuntur evidenter docent, hinc tantum spectari *adversarios CHRISTI qualescunque*. Quamquam autem *iniquitatis* notio ipsis non inest vocabulis, ut etiam apparet ex locis similibus *Eph.* I: 21. III: 10. VI: 12. *Col.* I: 16. II: 10. *Tit.* III: 1, in quorum nonnullis ea ferri nequit, vulgo tamen Apostolorum aetate, qui rebus humanis praeerant, sectatores CHRISTI tanto odio persecuti sunt, ut simplex eorum commemoratio satis esset ad cogitationem *iniquitatis* mentibus iniiciendam. Adiectivum vero *πάσαν* bis usurpatum *haud secus adversarios hominibus superiores, quam humanos* intelligi iubet. Sed longiori disputatione non opus est, quoniam BÜCKERTUS, MEIHERUS, WETTIUS, OSIANDER et hodie omnes fere Viri Docti cum PELAGIO aliisque antiquioribus de eo consentiunt, hanc unam interpretationem veram esse. TITTMANNO ²⁾ autem largior, bene distin-

¹⁾ Sic illustrari videtur id, quod WINER. p. 516 sqq. notavit.

²⁾ *De Synon.* Lib. I. p. 158. Cf. etiam VAN KETWICH, *Disput. Theol. Inaug. de Simonia.* p. 17, 18.

gui posse notiones vocabulorum ἀρχή, ἐξουσία et δύναμις. Sed PAULUS his tribus vocabulis minus usus esse videtur, ut tres potestates inter se distingueret, quam ut orationis ubertate adversarios *cuiusvis generis* significaret. Quare etiam Adiectivum πᾶσαν semel tantum ante ἐξουσίαν, non vero iterum ante δύναμιν repetiit. Cff. CALVINUS aliique.

Verbum καταργήση si interpretamur *vi sua destituerit*, notionem ei tribuimus convenientem vocabulis ἀρχήν, ἐξουσίαν et δύναμιν. Eandem notionem sibi postulant omnes loci, in quibus illud de *potestatibus, praesertim adversariis*, usurpatur, uti 1 Cor. II: 6. 2 Thess. II: 8. 2 Tim. I: 10. Hebr. II: 14: item Test. XII Patr. ¹⁾ ubi legimus: καταργήσει Βελιὰρ καὶ τοὺς ὑπηρετοῦντας αὐτοῦ, quae verba etiam attulit BRETSCHNEIDERUS, sed minus recte explicuit. Haud male BEZA monuit: „non dici abolendos illos, qui imperio praediti sunt, sed eorum potestatem esse abolendam,” Cff. Luc. XIII: 7. 1 Cor. II: 6. 2 Cor. III: 11 sqq. 2 Tim. I: 10. Hebr. II: 14. Iam vero quum PAULUS aiat ὅταν καταργήση, Aoristus, aequae atque Ioann. XVI: 21, Praesenti παραδιδῶ postpositus, nobis indicio est, haec verba non, ut HEIDENREICHIUS aliique volunt, cum remotioribus εἰτὰ τὸ τέλος connectenda, sed proxime praecedentibus ὅταν παραδιδῶ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ subiicienda esse. Mecum haec tenent MEIERUS, WETTIUS, aliique, quotquot librarios παραδῶ pro παραδιδῶ scripsisse censent. Sed etiamsi PAULUS ipse Receptum παραδῶ scripsisset, ne sic quidem orationis membra, quae a Particula ὅταν incipiunt, ita comparata essent, ut ad unum idemque tempus referri possent. Quem nexum si auctor orationi dedisset, crederim quoque, eum alteram Particulam ὅταν cum altera

¹⁾ L. I. Vol. I. p. 730.

per Particulam καί iuncturum fuisse, uti factum reperimus *Luc.* VI: 22. XII: 54, 55 ¹⁾. Ergo quum scriberet ὅταν καταργήσῃ, per ὕστερον πρότερον, quod minus elegans esse concedo, praedixit, *adversarios qualescunque vi sua destitutum iri, priusquam CHRISTUS regnum Deo et Patri tradat.* Illud autem καταργήσῃ, quaestio est, utrum *Deum* spectet, an *CHRISTUM*. Et *CHRISTUM* quidem spectari vulgo sumunt Interpretes. BENGELIO, qui intelligi iussit ὁ Θεός, cum SEMLERO aliisque se opponit OSIANDER, imprimis provocans ad Pronomen αὐτόν, quo vs. 25 *CHRISTUS* denotatur. Sed hoc Pronomen verbis *δεῖ γὰρ βασιλεύειν*, quoniam eo carere non poterant, adscriptum est multoque magis indicat, orationem ad *Subiectum* eius i. e. ad *CHRISTUM* reduci, quam ad hunc etiam verbum καταργήσῃ pertinere. Quemadmodum autem variis in locis ad *Praedicatum* membri prioris Verbum membri posterioris referendum est, uti *Rom.* VII: 1. *1 Cor.* VII: 36 ²⁾, ita haud raro scriptores Novi Testamenti nomen *Dei* lectoribus supplendum reliquerunt. Vide *Col.* I: 19. *1 Ioann.* V: 16. *Iac.* I: 12, ubi recte edidit TISCHENDORFIUS: ὃν ἐπηγγείλατο τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν ³⁾. Quid vero facilius est, quam ad verbum καταργήσῃ explicandum intelligere *Deus et Pater*, cuius commemoratio proxime praecedit? Infra vs. 27 nihil huius generis praecedit, et ibi tamen verbo ὑπέταξε *Deum* induci omnia pedibus *CHRISTI* subiicientem, nemo

¹⁾ Ita DEMOSTH. *Olynth.* III sic incipiens: Οὐχὶ ταῦτὰ παρίσταται μοι γινώσκων, ὅταν τε εἰς τὰ πράγματα ἀποβλέψω, καὶ ὅταν πρὸς τοὺς λόγους, οὐς ἀκούω.

²⁾ Ibi, ut Editores orationem minus recte distinxerunt, sic sensum eius non assecuti sunt Interpretes. Verba sic distinguenda sunt: *Εἰ δέ τις* → ὑπέραχμος, καὶ οὕτως ὀφείλει γίνεσθαι ὃ θέλει, ποιείτω. PAULUS autem sibi voluit: *Si quis vero — maturitatem egressa, et si re ita comparata fieri oportet quod [ea] vult, hoc ille faciat.* Cff. quae disputavi in *Bydragen tot bev. van Bijb. Uitlegk.* Tom. III. Pars. 2. p. 332.

³⁾ Cf. WINER. p. 427, 660.

inficiabitur. Et altero in membro vs: 25, ut me probaturum spero, *Deus* omnes adversarios superasse dicitur. Sed hinc novum argumentum peti posse videbimus, quo **BENGELII** sententiam tueamur.

Vers. 25.

Versum 25 cum 24 arctissime cohaerere, docet Particula *γάρ*. Et hoc quidem loco digressionem ad tempus pertinentem, quo *CHRISTUS* regnum Deo et Patri traditurus sit, *PAULUS* non facere incepit, ut monet post alios *WETTIIUS*, sed continuavit, verbis *ὅταν καταργήσῃ* cet. ad veritatem eorum probandam, adiiciendo *Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν* cet. Ergo, ne quis miraretur, potestates quaslibet adversarias vi sua destituendas esse, priusquam, mortuis in vitam revocatis, *CHRISTUS* regnum Deo et Patri tradat, ostendere conatus est, hoc niti *decreto Divino, quod in Veteri Testamento propositum esset*. Eandem notionem sibi postulat verbum *δεῖν* in aliis locis, in quibus ratio habetur oraculorum a Vatibus Hebraeis editorum, uti *Matth. XVII: 10. XXVI: 54. Luc. XXII: 37. XXIV: 26. Act. III: 21* ¹⁾. Verbo *βασιλεύειν*; quod *regnare* vel *regno praeesse* denotat, Apostolus non usus est, ut vulgaris fert sententia, ad interpretandam formulam *κάθου ἐκ δεξιῶν μου Psalm. CX: 1*, respondentem Hebraeae *ימיני בן* ²⁾, sed ad gravius, quam in mente

¹⁾ Cf. *SCHOLTEN, de leer der Hervormde Kerk in hare grondbeginselen. Tom. II. p. 359, 360.*

²⁾ Data opera hoc probare conati sunt *VITRINGA* l. c. Lib. II. Cap. IV et V. p. 301 sqq. *KNAPP*. l. c. Tom. I. p. 37 sqq. *BERGMANN. Commentat. in Psalm CX* p. 79 sqq. Sed sequentia *ἐως ἂν θῶ οὐ* (*הַיָּמִין* cet.) sensu prorsus carent, si verba *κάθου ἐκ δεξιῶν μου*

poëtae Hebraei fuisset; CHRISTO tribuendum: munus, quod vocabulo praecedenti βασιλείαν conveniret. Sublata imagine sibi voluisse videtur, CHRISTUM, Evangelio per legatos suos hominibus annuncians et Spiritum suum Sanctum cum iis communicando, sectatores sibi parare eosque servare et consummare. Si quis fortasse putat, eo, quod Pronomen αὐτὸν, non vero ἐκεῖνον, cum verbo βασιλεύειν connexum est, refelli sententiam propositam, auctorem superioribus ὅταν καταργήσῃ cet. Deum spectasse, respondeo, IOANNEM quidem CHRISTUM appellasse ἐκεῖνον, ubi oratio a Deo ad illum transiret; sed PAULUM alterum ab altero ita non distinxisse, nec distinguere potuisse, quoniam subiectum proxime praecedens haud raro hoc Pronomine significaret, uti 2 Cor. VIII: 9. 2 Tim. II: 26. Tit. III: 7.

In membro posteriori utrum Verbum θῆ Deum, an CHRISTUM denotet, magna quaestio est. Illud BEZAE placuit, GROTIUS, ESTIUS, SEMLERUS, HEYDENREICHIO, FLATTO, BILLROTHO, aliis. Hoc sibi placere iam ostendit CHRYSOSTOMUS scribendo: Οὐκ εἶπεν, ὅτι ὁ Πατὴρ δι' αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτὸς καταργήσῃ, καὶ αὐτὸς θήσῃ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ οὐδαμοῦ τοῦ γεγεννηκότος ἐμνημόνευσε. Secuti sunt multi veteres, et recentiores, etiam HÜCKERTUS, MEILLERUS, WETTIUS, OSIANDER. Satis inepte GERDESIUS intelligendum esse putavit CHRISTUM cum Patre. Sed qui praecedentia ὅταν καταργήσῃ ad CHRISTUM referunt, non video sane, quomodo verbum θῆ ad Deum referre possint. Quod enim aiunt, ita praecire Poëtam Psalmi CX: 1, nullius ponderis est, quoniam PAULUS verba eius non excitavit, sed ea tantum suam in orationem convertit, prouti causae suae accommodata

(1787 25) explicantur: regna nomine meo, quum explicari tantum possint: Meo in throno sede tutus summeque honoratus. Ex disputatione, quam hac de re conscripsi, sed nondum edidi, plura hic afferre non licet.

erant. Neque inde, quod Pronomen *αὐτοῦ* pro *αὐτοῦ* substituendum est, sequitur, orationem *Deum* spectare, ut MEIERUS et WETTIUS recte monuerunt ¹⁾. Si quis autem argumentum sumit ex vers. 27, ubi verbo *ὑπέταξεν*, omnium consensu, *Deus* denotatur, RÜCKERTUS docuit, in contrariam partem disputari posse. Sed gravius momentum huic interpretationi adiicitur, si formulae, ex Poëtae carmine petitae, *hunc* in Novo Testamento *constantem usum* esse animadvertimus, ut ad *Deum* referatur; quamobrem *Hebr. X: 13* legimus *τεθειωσιν*, quod etiam praecedentia *τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος* ad CHRISTUM referre vetant. Hinc nempe cogendum videtur, PAULUM hoc loco, quum morem suo tempore receptum sequeretur, sibi proponere non potuisse lectores, quibus commemoratio CHRISTI in priori membro orationem faceret ambiguam. Probata autem sententia, *Deum* hinc praedicari, vide, quantopere confirmetur id, quod supra sumsimus, eundem etiam praedicari verbis: *ὅταν καταργήσῃ* cet. Sic enim versibus 24 et 25 duo insunt, quae sibi egregie respondeant: alterum, quod CHRISTUS aliquando faciet et *Deus* antea fecerit; alterum, quod CHRISTUS deinceps facere debet et *Deus* interea facturus est.

Plus uno nomine verba PAULI a verbis differunt Interpretis Alexandrini, qui Hebraea fideliter reddidit. Apostolus enim non solum secundam personam mutavit in tertiam, sed pro *ὑποπόδιον τῶν ποδῶν*, quod plerique Novi Testamenti scriptores secuti sunt, etiam scripsit *ὑπὸ τοὺς πόδας*. Praeterea orationi inseruit Adiectivum *πάντας*. Hoc autem in Adiectivo totam argumenti vim positam esse, cum BEZA dicere non ausus. Nec GROTIUS assentior monenti, vocabulo *ἐχθροὺς* ab auctore additum esse Pronomen *αὐτοῦ*, sed hoc prava

¹⁾ Cf. WINER. p. 175, 176.

librariorum sedulitati deberi puto. Similiter illi duabus Particulis ἄχρις οὗ tertiam ἂν subiecerunt, si LACHMANNO et TISCHENDORFIO fides est, qui eam hinc expulerunt. Et sane codices boni et antiqui sunt, quorum auctoritate iudicium eorum nitatur. MEIERI vero sententiae, ex Interpretatione Alexandrina Particulam in huius Epistolae exempla importatam esse, calculum adhibere nequeo, quoniam minus credibile est, homines, qui hoc facerent, non itidem ἕως pro ἄχρις οὗ substituisse. Equidem anceps haereo, utrum Particula retinenda, an, secundum *Rom.* XI: 25. *Gal.* III: 19. IV: 19, delenda sit, uti 1 *Cor.* XI: 26. Quidquid vero huius rei est, dissimilitudo orationis PAULI et Interpretis Veteris confirmat, quod supra monuimus, Apostolum Poëtae carmen non excitasse, sed verbis eius tantum usum esse, prouti suae causae accommodata essent.

Iam Interpretatio Verborum: ἄχρις οὗ [ἂν] θῆ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, non video, cur multis tantopere exercuerit. Vocabulo ἐχθροὺς non solum adversarios humanos, sed alios etiam significari, cum ex Adiectivo πάντας apparet, tum ex vs. 26, ubi mors commemoratur. Imago, ut omnes norunt, desumpta est a ferocia regum Orientalium, qui in throno sedentes hostibus bello superatis pedes suos imponebant, ut corpore eorum tanquam scabello uterentur. Scriptores Orientales imitans LIVIUS ¹⁾ scripsit: *Obnoxios pedibus eorum subiecit.* Sed de notione Particularum ἄχρις οὗ sine causa etiam Interpretes ab antiquo disputarunt. Nimirum iam veteres cavere volentes, ne verba PAULI incurrerent in *Luc.* I: 33 aliosque locos, ex quibus eruebant, regnum CHRISTI aeternum fore, his vocabulis vim tribuerunt alienam. CHRYSOSTOMUS: οὐ τέλος ἐπιτιθεὶς τῇ βασιλείᾳ τοῦ ἄχρις, εἶπε. Similiter THEODORETUS, OECUMENIUS

¹⁾ *Hist.* Lib. XLV. Cap. 31.

aliquae, recentioris etiam aetatis, Interpretes, uti, HEDENREICHIUS, qui non *terminum ad quem*, sed *tractum temporis* indicari contendit. Quod FLATTUS, quamquam de huius loci explicatione dubitans, fieri posse confirmavit ad NOLDII et HOOGEVEENII scripta provocanda. Sed hoc brevitatis causa praetermisso, animadvertendum est, Particulas *ἄχρις οὗ* in PAULI Epistolis aliter non usurpari, quam ad *terminum* rebus, quae tractantur, *statuendum*, ut loci docere possunt supra allati. Deinde nexus huius versus cum praecedenti, ubi CHRISTUS *regnum* Deo et Patri *tradens* inducitur, omnino postulat, ut eodem modo Particulas illas interpretemur. Hanc autem interpretationem, praeter multos alios, probarunt RÜCKERTUS, MEIERUS, OSIANDER. Ergo scribens auctor: *usque dum subiecerit omnes hostes pedibus suis*, praedixit fore, ut CHRISTUS regnare desinat, quam primum Deus ei subiecerit omne, quod adversetur. Neque hoc incurrit in locos, qui aeternitatem regni CHRISTO destinata vel mandati praedicant. Nam *aeternitas* ibi proponitur *haud maioris amplitudinis, quam hic rerum humanarum ordo capiat*, ut *Luc. I: 33* verba *καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος* explicantur praecedentibus. *καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας*. Fraudem vero sibi haud pauci fecerunt *regnum* hinc memorari opinando *diversum* ab ita dicto *mediatorio*, quod PAULUM spectasse iam viderunt CALVINUS, MELANCHTHONUS aliique ¹⁾).

Vers. 26.

Digressionem factam ad ratiocinandum ex verbis oraculi

¹⁾ Cf. NOESSELTUS, *de Christo homine regnante* § 15. *Opusc. ad Interpr. S. S. Fasc. II. p. 376 sqq.*

veteris, prouti causae suae accommodata erant, nunc PAULUS orationem sic persequitur: Ἐσχάτος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ Θάνατος. In verbis Ἐσχάτος ἐχθρὸς cernitur Appositio, quae hanc fieri iubet structuram: ὁ Θάνατος, Ἐσχάτος ἐχθρὸς, καταργεῖται. Articulus autem ea non praecedit, quoniam mors reapse adversariorum similis non est, qui supra memorati sunt, sed his tantum adiuncta est per Prosopopoiiam. PAULUS igitur sibi vult: *Tanquam ultimus adversarius, vi sua destituitur mors;* sermone vernaculo: *Als een laatste vijand* cet. Similiter ἐνδειγμα 2 Thess. I: 5. ἀντίλυτρον 1 Tim. II: 6. Consentiant SLICHTINGIUS et plerique interpretes. Recte MEIJERUS et OSIANDER se iis opponunt, qui vocabulum Θάνατος interpretantur *Diabolum*, ut iam PELAGIUS, „Diabolus,” aiens, „qui in Apocalypsi peccatum et mors appellatur, quia author est peccati et mortis.” Neque asseverare ausim quod WETTIUS opinatur, *mortem* memorari, quatenus *potestas* est *Diabolo serviens*. Sed falsa est multorum sententia, hoc loco *mortis* tam *improborum* rationem haberi, quam *proborum*. Nam, ut mittamus, quae supra disputata sunt, gravi argumento nobis est vocabulum ἐχθρὸς, quod *hostem* ¹⁾ vel *adversarium* CHRISTI eiusque sectatorum, ut vs. 25 docet, non hostem vel adversarium generis humani, significat. Huc igitur praeter alios ESTIUS iam recte provocavit. Cur autem ille Ἐσχάτος dicatur, quaestio haud difficilis est. OLSHAUSENIO sane, qui hoc Adiectivo *reluctandi* etiam *vehementiam* denotari monet, loquendi non favet usus. Nihil impedit, quominus, secundum vulgarem eius notionem, scribamus *ultimus*. Nam, uti mors sectatoribus CHRISTI hac in terra versantibus *ultimus hostis* vel *adver-*

LIBERIO 2107

¹⁾ *Hostem* hic in censum venire, non *inimicum*, ut Vulgatus Latinus interpretatus est, docte probavit VALLA, quem laudarunt ERASMUS et BEZA. Sed quia res non agitur societatis humanae, pro *hoste*, sine culpa, substituere possumus *adversarium*.

sarius est; sic vi eius oppressi tenentur, donec restituantur in vitam. Quare vs. 26, quamvis cum vs. 25, ad speciem generis memorandam, tam arcte cohaeret, ut Punctum ei praepositum in Colon mutandum sit, orationem tamen reducere videtur ad mortuorum restitutionem in vitam, unde facta erat digressio. Verbo *καταργεῖται*, quod aequae ac superius *παραδιδῶ* docet, Praesentia circumiecta urgeri non posse, auctor lectores suos, ut etiam vidit OSIANDER, ad rei futurae spectaculum ducere pergit, mortem non extinctum quidem iri, sed *vi sua in CHRISTI sectatores destitutum iri*, docens ¹⁾. Hinc sequitur, Asyndeton huius loci esse, neque, ut contendit BEZA, seriem orationis postulare, ut ei Particula *δέ* inseratur. MEIERO autem aliisque, qui verbo *καταργεῖται* adscribi iubent *a Christo*, obtemperari nequit, si recte se habent, quae de vs. 24 et 25 disputavi.

Vers. 27.

Iterum hoc vs. PAULUS digressionem facere incipit, sed aliam quam supra. Altera enim *tempus* spectat *regni Dei et Patri tradendi*, altera, nisi fallor, *ipsam huius regni traditionem*. Prima verba *πάντα γὰρ ὑπέταξεν ὑπὸ τοῦς πόδας αὐτοῦ* conformata sunt ad *Psalm. VIII: 6*. ubi Hebraea *כל שׁתה תחת רגליו* Interpres Alexandrinus reddidit: *πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ*. Ibi autem Adiectivum *πάντα* respondet praecedentibus *τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου*, et explicatur sequentibus *πρόβατα καὶ βόας* cet. DAVIDES igitur Deum hoc nomine laudat, quod hominis potestati omne animal terrestre, aërium et marinum subiecit. Poëtae vero carmen

¹⁾ Cff. disputata ad vs. 24 de verbo *καταργήσῃ*.

PAULUS ad CHRISTUM transtulit, quippe hominem ceteris omnibus superiorem. Similiter auctor *Ep. ad Hebr.* II: 6 sqq. Unde non sequitur, ipsum Psalmum, ut nuperime OSLANDER scripsit, esse *Typico-Messianum*, vel CHRISTI personam revera spectare, quod CALVINO, SLICHTINGIO, BENGELIO, HASIO, OLSHAUSENIO, multis visum est aliis ¹⁾. Immo DAVIDI, ut omnis docet oratio circumiecta, alienam mentem affingere cogimur, nisi eum substituisse tenemus in cantanda praestantia, quam homo generatim possidet. PAULUS vero, aequae ac scriptor *Ep. ad Hebr.* Poëtae verba, per interpretationem Allegoricam sibi suisque aequalibus usitatam, ad CHRISTUM convertit, ut, GROTII, MUNTINGHII ²⁾ aliorumque vestigia persequentes, hodie plerique censent interpretes. Hinc intelligitur quoque, vocabulum πάντα ampliorem notionem habere, quam in DAVIDIS carmine. Quaenam illa notio sit, infra demum examinare poterimus. Verbum autem υπέταξεν scriptum esse pro υπέταξεν ὁ Θεός, communis Interpretum sententia est, praeceuntibus iam CHRYSOSTOMO aliisque Patribus Ecclesiae. Hoc tamen si illi, quotquot praecedens Ἰῆ ad CHRISTUM referunt, ex eo sequi aiunt, quod Poëta Deum omnia homini subiecisse dicit, videant, quomodo suo se ipsi gladio iugulent. MEILLERUS vero, ubi ad hanc ratiocinationem tuendam monet, in oratione contexta (vs. 26) non aliud subiectum, uti vs. 25, sed Passivum καταργεῖται proponi, non meminisse videtur, se ipsum illud, quod supra improbavimus, interpretatum esse aboletur a CHRISTO. Equidem non dubito quoque, quin PAULUS voluerit, ut lectores verbo υπέταξεν cogitando adicerent ὁ Θεός, sed mentem eius omnino intelligi non posse puto, nisi ad proxime sequentia oculos convertamus.

¹⁾ Cf. UMBREITUS, *Studien und Kritiken*. Ann. 1838. p. 599 sqq. quem laudavit OLSHAUSENIUS.

²⁾ *Korte aanmerkingen over de Psalmen*. ad h. l.

Verbis *ὅταν δὲ εἶπη* GROTIUS, HEYDENREICHIIUS, BÜCKERTUS et plerique, quos WETTUS etiam sequitur, deesse monuerunt ἡ γραφή. Alii, praecunte OECUMENIO, ad ea supplenda scripserunt ὁ Δαυὶδ vel simile. STORRIUS ¹⁾ et FLATTUS se Activo εἶπη adeo senserunt impeditos, ut illud *Impersonaliter* sumi iuberent. MEIERO et OSIANDRO visum est intelligere ὁ Θεός, quod MEBIO aliisque iam antea placuerat. Nemo autem fere interpretum est, quin Particulae *ὅταν* alienam notionem tribuerit. Incredibile enim est, eam hoc loco aliter reddendam esse, quam et in ceteris omnibus Novi Testamenti locis, non excepto *Ioann.* IX: 5, ubi temere BILLROTHUS eam interpretatur *quandoquidem*, et hoc ipso in Capite vs. 24, 28, 54. Iam vero ubique ad *tempus*, sive Praeteritum, seu aliud, prouti Verbum subiectum postulat, denotandum inservit, ut explicanda sit *eo tempore, quo vel quando*. Itaque sic eam, si nobis constare volumus, hoc etiam loco explicare debemus. Quod MEIERUS animadvertisse videtur; sed verbum εἶπη explicari iubens ac si Futurum exactum sit, sententiam dixit, quae neque effato IESU *Luc.* VI: 26, neque ullo Novi Testamenti loco probari potest. Mihi persuasum est, a via aberrari, nisi Graeca *ὅταν δὲ εἶπη* interpretemur: *Quando autem dicit*, scil. huius mundi initio. Atque hoc posito, satis iam exploratum est, reticeri ὁ Θεός, non vero ἡ γραφή. Quod vide, quantopere confirmetur animadversione, PAULUM verbo εἰπεῖν *2 Cor.* IV: 6. VI: 16 ad iungere vocabula ὁ Θεός, nusquam vero ἡ γραφή, quae *Rom.* IV: 3. IX: 17 al. cum verbo λέγειν coniunguntur. Similiter ei more receptum est scribere λέγει, ubi memoratur DAVIDES aliusve homo, uti *Rom.* IV: 6. X: 16. XI: 9 al. Finitum autem εἶπε in libris Novi Testamenti, ubi vocabula ὁ Θεός expressa vel intelligenda

¹⁾ L. c. Tom. I. p. 279.

sunt, ad indicandum etiam dictum temporis, Praeteriti usurpant, ostendunt loci similes *Luc. XII. 20, Act. VII. 7. Hebr. I. 5*, quibuscum comparetur *2. Cor. IV. 6*, ubi Participium εἰπὼν eodem referendum est. Sententiam, verbum εἶπη Impersonaliter sumendum esse, quae omni caret argumento, quo nitatur, refellere nihil attinet.

Iam vero ex eo, quod formulam ὅταν δὲ εἶπη interpretari debemus: *Quando autem dicit Deus*, scilicet huius mundi initio, novum, ut quisque sua sponte intelligit, oritur argumentum verbo ὑπέταξεν cogitando adiciendi ὁ Θεός, quod reticeri docent etiam sequentia ὅτι πάντα ὑποτάσσεται. Sed quis nexus est inter formulam illam et praecedentia ὑπέταξεν ὁ Θεός, si haec cum RÜCKERTO, MELLERO, WETTIO, OSIANDRO multisque aliis explicamus: *DECRETO SUO subiecit Deus?* Nonne, ut oratio cohaereat, scribatur oportet *VERBO SUO?* Et sane, ut ita scribamus, nobis ipsum suadet carmen, quod PAULUS imitatus est. Quamvis enim DAVIDES, fastigium illud honoris et potestatis celebrans, in quo Deus hominem collocaverat, nullum Dei dictum excitavit, sine dubio tamen id, quod praedicabat, petiit ex *effato Divino Gen. I. 26-28*, quo homini omne animal terrestre, aërium et marinum una cum tota terra subiectum esse legimus. Ergo nihil magis probabile est, quam Apostolum, quum verba eius ad suam orationem conformaret, *idem illud effatum spectasse*. Quod valde etiam confirmat haec ratiocinatio PHILOPONTIS †): Παρ' ἣν αἰτίαν καὶ γεννήσας αὐτὸν ὁ Πατὴρ ἡγεμονικὸν φύσει ζῶον, οὐκ ἔργῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆ δια λόγου χειροτονία καθίστησι τῶν ὑπὸ σελήνην ἀπάντων βασιλέα, χερσαίων τε καὶ ἐνύδρων καὶ ἀεροπόρων. Ὅσα γὰρ θνητὰ ἐν τοῖς τρισὶ στοιχείοις, γῆ, ὕδατι, ἀέρι, πάντα ὑπέταττεν αὐτῷ.

†) *De Opific. mundi. Cap. 28. Tom. I. p. 20. MANG.*

Itaque PAULUS, quod Deus fecerat, quum iussu suo animalia quaevis ADAMO, primo hominum, subiiceret, haud secus quam DAVIDIS verba, ad CHRISTUM, alterum ADAMUM, per Allegoriam convertens, Breviloquentia usus est sic supplenda: *Omnia enim ei verbo suo subiecit i. e. subiecta esse debere dixit Deus.* Vocabulum πάντα non solum denotat quidquid regno CHRISTI se opponit, sed etiam quidquid ad hoc regnum pertinet. Similiter vocabulum illud usurpatum est Eph. I: 22, Hebr. II: 8. Et Particula γὰρ maioris amplitudinis esse docet, quod hoc loco, quam vs. 25, 26 legitur. Nunc igitur auctor non tantum probare studuit, omnes adversarios CHRISTO subiectum et mortem extinctum iri, uti post alios contenderunt RÜCKERTUS et MEIERUS. Sed multo magis id egit, ut probaret, *non aliter fieri posse, quin CHRISTUS Deus,* cuius iussu omnibus praefectus sit, *regnum aliquando tradat,* ipse regnare desinens. Quod nuper WETTIO et OSIANDRO visum est, iam antea BOSVELDIO, PALMIO aliisque, cum nostratibus, tum exteris. Sic autem intelligitur, quid inter verbum ὑπέταξεν intersit et praecedentia Θεῷ et καταργεῖται. Apparet itidem illud neutiquam impedire, quominus haec efficacitati Dei, non CHRISTI, tribuantur. Deus enim, qui semel dixit, omnia CHRISTO subiecta esse debere, vi sua facere censendus est, ut dictum suum eventum sortiatur, donec ille regnum sibi demandatum Deo tradere possit. Et vero nunc perspicuum est, cur Paulus pro ὑπέταξεν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ scripserit tantum ὑπέταξεν. Causa nempe in eo cernitur, quod verba Θεῷ et καταργεῖται, item praecedens καταργήσῃ, Deum et Patrem spectant, vs. 24 nominatim laudatum.

Ex adhuc disputatis, si recte se habent, sequitur, verba ὅταν δὲ εἶπῃ, ὅτι πάντα ὑποτάσσεται reapse eodem redire ac praecedentia πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Aoristus tantum excipitur Perfecto, ut

sensus sit: *Quando autem dicit, omnia subiecta sunt. Nec difficultatem pariunt connexa: δῆλον, ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα, quae supplenda sunt repetitione praecedentium πάντα ὑποτέτακται* ¹⁾. PAULUS, nisi fallor, sibi voluit: *manifestum est, hoc dicto excipi illum, qui omnia ei subiecerit. Scribere autem potuisset: δῆλον, ὅτι ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, sed quo clarius in oculos incurreret, rem loqui ipsam, scribere maluit: δῆλον, ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα. Verum haec mirabilis primo adspectu est annotatio. OECUMENIUS ad causam eius explicandam monuit: Πρὸς ἄνδρας ἀπὸ Ἑλλήνων πιστεύσαντας ἔγραφεν, οἱ δοξάζουσι τὸν Δία, ἐπαναστάντα τῷ οικίῳ πατρὶ, ἐξῶσαι αὐτὸν τῆς βασιλείας. Δείος οὖν ἦν, μή τι τοιοῦτον παρ' ἡμῶν ὑποπτεύσωσι; quod longe quaesitum est, quamquam placuit etiam THEODORETO, THEOPHYLACTO, Scholiastae apud MATTHAËUM, et, recentiori aetate, WETSTENIO. Nec multo melius GROTIUS, cuius sententiam HEYDENREICHIUS probavit, sed cum sententia THEODORETI confudit, PAULUM, scripsit, ne Deo omnium rerum opifici iniuriam facere videatur, occurrere pravae interpretationi. Vix enim aut ne vix quidem sibi quis cogitando fingere potest hominem tam insipientem, ut priori huius versus membro abutatur ad obtrudendam Apostolo opinionem, ipsum CHRISTO subiectum esse Deum et Patrem. Quare miror, RÜCKERTUM simile quid repetisse. Coniectura autem OSIANDRI et aliorum, PAULUM hoc monuisse, ut obviam iret Gnosticismo, Corinthi radicem capienti, nihil in hac Epistola aut alibi habet, quo nitatur. Sed nulla restat difficultas, si hanc annotationem tribuimus consilio, non aliorum errores corrigendi, sed stabiliendi illud, quod supra legitur, fore aliquando, ut CHRISTUS regnum Deo et Patri tradat ipse-*

¹⁾ Exempla locorum similium affert WINKER. p. 652 sqq.

que regnare desinat. Quod si verum est, novum hic praebetur argumentum statuendi, ratiocinationem vs. 27, 28 inservire ad probandam sententiam vs. 24 propositam.

Vers. 28.

Orationem inceptam Apostolus sic persequitur: "Ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ᾗ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν. Particulam καὶ TISCHENDORFIUS, qui eam in Editione priori loco suo moverat, haud sine causa in posteriori restituit; quippe quae a librariis et Interpretibus antiquis omissa esse videtur, quoniam eam indicare putabant, CHRISTUM eodem modo ac cetera omnia Deo et Patri subiectum iri. Vocabula ὁ υἱὸς temere MILLIUS ¹⁾ ex margine in orationem importata esse coniecit. Uti enim apud scriptores vetustissimos exstant, ita nihil est, quod alios movere potuerit ad ea huic loco inserenda. Contra vero ab hominibus, qui in eorum interpretatione laborabant, hinc expulsa sunt, ne PAULUM doctrinam proponere sinerent in placita sua incurrentem. Utrum ad finem huius versus Articulus τὰ, qui Adiectivum πάντα praecedit, cum LACHMANNO deleri, an retineri debeat, minus habeo exploratum. Crediderim tamen, Articulum hoc loco, aequae ae Cap. XII: 6. Eph. I: 23, ab Apostoli manu profectum, sed ab iis omissum esse, quorum iudicio supervacaneus adeoque molestus esset. Quod iudicium fortasse etiam librorum dissensionem peperit Cap. IX: 22. Col. III: 11 ²⁾.

¹⁾ Cf. WHITBY, *Observ. Phil-Crit.* ad h. l.

²⁾ TISCHENDORF. in Ed. I. Articulum expunxit, in Ed. II. cum restituit.

Iam prima verba: "Ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, non intelligo, cur STORRIUS vertendo reddiderit: *cum porro subiecta sint ei omnia*. Sine dubio vertendo reddenda sunt: *quando autem* i. e. eo autem tempore, quo *illi subiecta erunt omnia*. Talis autem forma orationis est, ut non explicanda sit: *quando ipse CHRISTUS sibi subiecerit omnia*, sed *quando Deus omnia subiecerit CHRISTO*, quod respondet praecedentibus ὅτι πάντα ὑποτάσσεται. Atque hinc denuo apparet, verba καταγωγή, Ἰῆ et καταργεῖται recte ad *Deum* relata esse.

Quod sequitur: τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα Interpretibus minus negotii creasset, nisi Theologia caliginem multorum obduxisset oculis. Ergo illud, quod veluti ante pedes iacet, non animadvertentes, et PAULUM hinc doctrinam, quam nondum attigisset, in medium attulisse opinantes, ad verba eius explicanda varia commenti sunt hinc longe aliena. Ita iam CHRYSOSTOMUS; huic loco adscribens: τὴν πολλὴν πρὸς τὸν Πατέρα ὁμόνοιαν δείκνυς, quod descripsit THEOPHYLACTUS et secutus etiam est PHOBIUS apud OECUMENIUM. Hoc autem in Passivam verbi ὑποταγήσεται incurrit notionem, quam retineri iubet Participium Activum ὑποτάξαντι. Omnis vero oratio vs. 24 sqq. praecedens hinc cum THEODORETO rationem habere vetat *primitiarum* et *messis*, quibuscum CHRISTUS eiusque sectatores vs. 23 comparantur; aut *capitis*, ut ESTIO, WOLFIO aliisque placuit, una cum *membris* Deo subiiciendi. Et generatim partium studio serviunt, quotquot, HIERONYMO ¹⁾ et AUGUSTINO ²⁾ prae-euntibus, PAULUM docentem faciunt, *personam* CHRISTI Deo subiectum iri *secundum naturam eius humanam*, ab eius natura Divina bene distinguendam. Cuiusmodi in-

¹⁾ *Adv. Pelag.* Lib. I. cap. 6.

²⁾ *De Trinit.* Lib. I. cap. 8.

quam recentiori memoria ΚΡΑΥΣΙΟΥ, ΚΕΗ
 tus tueri conarentur appellatione ὁ υἱὸς ex
 at in omnibus, ubi ea exstat, Novi Testamenti
 Matth. XI: 27. XXIV: 36. Ioann. III: 35, 36,
 dinem spectari, quam *Filius* habeat cum *Patre*
 atque ideo *ὑποταγήσεται* id, quod *manifestabi-*
 proponi arbitrantur, a via quoque aberrant, huic
 , affingentes, quod inesse nequit circumiectis *ὑπό-*
 , *ὑποτέτακται* cet. Quid vero plura? Omnia plana
 , si sumimus, Apostolum hinc persequi institutum
 m confirmandi, quod supra monuisset, fore, ut
 RISTUS regnum sibi demandatum Deo et Patri tradat
 ipse regnare desinat. Ergo scribens: *tunc etiam ipse*
Filius subicietur illi, qui ei subiecit omnia, dicere voluit,
Filius Dei, qui idem filius hominis sit, quatenus regni sibi
demandati principatum habeat, aequae ac cetera omnia Deo
et Patri subiectum iri, vel brevius: finem hac in terra regno
illi impositum iri, cui Filius a Patre praefectus sit. Quod
 uti MELANCHTHONI, CALVINO, CAMERONI et haud paucis
 antiquioribus visum est, ita recentiori memoria pleris-
 que, etiam WETTIO, nuperrime OSIANDRO. Nec tamen,
 me iudice, mentem auctoris, magis quam ABII sectato-
 res, assecuti sunt, qui se iis opponunt contendendo,
Θεὸν Ἰσθωπον hinc denotari, quatenus duplicis *naturae,*
 Divinae et humanae, sit. Atque hinc factum puto, ut
 difficultatem, quam sibi sustulisse viderentur, revera non
 tollerent. CHRISTUM ultro et libenter se Deo et Patri
 subiecturum esse regno suo ei tradendo, res ipsa loqui-
 tur; sed qui *voluntarium* illud orationi PAULI inesse opi-
 nantur, cum WETTIO dicere coguntur, Verbum *ὑποταγή-*
σεται aliter sumendum esse quam superiora *ὑπέταξαν*
ὑποτέτακται cet. Sequentia autem: *τῷ ὑποτάξαντι*
αὐτῷ τὰ πάντα, ut iteratam *Dei et Patris* descriptio-

nem continent; sic ad interpretationem appellationis δ $\nu\epsilon\omicron\varsigma$, quam supra attulimus, corroborandam inserviunt:

In conclusione huius ratiocinationis: $\acute{\iota}\nu\alpha$ η δ $\Theta\epsilon\omicron\varsigma$ [$\tau\acute{\alpha}$] $\pi\acute{\alpha}\nu\tau\alpha$ $\acute{\epsilon}\nu$ $\pi\acute{\alpha}\sigma\iota\nu$ OSIANDER monet, appellationem δ $\Theta\epsilon\omicron\varsigma$ notionem habere latissime patentem, quae *Trinitatem* comprehendat. Sed salvis interpretandi legibus haec appellatio aliter explicari nequit, quam vs. 24, ubi vocabulis $\tau\omicron\upsilon$ $\Theta\epsilon\omega$ adiuncta sunt $\kappa\alpha\iota$ $\Pi\alpha\tau\epsilon\rho$ ad necessitudinem, quae inter *Patrem* et CHRISTUM intercedit, proponendam. Haec autem cur vs. 28 repetita non sint, in eo cernitur causa, quod PAULUS hinc necessitudinis illius non amplius rationem habuit. Filius enim, quam primum regnum Deo et Patri tradiderit, munere sibi demando, ut homines colligeret et ad beatitatem perduceret, perfunctus erit. Ergo solus nunc memoratur *Deus*, et quidem appellatione $\tau\omicron\upsilon$ $\Theta\epsilon\omicron\upsilon$, quae ubique in Libris Novi Testamenti *Deum* O. M. significat, de quo Apostolus *Rom.* XI: 36 scripsit: $\acute{\epsilon}\xi$ $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon$ $\kappa\alpha\iota$ $\delta\iota$ $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon$ $\kappa\alpha\iota$ $\acute{\epsilon}\iota\varsigma$ $\alpha\upsilon\tau\omicron\nu$ $\tau\acute{\alpha}$ $\pi\acute{\alpha}\nu\tau\alpha$. Quid vero sibi volunt circumiecta? Particulam $\acute{\iota}\nu\alpha$ pauci sunt, qui cum HEYDENREICHO denotare negent *consilium*, quod ea denotari solet ¹⁾. Nec quaestio, utrum vocabulum $\pi\acute{\alpha}\sigma\iota\nu$ Masculini, an Neutrius generis sit, tam difficilis est, ut WERTIUS recte egerit in dubium vocando, quod scripsisset antea. Huic etiam illud cum plerisque Interpretibus omnino praefendum est, ut digressionis conclusio principio suo (vs. 28) respondeat. Accedit grave argumentum, quod praebent loci similes *1 Cor.* IX: 22. XII: 6. *Eph.* I: 23. *Col.* III: 11, ex quibus intelligimus, PAULO usitatum fuisse, ut Masculinum $\pi\acute{\alpha}\sigma\iota$ cum Neutro $\pi\acute{\alpha}\nu\tau\alpha$ coniungeret, quemadmodum utrumque etiam coniunctum reperimus *Luc.* XXIV: 9. *Act.* XVII: 25. Eodem loci tendunt haud pauci, quos ex Graecorum et Romano-

¹⁾ Cf. WINER. p. 537 sqq.

rum libris excitarunt RAPHELIUS, KYPKIUS, ALBERTIUS, PALAIRETUS, WETSTENIUS. Ceterum vero exempla, ab iis allata, haud multum valere ad mentem Apostoli explicandam, ex litibus apparet, quas adhuc Viri Docti de ea agitare pergunt.

Utique, si hoc in Capite, ut supra mihi probasse videor, nihil aliud proponitur, quam futura sectatorum CHRISTI beatitas, cadit sententia ab ORIGENE ¹⁾ aliisque in medium allata et nuper ab OLSHAUSENIO, WEIZELIO ²⁾, KERNIO ³⁾, WETTIO, SCHOLTENIO ⁴⁾ etiam, commendata, sed a MEIHERO, OSIANDRO et GEORGIO ⁵⁾ improbata, PAULUM hoc loco *adversariis* CHRISTI, cum inter homines, tum inter naturas humana superiores, aequae ac piis Dei cultoribus spem beatitatis fecisse. Quod quominus feratur, vetat etiam vs. 26, ubi *mors* inter *adversarios* CHRISTI collocatur; item notio verbo *καταργεῖν* tribuenda. Neque ei favent, quae in Novi Testamenti scriptis et ab ipso PAULO Rom. II: 5 sqq. VI: 21. 1 Cor. I: 18. 2 Cor. II: 15, 16. IV: 3. Gal. VI: 8. Phil. III: 19. 2 Thess. I: 9 proposita sunt, quidquid ex Rom. XI: 32. Phil. II: 10, 11. Col. I: 19, 20 et nonnullis aliis locis in contrariam partem sequi videtur, aut ex consideratione amplitudinis Doctrinae Christianae, virtutumque Divinarum et indolis naturarum, quae ratione praeditae sunt, peti solet. Sed, si soli CHRISTI sectatores hinc incensum veniunt, falluntur quoque plerique Interpretum, qui PAULUM hanc spem *omnibus* fecisse aiunt *hominibus probis*, quotquot a generis humani incunabulis hac in terra vixerint. Nec sane video, quomodo cohaereat ora-

¹⁾ *De Princip.* Lib. III: cap. 5. Tom. I. p. 151.

²⁾ L. c. p. 972.

³⁾ *Tubing. Zeitschr.* 1840. Part. 3. p. 24.

⁴⁾ L. c. Tom. II. p. 72, 373.

⁵⁾ L. c. p. 24, 25.

tio, Filium Deo et Patri subiectum iri, ut *iis, qui ante CHRISTUM hac in terra versati sunt, vel eum saltem non cognoverunt*, Deus omnia sit. GERDESII autem aliorumque disputatio, vocabula ἐν πᾶσιν CHRISTUM eiusque sectatores pariter comprehendere, admodum vereor, ut constare possit cum praecedentibus: τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται, prouti ea supra exposita sunt. Sed quamvis satis certum est, ea ad solos CHRISTI sectatores referenda esse, ne vel sic tamen diremta quaestio est, quid PAULUS sibi voluerit, quum scriberet: ἵνα ἡ ὁ Θεὸς [τὰ] πάντα ἐν πᾶσιν. Fortasse Apostolus verbis usus est, quae sensus quis obscurior ei magis quam meditata rei cogitatio suggererat. Hinc in commentarios satis multos transiisse videtur interpretatio tam vaga et incerta, ut varias sententias ex ordine recensere arduum sit. Quod novo nuperrime documento ostendit OSIANDER, qui in optione facienda fluctuavit ipse. Hactenus Virorum Doctorum placita distinguere possumus, ut alii *ipsius* tantum *Dei* rationem haberi putaverint; alii proponi contenderint, quis et qualis Deus *omnibus* sit ab Apostolo commemoratis; alii *utrumque* coniunxerint. Tripliciter vero peccatum esse reperi: arctissimo, nempe, horum verborum et praecedentium disturbando nexu; imminuenda vi Adiectivi πάντα, sive solius, seu, quod hîc eodem redit, cum Article τὰ compositi; Praepositione ἐν denique negligenda. His autem tribus cavendis, orationi, MEIHERO aliisque ducibus, sensum tribuemus, ad mentem auctoris, si eam non omnino assecuti sumus, proxime accedentem. Ergo hac similive circumlocutione verba explicentur: *ut nunc solus Deus in omnibus a CHRISTO ad regnum suum collectis omnium bonorum auctor esse cernatur*. Postrema esse cernatur cum nonnullis Interpretibus, pro Graeco ἡ posui, non quidem propter exempla locorum, ubi verbum εἶναι vel aliud sic accipiendum esse dici-

tur ¹⁾, sed quod Praepositio ἐν hoc postulare videtur. Nihil comparatu dignius est, quam quod legimus Col. III: 11: τὰ πάντα (πάντα) καὶ ἐν πᾶσιν Χριστός, ubi PAULUS, nisi fallor, dicere voluit: *Omniū bonorū auctor et in omnibus, sive Graecis, seu Iudaeis, esse cernitur CHRISTUS*. Hinc vero differunt verba HERODOTI ²⁾: Πάντα δὴ ἦν ἐν τοῖσι Βαβυλωνίοισι Ζώπυρος, aliaque a viris doctis allata.

Vers. 29.

Ab utraque digressionē nunc PAULUS redit ad doctrinam, sectatores CHRISTI morti succumbentes in vitam revocatum iri. Quomodo inceptum persequatur, sub iudice lis est. Oratio enim, quam hoc loco legimus, *cruce interpretum*, uti ab antiquo fuit, sic nondum esse desijt.

Ingeniosa coniectura VALCKENARIJ est, PAULUM in priori huius versus membro scripsisse ἀπ' ἔργων νεκρῶν, non vero, ut libri exhibent, ὑπὲρ τῶν νεκρῶν. Neque ei obstant sequentia ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, quippe quae GRIESBACHIUS, LACHMANNUS, SCHOLZIUS, GOESCHENIUS, TISCHENDORFIUS summo iure mutarunt in ὑπὲρ αὐτῶν, quod WHITBYUS aliique antiquiores frustra improbarunt. At haec ipsa ὑπὲρ αὐτῶν tamen ita comparata sunt, ut eadem maneat difficultas, ad quam tollendam correctio proposita est. Quid? quod in scriptis veterum nihil plane exstat, quo ea nitatur. Et ipse VALCKENARIUS aetate provector eam iuvenilem vocavit coniecturam, veritatem, ut aiebat ³⁾, nunc arbitrans in

¹⁾ Cf. GLASS. Tom. I. p. 225 sqq.

²⁾ Hist. Lib. III. cap. 157, ubi Cf. BAEHR.

³⁾ Annot. crit. in loca quaedam libr. s. N. T. subiect. T. HEMSTERHUSII orat. cet. p. 333.

profundo adhuc latere. Multo minoris ponderis sunt, quae BOWENUS aliique ad Editionem Receptam emendandam in medium attulerunt. Una restat quaestio, utrum verba εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται ad prius, an ad posterius orationis membrum referri debeant. Sed Particula ἐπεὶ, huic versui praeposita, gravissimum, ut videbimus, praebet argumentum illi structurae hanc praeferendi. Ergo non dubito, quin legendum sit: Ἐπεὶ τί ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν; Εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ αὐτῶν; Prius autem membrum si in luce collocatum esset, posterius sine magno negotio intelligeretur.

Particula ἐπεὶ, si loquendi usum observare volumus, in libris Novi Testamenti tritum; ubique ¹⁾ causalem habet notionem, Latinae *nam*, vel *quoniam*, vel *quandoquidem* respondentem ²⁾. Nonnullis quidem in locis Lexicographi eam interpretantur *alioqui*; sed hoc vocabulum Latinum, quamvis eo sine culpa utemur ad sensum orationis explicandum, plus tamen significat, quam ipsi Particulae inesse possit. Huic enim, ubi ratiocinatio nexu caret, ex praecedentibus adiici debent, quae per Breviloquentiam omissa sunt ³⁾. In aliis igitur locis scribatur oportet: *nam, si hoc ita est*; in aliis: *nam, si hoc ita non est*. Et illud quidem requiritur *Rom. III: 6. XI: 6. 1 Cor. V: 10. Hebr. IX: 26. X: 2*, hoc vero *Rom. XI: 22. 1 Cor. VII: 14*. Primo adpectu excipiendum est, quod legitur *1 Cor. XIV: 16*, ubi Particulam ἐπεὶ se-

¹⁾ Exceptionem non admittit *Luc. VII: 1*, ubi cum LACHMANNO et TISCHENDORFIO pro ἐπεὶ δέ ad fidem codicum substituendum est ἐπειδή.

²⁾ GROTIUS aliique Particulam ἐπεὶ hoc in loco vertendo reddi iusserunt *praeterea* vel *deinde*, quam notionem ei vindicare conatus est VIGERUS p. 400, 401, sed summo iure HERMANNUS ibidem denegavit. Hanc autem quaestionem minus spectant, quae Vir Doct. de Particula ἐπεὶ disputavit in *Opusc. Acad.* Tom. IV. p. 103.

³⁾ Cf. BERNHARD. p. 455 sqq. 482 sq.

quantur verba: *ἐὼν εὐλογήσης* vel *εὐλογῆς* [τῷ] πνεύματι, quae RISEHENDORFIUS, dempto Commate, quod interpositum est, arcte cum ea coniunxit. Sed si animadvertimus, vocabula τῷ νοῦ vs. 15 graviora esse quam τῷ πνεύματι, atque ideo vs. 16 praeteriri non posse, admittere cogimur Breviloquentiam sic tollendam: *Nam, si Deum non laudas* [τῷ] νοῦ, *quomodo ille, qui locum tenet hominis indocti, posito, te Deum laudare* [τῷ] πνεύματι, *dicit* cet. Ergo hinc etiam intelligi debet alterutrum, et quidem propter praecedentia formula negans: *Si hoc ita non est.* Sed quamvis hoc ipsum cum OSIANDRO aliisque interponendum censemus verbis *ἐπεὶ, τί ποιήσουσιν*, nexus orationis nondum constitutus est. OECUMENIUS Πάλιν, ait, *εἰς τὸν τῆς ἀναστάσεως ἦλθε λόγον, καὶ φησιν, εἰ ἀνάστασις οὐκ ἔστιν, οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν τί ποιήσουσι; τουτέστιν ὡς μὴ ἀνοστομασίαν.* Similiter PAULUM nunc a digressionibus ad disputationem de reditu mortuorum in vitam redire plerique putant Interpretes, quorum causam verius tueri conatur. Sed in viam rediens Apostolus Particula *οὖν* uti solet, ut Cap. VIII: 4. XI: 20, etiam XV: 11. Particula vero *ἐπεὶ* in Epistolis eius alibi, nisi fallor, non exstat, quam ubi ratio habetur orationis proxime praecedentis. Eodem igitur hinc etiam referenda est cum Interpretibus, quibus assentitur MEIERUS, ut PAULUM sibi voluisse statuamus: *nam, si ita non est, adventurum tandem esse tempus, quo Deus in omnibus a CHRISTO ad regnum suum collectis omnium bonorum auctor esse cernatur.* Huic tamen sententiae implicite inesse doctrinam *reditus mortuorum in vitam*, non est, cur OSIANDRO minus concedamus.

Verba sequentia *τί ποιήσουσι* explicari nequeunt, nisi praecedat interpretatio Participii sequentis *βαπτιζόμενοι*. ALBERTIUS, PALAIRETUS, NOESSELTUS ¹⁾, ZIE-

¹⁾ Opusc. F. I. p. 123.

ALBAUS ¹⁾ aliique ei itemque verbo βαπτίζονται notionem tribuerunt figuratam, quam reperimus *Marc. X: 38, 39. Luc. XII: 50* et, in Editione Recepta, *Matth. XX: 22, 23*. Sed in locis illis circumiecta postulant, ut hanc notionem; *mortem* IESU intelligentes, alii praeferamus, in PAULI oratione non item. Verbum βαπτίζειν, quod, uti docent STEPHANUS aliique Lexicographi, proprie respondet Latinis *mergere, immergere, abluere* etiam vel *lavare*, in libris Novi Testamenti ad *iniciandi ritum* translatum est. Ibi autem haec eius notio, propter frequentem usum, notionis propriae vicem sustinet, et ita quidem, ut nullo in loco, ubi Verbum *absolute* positum est, ab ea discedere liceat. Quare hinc etiam Participium βαπτιζόμενοι et Verbum βαπτίζονται inserviunt ad homines indicandos, qui *lustrali aqua tinguntur* vel *baptismum subeunt*. Quod si quis gravi argumento urgere vult, animadvertat, in Epistolis PAULI verbo βαπτίζεσθαι nihil aliud significari, quam *initiationem*, et, excepto *1. Cor. X: 2*, *ritum iniciandi Christianum*. Iam in quaestione, utrum Participium βαπτιζόμενοι Passivum an Medium sit, non valde laborabit, qui et orationis observaverit gradationem, in Apodosi membri posterioris τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ αὐτῶν reperiendam, et hanc Apodosin verbis prioris membri τί ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν respondere viderit. Utrumque enim indicio est, homines hinc aequae proponi *agentes* i. e. *baptismo se submittentem*, ac *Luc. VII: 29, 30. Act. II: 38. IX: 18. XVIII: 8*, quorum in locorum plerisque Aoristus I. Passivi legitur. Et Passivum sine dubio Medii notionem habet *1. Cor. X: 2*, si ibi cum LACHMANNO scribendum est ἐβαπτίσθησαν, quod multi praebent libri veteres ²⁾. Sed si, uti propter argumenta interna pro-

¹⁾ L. c. p. 94, 95.

²⁾ Vide WINERUM p. 302 coll. 294, 295. KÜHNERUM Tom. II. p. 18.

babile est, retineri debet Receptum ἐβαπτίσαντο, cuius simile tantum exstat *Marc. VII: 4. Act. XXII: 16*; hinc etiam intelligimus, Apostolum, notione Medii formae βαπτίζομαι subiicienda, a suo loquendi usu non discessisse.

Viam nunc munivimus lustrandae formulae τί ποιήσουσιν, *quid facient?* Iure meritoque WETTJUS cum OLSHAUSENIO aliisque reprobatur interpretationem BILLROTHI: *quid eos facere apparebit*, quippe orationi affingentem, quod eam enervat. At ei tamen assentiri non possum, ubi verba explicat: *quid faceremus*, quo Futurum Indicativi in Praeteritum Coniunctivi mutatur. Magis arridet, quod monet Vir Doctus, interrogatione significari *amentiam* eorum, qui hinc agentes inducuntur. Similiter HEYDENREICHIUS, FLATTUS, MEIERUS, multi alii, etiam OSIANDER, quamquam fluctuans. Sed nequidquam provocatur ad verba: τί ταῦτα ποιεῖτε et τί ποιεῖτε κλαίοντες, *Act. XIV: 15. XXI: 13*, ubi Praesens legitur, neque Articulus οἱ exstat. Multo minus audiendi sunt, qui coniuncta τί ποιήσουσιν οἱ βαπτίζόμενοι vertendo reddi iubent: *cur baptizantur*, cum ELSNERO temere praesidium quaerentes in dicto τί ποιεῖτε λύοντες τὸν πῶλον, *Marc. XI: 5*. Utique haec, salvo loquendi usu, aliter explicari posse non video, quam: *Quid (postea) facient, qui se (nunc) baptismo submitunt?* Futurum, nempe, et Praesens inter se distinguenda sunt, quemadmodum *Luc. I: 35. Rom. V: 17. 1 Cor. XIV: 16* al. Sed ad notionem formulae τί ποιήσουσιν definiendam comparari quoque debent similia: τί ποιήσομεν, ἄνδρες ἀδελφοί (*Act. II: 37.*); τί ποιήσω, Κύριε (*Cap. XXII: 10.*); item τί ποιήσω, ὅτι οὐκ ἔχω, ποῦ συνάξω τοὺς καρπούς μου (*Luc. XII: 17.*) et τί ποιήσω, ὅτι ὁ κύριός μου ἀφαιρεῖται τὴν οἰκονομίαν ἀπ' ἐμοῦ (*Cap. XVI: 3.*). Ex his autem apparet, ita rogare, qui in angustias compulsi se expedire nesciant. PAULUS igitur sibi voluisse videtur: *Nescient (postea), quid agendum sit, qui se (nunc) baptismo submitunt.*

Quid vero haec expedivisse iuvat, quamdiu impedita manent sequentia ὑπὲρ τῶν νεκρῶν? Varios Interpretum conatus ad nodum solvendum, iudicio interposito, memorarunt WOLFIUS, MOSHEMIUS, HEYDENREICHIUS, GURLITTUS, OLSHAUSENIUS, MEIHERUS, OSIANDER, inter nostrates GERDESIUS, BOSVELDIUS, MEBIUS, PALMIUS. Commenta autem iam diu refutata denuo examinare nihil attinet. Ergo sibi relinquatur, periclitatio verba ὑπὲρ τῶν νεκρῶν vel interpretandi *pro mortuo* sc. CHRISTO, vel *mortis causa*, vel *ut mortem avertant*; item haec distinctionis mutatio: τί ποιήσουσιν οἱ βαπτίζόμενοι; ὑπὲρ τῶν νεκρῶν; tum quoque opinio, hac facta structura τί οἱ βαπτίζόμενοι ποιήσουσιν ὑπὲρ τῶν νεκρῶν; verborum sensum esse: *Quid lucri homines, baptismo se submittentes, prae iis facient, qui in Iudaeorum Gentiumque superstitione mortui sunt* ¹⁾? Nec longa disputatione opus est ad refellendam interpretationem, quae inter haec duo, τῶν νεκρῶν et νεκροὶ nihil interesse sumit. Equidem credere non possum, sine causa factum esse, ut PAULUS, et hoc in versu Genitivo τῶν νεκρῶν Nominativum νεκροὶ sine Articulo subiiiceret, et eodem vocabulo in circumiectis ter (vs. 35, 42, 52.) cum Articulo, octies (bis vs. 12, tum vs. 13, 15, 16, 20, 21, 32.) sine Articulo uteretur. Iam SCALIGER multis, etiam BOSVELDIO et HASIO, dux fuit utriusque distinguendi, quod sibilis explosum nollem a COMBEFISIO ²⁾, et re-

¹⁾ Nuper BERGMANNUS noster, in Literis mihi scriptis, pro doctrina sua id strenue egit, ut hanc interpretationem tueretur. Et luculenter ostendit, sequentia τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ αὐτῶν commode explicari posse: *Quid baptismo se submittunt prae iis*. At haec tamen ipsa, nisi fallor, docent, praecedentia ὑπὲρ τῶν νεκρῶν cum Participio βαπτίζόμενοι connectenda esse. Deinde frustra quaeruntur exempla locorum, in quibus Praepositio ὑπὲρ, Genitivum post se habens, conveniat Latinae *prae*. Tum formula ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, si quid video, referri nequit ad *homines, in Iudaeorum gentiumque superstitione mortuos*, quorum nullum vestigium in oratione contexta est. Cf. HEYDENREICHIUS disputatio adversus RICHTERUM, qui eandem sententiam proposuit.

²⁾ Ad CLEM. *Alex.* Tom. II. p. 974 POTT.

prehensum a GLASSIO ¹⁾. Hoc autem nomine differre videntur νεκροί et οἱ νεκροί, ut alterum generatim *mortuos* significet, alterum *mortuos CHRISTI sectatores*.

Quid vero sibi velint coniuncta οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, quaestio est omnium difficillima. Praesertim a multis, quos HEYDENREICHIUS, MEIERUS et OSIANDER refutarunt, peccatum est aliena notione Praepositioni ὑπὲρ tribuenda. Quod praeter LUTHERUM, ESTIUM aliosque, quotquot, hac Praepositione *locum* denotari putantes, Graeca ὑπὲρ τῶν νεκρῶν interpretabantur *super mortuis*, etiam fecit BENGELIUS, quem ipse quodammodo secutus est OSIANDER. Urgere quidem nolo, quod MEIERUS monuit, Particulam illam in libris Novi Testamenti, ubi post se habeat Genitivum, ad *locum* significandum non usurpari. Quidni enim fieri potuit, ut PAULUS semel tantum imitaretur, quod apud scriptores externos satis tritum est ²⁾? Sed animadvertendum est, Praepositionem ὑπὲρ in horum scriptorum libris non exstare, nisi coniunctam cum Verbo aut Nomine, quod ad spatium ante oculos ponendum inserviat, ut si apud LUCIANUM ³⁾ legimus: κατέκλινε μικρὸν ὑπὲρ τοῦ πλουσίου, vel apud XENOPHONTEM ⁴⁾: Ὁ ἥλιος τοῦ θέρους ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῶν στεγῶν πορευόμενος. Hic vero praecedentia οἱ βαπτιζόμενοι, quibus ritus *immergendi in aquam* denotatur, nullam, qua explicetur formula ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, spatii ferunt cogitationem. Quamobrem huius sententiae patroni ex suo ingenio unum alterumve in orationem importare coguntur, uti BENGELIUS inter-

¹⁾ Tom. I. p. 141, 142. WINERUS quoque, ad quem OSIANDER provocat, p. 140, τοὺς νεκρούς et νεκρούς non distinxisse videtur. Recte tamen monet, in libris Novi Testamenti vulgo ἐγείρειν, ἐγείρεσθαι, ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν, sed ἐγείρεσθαι, ἀναστῆναι ἀπὸ τῶν νεκρῶν reperiri.

²⁾ Verba sunt WINERI p. 458.

³⁾ *De merc. cond.* Cap. 14 Opp. Tom. I. p. 670 REITZ.

⁴⁾ *Mem. Socr.* Lib. III. Cap. 8. § 9.

pretans: iam iam, vel ob decrepitam aetatem, vel ob morbum aut luem, vel per martyrium, mortuis accutimulandi, seu devenientes ad mortuos et mortuis quasi-imminentes. Haud dubie Praepositioni ὑπὲρ tribuenda notio est, quam ei ad vs. 3 vindicavi, ut *id* significet, quod *in personam vel rem confertur, vel collatum est*. Verba igitur ὑπὲρ τῶν νεκρῶν explicanda sunt: ut commodo sit mortuis, seu ut in mortuos conferatur, quod *eis prosit*. Atque hinc intelligitur, ab iis quoque dissentiendum esse, qui scribunt *propter mortuos*, et hoc, cum ELSNERO, explicant: *ut veniant ad mortuos; vel: propter ea, quae in mortuis cernunt*, quod SPANHEMIO ¹⁾ et WOLFIO placuit, nec prorsus displicuit HEYDENREICHIO.

Omnibus calculo subductis, nihil aliud superesse videtur, quam ut *baptismum hinc proponi putemus vicarium, quem viventes subierint pro hominibus, priusquam eius participes fieri possent, fato defunctis*. Haec interpretatio ab AMBROSIASTRO aliisque veteris memoriae in medium allata et a SCALIGERO, GROTIO, MICHAËLE, BILLROTHO probata, RÜCKERTO ²⁾ quoque et MEIERO se adeo commendavit, ut eam unam esse mōnerent, quae cum PAULI oratione congrueret. Uti vero WETTIO scrupulus restitit, sic satis multi, etiam BOSVELDIUS, OLSHAUSENIUS et OSIANDER in contrariam partem disputarunt. Neque omnino levius disputatum est. Sed brevitate causa cetera praeteriens, subsistam in afferendis argumentis, quae graviora habeo. Et primum quidem nulla se baptismi huiusmodi vicarii vestigia produnt apud scriptores antiquiores TERTULLIANO ³⁾, qui ipse etiam a testando, talem baptismum suo tempore alicubi

¹⁾ *Exercitat. ad 1 Cor. XV: 29. Opp. Theol. Tom. III. p. 615.*

²⁾ Denuo RÜCKERTUS hanc interpretationem defendisse dicitur in *Expositione loci Pauli 1 Cor. XV: 29. Ien. 1847*, quam mihi tamen oculis videre non contigit.

³⁾ *Adv. Marcion. Lib. V. Cap. 10. Cf. liber de resurrect. carn. Cap. 48.*

usitatum esse, longe abfuit, sed, in disceptandi cum *Marcionitis* fervore, tantum sumsit fieri potuisse, ut PAULI aetate hic mos *Corinthi* vigeret et rationem eius haberet Apostolus ¹⁾. Atqui a verisimili abhorret, se inter Corinthios CHRISTI sectatores iam quadriennio vel quinquennio, postquam societas eorum condita esset, insinuasse superstitionem, quae tantum in homines cadere posset baptismum multo pluris aestimantes, quam illorum dierum ferret simplicitas. Quod autem EPIPHANIUS ²⁾ se *traditioni* debere narrat, eiusdem superstitionis et *Cerinthianos* fautores fuisse, et memoriam a PAULO conservatam esse, ipse continuo respuit verbis: *Καλῶς δὲ ἄλλοι τὸ ῥητὸν ἐρμηνεύοντες, φασὶν* cet. atque sic alii interpretationi calculum suum adiicit. CHRYSOSTOMUS vero eam, utpote ex putido *Marcionitarum* errore profectam, breviter redarguit, aranearum, ut ait, telas diutius conscindere fastidians. Sed etiamsi ille Apostoli verba sic explicasset, profecto sententia viri, qui seculo demum vixit quarto ad finem vergente, non maioris fuisset auctoritatis, quam AMBROSIASTRI, ubi scripsit: „In tantum stabilem et ratam vult ostendere resurrectionem mortuorum, ut exemplum det eorum, qui tam securi erant de futura resurrectione, ut etiam pro mortuis baptizarentur, si quem mors praevenisset, timentes, ne aut male, aut non resurgeret, qui baptizatus non fuerat: vivus nomine mortui tangebatur. Unde subiicit: quid et baptizentur pro illis? Exemplo hoc non factum illorum probat, sed fidem fixam in resurrectione ostendit.” Itaque nullum plane antiquitatis est testimonium fide dignum, quo haec nitatur interpretatio. Deinde incredibile esse videtur, PAULUM homines, qui *Corinth*

¹⁾ Cf. NEANDER, *Allgem. Geschichte der Christl. Religion und Kirche*. Tom. I. p. 812.

²⁾ *Haeres.* VIII. Lib. I. Tom. II. p. 114 Col.

reditum mortuorum in vitam negarent vel in dubium vocarent, refellisse usurpando exemplo, cui, ut CALVINUS ait, opponere possent: Quid nos anili superstitione urges, quae nec tibi quidem probatur? Tum quoque Apostolus, qui vs. 30 sqq. ad tuendam doctrinam, mortuos in vitam redituros esse, nullis aliis argumentis quam gravibus utitur, hoc loco censendus non est a se impetrare potuisse, ut ratiocinationem adhiberet ab hominum aliquot vanitate petitam, neque appositam ad hominibus erectioris ingenii persuadendum, se beatitatem consecuturos esse. Qui cum MEIHERO aiunt, auctorem argumentari *ex concessio*, videant, quaeso, an in huiusmodi argumentatione praesidium quaeri soleat, nisi persuadendi vis ei inesse censeatur. Denique PAULUS si vs. 29 homines tantum spectat vicibus eorum functos, qui ante mortem suam baptismum non subierunt, vs. 30 in disputando saltum fecit causae suae nocentem, quum ab his continuo ad se suosque adiutores transiret, ceteros, quotquot alio et meliori quidem consilio ad ritum sacrum accedebant, vel dura quaevis pati quam CHRISTUM deserere malebant, silentio praetermittens.

Utique, si quid video, probabilis tantum interpretatio verborum οἱ βαπτίζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν est, quae ea ad omnes refert, quotquot aetate PAULI per baptismi ritum CHRISTI communionem ingressi sunt. Mihi aliquando in mentem venit cogitatio, Apostolum sibi voluisse: *Qui ex Iudaeorum gentiumque societate ad CHRISTI communionem transeunt, ut mortuis eius sectatoribus, quos exteri vituperare vel despiciere soleant, honori et commendationi sint.* Et hoc quidem tam singulorum verborum notioni accommodatum est, quam circumiectis. Praepositionem quod attinet ὑπὲρ, cff. *Ioann.* I: 30. *Act.* V: 41. IX: 16. *1 Cor.* X: 30. *2 Cor.* XII: 5. *2 Thess.* I: 4. Sed interpretationem urgere nolo, quae tenuiorem, quam oportet, sensum orationi constituere

videtur. Itaque sperans, me disputando nonnihil eo contulisse, ut mentis PAULI assequendae via feliciori ingenio muniretur, progredior ad alterum huius versus membrum: *Εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ αὐτῶν;* Minus recte BENGELIUS cum aliis monet, Particulas ὅλως et καὶ sibi invicem respondere. Altera inservit ad negandum omnem omnino mortuorum reditum in vitam, quemadmodum IESUS, *Matth. V: 34*, eius usu omne omnino iusiurandum vetuit. Altera orationi interposita est, quemadmodum *Rom. VIII: 24* Pronomini τί et Verbo ἐλπίζει, ut *sperari etiam non posse* declaretur, quod quis videat oculis. In postremis ὑπὲρ αὐτῶν, quae proximo νεκροὶ respondent, praecipua huius Apodoseos vis esse nequit, quemadmodum in praecedentibus ὑπὲρ τῶν νεκρῶν. Ceterum dubitari nequit, quin verba interpretanda sint: *Si nulli omnino mortui in vitam revocantur, quid est, quod baptismo se submittant pro iis?*

Vers. 30.

Novum PAULUS, quo lectores suos ad spem vitae beatæ erigat, superioribus addit argumentum: *τί καὶ ἡμεῖς κινδυνεύομεν πᾶσαν ὥραν;* Quod legens nemo erit, qui ex versu praecedenti nolit repetere: *εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται.* Verbo κινδυνεύομεν absolute posito, praesertim, uti *Luc. VIII: 23* et alibi, *capitis discrimen* significari, ex oratione circumiecta intelligimus. Formulae autem πᾶσαν ὥραν haud scio, cur RÜCKERTUS alii-que Hyperbolen inesse contenderint. Omni enim tempore in vitae periculo versati sunt, qui Pronomine ἡμεῖς denotantur. CHRYSOSTOMUS PAULUM ratiocinari monuit ἀπὸ τῆς οἰκείας ψήφου, μᾶλλον δὲ οὐ τῆς αὐτοῦ

μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν λοιπῶν ἀποστόλων. Sic etiam
 ΘΕΟΥΜΕΝΙΟΥS, THEOPHYLACTUS, ESTIUS, BENGELIUS, alii
Apostolos generatim spectari putarunt. GROTIUS, FLAT-
 TUS, BOSVELDIUS iis adiecerunt *ceteros Evangelii praecones*. Et hoc sane praestat sententiae SLICHTINGII, CREL-
 LI, SEMLERI, quae etiam RÜCKERTO placuit, auctorem
 Plurali ad *se unum* significandum usum esse; quod si
 alicubi fecit, nusquam certe in locis, ubi a Plurali Sin-
 gulare distinguitur, ut hac in oratione verbum ἀπο-
 θνήσκω a praecedenti κινδυνεύομεν. Sed improbanda
 itidem est interpretatio: *nos sectatores* CHRISTI, quam,
 praecedentibus COCCEIO, HAMMONDO, aliis, sequi etiam vi-
 detur PALMIUS. Apostolus enim, ubi usus Pronominis
 ἡμεῖς ad commemorandos CHRISTI *sectatores* mentem
 eius non satis explicabat, ambiguitatis evitandae causa,
 nisi fallor, scripsit ἡμεῖς πάντες, uti 1 Cor. XII: 13.
 2 Cor. III: 18. Eph. II: 3. Cf. 2 Cor. V: 10. Neque
 hoc in loco, aequae ac vs. 52 et 1 Thess. IV: 15—17,
 ea inter *viventes* et *mortuos* Antithesis est, ut interpre-
 tari liceat: *nos, qui vivimus*. Quae quum ita sint, in
 vulgari sententia, *Apostolos*, vel *Apostolos ceterosque Evan-
 gelii praecones* intelligendos esse, subsisterem, nisi duo
 essent, quae scrupulum mihi iniicerent. Alterum in eo
 cernitur, quod dubito, an de *omnibus Apostolis Evan-
 gelique praeconibus* dici potuerit κινδυνεύομεν πᾶσαν
 ᾠραν. Alterum oritur ex loquendi usu, si bene animad-
 verti, PAULUM, uti Pronomen ἡμεῖς 2 Cor. I: 19. Gal.
 II: 9 expresse *ad se suosque* referat *adiutores*, sic illud
 1 Cor. I: 23. XI: 16. 2 Cor. II: 14, etiam 1 Cor. IV:
 8; 9, usurpare, ut *secum suos adiutores* coniungat, sive
 eosdem, quorum nomina Epistolae in fronte gerant, seu
 (2 Cor. I: 8, 9.) alios, nusquam vero comites illos IESU,
 qui per excellentiam *Apostoli* dicuntur. Quid? quod in
 locis, in quibus de Evangelii annunciatione sermo est,
 Plurale quoque, etiamsi Pronomen ἡμεῖς ei adiectum

non sit, *hos adiutores una cum PAULO spectare videtur* ¹⁾, nisi *Apostolorum* commemoratio, ut supra vs. 15. coll. vs. 9—11, 14, praecedat aut sequatur. Ab illa autem oratione quum longius distet vs. 30, quam ut notionem Pronominis hoc in loco definire possit, satis fidenter interpretor: *ego meique, (ut nostis ipsi) adiutores.*

Particulam *καὶ* temere cum Pronomine *ἡμεῖς*, ut bene animadvertit MEIERUS, connectere volunt Interpretes, qui hoc ex versu argumentum petunt figuratae interpretationis praecedentium *βαπτίζόμενοι* et *βαπτίζονται* defendendae. Neutiquam igitur cum HASIO aliisque scribendum est: *nos aequae atque homines illi, quos commemoravimus.* Immo, Particula *καὶ* cum Verbo *κινδυνεύομεν* coniuncta, hanc mentem PAULO tribuere debemus: *Nequidquam ego meique adiutores pericula etiam subimus.* Quemadmodum nempe haec Particula, ubicunque re-

¹⁾ Exceptionem admittere non puto 1 *Thess.* III: 1, 2, ubi nihil obstat, quominus verba *εὐδοκήσαμεν* cet. explicemus: *Ego et SILVANUS voluimus Athenis sine adiutore esse, et misimus TIMOTHEUM, fratrem nostrum* cet. Nam, ut bene vidit WETTIUS, sumere cogimur SILVANUM *Athenas* iam venisse, priusquam PAULUS hac urbe egressus esset, non vero ad eum rediisse *Corinthi* versantem, ut LUCAS *Act.* XVIII: 5 minus accurate narrat. Apostolum autem Plurali non se unum significasse, perspicue intelligimus ex *Cap.* I: 8, 9. II: 2, 18, ubi se ab adiutoribus suis, vel uno certe eorum distinxit verbis *ἐγὼ μὲν Παῦλος*, quibuscum fortasse sequentia *καὶ ἀπαξ καὶ δὶς* tam arcte cohaerent, ut haec aequae atque illa in Parenthesi ponenda et coniunctim explicanda sint: *me, PAULUM, quod attinet, hoc ipse non solum semel, sed bis mihi proposui.* Cff. *Act.* XVI: 19 sqq. XVII: 4, 10. Repugnantiam inter LUCAE et PAULI narrationes, vide, an tollere vel imminuere possimus existimando, solum SILVANUM *Athenas* venisse, quum PAULUS ibi commoraretur; utrumque illa ex urbe TIMOTHEO, qui *Beroeae* mansisset, mandasse, ut *Thessalonicam* reviseret; TIMOTHEUM, itinere peracto, ad PAULUM et SILVANUM rediisse, postquam *Athenis* iam *Corinthum* profecti essent, iisque de sectatoribus CHRISTI Thessalonicensibus nuncium laetum attulisse: nuncio accepto stimulum non solum PAULO, sed SILVANO etiam adiectum esse CHRISTI Iudaeis alacriter praedicandi; LUCAM vero nescientem, SILVANUM iam ad Apostolum reversum esse, priusquam *Athenis* abiisset, hoc soli PAULO tribuisse et scripsisse: *Ὡς δὲ κατήλθον ἀπὸ τῆς Μακεδονίας ὁ τε Σίλας καὶ ὁ Τιμόθεος.*

spondet Latinae *etiam*, licet Pronomen ἡμεῖς vel simile post se habeat, ad Verbum, sive expressum, seu non expressum (*Act. X: 47. 2 Cor. X: 7. XI: 12.*) referenda est; sic satis multi sunt loci, qui eam omnino ita interpretari vetent, ut *subiectum orationis* per eam *cum alio vel aliis comparetur*. Nec hactenus inter se differre locos, in quibus ea Verbum praecedat et sequatur, luculenter docebunt *Matth. VI: 12. Ioann. XXI: 3. Rom. VI: 4. 2 Cor. I: 6. 1 Thess III: 12. 1 Ioann. IV: 11.* Cum PAULI autem sententia interpretes conferri iusserunt verba CICERONIS ¹⁾: *Nemo unquam sine magna spe immortalitatis se pro patria offerret ad mortem cet.* PAULUS vero non de immortalitate animi disputavit, sed de beato hominis Christiani reditu in vitam.

Vers. 31.

Provocatio ad se suosque sectatores PAULUM nunc duxit ad testificandum de *se uno*: Καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω. Similiter Apostolus, *se suisque adiutoribus* commemoratis, de *se uno* testificatur *1 Cor. III: 10 coll. 9. IV: 14, 15 coll. 8 sqq. 2 Cor. I: 23 coll. 21, 22 al.* Quibus locis corroborantur ea, quae supra de Plurali ἡμεῖς κινδυνεύομεν disputavi. Verbum ἀποθνήσκω nonnulli cum GROTIO interpretantur: *paratus sum mori*, quos et alii praecesserunt, et CHRYSOSTOMUS, quum ei adscriberet: τῇ προθυμίᾳ καὶ τῷ παρυσχεύασθαι πρὸς τοῦτο. Plerique, etiam OLSHAUSENIUS, RÜCKERTUS, MEIERUS, WETTIUS, intelligi iubent *mortis periculum*, quod sic expressit CALVINUS: *Obsideor assiduis mortibus quotidie.* Iam quamvis in libris Novi

¹⁾ *Tusc. Quaest. Lib. I: 15.*

Testamenti frustra quaeruntur loci, quibus alterutrum loquendi usu niti probetur, hoc tamen versum praecedenti accommodatius quam illud est, seque propterea quoque commendat, quod PAULUS alibi (2 Cor. IV: 11.) de vitae suae discrimine scripsit: *Ἀεὶ γὰρ ἡμεῖς οἱ ζῶντες εἰς θάνατον παραδιδόμεθα διὰ Ἰησοῦν. Οὐκ ἔσμεν ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχήκαμεν* (Cap. I: 9.), item illud *ἐν θανάτοις πολλάκις* (Cap. XI: 23.), quocum convenit querimonia Poëtae (Ps: XLIV: 23.): *Ἔνεκα (ἔνεκα) σοῦ θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν*, Rom. VIII: 36 ad explicandum vocabulum *μάχαιραν* allata. Nec sine causa Viri Docti excitarunt, quod apud PHILONEM ¹⁾ ait FLAGGUS, mortem sibi perpetuo imminere videns: *Καθ' ἐκάστην ἡμέραν, μᾶλλον δὲ ὥραν προαποθνήσκω; πολλοὺς θανάτους ὑπομένων ἀνθ' ἐνὸς τοῦ τελευταίου.* Hoc enim loco abusus est LOESNERUS ²⁾ ad confirmandam interpretationem verbi *ἀποθνήσκω*, quam WOLFIUS recensere neglexit, sed iam utrique superiori praetulit LUTHERUS, cui, praeter OSIANDRUM aliosque ab eo laudatos, assensi sunt HASIUS et MEBIUS. Hactenus autem illi conspirant, ut PAULUM dicentem faciant, *vitam suam quotidie deteri malis internis et externis, quae CHRISTI causa libenter subiret.* Sed mutua Virorum Doctorum discrepantia in hac Apostoli conditione, quam nonnulli *mortificationem* appellant, describenda satis evidenter docere videtur, eos verbo *ἀποθνήσκω* notionem tribuere aliunde petitam, quam ex loquendi usu. Deinde, quum in circumiectis (vs. 30, 32.) commemorantur ea, quorum auctores fuerint adversarii, verisimile non est, PAULUM hoc loco attigisse, quae in animo pateretur. Itaque sine scrupulo admittens plerorumque

¹⁾ Tom. II. p. 542.

²⁾ *Observat. ad N. T. e Phil. Alex.* ad h. l.

sententiam, prioris membri verba interpretor: *Quotidie
as capitis discrimini obicio*. Quod gradationem, a CHRYS-
OSTOMO iam postulatam, afferre patet, quum gravius
siti quam praecedens: *pericula subimus*. Verbum autem
ἀποθνήσκω ita explicandum est, ut cum Intransitiva
notione Transitive quaedam iungatur ¹⁾.

Cum hoc priori membro arcte cohaeret posterius, quod
in Editione Recepta sic se habet: *νῆ τὴν ὑμέτεραν
καύχησιν, ἣν ἔχω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν*.
Vario modo ab his verbis discedunt exempla veterum,
sed duae tantum quaestiones dignae sunt, quae agan-
tur: an Pronomen ὑμέτεραν mutandum sit in ἡμετέ-
ραν, et an post καύχησιν ex oratione exciderit appel-
latio ἀδελφοί. Et huius quidem appellationis RÜCKER-
TUM, MEIHERUM, WETTUM nullam rationem habuisse,
haud secus miror, quam TISCHENDORFIUM sequi noluisse
LACHMANNUM, qui locum ei in PAULI oratione dedisset.
Primum enim ea antiquissimorum testium, in quibus
pleraeque Versiones sunt, fide et auctoritate nititur.
Deinde pondus ei et momentum adiicit cogitatio, causas
quidem reperiri posse, cur ab antiquo homines, quales
librarii essent, hoc vocabulum omiserint, sed cur illud
suo ex ingenio scripserint, non item. Tum in PAULI
epistolis morem animadvertisse mihi videor lectores, ubi
se oratio aliunde ad eos converteret, ἀδελφούς vocandi.
Quoniam autem verisimile non est, Apostolum hoc loco
morem illum deseruisse, appellatio ἀδελφοί ab eo non

1) Cf. Disputatio BERNHARD. p. 370, recte a MEIHERO, minus
recte ab OSIANDRO intellecta. Varios quoque Novi Testamenti locos
ut bene explicemus, cum Intransitiva Verbi ἀποθνήσκω notione quae-
dam Transitive coniungenda est. Vide Rom. V: 6 sqq. VI: 2, 10.
XIV: 7 sqq. 2 Cor. VI: 9. Gal. II: 19. Imprimis comparanda sunt
verba IGNATII, Ep. ad Trallian. Cap. X apud cot. Tom. II. p. 24:
Τί δὲ εὐχομαι θηριομαχῆσαι; Δωρεὰν οὖν ἀποθνήσκω, ubi hoc postre-
mum eodem redit atque illud, quod in Ep. ad Smyrn. Cap. IV. p.
35 legimus: Τί δὲ καὶ ἑμαυτὸν ἐκδοτὸν δέδωκα τῷ θανάτῳ, πρὸς
πῦρ, πρὸς μάχαιραν, πρὸς θήρια;

perfecta esse nequit, si genuinum est Pronomen ὑμετέραν. HARWOODUS quidem edidit ἡμετέραν, quod VATABLUS, CALVINUS, SLICHTINGIUS, CRELLIUS iam probaverant, etiam vetus noster Interpres, quamquam Editionis Receptae tenacior. Secutus praeter alios est RÜCKERTUS. Sed si inter se comparantur testimonia antiquitatis, quae alterutrum ὑμετέραν et ἡμετέραν tuentur, multo magis credibile est illud quam hoc genuinum esse. Utrum autem ex Iotacismo exorta sit confusio horum Pronominum, an hominum mala sedulitas mutationem pepererit, equidem definire non ausim. Hoc vero explorare nihil attinet, quum satis certum sit, ab Editione Recepta discedi non posse, nisi orationem ineptam facere velimus. RÜCKERTUS Graeca ἡμετέραν καύχησιν, ἣν ἔχω ἐν Χριστῷ interpretatur *per fiduciam, quam in CHRISTO pono*; sed quis non videt, Pronomen ἡμετέραν sic plane redundare? Quis Plurale, quod hoc Pronomine denotatur, hinc non alienum habet, quum et praecedat et sequatur Singulare? Quis ferre potest languorem, quem verba ἣν ἔχω in orationem ita constitutam important? Et nescio, quomodo Latinum illud *per fiduciam, quam in CHRISTO pono*, vel simile quid ex Graecis eruatur. Summo igitur iure Editionem Receptam tuetur OSIANDER, se a plerisque hoc etiam nomine distinguens, quod PAULO appellationem ἀδελφοί tribuit.

At vero manet quaestio, quomodo Verba τὴν ὑμετέραν καύχησιν explicanda sint. Pronomine et Obiectum denotari potest, et Subiectum. Hoc frequentius fit, illud rarius; nec tamen tam raro, ut vix sine scrupulo admittatur. Ipsi PAULO hunc loquendi usum non incognitum fuisse, docent similia τῷ ὑμέτῳ ἐλέει, Rom. XI: 31. Hoc autem exemplum ad interpretanda verba τὴν ὑμετέραν καύχησιν maioris ponderis est locis, quos KYPKIUS, RÜCKERTUS, MEIHERUS, aut scriptores ab iis laudati, ex Graecorum libris attulerunt. Sed quidni

Viris Doctis in mentem venit explorare, an a Pronomine Personali Possessivum notione non differat? Me certe iudice huic Emphasis inest, qua caret illud. Ideo vel Nomini praepositum est, vel ei postpositum cum Article. Neque hactenus interest inter locos, in quibus Obiectum et Subiectum orationis ὑμέτερον dicitur. Ergo hoc Pronomen haud secus Rom. XI: 31 significanter usurpatum est, ut verba τῷ ὑμέτερον ἔλθει explicarentur *miseriordia vestri ipsorum*, quam 2 Cor. VIII: 8. Gal. VI: 13, ubi, quum PAULUS scriberet τῆς ὑμέτερας ἀγάπης et τῆ ὑμέτερα σαρκί, sibi, nisi fallor, voluit: *vestrae ipsorum caritatis et vestra ipsorum carne*. Ita quoque in aliis libris Novi Testamenti, uti Luc. VI: 20. XVI: 12. Ioann. VII: 6 cet. etiam Act. XXVII: 34, ubi vis adhortationis energari videtur, nisi Graeca πρὸς τῆς ὑμέτερας σωτηρίας interpretamur *ad vestram ipsorum salutem*. Eiusdem numeri Pronomen ἡμέτερος Rom. XV: 4 et alibi ceteraque Possessiva esse puto ¹⁾. Iam vero hoc ad dirimendam quaestionem, utrum Apostolus, scribens τὴν ὑμέτεραν καύχησιν, Obiectum an Subiectum in mente habuerit, nihil confert, quia verba eius pariter reddere possumus Latinis *vestram ipsorum et de vobis ipsis*. Nec tantum valet Interpretum auctoritas, ut missis paucis eorum, qui cum BENGELIO Subiectum denotari censuerunt, sententiae omnibus fere communi, Obiectum intelligendum esse, adstipulari debeamus, Rationibus tamen et argumentis si standum est, nemo prudens hoc illi praeferre gravabitur. Alteri sane et Substantivum obstat καύχησιν Pronomini ὑμέτεραν

¹⁾ His iam diu scriptis discrimen Pronominis Personalis et Possessivi data opera probare conatus sum in disputat. de Ioann. XIII: 35, quae exstat in *Maandschrift voor den beschaafden stand*. 1850. p. 125 sqq. verba IESU: ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστε interpretans: *vos MEOS* (non aliorum magistrorum) *discipulos esse*, eumque nexum orationi constituens, ut vs. etiam 34 in luce collocatus esse videatur.

adiectum, quod cum affini *καύχημα* confundendum non est; et tam proximum *ἣν ἔχω*, quod sequitur, quam remotius *ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*; et difficultas utrumque huius versus membrum, si illud probatur, connectendi. Ad quaestionem autem, quis orationis sensus sit, si Obiectum in Pronomine cernitur, alii aliud respondent, pars fluctuantes cum CHRYSOSTOMO, qui scripsit: *Διπλῆ ἐναβρύνεσθαι, φησι, καὶ τῷ δι' αὐτοὺς κινδυνεύειν, καὶ τῷ ὄρῳ αὐτοὺς ἐπιδιδόντας*. Longe a vero aberrat PELAGIUS, PAULUM dicentem faciens: *Ego habeo mercedem laborum in vobis, etiamsi vos proficere nonveritis*. Nec rem acu tetigit OECUMENIUS monendo: *Ἡ ὀμνυσι λέγων, μὰ τὴν ὑμετέραν καύχησιν, ἢ διὰ τὴν ὑμετέραν καύχησιν ἀποθνήσκω*, quod tamen LUCAM Brugensem ¹⁾ probasse video. Obtestationi hinc locus est, non *Iuriurando*, ut iam docuit DRUSIUS. Tum Particulas *μὰ* et *νῆ*, quae in Novo Testamento *ἀπαξλεγομένη* est, ita distinguendas esse, ut illa negantem, haec alienam sententiam sequi significet, post EUSTATHIUM, a WETSTENIO laudatum, ostenderunt Viri Docti, quos MEIHERUS memorat. Nec dubitari potest, quin Praepositionem *ἐν*, vocabulo *Χριστῷ* praemissam, male interpretentur CRELLIUS, HEYDENREICHIUS aliique, qui eam Latine *per* vel *propter* reddi iubent. Meliorem huius loci explicandi viam BEZA, SEMLERUS, PALMIUS ingressi sunt. Sed persuasum mihi est, nobis ad verum omnino assequendum necessariam esse observationem Emphaseos, quam supra Pronomini *ὑμετέραν* vindicare studui. Ad literam igitur Graeca sic interpretor: *testor causam de vobis ipsis gloriandi, quam habeo communiōne CHRISTI IESU, Domini nostri*. Iam nihil alieni verbis admiscere mihi videor his explicandis: *Vos ipsi, quos gloriari possum, me, quum Corinthi essem, quotidie me capitis discri-*

¹⁾ In *Bibl. Crit.* ad h. l.

mini obiciendo, ad communionem CHRISTI IESU, Domini nostri, perduxisse, mihi testes estote. Sic responsum quoque est ad quaestionem WERTII, quid hîc sibi velit gloriatio de *Corinthiis*. Hac autem in urbe PAULUM talia perpessum esse, ut, ea ante oculos habens, scribere posset καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω, satis perspicue docet narratio LUCAE Act. XVIII: 6 sqq. Et similiter Rom. XV: 17 verba: ἔχω οὖν [τὴν] καύχησιν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τὰ πρὸς [τὸν] Θεόν explicanda videntur: *Gloriandi igitur habeo causam, quod, Deo ministrans, multos ex gentibus ad CHRISTI IESU, qua utor, communionem perduxî.*

Vers. 32.

A quotidiana, cui se obiicit, morte Apostolus ad singulare capitis sui discrimen transgreditur scribendo: *Εἰ κατὰ ἄνθρωπον ἐθρησιμάχησα ἐν Ἐφέσῳ, τί μοι τὸ ὄφελος;* De verbo ἐθρησιμάχησα Viri Docti ita inter se discreparunt, ut alii eo pugnam significare putarent *cum feris*, alii pugnam *cum ferinis hominibus*. Ante multos annos ego commentationem edidi, ut, refutata utraque sententia, probarem, PAULUM hoc loco ratiocinatum non esse *de certamine*, quod revera *Ephesi* habuisset, sed *quod se Ephesi habuisse cogitando fingeret* ¹⁾. Verba igitur: *Εἰ ἐθρησιμάχησα ἐν Ἐφέσῳ, τί μοι τὸ ὄφελος* interpretatus sum: *Sumamus, me Ephesi depugnasse cum feris, parum hinc in me redundat emolumentum*. Nuperrime autem MEIJERUS hanc interpretationem mirifice perversam vocavit, nullam tamen iudicii huius minus benigni causam afferens in medium ²⁾. Equidem

¹⁾ *Annot.* p. 202 sqq.

²⁾ Aequiorem se iudicem diu ante praestiterat COQUERELUS, *Révue*

verò, quamvis multa, quae olim disputavi, hodie mihi displicent, a me tamen impetrare non potui, ut perlectionem meam hac in lite prorsus improbarem. Inter locos, quorum comparatione ad causam meam tuendam usus sum, nonnulli certe sunt satis similes, uti *Matth. XII: 26. Ioann. XV: 22. I Cor. IX: 2.* Oratio ibi a Particula *εἰ* incipit ad aliquid cogitando fingendum, quod se ita non habet vel habuit. Eiusdem numeri est, quod IESUS *Ioann. XVIII: 23* dixit: *εἰ κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ.* Praesertim comparari meretur, quod legimus *I Cor. XII: 19: εἰ δὲ ἦν τὰ πάντα ἐν μέλος, ποῦ τὸ σῶμα;* et *Hebr. VII: 11: εἰ μὲν οὖν τελειωσις διὰ τῆς Λευιτικῆς ἱερωσύνης ἦν, τίς ἔτι χρεία* cet. Et in capite, cuius in explicatione nunc versamur, vs. 13, 14, 16, 17, 19, 29, quin etiam vs. 32, huiusmodi forma reperitur Hypothetica ¹⁾. Si autem constat de loquendi usu, nihil amplius esse videtur, quod in disceptationem vocari possit. Quamquam igitur is non sum, qui asseverare ausim, me unum id, quod verum est, assecutum esse, sententiae tamen antea dictae me nondum omnino poenitet. Sed in ea me multo confirmationem facit animadversio, gravia illa, quae interpretationi hodie fere communi, *puynam cum ferinis hominibus* intelligendam esse, antea obstare monui; a recentioribus quoque eius patronis, RÜCKERTO, MEIERO, WETTIO, OSIANDRO quidquid elevaverint, sublata non esse. Et curis identidem repetitis nova se mihi offerebant argumenta in contrariam partem disputandi. Negari enim nequit, verbum *Ἰηριομαχεῖν* in paucis locis ²⁾, in quibus figurate sumendum est, hanc notionem

Protestant. Tom. I. p. 262 sqq. Plerisque vero mea interpretatio inco-
gnita mansisse videtur.

¹⁾ Cff. HERMAN. *ad Vig.* p. 834. MATTHIAE. p. 1152. WINER. p. 337, 352.

²⁾ Imprimis IGNAT. *Ep. ad Rom.* cap. 5. Tom. II. p. 27. *Ep. ad*

accipere a *circumiectis*; in PAULI vero oratione nihil est, quod huiusmodi notionem postulet. Deinde interpretationi figuratae non favet formula *κατὰ ἀνθρώπων*. Non dubito quidem, quin huic formulae falsa notio affingatur, nisi eam exponamus *more humano* i. e. *ut agere solent homines, ad nihil aliud quam lucrum, gloriam ceteraque huius vitae bona adspirantes*; de quo MEIHERUS, WETTIUS, OSLANDER ipsi mecum consentiunt. Sed, quomodocunque ea accipitur, insolenter praecedat verbum *ἐθνησιομάχησα*, si illo *homines* quoque denotantur. Tum haud scio, an haec interpretatio orationem gravitate magis decrecentem quam accrescentem faciat, si praecedenti vs. 31 sensum suum tribuere mihi contigit. Ad quaestionem autem, quid in vita PAULI tam atrox fuerit, ut nomen pugnae cum ferinis hominibus commissae in illud quadraret, MEIHERUS aliique Viri Docti ancipites haerent, quid respondere debeant. Quod veteres, PELAGIUS, OECUMENIUS, THEOPHYLACTUS voluerunt, tumultum spectari a DEMETRIO eiusque sodalibus excitatum, sponte sua cadit, si *Act. XIX: 22* sqq. *1 Cor. IV: 17. XVI: 8. 2 Cor. I: 8, 9* inter se comparamus. Hinc enim intelligimus, PAULUM in posteriori demum ad Corinthios Epistola hunc tumultum attigisse, et priorem iam scripsisse, priusquam ille oriretur. Nihil aliud igitur in censum venire potest quam certamen *Act. XIX: 8* sqq. *XX: 19* memoratum, quod Iudaei contumacia et malitia sua pepererunt. Sed an tantae atrocitatis indicia habent, quae nobis hoc de certamine tradita sunt, ut *ἔθνησιομαχία* appellari mereatur?

Quod ex civis Romani iure contra interpretes disputatur, qui PAULUM revera cum feris pugnasse putant, meam non labefactat sententiam. Sed interpretibus illis

Tars. cap. 1. ibid. p. 100. Cf. Ep. ad Smyrn. cap. 4. p. 35, ubi legimus: προφυλάσσω ὑμᾶς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν τῶν ἀνθρωπομόρφων.

multae aliae obstant difficultates. Nec tamen earum commemoratio requiritur, quoniam hodie inter Viros Doctos nemo est, qui partes illas sequatur. Superest, ut nonnihil dicam de verbis ἐν Ἐφέσω, de quibus leviora quaedam me antea conicere memini. Haec autem conveniunt urbi, quae pugnae hominum cum feris haud raro praebuit spectaculum. Sed si, uti spero, praecedentia vs. 31 bene intellexi, hinc quidem eorum desiderium relinquere non potuit. Nam a memorato quotidiano mortis periculo, cuius ipsi huius Epistolae lectores testes fuerant *Corinthi*, perspicue distinguendum erat singulare capitis discrimen, in quod *Ephesi* inciderat, vel quod se *Ephesi* subiisse cogitando fingeat.

Sequentia: εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται Editio Recepta connectit cum membro priori. Ita PELAGIUS, THEODORICUS, OECUMENIUS, alii, quos nostra memoria etiam secuti sunt BOSVELDIUS et PALMIUS. Nonnulli, an eadem in partes eundem esset, dubitarunt, ut RÜCKERTUS. Sed recte iam CHRYSOSTOMUS cum THEOPHYLACTO, CALVINO, CRELLIO et recentiorum Interpretum plerisque haec verba refert ad membrum posterius: φάγωμεν καὶ πίωμεν αὐριον γὰρ ἀποθνήσκουμεν, quemadmodum GRIESBACHUS alique editores fecerunt. Et primum quidem verisimilius est, utramque huius versus partem sententiarum Hypotheticam continere, quam auctorem in priori ducere, in posteriori nihil. Deinde structura, quam versus sui 29 tribuendam esse vidimus, evidenter docet, distinctione recepta hinc recedendum esse. Tum formula κατὰ ἄνθρωπον, si bene explicatur, reapse eodem modo dicit ac verba εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται atque idcirco his separari debet. Denique nisi verba illa faciunt Propositionem, cui respondeat Apodosis φάγωμεν cet. pro verbo illo series argumentandi interrumpitur. Horum vero plerumque et alia insuper notavit MEIJERUS. Iam oratione sic constituta, Apostoli mens est: *Sumamus, nullos esse nec or-*

tuos, qui in vitam revocentur, tum edendo et bibendo indulgendum est genio: instat enim mors; et nihil aliud nobis superest. Vocabulum enim αὔριον una cum Praesenti ἀποθνήσκωμεν tempus instans significat. Praecedentia autem φάγωμεν et πίνωμεν non vitae frugali et sobriae, sed vitae aerumnis et periculis plenae opponi, sequitur ex nexu posterioris membri cum priori. Quod si tenemus, plane evanescunt difficultates, quas RÜCKERTUS auctoris ratiocinationi obiecit. Nec PAULUS lectoribus, quorum fidem contra nonnullorum impetus corroborare volebat, aliud quid proposuit, quam quod ipsi aversabantur. An proverbium hîc exstet *Laconicum*, ut VALLA, ERASMUS, SCALIGER monuerunt, mihi quidem non perspectum est. Multa similia attulerunt GROTIUS, WETSTENIUS, GERDESIUS aliique. Sed nusquam haec ipsa verba leguntur, nisi apud *Ies. XXII: 13*, unde Apostolus ea mutuatus est. Apostoli orationem ante oculos habuit ATHENAGORAS scribens ¹⁾: Δόγμα δὲ κοινὸν τούτων ἀπάντων καὶ νόμος εἷς τὸ τοῖς ἀκολάστοις καὶ λόγνοις φίλον· φάγωμεν δὲ (τε) καὶ πίνωμεν· αὔριον γὰρ ἀποθνήσκωμεν, ubi tamen intemperantem et lascivam vitam frugali et sobriae opposuit.

Vers. 33.

Nunc orationem PAULUS ad lectores suos convertit scribendo: Μὴ πλανᾶσθε· φθειροῦσιν ἢ θη χρῆσθ' (χρηστὰ) ὁμιλίας κακὰς. Sic Proverbio, quod etiam vidit BOSVELDIUS, Proverbium, ut alteri vim altero auferat, opponit. Apostolus enim hunc Versum Iambicum ex vita communi mutuatus esse videtur ipsius ignarus

¹⁾ *De Resurr. Mort.* Cap. 19. p. 332 MAR.

auctoris, MENANDRI ¹⁾, qui eum, si VALCKENARIO fides est, EURIPIDI debuit. Quod HIERONYMUS narrat ²⁾, PAULUM hunc versum ex MENANDRI comoedia sumsisse, haud scio, a quonam acceperit. Aliter OECUMENIUS, quocum, praeter BOSVELDIUM, SCALIGER, alique consentiunt, hanc sententiam *Λακωνικήν καὶ ἀρχαίαν παροιμίαν* appellans. Neque in contrariam partem afferri possunt verba TERTULLIANI: *memor illius versiculi sanctificati per Apostolum* ³⁾, quippe quae auctorem non memorant. Apostolus certe, si Poëtae libro tanquam fonte utebatur, scribere non potuit *χρηστὰ*, quod legi iusserunt GRIESBACHIUS, MATTHAEUS, VATERUS, GOESCHENIUS, SCHOLZIUS, TISCHENDORFIUS, et nuper probarunt MEIHERUS, WETTIUS, OSIANDER, quemadmodum veterum testimoniis commendatur. Sed Monachorum, qui exempla describebant, fortasse vel ignorantia vel superstitio, versum hominis profani Apostole indignum habens, multos in codices, etiam in Patrum opera, *χρηστὰ* pro *χρησθ'* importavit. Atque ita sentire videntur LACHMANNUS et OLSHAUSENIUS, Editioni Receptae patrocinantes ⁴⁾.

Proverbii quod attinet sensum, Adiectivum *χρησθ'* vel *χρηστὰ*, quum ei oppositum sit *κακαί*, cum THEOPHYLACTO aliisque explicandum non est *εὐεξαπάτητα*. Haud dubie *boni* significantur *mores*, id est, *bonitate sua suaves et cuilibet se commendantes*, ut omnes hodie sumunt Interpretes observato loquendi usu. Vocabulum *ὀμιλία* Vulgatus Latinus interpretatur *colloquia*. Vulga-

¹⁾ Vide MENANDRI *Fragment*. p. 75 Ed. MEINECKE.

²⁾ *Ep. ad Gal.* Cap. 4. Opp. T. IV. P. 1. p. 280 MART.

³⁾ *Ad uxorem* Lib. I. Cap. 7.

⁴⁾ Scriptioni depravatae favet *Homil. Clem.* IV. Cap. 24, ubi SCHWEGLERUS etiam edidit: *φθέρουσιν ἡθῆ χρηστὰ ὀμιλία κακαί*, quod ab auctore profectum esse intelligimus ex sequentibus: *οὐκοῦν ἐπανορθοῦσιν ἡθῆ ἄχρηστα ὀμιλία καλαί*. Atque idem *χρηστὰ* editum est a COTELERO in *Epit. de gestis Petri*. Cap. 53.

tum cum aliis secutus est ERASMUS, carmen, ut ait, carmine reddens:

Mores bonos colloquia corrumpunt mala.

Sed plerique tamen scribere malunt *commercica*, vel *consuetudines*, quod probare conati sunt BEZA, DRUSIUS, GERDENSIUS, ALBERTUS, et quod RÜCKERTO, MEIJERO, WETTIO aliisque placuit recentioris memoriae. Et sane hanc vocabuli ὀμιλίας notionem esse vulgarem, exempla docent in STEPHANI *Thesauro* congesta, ubi huius etiam loci ratio habetur. Quod tamen non impedit, quominus, per Metonymiam, intelligere possimus illud, quod in vitae quotidianae consuetudine primum et praecipuum est, *consuetudo*, nempe, *sermonis*, seu *colloquium*, ut ex eodem *Thesauro* et aliunde ¹⁾ apparet. Quare HESYCHIUS verbum ὀμιλεῖν interpretatur λαλεῖν, quod denotatur etiam *Luc.* XXIV: 14, 15 al. Atque hanc notionem Veteres Christiani ante oculos habuerunt; quum, auctore RHODIO ²⁾, orationes suas, quippe colloquium familiare imitantes, ὀμιλίας appellare malebant, quam λόγους.

Ergo in vocabulum ὀμιλίας haud secus *colloquiorum*, quam *consuetudinum* quadrat notio. Utra utri praefenda sit, nunc efficere conemur. Verbum πλανᾶσθε alii cum OSIANDRO Medium esse dicunt, alii cum RÜCKERTO Passivum, quod sibi iam voluit PELAGIUS, mentem PAULO tribuens: *Nolite seduci ab his, qui talia loquuntur*. Loquendi autem usus, in Novo Testamento regnans, illi interpretationi favet, huic vero non item. Formula, nempe, μὴ πλανᾶσθε in ceteris, ubi exstat, locis, *1 Cor.* VI: 9. *Gal.* VI: 7. *Iac.* I: 16, ut ex prae-

¹⁾ Cf. MORRIS *Attic.* p. 276 sqq. PIERS. Huc quoque pertinent verba ANTISTHENIS apud STOBÆUM *Ecl.* Tom. I. p. 17 GAISF. Οὔτε συμπόσιον χωρὶς ὀμιλίας, οὔτε πλοῦτος χωρὶς ἀρετῆς ἡδονὴν ἔχει. Exempla Veteris Testamenti vide *Prov.* VII: 21. *Sap. Salom.* VIII: 18.

²⁾ *Bibl. Cod.* CLXXII. Tom. I. p. 188 BEKK.

cedentibus luculenter apparet, reddenda est: *ne decipite vosmet ipsi*. Iam loci illi ostendunt quoque, *dictum esse debere omnibus clarum et testatum*, quod praecedat formula: *ne decipite vos ipsi* ¹⁾. Intelligi autem potest, vel *sic agendo*, vel *sic loquendo*. Qui intelligere vult *sic agendo*, hoc explicare debet *edendo et bibendo*. Atqui non video, quomodo hanc explicationem ferat nexus utriusque huius versus membri. Bene vero alterum cohaeret cum altero, si hoc admonitionem continet: *ne vos decipite ipsi sic loquendo*. Hinc autem sequitur, vocabulo *ὁμιλίαι* non *consuetudines*, sed *colloquia* denotari. Atque ita PAULUS sectatores CHRISTI Corinthios, quos contra vanos nonnullorum clamores instruere conabatur, generatim monuit, ne fraudem sibi facerent habendis colloquiis, qualia ipsi bonos mores corrumpere novissent. Similiter se alibi formula *μὴ πλανᾶσθε* ad lectores suos generatim convertit, ut ab aliorum vitiis absterrerentur. Ceterum exempla locorum, qui eodem atque hoc Proverbium redeunt, ex veterum scriptis affatim contulerunt GROTIUS, WETSTENIUS, ALBERTUS.

Vers. 34.

Iam Apostolus lectoribus suis hanc alteram dat admonitionem alteri respondentem: *Ἐκνήψατε δικαίως*,

¹⁾ Hanc formulam ubique id sequitur, quod vulgo tritum est, vel quod res loquitur ipsa. Similiter in gravissima admonitione PHILEMONIS, apud IUST. Mart. de *Monarchia Dei* Cap. 3. Verba, descripta digna, apud OTTONEM Tom. II. Ed. Sec. p. 134 haec sunt:

*Ἔστιν Δίκης ὀφθαλμὸς, ὃς τὰ πάνθ' ὄρα.
 Εἰ γὰρ δίκαιος κᾶσεβῆς ἔξουσιν ἐν,
 Ἄρπαξ' ἀπελθὼν, κλέπτ', ἀποστέρει, κύκα.
 Μηδὲν πλανηθῆς: ἔστι κᾶν ἄδου κρείσις.*

καὶ μὴ ἀμαρτάνετε. Verbum ἐκνήφω proprio de hominibus dici, qui ex ebrietate ad se redeunt, cognitum est ex Lexicis. Sic Interpres Al. illud quoque usurpavit Gen. IX: 24. 1 Sam. XXV: 27. Ioël. I: 5. Alibi, nulla amplius vinolentiae ratione habita, uti Hab. II: 19, significat tantum *evigilare*. Hactenus haud male ESTIUS Imperativum ἐκνήψατε reddi posse monet *evigilate et sobrii estote*. Sed si attendimus superiora φάγωμεν καὶ πίωμεν, quae hoc verbum auctoris in memoriam revocarunt, apparet, eum lectores suos comparasse cum hominibus, qui ex ebrietatis torpore excitantur. Indicio quoque est Adverbium δικαίως, quod quam vario modo acceptum sit, ostendit GERDESIUS. CHRYSOSTOMUS interpretatus est ἐπὶ συμφέροντι καὶ χρησίμῳ, similiter OECUMENIUS et THEOPHYLACTUS. Sed ut sic interpretando aliena huic vocabulo notio affingitur, ita et vim eius amplificat, et sequentibus frigus iniiciunt, qui cum BEZA scribunt: *ut iustitiae vacetis*, vel cum GROTIUS: *in posterum iuste victuri*. Scribere sine dubio praestat *uti par est*, vel *ut oportet*, quod nuper MEIHERO, WETTIO, OSIANDRO, et iam ERASMO aliisque antiquioris memoriae placuit. Sed ne sic quidem habemus, quod orationem omnino explicet. Nimirum Verbum ἐκνήφω quum proprie homines spectet vitae dissolutae, PAULUS, ne haec notio, sectatore CHRISTI indigna, ei tribueretur, adiecit δικαίως, atque ita, illud figurate ad mentem referens, non *evigilandum* esse docuit, quemadmodum solent ebriosi, sed *quemadmodum oportet coram Deo, proborum more*. Similiter hoc Adverbio usus est 1 Thess. II: 10. Tit. II: 12. Iam alterum praeceptum καὶ μὴ ἀμαρτάνετε, quod hanc interpretationem commendat, non respicit ad sequentia ἀγνοσίαν γὰρ Θεοῦ τινες ἔχουσι, ut contendit SEMLERUS, neque adeo a praecedentibus ἐκνήψατε δικαίως pendet, ut cum BEN- GELIO, BOSVELDIO, GURLITTO explicandum sit: *ut non*

peccetis, sed sibi constat, hunc habens sensum, *et* (*in Deum*) *peccare nolite*, pro quo, quum PALAIRETUS, BAPHELIUS aliique substituere volebant *ne a via aberratis* vel simile quid, loquendi usum, in PAULI Epistolis reperiendum, neglexerunt. Quod uti animadverterunt etiam MEIHERUS et OSLANDER, sic cum WETTIO recte secuti sunt WINERUM monentem ¹⁾, Aoristum ἐκνήψατε cum Praesenti ἀμαρτάνετε coniunctum esse, ut altero denotaretur, quod *semel* vel *illico*, altero, quod *perpetuo* curandum esset. At hinc nondum apparet, quomodo hae duae admonitiones reapse inter se conveniant. CHRYSOSTOMUS adscripsit: ὅτι βίος διαφθαρένος πονηρὰ τίκει δόγματα, similiter OECUMENIUS, THEOPHYLACTUS, alii. Equidem vero, ut interpretatio ad Apostoli mentem accommodata sit, verba sic convertenda puto: ὅτι πονηρὰ δόγματα βίον τίκει διαφθαρένον. Posterius enim καὶ μὴ ἀμαρτάνετε, nisi fallor, referendum est ad ea, quae, secundum Proverbium, *corrumpuntur*, ἤδη χρῆσθ' vel χρῆστά, ad *corruptionem*, quae ὁμιλία sunt κακαί, prius ἐκνήψατε δικαίως. Ergo coniuncta, si ad literam reddenda sunt: *evigilate proborum more, et ne peccate*, haec sic explicanda videntur: *Ad mentem revertimini alienam a colloquiis pravis, quae parit commentum, mortuos in vitam non redire, vobisque cavete, ne a moribus probis declinando leges Divinas violetis.*

Quid sibi velint subiecta: ἀγνοσίαν γὰρ Θεοῦ τινες ἔχουσι, haud difficile dictu est. Formulam ἀγνοσίαν Θεοῦ ἔχειν RÜCKERTUS, MEBIUS, HASIUS et vulgo Interpretes idem plane denotare volunt ac magis usitatam Θεὸν οὐ γινῶναι. Prudenter vero OLSHAUSENIUS hanc omnino negantem, illam aientem multoque efficaciorē esse notavit. Quod viderunt etiam BOSVELDIUS aliique.

¹⁾ P. 363 coll. 367.

Vocabulum ἀγνοσία, quod satis frequenter in libris Veterum legitur, reddere malo Latino *inscientia*, quam *ignorantia*. Eodem modo, si minus 3 *Macc.* V: 27. 1 *Pet.* II: 15, certe *Sap. Sal.* XIII: 1, ubi legimus de hominibus natura vanis: οἷς παρῆν Θεοῦ ἀγνοσία. Itaque Graeca: ἀγνοσίαν γὰρ Θεοῦ τινες ἔχουσι interpretor: *inscientiam enim Dei quidam habent*. Quod si explicatur: *sunt enim quidam, qui nesciant, qualis quantusque virtute Deus sit*, eodem fere redit admonitio PAULI ac dictum IESU *Matth.* XXII: 29. Et hactenus recte iam THEODORETUS, quocum consentiunt PELAGIUS, THEOPHYLACTUS et plerique Interpretes, etiam recentiores: Θεοῦ ἀγνοσίαν τῆς ἀναστάσεως τὴν ἀπιστίαν ἐκάλεσε. Qui interpretantur: *nullam Dei habent reverentiam* vel similiter, quod PALMIO etiam placuit, Metonymiam in orationem inde alienam important eiusque nexum turbant. Praenomen quod attinet τινες, BILLROTHO et OLSHAUSENIO, qui eo *alios homines* quam vs. 12 significari contenderunt, iure meritoque MEIERUS se opposuit. Si PAULUS ante oculos habuisset adversarios CHRISTI, contra doctrinam immortalitatis repugnantes, non usus esset vocabulo, quod paucitatem denotat. In socios vero aliquot sectatorum CHRISTI, qui mortuorum reditum in vitam negabant vel in dubium vocabant, optime quadrabat illud: *inscientiam Dei habent*. Tum sequentia πρὸς ἐντροπήν ὑμῖν λέγω vel λαλῶ satis luculenter docent, praecedere orationem ad ipsos lectores huius Epistolae pertinentem. Nec tamen Apostolus, reprehensionis suae emolliendae causa, ita scripsit pro ὅτι ἀγνοσίαν ἔχετε, ut cum OECUMENIO, THEOPHYLACTO aliisque interpretatus est CHRYSOSTOMUS. Immo ἀγνοσίαν Θεοῦ nonnullis tantum Corinthiorum obiecit, ut ceteri meliora docerentur. Si mentem eius assecutus sum, nexus orationis hic est: *Cavete vobis a commento, mortuos in vitam non redire, quod ad colloquia ducit mores bonos corrumpit*.

pentia vobisque ipsis odiosa. Commentum enim illud inde oritur, quod inscientiam Dei habent.

Restat quaestio, cur PAULUS, si quosdam tantum lectorum suorum ante oculos habebat, adicere potuerit: *πρὸς ἐντροπήν ὑμῶν λέγω*, vel, ut fortasse cum TIRSCHENDORFIO corrigendum est, *λαλῶ*. Sed Dativum *ὑμῶν* Viri Docti distinguere neglexerunt a Genitivo *ὑμῶν*, non animadvertentes, alibi, uti *Iob. XX: 3. Psalm. XLIII: 15. LXVIII: 19*, Genitivum personae, ad quam ἡ ἐντροπή pertineat, hoc vocabulum sequi. Ergo huius loci non est multorum annotatio, quam MEIHERUS et OSIANDER etiam repetierunt, sectatorum quorundam CHRISTI maculam toti societati Corinthiae ignominiae fuisse. Nec video causam, cur perpetuus ab oratione amoveatur progressus verbis *πρὸς ἐντροπήν ὑμῶν λέγω* vel *λαλῶ* ad remotiora *ἐκνήψατε δικαίως καὶ μὴ ἁμαρτάνετε*, non vero ad proxima *ἀγνώσιαν γὰρ Θεοῦ τινες ἔχουσι* referendis. Nihil sane aptius videtur, quam Apostolo hanc mentem tribuere: *Ad illos, qui hac inscientia se abripi patiuntur, pudore afficiendos hoc vobis dico*. Sic eadem formula Cap. VI: 5 non inservit ad confundendos omnes sectatores CHRISTI Corinthios, sed homines tantum, qui lites privatas ad tribunalia civitatis deferebant. Quod BENGELIUS monuit, neque OSIANDER improbavit, Pronomini *ὑμῶν* Dativum inesse commodi, persuadebitur nemini, qui comparaverit *Rom. III: 19. 1 Cor. III: 1. VII: 8, 12. XV: 54* ceterosque locos Epistolarum PAULI, in quibus Dativus verba *λέγω* et *λαλῶ* praecedit vel sequitur. Si autem Graeca *πρὸς ἐντροπήν* Latine reddimus *ad eos pudore afficiendos*, hoc reapse non differt, ut HEYDENREICHIUS ait, ab interpretatione *ad eos corrigendos*. Hactenus recte CHRYSOSTOMUS: *ὥστε διορθῶσαι, ὥστε ἐπαναγαγεῖν, ὥστε αἰσχυνθέντας ὑμᾶς γενέσθαι βελτίους*.

Vers. 35.

Disputationem, qua reditum mortuorum in vitam probaret, PAULUS sic instituerat, ut desineret in verba, quibus *Corinthiorum* nonnulli, sectatoribus CHRISTI adscripti, et hanc tamen doctrinam negantes vel in dubium vocantes, pudore afficerentur. Nunc contradicendi argumentum illis auferre volens id, quod cavillatores vulgo opponebant, sic occupavit: Ἄλλ' ἐρεῖ τις Πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; Ποιῶ δὲ σώματι ἔρχονται; Quae quidem, praeter verbum ἔρχονται, nihil fere habent, quod interpretatione indigeat. Hoc autem Verbum plerique, etiam HBYDENREICHIUS, RÜCKERTUS, OSIANDER, explicantes *egrediantur e sepulcris*, opinioni suae serviunt, refragante loquendi usu. Si enim Simplex ἔρχεσθαι nusquam potestatem habet Compositi ἐξέρχεσθαι ¹⁾, multo minus substitutum est pro ἐξέρχεσθαι ἐκ τῶν μνημείων, quod *Matth. XXVII: 53* et alibi legimus. Neque hanc interpretationem commendat praecedens ἐγείρονται. In locis enim, ubi Verbum ἐγείρεσθαι de revocatione mortuorum in vitam usurpetur, intelligi non posse formulam ἐκ τῶν μνημείων, luculenter apparet ex *Matth. IX: 23. Marc. V: 41. XII: 26. Luc. VII: 14, 22. VIII: 54. XX: 37*. Immo, ubi formula quaedam intelligi debet, nulla alia admittitur, quam quae in libris Novi Testamenti trita et supra etiam vs. 12 et 20 Verbo ἐγείρεσθαι adiecta est, ἐκ νεκρῶν, pro qua apud MATTHAEUM semel iterumque exstat ἀπὸ τῶν νεκρῶν ²⁾. Ergo cum MEIHERO et WETTIO SEMLERUM, qui frequen-

¹⁾ Quod non impedit, quominus concedam, Simplex ἔρχεσθαι satis crebro ita *explicari* posse, ut conveniat Composito ἐξέρχεσθαι. Exemplo sit HERODOT. Lib. I. Cap. 120: Καὶ τὰ γε τῶν ὄνειράτων ἐχόμενα τελῶς ἐς ἀσθενῆς ἔρχεται, ubi legatur BAEHR.

²⁾ Hoc tanquam digito monstrat LUC. *Act. XIII: 29, 30*, ubi legi-

tatum ἔρχεσθαι εἰς τὸν κόσμον comparari iussit, dum sequamur et interpretemur Verbum ἔρχονται: *prodeunt in lucem*, quemadmodum illud exponendum est: *Matth. XI: 3, 14. XVII: 11. XVIII: 7. Luc. XVII: 1. Ioann. IV: 25* al. Ad plerosque autem horum locorum pertinet regula, Praesens haud raro inservire ad id significandum, quod ex decreto quodam vel norma constituta certo futurum est. Ita PAULUM hīc quoque Praesenti ἔρχονται usum esse, SLICHTINGIUS, CRILLIUS, alii antiquiores iam viderunt, quos MEIERUS, WETTIUS, OSIANDER secuti sunt. Hi vero minus intellexerunt mentem WINERI, quippe qui huc quidem retulit posterius ἔρχονται, prius vero ἐγείρονται inde explicuit, quod Apostolus eo non *factum* temporis futuri, sed *doctrinam* reditus mortuorum in vitam proponit ¹⁾. Utique valde dubito, an in posteriori membro legeremus ἔρχονται, nisi auctor in priori illud ἐγείρονται, quo vs. 15, 16, 29, 32 usus erat, repetiisset, ut eo idem denotaret ac vs. 12, 13 formula ἀνάστασις νεκρῶν ἔστι.

De Verborum notionibus plura disputare nihil attinet. Nec probare opus est, quod reapse nemo negabit, duo esse, de quibus vs. 35 quaestio moveatur. Examinari tantum debet, quomodo alterum differat ab altero. CHRYSOSTOMO iudice PAULUS τίθησι δύο τὰς ἐπαπαρήσεις τοῦ τρόπου τῆς ἀναστάσεως, καὶ τῆς ποιότητος τῶν σωμάτων. Interpretationem autem versus 37 aggressus scripsit ille: Τὰ μὲν ἔμπροσθεν εἰρημένα, πρὸς τὸ λέγειν πῶς ἐγείρονται τοῦτο δὲ, πρὸς τὸ διαπορεῖν ποῖω σώματι ἔρχονται. Secuti sunt THEODORUS, THEOPHYLACTUS, alique antiquioris et recentioris aetatis, etiam GERDESIUS, HASIUS, MEBIUS, OSIAN-

mus: ἔθνησαν (αὐτὸν) εἰς μνημεῖον· ὁ δὲ Θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. Ita quoque in CLEM. Rom. I Cap. 6 apud COTEL. Tom. I. p. 622 de miraculis IESU: νεκροὶ δὲ προσφερόμενοι ἐγείρονται

¹⁾ P. 307 coll. 308.

DEU, vs. 36 ad priorem, vs. 37 sqq. ad posteriorem quaestionem responderi contendentes. Sed versus 36 et 37 arctius inter se cohaerent, quam ut argumenta eorum sic distingui possint. Nec vs. 39 ullum exstat indicium transgressionis ab altero argumento ad alterum, quam ibi reperiri putarunt CRELLIUS, BOSVELDIUS aliique, etiam WERTIUS. Utramque sententiam falsam esse, infra, uti spero, magis elucebit. Opiniones nunc mitto BENGELII, FLATTI similesque a vero longius remotas. Scite, nisi fallor, MEIERUS prius πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί posteriori ποῖω δὲ σώματι ἔρχονται accuratius definiri monet ad nexum provocans, quem constituit interiecta Particula δὲ, pro qua quonam iure HEYDENREICHIIUS scripserit ἤ, equidem ignoro. Eodem quodammodo tendunt, quae in medium attulerunt WOLFIUS, SEMLERUS, MOBUS ¹⁾, KRAUSIUS, item PALMIUS, duo illa, quae hîc memorantur, reapse idem esse aiens. Ad huiusmodi interpretandi viam ineundam commovebimur etiam animadvertendo, quod CALVINUM quoque non fugit, a PAULO non quaestiones docendi causa, sed contradictiones refellendi causa propositas esse. Utraque autem mortuorum reditus in vitam hoc nomine spernitur, quod absurdus est. Similiter Adverbium πῶς Rom. VI: 2. 1 Cor. XIV: 9. XV: 12 et Adiectivum ποῖος saepissime, uti Luc. VI: 32, 38, 34. Act. VII: 49. 1 Pet. II: 20, usurpatur. Veramtamen Viros Doctos, quum argumentum disputationis vs. 36 sqq. minus intelligerent, Apostoli quoque mentem vs. 35 minus assecutos esse puto ²⁾. Nimirum vs. 36 sqq. PAULUS non id probatum agit, homines ex sepulchro, ubi conditi sint, in vitam revoca-

¹⁾ *Dissert. Theol. et Philol.* Vol. I. p. 154 sqq. Ed. alt.

²⁾ Alienam vim BAURUS Apostoli verbis affinxit l. c. p. 605 sqq. contendendo, hac in oratione excelsioris vitae proponi formam, quae toto vitae organicae nitatur nexu, eoque adspectabili in natura et homine.

tum iri, quod Traditio Exegetica, ab antiquo ad nostram aetatem propagata, eius orationi affinxit; sed Christi sectatoribus corpus illud, quod habeant hac in terra, non obstare, quominus immortalitati destinati atque ideo in vitam redituri sint. Hoc ad efficiendum vs. 36—41 tribus utitur similibus, non ad scholae diligentiam, sed populariter propositis, semina monens a frumentis et haec a se invicem, carnes a carnibus, corpora coelestia a terrestribus atque illa etiam a se invicem differre. Triplex autem simile vs. 42—45 ad susceptam causam transfere- - rens ostendere conatur, quantum inter hominem intersit, qui ad hanc vitam procreatur, et hominem, qui ad alteram vitam suscitabitur. Tum vs. 46. sqq. totus est in comparando altero homine cum ADAMO, altero cum CHRISTO, tantum abesse docens, ut conditio, in qua sectatores CHRISTI hic versentur, immortalitatis doctrinam evertat, ut eam contra confirmet. Iam vero si hoc argumentum disputationis PAULI est, ad contradictiones vs. 35 bene intelligendas aliam viam ingredi debemus, quam Interpretes adhuc ingressi sunt. Et primum quidem: πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί i. e. Quomodo suscitantur mortui? generatim sibi vult: Fieri prorsus nequit, ut sectatores CHRISTI in vitam redeant. Posteriori ποίῳ δὲ σώματι ἐρχονται i. e. Quale vero corpus mortuis ad prodeundum in lucem destinatum est? quae priorem fere absorbet, ex conditione corporis, quod hac in terra habemus, petita et sic explicanda est: Fieri prorsus nequit, ut nobis cogitando fingamus corpus, quo sectatoribus CHRISTI in lucem prodire destinatum sit.

Vers. 36, 37.

Primum Simile PAULUS sic proponere incipit: Ἀρχοῦν,

οὐ, ἃ σπείρεις, οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ.
 Quibus verbis non quaestionem docendi causa, sed contradictionem refellendi causa tangi, ex vocabulo ἄφρον, quod stomachantis est, satis intelligitur. LACHMANNUS et TISCHENDORFIUS pro Vocativo substituerunt Nominativum ἄφρων, quem RÜCKERTUS, OLSHAUSENIUS, MEIHERUS, OSIANDER diserte probarunt. Et huic sane mutationi Codices favent boni et antiqui. Sed tantam eorum non esse puto auctoritatem, ut magis quam ceteri sequendi sint, sine Versionum et Patrum consensu. Pariter se hoc loco ac *Luc.* XII: 20 per exempla propagasse videtur vitium, a librariis commissum, quibus vel oculi, vel aures fraudem fecerant. Quod enim OLSHAUSENIUS perhibet, Nominativum huius loci esse, Vocativum non item, minus recta illa totius disputationis PAULI nititur interpretatione, quam supra iam notavi. Mihi quidem persuasissimum est, Nominativum hinc stare non posse, nec despero fore, ut aequis iudiciis de eo persuadeam. Si legimus ἄφρων, hoc vocabulum vel cum sequentibus cohaeret, vel sibi constat. Atqui cum sequentibus cohaerere nequit, nisi hanc facere velimus structuram: Ὁ σὺ ἄφρων σπείρεις i. e. *Quod tu, qui insipiens es, seris*, quae orationi, et Traiectionem insolentem obtrudit, et id adimit, quo auctor transitum suum ad hominis cuiusdam compellationem indicare debuit. Multo minus sibi constat, si quid valet loquendi usus. Haud quidem ignoro Grammaticorum regulam, Nominativum in scriptis Veterum non raro pro Vocativo usurpari. Sed excepto uno alteroque loco, in quo Nomen proprium legitur indeclinabile, quemadmodum Ἰωσήφ *Matth.* I: 20, ubique, quantum scio, tam in Novo Testamento quam in aliis libris, *Nominativum*, quo quis compellatur, *Articulus praecedit* 1). Ibi

1) Sic *Marc.* IX: 25: τὸ πνεῦμα τὸ ἄλαλον καὶ κωφόν. *Luc.* VIII:

autem utrum revera casuum permutatio se offerat, an se tantum offerre videatur, examinare nunc nihil attinet. Satis, nisi fallor, probavi, PAULUM, salvo loquendi usu, insipientem affari non potuisse Nominativo ἄφρων, sed, nisi Nomini praeponeret Articulum ὁ, scribere debuisse in Vocativo ἄφρον. Sic simul cadit MEIERI sententia, ab OSIANDRO improbata, a WERTIO non item, vocabula ἄφρων σὺ, Commate iis subiecto, arcte coniungenda esse, quod nonnullis quoque, qui Vocativum ἄφρον retinebant, uti KNATCHBULLO et SEMLERO, iam placuerat. Praeterea vero Pronominis Vocativo subiuncti exempla, nisi fallor, frustra quaerentur. Cff. *Luc.* XI: 40. XII: 20. Quae quum ita sint, sine scrupulo in oratione PAULI constituenda Editionem sequor Receptam eiusque verba sic interpretor: *Insipiens, tu quod seris, non in vitam revocatur, nisi mortem subierit.*

Apostolum Verbis ἀποθάνη et ζωοποιεῖται ad seminis dissolutionem frugumque germinationem denotandas propterea usum esse, quod hominem morientem et in vitam rediturum ante oculos haberet, iam veteres monuerunt, provocantes ad dictum IESU *Ioann.* XII: 24. Quantum talia rerum Physicarum, quae aetas illa vulgo laboravit, imperitiae tribuenda sint, quaestio est hinc aliena. Pronomini autem σὺ alii cum SLICHTINGIO, quo iudice hanc vim habet: *tu ipse, ne longe exempla petamus*, Emphasis inesse putant, alii Antithesin, ut homo opponatur Deo, quod nuper etiam OSIANDRO placuisse videtur. Ita iam CHRYSOSTOMUS, quamvis utrumque primo ad aspectu confundens, ubi ait: Σφόδρα ἐμπρατικῶς εἶπε, σὺ ὁ σπείρεις, σὺ ὁ θνήσκεις καὶ ἀπολλύμενος. Similiter OECUMENIUS, THEOPHYLACTUS, BRA-

54: ἡ παῖς. *Ioann.* VIII: 10: ἡ γυνή. Plura dabunt GLASSIUS Tom. I. p. 70 et WINERUS p. 209. Exempla ex scriptis Graecorum congregavit BERNHARD. p. 67. Imprimis conferri meretur *Matth.* XI: 25, 26, ubi πατήρ et ὁ πατήρ inter se permutantur.

SMUS. Ut nemo sane dubitasset, quin hoc illi omnino praefereendum esset, si Viri Docti animadvertissent, versibus 36, 37 et 38 unam tantum contineri sententiam, cuius Protasis exstat vs. 36 et 37, non Puncto, sed Colo distinguendis, Apodosis vs. 38. Hoc vero propterea non animadverterunt, quod de *hominibus in sepulcro conditis* quaestionem agi opinabantur, eandem interpretandi viam ingressi ac THEODORETUS, qui Apostolum dicentem facit: *Βλέπε τὰς αὐλάκας μιμουμένας τοὺς τάφους, καὶ τὰ σπέρματα θαπτόμενα ὡς τὰ σώματα.* Atqui non scripsit ille: *ἐὰν μὴ ταφῆ*, sed, sine ulla *sepulturae* cogitatione, *ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ*. Ergo contradictionem propositam refellere incipiens, auctori eius insipientiam suam exprobrat, quia non intelligit id, quod in rerum natura ante oculos collocatur, quum ex semine terrae mandato fruges non oriuntur, nisi antea dissolutionem subierit. Huius autem seminis CHRISTI sectatores similes esse vult, quippe qui mori debeant, ut vitae melioris participes fieri possint. Rabbiorum loci, a WETSTENIO allati, in quibus corpora in vitam reditura cum semine comparantur, haud multum iuvant ad PAULI orationem illustrandam.

Sententiae suae Protasin auctor nunc sic absolvit: *Καὶ ὁ σπείρεις, οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπείρεις, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον, εἰ τύχοι, σίτου, ἢ τινος τῶν λοιπῶν.* Impedimentum, in principio orationis ante pedes positum, plerique Interpretes, ac si nullum esset, transilierunt. Quod reprehendens WETTIUS omnia via et ratione procedere monuit, dummodo unum ὃ in duo εἴ τι, vel posterius σπείρεις in ἐστὶν mute-tur. Difficultas quoque tolleretur, si deleremus *Recepta ὃ σπείρεις*. Sed quis, in pleno librorum consensu, asseverare ausit, hunc locum depravatum esse? Sententia OSIANDRI, quem FLATTUS praecessit, Pronomen explicandum esse formula Latina *quod attinet*, si forte ali-

undo probari potest, ex libris certe Novi Testamenti non item ¹⁾. Accedit, quod verba ὁ σπείρεις eodem modo vs. 37 ac vs. 36 accipienda sunt. Nihil aliud igitur superest, quam hunc locum referre ad exempla orationis hiantis ²⁾, quorum numerum Apostolus nunc auxisse videtur, quod animo ad illa ὁ σπείρεις, efficacitatis ergo ceteris praemissa, attendendo structurae factus erat negligentior. Formula εἰ τύχοι, si eam cum CALVINO, VATABLO aliisque vertendo reddimus *exempli gratia*, circumiectis quidem accommodata est, sed loci Veterum, a WETSTENIO ad cap. XIV: 10 allati, omnino suadent, ut scribamus: *si ita cadit*, sermone vernaculo: *indien het zoo valt*, cuiusmodi interpretationem, praecedente BEZA, HEYDENREICHIUS, MEIERUS et OSIANDER defenderunt. Quid vero haec formula sibi velit, satis multos latuit, iam THEOPHILUM *Antioch.* qui, ante oculos habens PAULI verba, notavit: *Εἰ γὰρ τύχοι εἰπεῖν κόκκος σίτου ἢ τῶν λοιπῶν σπερμάτων, ἂν βληθῆ εἰς τὴν γῆν, πρῶτον ἀποθνήσκει* cet. ³⁾. Nam ea referri tantum debet ad proxime sequens σίτου i. e. ad *triticum*, quod auctor, utpote frumentorum maxime eximium, nominatim memoravit, non vero ad remotiora ἢ τινος τῶν λοιπῶν scil. σπερμάτων. Quare retinendum Comma est, huic vocabulo in Editione Recepta subiectum, sed a TISCHENDORFIO aliisque hinc expulsum. Graecis respondent Latina: *et quod seris, non corpus illud seris, quod nascetur, sed merum granum, si ita cadit, tritici, vel alius cuiusdam frumenti*.

¹⁾ WINEBUS Ed. IV. p. 156 provocavit ad *Rom.* VI: 10 et *Gal.* II: 20; sed Ed. V. p. 193 bene animadvertit, vulgarem notionem Pronominis ὁ commode retineri posse, ut explicetur *mortem, quam et vitam, quam*. Nec melius comparata sunt exempla apud MATTHIAM T. II. p. 1063, ab OSIANDRO etiam laudatum. Iure igitur meritoque WERTIUS hanc interpretationem improbavit.

²⁾ WINEB. p. 623.

³⁾ *Ad Autol.* Lib. I. Cap. 13. p. 345 MAR.

PAULUS igitur a semine, quod in terrae gremium iniicitur, culmum distinxit, ex eo, postquam dissolutum est, prodeuntem. Hunc autem haud inepte *corpus illud* appellavit, *quod nascetur*; verum ita tamen scripsit, quoniam ante oculos habebat *corpus humanum, in vitam rediturum*. Quale illud futurum esset, lectorem docere voluit, hinc iam quodammodo occupans ea, quae infra enucleatius exponere constituerat. Bene CHRYSOSTOMUS: "Ὅταν λέγῃ, οὐ τὸ γενησόμενον σπείρεις, οὐ τοῦτο λέγει, ὅτι ἄλλη ἀντὶ ἄλλης οὐσίας ἀνίσταται, ἀλλ' ὅτι βελτίων, ὅτι λαμπροτέρα. Hactenus quoque inter se consentiunt Interpretes, etiam recentissimi, HEYDENREICHIIUS, MEIERUS, WETTIUS, OSIANDER. Et haud pauci eorum viderunt, Apostoli in mente fuisse comparisonem corporis immortalis, quod CHRISTI manet sectatores, cum *corpore mortali, quo nunc induti sunt*. Sic iam PELAGIUS, aiens: „Sicut de grano resurgit facundior cum granis arista, ita et corruptibile corpus in gloria resurgit cum augmento." Imprimis digna, quae legatur, est disputatio MORI. At vel sic tamen Viris Doctis fraudem fecit opinio praecipua, tertium comparationis cerni in similitudine culmi, ex semine in terrae gremium iniecto prodeuntis, et corporis immortalis ex mortali corpore orituri, *postquam in sepulchro conditum sit*. Quod CALVINUM movit, ut PAULUM sibi voluisse contenderet: „quod mirum non sit ex putredine resurgere corpora, quum idem in semento contingat." MEIERO iudice ad vs. 38 absurdam esse significavit cogitationem, si mortuorum reditus in vitam sit, idem, quod sepeliatur, redire debere corpus. Atqui Apostolus, sepulturam ne obiter quidem attingens, culmi ex mero grano, quod seritur, provenientis mentionem fecit, ut hoc ad necessitudinem, inter corpus huius et alterius vitae intercedentem, translato, lectores intelligerent, abiectam, in qua illud

hîc versatur, conditionem neutiquam impedire, quominus gloriose reviviscat. Et id quidem arcte cohaeret cum eo, quod ex argumentatione superiore vs. 36 sequitur, tantum abesse, ut praesens hominis mortalitas in futuram eius immortalitatem incurrat, ut, sicuti seminis dissolutio germinationem eius praecedat, sic mori ille debeat ad redeundum in vitam.

Vers. 38.

In huius sententiae Apodosi cum LACHMANNO et TISCHENDORFIO ¹⁾, qui ducem iam habuerunt HARWOODUM, delendum puto Articulum τὸ, Adiectivo ἴδιον in Editione Recepta praemissum. Quod non solum suadere videtur auctoritas Codicum antiquissimorum, in quibus Articulus non legitur, sed consideratio etiam, librarios facilius impelli potuisse ad eum orationi addendum, quam omittendum. Ergo PAULUS iis, quae ab homine fiunt, Divina sic opposuit: Ὁ δὲ Θεὸς αὐτῷ δίδωσι σῶμα καθὼς ἠθέλησε, καὶ ἐκάστω τῶν σπερμάτων ἴδιον σῶμα. Quemadmodum autem Protasis bipartita est, sic quoque Apodosis, et ita quidem, nisi fallor, ut prius membrum versui proximo (37), posterius remotiori (36) respondeat. Hoc autem Interpretes fugisse, non magnopere mirandum est, si supra bene monui, eos argumentum disputationis inde a vs. 35 minus assecutos esse.

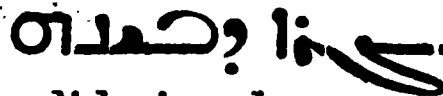
Nihil priori membro inest, quod interpretatione indigeat, praeter Verbum ἠθέλησε. CRELLIUS illud per Enallagen eodem redire contendit ac Latinum *vult*, quod habet etiam Vulgata. Sed uti Grammaticorum levitatem

¹⁾ In Ed. priori. Nam in posteriori Articulum excudendum curavit.

huiusmodi Enallagen temere finxisse novimus, sic Aoristus verbi ἐθέλω vel θέλω Col. I: 27. 1 Thess. II: 18. Phil. 14 et ubique in libris Novi Testamenti inservit ad tempus Praeteritum indicandum. Nec tamen asseveraverim licere, ut formulam καθὼς ἠθέλησε referamus ad leges a Deo naturae inditas, quum hanc terram fabricaretur, eamque cum MORO explicemus: *prout semel instituit*, quae plerorumque sententia est. Ut enim dubito, an pro Perfecto τεθέληκε vel ἠθέληκε, quod in Veterum scriptis haud raro legitur ¹⁾, usurpari potuerit Aoristus ἠθέλησε ²⁾; sic tempus illud haud magis Cap. XII: 18, ubi Aoristus ἔθετο praecedit, quam in aliis Novi Testamenti locis Perfecti notionem habet. Nihil tutius videtur quam interpretari: *sicut volebat*. Quod si *Providentiae Divinae voluntatem* spectare existimamus, mens PAULI in priori membro haec est: *Sed Deus mero, quod tu seris, grano culmum dat, qualem illi dare Providentiae eius omnia gubernanti ab initio placebat*. Atque sic perpetuum naturae in frumentorum generatione processum Deo tribuit, quoniam non solum sibi persuasum habebat, quidquid hoc in mundo adspectabili existat, vi eius existere, sed etiam, ut WETTERUS aliique Interpretes animadverterunt, et repetitio vocabuli σῶμα docet, de mortuorum disputabat in vitam reditu, omnipotentis Dei virtute efficiendo. *Homini* autem, quem vs. 37 nihil aliud serere monuit, quam merum granum, nunc *Deum* opponit, qui per naturae operationem, inde ab antiquo, sublimem producit et frumenti plenum culmum. Imagine vero ad causam argumentationis translata, dicere voluit, ex hoc corpore abiecto, quod hac in vita gestamus, Deum facere, ut corpus gloriosum proveniat.

¹⁾ PHRYNICH. p. 332 ibique LOBECK. Plura exempla dat *Thes. Stephani* v. ἐθέλω.

²⁾ WINER. p. 319, 320.

Ad posterius membrum notavit OECUMENIUS: τοῦτο τῶν αἱρετικῶν ἐμφράττει τὰ στόματα, τῶν λεγόντων, τὸ αὐτὸ σῶμα ἐν τῇ ἀναστάσει μὴ ἐγείρεσθαι, ἀλλ' ἕτερον. Similiter THEOPHYLACTUS aliique. Sed Haereticos recentioris memoriae cum *Corinthiis*, PAULI aequalibus, confudisse videntur. Nec maiori iure MOSHEMIUS et MICHAËLIS Apostolum placita *Essenorum* vel *Gnosticorum* refutasse censuerunt, ut monent etiam GERDESIUS, BOSVELDIUS, OSIANDER. Si COCCIO, HEYDENREICHIO aliique fides est, rationem ille habuit verborum *Gen.* I: 11, 12, quod fortasse iam placuit *Syro*, postrema interpretanti ; sed, deleto Articulo τὸ, non crediderim hoc stare posse. Formula enim ἴδιον σῶμα explicanda est *aliquod corpus sibi proprium*, quae notio vocabuli ἴδιος est *Act.* III: 12. *1 Cor.* VII: 7. *2 Pet.* I: 20 ceterisque in locis omnibus, in quibus caret Articulo, etiam *Act.* XIII: 36, ubi PAULUS, si verbis ἰδίᾳ γενεᾷ ὑπηρετήσας sibi voluit: *postquam commodis inservierat hominum aetatis alicuius i. e. unius tantum sibi propriae*, DAVIDEM postposuit CHRISTO, ad salutem hominibus omnium aetatum afferendam in vitam revocato. Itaque Graeca huius membri sic explananda videntur: *et quidem* ¹⁾ *unicuique seminum, quod tu seris, Deus dat corpus aliquod sibi proprium*, quibus duo in luce collocantur: similitudo grani et culmi, quatenus Deus facit, ut ex ipso illo grano, quod homo serit, culmus oriatur tritici aliusve frumenti; dissimilitudo, quatenus interest inter merum granum et culmum sublimem et frumenti plenum. Utrumque remotioribus vs. 36 opponens auctor lectores suos ad id attentos facit, quod norunt, granum dissolutionem subire debere, ut reviviscat in culmo eoque ob praestantiam suam cum grani tenuitate incompara-

¹⁾ Cf. praeter MEIERUM et WETTIUM, WINERUS p. 515.

βίη. Atque hac imagine, de qua imprimis legi meretur ΒΩΣΕΛΔΙΤΗΣ, contradicenti os obstruere conatur, quoniam inde sequitur, Deum virtute sua omnipotenti facere posse, ut CHRISTI sectatores, qui mortui sunt, reviviscant, nunc vero non amplius grano, quemadmodum hac in terra fuerunt, sed culmo similes, non amplius corpore induti mortali, sed immortalī.

Vers. 39.

Primo Simili PAULUS alterum Simile adiungit: Οὐ πᾶσα σὰρξ ἡ αὐτὴ σὰρξ ἀλλὰ ἄλλη μὲν ἀνθρώπων, ἄλλη δὲ σὰρξ κτηνῶν, ἄλλη δὲ πτηνῶν, ἄλλη δὲ ἰχθύων. In Editione Recepta praecedit vocabulum ἰχθύων, sequitur πτηνῶν, sed Trajectionem orationi opitulante, ut via et ratione procedat, cum LACHMANNO et TISCHENDORFIO fieri iubet auctoritas librorum veterum. Eadem auctoritate fretus delevi vocabulum σὰρξ Particulae μὲν subiectum, cuius correctionis etiam auctores sunt GRIESBACHIUS, SCHOLZIUS, GOESCHENIUS, alii. Audiendum tamen non puto BENGELIUM monentem, eleganter omitti appellationem *carnis*. Quae nam enim isthaec tandem elegantia est? Immo Apostolus, ad verba minus quam ad rem attendens, vocabulum σὰρξ omisit et repetitionem eius ex praecedentibus lectori reliquit.

Animalium hic non dari recensioem omnibus numeris absolutam, quisque sua sponte videt. Non necesse igitur est vocabulum κτηνῶν cum WETTIO, OSIANDRO aliisque interpretari *quadrupedum*; sed, si illud vertendo reddimus *iumentorum*, eandem ei tribuimus notionem, quam habet *Luc. X: 34. Act. XXIII: 24. Apoc. XVIII: 13*, ubi legimus κτήνη καὶ πρόβατα,

quod quoque non commendat interpretationem *peccatum*, quam *Vulgata* praeiit et BEZA etiam probavit. Hinc enim caro, quum ille, ut recte monet ABETIUS, principatum habeat, ante ceterorum animalium carnes memoratur. Nec tamen principatus eruendus est ex usu Particularum *μὲν* et *δέ*, quae nihil aliud quam *tum*, *tum* significant, etiam ubi *δέ* repetitur: cuius repetitionis, in libris Graecorum ad varia recensenda tritae ¹⁾, exempla Cap. I: 12 et alibi in Novo Testamento exstant. Vocabulum *σὰρξ* iam Syrus eodem ac praecedens *σῶμα* reddidit. Sed haec confusio *substantiae animalis et materialis* est, quae, quantum absurdi habeat, luculenter apparet, si prima huius orationis verba sic mutamus: *Ὁὐ πᾶν σῶμα τὸ αὐτὸ σῶμα*. Nec minus absurdum sit, aut vs. 50 *σῶμα* pro *σὰρξ*, aut rursus vs. 35 sqq. 40, 44 *σὰρξ* pro *σῶμα* substituere ²⁾. Vel sic tamen satis multi Interpretes notionem *corporis* hinc vocabulo *σὰρξ* affinixerunt, orationis seriem minus assecuti. Iam CHRYSOSTOMUS, quocum OECUMENIUS et THEOPHYLACTUS consenserunt, futuram impiorum mortem a PAULO memorari putans, verbis eius adscripsit: *καίτοι πάντα σώματα, ἀλλὰ τὰ μὲν ἐν πλείονι, τὰ δὲ ἐν ἐλάττονι εὐτελείᾳ*. Quidni silentio praeteream vana TERTULLIANI similiaque commenta, ab ESTIO iam refutata? Sed haud paucis fraudem fecit opinio, quae WERTIUM etiam occupavit, auctorem hoc versu contradictionem: *ποιῶ δὲ σώματι ἔρχονται* aggressum esse. Atqui indicium, ut supra iam notavi, transgressionis ab altero argumento ad alterum hinc frustra quaeritur. Sine Particula, quae orationis copulationi inserviat, PAULUS imagini imaginem adiunxit. Hinc apparet, eum rem antea inceptam persecutum

¹⁾ Cff. VIGER. p. 535. MATTH. p. 1485, 1486.

²⁾ Cf. VAN GRIETHUYSEN. l. l. p. 40 sq. 51 sq.

esse, et proxime quidem praecedentibus: *ἐκάστῳ τῶν σαρμάτων ἴδιον σῶμα* praecipue incitatum. Ad nexum faciendum interponere licet cogitando: *Novo utar: simili.* Hoc autem simile sic se habet: *Non omnis caro eadem caro est; sed alia quidem hominum, alia vero caro iumentorum, alia vero volucrum, alia vero piscium.* Quod haud male HAMMONDUS sic explicuit: „Quemadmodum etiam in terris caro a carne multum differt; ita, et quidem potiore iure, immane quantum differt corpus humanum hac in vita a corpore humano in aeternam gloriam admissio.” Ex simili nempe suo PAULUS voluit, ut intelligerent lectores, Deum, qui animalium carni tantum varietatis indidisset, haud impotentem esse ad corpus homini dandum praestantius, quam hac in terra habuerit. Similiter multi, praesertim recentioris memoriae, duce CALVINO, interpretati sunt. Tenendum vero est, nullam hinc rationem haberi *egressio- nis* corporum hominumve *e sepulcris*. Multo minus auctor docuit, sectatores CHRISTI *alia carne indutum iri*, quam putrefacta sit. In carnum autem varietate quum vis argumentationis cernatur, res ipsa loquitur, hac imagine abuti, qui inde cogant, ante oculos eius observatam esse graduum beatitatis, hominibus probis destinatae, diversitatem.

Vers. 40, 41.

Sequitur *tertium Simile*, cuius initium sic se habet: *Καὶ σώματα ἐπουράνια, καὶ σώματα ἐπίγεια.* Interpretes antiquos, qui cum CHRYSOSTOMO altero *probos*, altero *improbos* denotari somniarunt, redarguere nihil attinet. Alia quoque silentio praeterire licet Veterum commenta, quae memorarunt ESTIUS et GERDESIUS. Sa-

tis superque probata est vulgaris sententia, PAULUM vocabulis *σώματα ἐπουράνια lumina* proposuisse *aetherea*. Nuper quidem viri egregii, MEIERUS et WETTUS, opinionem renoverunt, a THEOPHYLACTO iam refutata, his vocabulis *corpora* significari *Angelorum* seu *Geniorum coelestium*; sed recte OSIANDER argumenta, quibus usi sunt, levia esse ostendens ¹⁾ vulgarem sententiam tuitus est. Primum enim opinioni illi obstat commemoratio *solis, lunae et stellarum* vs. 41, non ad novum Analogiae exemplum superiori addendum, sed *ad species generi subiiciendas*, quemadmodum vs. 39 huic illae subiectae sunt. Deinde, quum similia a rebus adspectabilibus petenda sint et in oratione contexta inde petantur, hoc loco vix aut ne vix quidem in censum venire possunt naturae a sensibus remotae. Porro in argumentatione quaedam regnat confusio, si animalium carnibus et luminibus aethereis genii coelestes interponuntur. Tum PAULUS, adversus eos disputans, qui reditum mortuorum in vitam negabant vel de eo dubitabant, provocare non potuisse videtur ad genios illos, nisi exemplo uti vellet, quod huiusmodi hominum iudicio nullum esset. Mitto quaestionem, an aliis locis Novi Testamenti consentaneum sit, his geniis corpora tribuere sibi propria atque ea *σώματα ἐπουράνια* appellare, ubi nihil aut praecedit, aut sequitur, formulae illi lucem praebens. Sed vereor quoque, ut Antithesis, qua his corporibus *σώματα ἐπίγεια* opponuntur, interpretationem MEIERI et WETTII ferat, nisi quis *corpora tantum humana* iis significari putet. Hoc vero, ut ipsum Viris illis Doctis non placet, ita prorsus incurrit in orationem PAULI, qui ne terrestria quidem hominum corpora attingere potuit, quoniam *exemplis* probare conabatur, ea in coelestia mutatum iri. Ergo

¹⁾ Cf. *Str.* XLIII: 2. sqq.

si vocabulum ἐπίγεια ita explicare volumus, ut ostendamus, qualia corpora sigillatim intelligenda sint, nobis cavere debemus, ne assentiendo Interpretibus, quos OSLANDER etiam secutus est, humana iis admisceamus. Minus certe a via deflectunt, qui eum HEYDENREICHIO res intelligi iubent corporeas, quae praeter plantas et animantia his in terris inveniuntur. Sed quis asseverare ausit, Apostolum, quum *generatim* corpora terrestria memoraret, ad *singulas* aliquot *species* attendisse animum? Quare tutius omnino videtur nihil definire. Quidquid vero huius rei est, nemo negabit Graeca respondere Latinis: *Et [sunt] corpora coelestia, et corpora terrestria.*

Cum praecedentibus arcte cohaerent sequentia: ἀλλ' ἑτέρα μὲν ἢ τῶν ἐπουρανίων δόξα, ἑτέρα δὲ ἢ τῶν ἐπιγείων. Vocabulum δόξα Vulgatus Latinus, sibi non constans, hoc versu interpretatur *gloria*, vs. vero 41 *claritas*, quod iure meritoque reprehenderunt VALLA et ERASMUS. GROTIUS, quem FLATTUS, KRAUSIUS aliique secuti sunt, eo denotari censens *rerum speciem*, τὸ εἶδος, ab usu loquendi discessit, in Novi Testamenti libris reperiundo. HEYDENREICHIUS illud quatuor explicuit Latinis: *virtute, dignitate, praestantia, excellentia*, quorum nullum verae eius potestati respondet. Certam quoque interpretandi normam deseruit WETTIUS monendo, vocabulum δόξα quoad coelestia esse *splendorem*, quoad terrestria *pulcritudinem*. Similiter MEIERUS aliique. Uti que hoc vocabulum his in libris, quoties res memorantur in oculos cadentes, *splendorem* significat; atque hoc loco illud aliter accipi nequit propter proxime sequentia: Ἄλλη δόξα ἡλίου. PAULUS autem, uti longe abest ab aiendo, *omnia* corpora terrestria splendore praedita esse, sic ea tantum intelligi vult, quae hactenus cum coelestibus comparari possunt. Dissimilitudinem splendoris utrorumque indicat praepositum ἑτέρα, quod,

quamquam hîc et alibi cum Adiectivo ἄλλη permutatur, notionem tamen non omnino eandem habet, sed ad splendoris *diversitatem* lectorum ante oculos collocandam inservit ¹⁾. Quae quum ita sint, Apostoli mens esse videtur: *sed alius generis coelestium, alius generis terrestrium splendor est*. Atque sic hoc quoque exemplo *Corinthios* docuit, Deum, qui alium splendorem coelestibus corporibus, alium terrestribus daret, haud impotentem esse ad corpus homini dandum praestantius, quam hac in terra haberet. Quod plerisque quoque Interpretibus visum est, praeunte iam PELAGIO. CHRYSOSTOMI autem aliorumque Patrum commento, supra memorato, vocabulis ἐπουράνια et ἐπίγεια probos et improbos denotari, ut iam bene animadvertit ESTIUS, vehementer obstat adiunctum δόξα, quippe *probis* quidem congruens, *improbis* vero non item. Quod ipse sentiens OECUMENIUS, se aliter expedire nescivit, quam formula ἕτερα δὲ δόξα temere interpretanda ἕτερα δὲ διαγωγή.

Iam idem simile ut ulterius persequatur, auctor alteram eius mittit partem, quippe omnium sub oculos minus cadentem, alteram sic explicat: Ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων. ἀστήρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ i. e. *Alius [est] splendor solis, et alius splendor lunae, et alius splendor stellarum: stella enim a stella differt, quod attinet splendorem*. Sic vim Praepositionis ἐν mihi expressisse videor ²⁾. Verbum autem διαφέρει minus commode a nonnullis redditur *praestat*, quum hac in oratione non *praestantiae* splendoris, sed *varietatis* eius ratio habeatur. Ceterum nulla hîc est difficultas, si excipitur quaestio, quomodo postrema cum praecedentibus cohaereant. Nihil lucis attulit GURLITTUS, ea in Parenthesi poni iubens. Temere

¹⁾ Cf. TITTMANN. p. 155, 156. item STEPHANI *Thesaur.* v. ἕτερος.

²⁾ Cf. MATTHIAE. Tom. II. p. 898.

antem, nexus faciendi causa, verbis *καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων* duplicem affingunt sensum, qui cum CRELLIO Apostolum sibi voluisse contendunt, *stellas non tantum a sole et luna; sed etiam a se invicem splendore differre*, quod OSIANDRO etiam placuit. Series vero orationis turbatur a MEIERO aliisque, qui ea interpretantur: *et splendore a se invicem stellae differunt*. Haec enim series omnino postulat, ut stellarum splendor cum solis et lunae splendore comparetur. Quid vero, si, nexum quaerentès in Plurali *ἀστέρων*, Graeca sic explicamus: *et splendore a sole et luna stellae differunt quaelibet suo modo?* Tum recte sequitur *stella enim a stella differt, quod attinet splendorem*. Similiter WETTIUS aliique. Iam multi veterum, duce CHRYSOSTOMO, PAULUM ita scripsisse putarunt, ut lectores doceret, tam in futura sectatorum CHRISTI beatitudine, quam in probitate eorum, gradus distinguendos esse. Unus alterque cum AMBROSIO eo delapsus est, ut stellis caliginosis miseram impiorum conditionem adumbrari opinarentur. Omnes vero, quantum novi, recentiores haec somnia spreverunt. Nec tamen nonnulli, uti OSIANDER, a se impetrare potuerunt, ut ab Apostoli mente, quum hunc versum superiori adiceret, omnem gradationis cogitationem alienam fuisse crederent. Sed huiusmodi cogitationi nec locum dat consilium disputationis a PAULO institutae, neque ulla imaginum, quae hac in oratione praecedunt, neque applicatio earum vs. 42 ad rem praesentem. Quare cum CALVINO et plerisque Interpretum, etiam MEIERO et WETTIO, sequi debemus PELAGIUM, cuius verba sunt: „Tota comparationis huius diversitas ad hoc facit, ut credas, unum genus reparare facile posse, qui tanta fecit ex nihilo.” Quod OLSHAUSENIUS ait, Apostolum, si nihil amplius voluisset, longius excursurum non fuisse, postquam diversum corporum coelestium et terrestrium splendorem proposuisset, neminem sane movebit, qui meminerit, hunc scri-

ptorem saepe ingenii sui fervore a generibus ad species transilire. Ergo, generatim memorato corporum coelestium splendore, non quidem exempla affert, ut BILLIOTHO visum est, sed sigillatim recenset, quae in coelis sunt, solem, lunam, stellas, ut ex vario horum luminum splendore lectores intelligant, Deo non deesse potentiam corporis nostri mortalis in immortale mutandi.

Vers. 42, 43.

Novo hîc, nisi fallor, exemplo docemur, quantum Traditio valeat Exegetica ad errores propagandos. Initium iam ceperunt ab interpretatione verborum: *Οὕτω καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν*, ad quae notavit CHRYSOSTOMUS: *οὕτω πῶς; ἐν διαφορᾷ πολλῇ*. Eadem repetierunt OECUMENIUS, THEOPHYLACTUS, alii. Putarunt igitur haec etiam referenda esse ad *gradus* beatitatis, hominibus in vitam redituris destinatos. Quod ut ferri posset, sumendum erat, Apostolum, missa altera et tertia imagine (vs. 39—41.), ad primam (vs. 36—38.) rediisse, ut inter corpus, quod sepelitur, et corpus, quod suscitabitur, eodem modo interesse ostenderet, atque inter semen solo iniectum et frumentum inde proveniens. Sed sic quoque sumi debet, nexum orationis a PAULO interruptum esse. Quod nemo clarius effatus est quam CHRYSOSTOMUS aiens: *Εἶτα ἀφείς τοῦτον τὸν λόγον ὡς ἀρκούντως ἀποδείχθέντα, πάλιν ἐπ' αὐτὴν τῆς ἀναστάσεως τὴν ἀπόδειξιν καὶ τὸν τρόπον ἔρχεται, λέγων σπείρεται* cet. Similiter multi iudicarunt Interpretes recentioris memoriae, etiam OSIANDER. Sed qui nexum orationis interruptum esse sumit, negare nequit, auctorem altera et tertia imagine (vs. 39—41.) incon-sulte usum esse, quod valde improbabile est. Deinde

ipsa verba *οὕτω καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν* nihil continent, quod prodit, eum utramque illam imaginem transiisse, ut ad primam (vs. 36—38.) rediret. Neque hoc intelligitur ex sequenti *σπείρεται*, quod quidem petitum est a semine supra memorato, sed cui talia subiecta sunt, ut luculenter pateat, singulas orationis sequentis partes singulis imaginibus praecedentibus respondere, hactenus tamen inverso ordine, ut altera pars: *σπείρεται* — *δόξη* tertiae: *καὶ σώματα* — *διαφέρει ἐν δόξη* respondeat, tertia vero: *σπείρεται* — *δυνάμει* alteri: *Οὐ πᾶσα σὰρξ* — *ιχθύων*. Quae ordinis negligentia ab epistolarum commercio non aliena est. Recte igitur ESTIUS, MORUS, BOSVELDIUS alique, quamvis vario modo a via aberrantes, animadverterunt, PAULUM nunc tria similia applicasse ad disputationis argumentum. Verbis nempe *Οὕτω καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν* i. e. *Sic etiam reditus mortuorum in vitam breviloquentia inest, qualem in rerum naturae et regni Divini comparatione tritam esse docent Marc. IV: 26. Ioann. III: 8, item Matth. XIII: 24, 31, 38 al. Particula autem καὶ nobis monstrat, quomodo ea, quae re-
vicentur, uti I Cor. II: 11. IX: 14 aliisque in locis, ex praecedentibus supplenda sint. Ergo oratio, nisi fallor, explicanda est: Sic reditus mortuorum in vitam differt ab huius vitae conditione. Quo tanquam introitu auctor usus est ad causas discriminis utriusque vitae deinceps commemorandas. Haud longe aliter CRELLIUS, qui tamen locos confudit, in quibus Articulus Nomini praepositus et non praepositus est. Ceterum HEUMANNUS, SEMLERUS alique bene monuerunt, maiori distinctione opus esse, quam Editio Recepta aliaeque habeant, sequentia *σπείρεται* — *ἀφ' ἑαυτοῦ* perperam ad hunc eundem versum referentes. Sed ut interpretationis propositae, sic etiam huius distinctionis probitas a probitate pendet eorum, quae infra disputabuntur.*

Praecipua quaestio est, quomodo verbum *σπείρεται* accipiendum sit. Vulgo Interpretes reticere putant vocabulum *σῶμα*, ex vs. 44 huc transferendum. Quod probavit etiam BRIËTIUS, ea tamen conditione, ne hîc quoque Articulus vocabulo praefigatur. Sed lubrica mihi omnis esse videtur interpretatio, quae ad orationem complendam Nomen aliquod mutuatur ex sententia infra proposita. Nec, me iudice, loquitur, ut MEIERUS, WETTIUS aliique asseverarunt, res ipsa, Nominativum *σῶμα* intelligen- dum esse. Et, si vocabulum *σῶμα* ad mentem PAULI explicandam omnino requiritur, valde miror, eum illud omisisse. Quid? quod primaria quaestio inde a vs. 35, ut ipse egregie BRIËTIUS probavit, de *hominibus mortuis* est, non de eorum corporibus ¹⁾. Quare Apostolus hîc quoque *hominem*, seu *sectatorem CHRISTI*, non corpus eius, spectasse censendus est. At *impersonaliter* tamen, ut BOSVELDII etiam sententia est, scripsisse videtur *seritur* (sermone vernaculo: *er wordt gezaaid*). Exempla Passivi sic usurpati praebent *Matth. V: 21, 27, 31, 33, 38, 43* aliique loci ²⁾. Nec sine causa PAULUS hoc nunc imitatus est, si bene vidi, orationem eius explicandam esse: *Ὁ ἄνθρωπος σπείρει, ὁ Θεὸς ἐγείρει*. Sed haec explicatio ut stare possit, aliam notionem tribuere debemus Verbo *σπείρεται*, quam Traditio fert Exegetica. Apud CHRYSOSTOMUM legimus: *Σπορὰν δὲ ἐνταῦθα οὐ τὴν γένεσιν ἡμῶν λέγει τὴν ἐν μήτρᾳ, ἀλλὰ τὴν ταφὴν τὴν ἐν τῇ γῆ τῶν τετελευτηκότων σωμάτων, τὴν διάλυσιν, τὴν τέφραν*. Eandem interpretationem secuti non solum sunt OECUMENIUS, THEOPHYLACTUS, ceterique, quantum novi, veteres ³⁾, sed plerique etiam recentiores, nuperrime

¹⁾ Cff. CRELLIUS et BOSVELDIUS ad h. l.

²⁾ Cf. MATTHIAE. Tom. II. p. 758.

³⁾ Iam TERTULL. *adv. Marc.* Lib. V. Cap. 10 scripsit „*seminationem vocavit dissolutionem corporis in terram.*”

MELLERUS, WETTIUS, OSIANDER. Vulgo igitur Graecum *σπείρεται* Latino reddunt *sepelitur*, seu, quod eodem redit, *conditur*. Neque argumentum tamen alicuius ponderis afferunt, quo tralaticium illud tueantur. Quod enim GROTIUS monuit: „Cum posset dicere *sepelitur*, maluit dicere *seritur*, ut magis insisteret similitudini supra sumtae de grano,” in luce quidem ponit, cur Apostolus usus sit verbo *σπείρεται*, neutiquam vero argumentum praebet illius explicandi *sepelitur*. Ab *Euphemismo* autem, quem cum aliis praedicat BENGELIUS, aliena oratio est, cui insunt formulae, nihil suavitatis habentes, ἐν φθορᾷ, ἐν ἀτιμίᾳ, ἐν ἀσθενείᾳ. Quare mirandum est, BRIËTIUM, strenuum vulgaris opinionis adversarium, paucos tantum habuisse duces: CRELLIUM, SLICHTINGIUM, etiam CALVINUM, cuius verba sunt: „PAULUS se exponit, discrimen explicando praesentis status ab eo, qui resurrectionem sequitur,” et paulo inferius: „Praesentis vitae tempus Metaphorice sationi comparat, resurrectionem vero messi.” Profecto quod vulgo sumunt, ex nullo alio fonte, quam ex minus intellecta oratione contexta profectum est, refragante loquendi usu. Frustra enim in libris Veterum quaeruntur loci, Verbum *σπείρειν* a *serendi* notione ad notionem *sepeliendi* similemve transferentes ¹⁾. Sed si notionem ei tribuimus *procreandi* ²⁾, exemplorum, quorum auctoritate nitamur, nobis praesto est satis magna copia. Cognita sunt verba SOPHOCLIS ³⁾: Ἀτρέα, ὃς αὖ σ' ἔσπειρος cet. Similia alibi tam apud eundem Poë-

¹⁾ Ad terrae frugem enim, non ad OSIRIDEM pertinet Participium *σπειρόμενος* apud Plutarch. *de Iside et Osiride*. Opp. Tom. II. p. 377 B. ΧΥΛ. ubi inducuntur λέγοντες θάπτεσθαι μὲν τὸν Ὀσίριν, ὅτε κρύπτεται τῆς γῆς σπειρόμενος ὁ κάρπος· αὐθις δὲ ἀναβιοῦσθαι καὶ ἀναφαίνεσθαι, ὅτε βλαστήσεως ἀρχή.

²⁾ Non dico *nascendi*, uti SLICHTINGIUS aliique. Haec enim notio a verbo *σπείρεται* aliena est.

³⁾ *Aiac.* vs. 1293.

tam, quam apud alios exstant ¹⁾). Nec tantum praesunt scriptores ligatae, sed etiam solutae orationis. Quid evidentius quam quod DIOGENES ²⁾ adolescentulo cuidam dixit: *Νεανίσκε, ὁ πατήρ σε μεθύων ἔσπειρε?* Eodem ducit SOCRATIS illud apud PLATONEM ³⁾: — *ἵνα — ὡς πλεῖστοι τῶν παιδῶν ἐκ τῶν τοιούτων σπείρωνται.* Adde quod legimus 4 *Macc.* IV: 10. Ibi tertius septem fratrum, qui crudeliter interfecti sunt, oppressoribus suis dicit: *Ἄγνοεῖτε, ὅτι ὁ αὐτός με τοῖς ἀποθανοῦσιν ἔσπειρε πατήρ, καὶ ἡ αὐτὴ ἐγέννησε μήτηρ, καὶ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἀνεστράφημεν δόγμασι* ⁴⁾. Sed provocare etiam me posse puto ad Interpretem Graecum *Zach.* X: 9, qui Hebraea *וְנָבַד וְנָבַח* vertendo reddidit: *καὶ σπερῶ αὐτούς ἐν λαοῖς.* Haec enim verba non, ut HITZIGIUS ⁵⁾ alique volunt, inservire ad populi dispersionem, sed ad *sobolis procreationem* Israëlitis praedicendam, intelligimus ex oratione praecedente. Quominus autem in PAULI Epistola Verbum *σπείρεται* interpretemur *procreatur*, impedimento non est oppositum *ἐγείρεται*, quod non explicandum esse *suscitatur ex sepulcro*, sed *suscitatur ex morte vel mortuis*, probavimus ad vs. 35. Sed hinc aliena quoque est notio *producendi, quae nondum exstiterunt*, a CRELLIO in medium allata. Iam idem illud, quod loquendi commendat usus, postulat hinc oratio contexta. Primum enim si consideramus ea, quae infra usque ad vs. 49 ab Apostolo disputantur, hominem immortalitati destinatum

¹⁾ *Oedip. Tyr.* vs. 1498. *Trach.* vs. 33. *Electr.* vs. 533. EURIPIDIS *Phoeniss.* vs. 18, ubi *Schol. vet.* Tom. IV. p. 406 verbi honestatem laudavit. Cff. THOM. *Mag. Onom.* p. 187 BERNARD. IACOBS *Anthol. Gr.* Tom. IX. p. 89. item STEPH. *Thes.* Ed. nov. Lond. v. *σπείρω.*

²⁾ In *Comment. De liber. educ.* adscript. PLUTARCHO. l. c. p. 2 A.

³⁾ *Republ.* Lib. V. p. 460 B.

⁴⁾ Locus exstat apud FLAV. IOS. cuius nomen liber temere gerere videtur, Tom. II. p. 511 HAV.

⁵⁾ *Die zwölf kleinen Profeten erklärt.* ad h. l.

non distingui videmus ab homine mortuo, qui sepeliatur, sed ab homine, qualis hac in terra vivat: unde sequitur, sepultura in vs. 42, 43 importanda nexum rationationis tolli. Deinde haec interpretatio non quadrat in vs. 44, ubi memoratur σῶμα ψυχικόν, quo WETTUS etiam monuit, conditionem corporis quatenus vivat, non quatenus mortuum sit, significari. Praecesserunt ESTIUS, ROSENMULLERUS, FLATTUS, RÜCKERTUS, BOSVELDIUS; sequutus est OSIANDER. Nec sibi tamen illi constiterunt hoc ad corporis referentes conditionem, quae maxime in morte cernitur; siquidem nulla hinc mortis ratio habenda est, multo minus vero sepulturae. Progredior ad tertium argumentum, quo supra propositam interpretationem Verbi σπείρεται probem, vulgarem refellam. Sed singulae illud praebent partes orationis, cuius in tractatione nunc versamur.

Et prima iam orationis pars: σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ ita comparata est, ut verbum σπείρεται explicari nequeat sepelitur, sed explicandum sit procreatur. GERDESIUS ferri posse concedit MOSEHEMII sententiam, vocabula ἐν ἀφθαρσίᾳ sumenda esse pro εἰς ἀφθαρσίαν; hoc vero OSIANDER iure meritoque reprehendit. Eodem iure reprehendendus est OECUMENIUS, qui praecedentibus ἐν φθορᾷ adscripsit: τουτέστιν, ἐπὶ τῷ φθαρῆναι. Omnes hodie vident Interpretes, Praepositionem ἐν vs. 42, 43 inservire ad conditionem denotandam. Et conditionem proponi, cuius particeps sit illud, quod verbo σπείρεται, expers, quod verbo ἐγείρεται significetur, probe intelligemus, si animadverterimus, Substantiva carere Article. Sed propterea hanc orationis partem aliter interpretari non possumus quam: Procreatur (scil. quum hanc in vitam venit) homo corruptionis particeps; suscitatur (scil. postquam hac ex vita excessit) homo corruptionis expers. Alteri autem miseriam, alteri beatitatem inesse, apparet tam ex disputationis serie, quam ex vs. 50, 53, 54, qui loci

quoque docent, formulam ἐν φθορᾷ eandem vim non habere ac Participium ἐφθαρμένον, sed ei respondere Adiectivum φθαρόν, uti etiam monuerunt BEZA, GROTIUS, GURLITTUS, FLATTUS. Hinc vero sequitur, eam homini quidem convenire, qui procreetur, sed corpori, quod sepeliatur, non item. Tum cadaveris sepeliendi cogitatio hinc longe remota est propter ipsum verbum σπείρεται, quippe a semine petita, quod non mortuum est, sed vivit, quando terrae mandatur. Legantur etiam hac de re CRELLIUS et SLICHTINGIUS.

De altera orationis parte: σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ, mihi breviori esse licet. Nihil probat exclamatio CHRYSOSTOMI: τί γὰρ εἶδε χθρόνιστον νεκροῦ διαφθύντος, quamvis plausu eam prosecuti sunt THEODORETUS, OECUMENIUS, THEOPHYLACTUS, nuper HEYDENREICHIIUS, MEIHERUS, alii. Ex eo enim, quod vocabulum ἀτιμίᾳ hīc, aequè ac 2 Cor. VI: 8, significat quod revera dedecori est, cogi nequit, PAULUM cadaver spectasse. Immo hoc magis in hominem quadrat, vitis obnoxium, quae ex rerum externarum cupiditatibus oriuntur, quam in corpus, quod sepelitur. Ergo Graeca sine scrupulo interpretor: Procreatur (scil. quum hanc in vitam venit) homo dedecoris particeps; suscitatur (scil. postquam hac ex vita excessit) homo splendoris particeps. Notionem autem splendoris non propriam, sed translata esse, uti Rom. II: 7, 10. 1 Cor. II: 7 al. res ipsa loquitur. Nulla sane ratione nituntur, quae disputavit AUGUSTINUS de corporis beatorum pulcritudine ¹⁾. Alterum vero membrum CRELLIUS extenuavit, ἀτιμότερα τοῦ σώματος, quae Cap. XII: 23 memorantur, cum hac oratione comparans.

Pervenimus ad tertiam orationis partem: σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει. Vocabulum ἀσθενεία plerique interpretes minus intellexerunt. Prae-

¹⁾ De Civit. Dei Lib. XXII Cap. 20, 21.

cessit CHRYSOSTOMUS, cuius verba sunt: Οὐπω γὰρ ἡμέ-
 ραι τριάκοντα, καὶ τὸ πᾶν ἀπώλετο, καὶ κατασχεῖν
 ἑαυτὴν ἢ σὰρξ οὐ δύναται, οὐδὲ πρὸς μίαν ἀρχέσαι
 ἡμέραν. Aliter THEODORETUS, lectorem rogans: Τί γὰρ
 τοῦ ἰχῶρος ἐκείνου ἢ τῆς κόνεως ἀσθενέστερον;
 Utrumque repetiit Scholiastes apud MATTHAEUM. Neutrum
 vero aliunde petitum est quam ex perversa interpretatione
 verbi σπείρεται. Similiter in loquendi usum incurrit
 sententia MEIERI aliorumque, qui significari aiunt *cor-*
poris conditionem, qua omnis plane agendi vis sublata
sit. Quod cum nonnullis antiquioribus videns WETTIUS,
 vocabulum ἀσθένεια referri non posse monuit *ad cor-*
pus mortuum. Sed mirandum est, Viros Doctos, qui ita
 sentirent, vel sic tamen verbum σπείρεται interpre-
 tatos esse *sepelitur.* Profecto, uti nusquam vocabulum
 ἀσθένεια de re aut persona usurpatur, quae sensu
 destituta est, sic in Novi Testamenti libris, et Singu-
 lari, et Plurali, nunc morbus significatur corporis, nunc
 imbecillitas hominis, sive naturalis seu moralis. Prae-
 sertim ita appellatur *imbecillitas, quae ex carne oritur,*
 uti *Rom. VI: 19. Gal. IV: 13.* Eandemque PAULUS, nisi
 fallor, hoc in loco ante oculos habuit. Oppositum autem
 δύναμις si facultatem denotare dixerō omnibus viribus
libere utendi, neminis in reprehensionem me incursum
 confido. Cff. *1 Cor. II: 3, 4. 2 Cor. XII: 9, 10.* Itaque
 nihil obstat, quominus Graeca sic explicemus: *Pro-*
creatur (scil. quum hanc in vitam venit) homo imbecil-
litis, quae ex carne oritur, particeps; suscitatur (scil.
postquam hac ex vita excessit) homo facultatis particeps
omnibus viribus libere utendi. Iam, uti praecedens ora-
 tionis pars respondet imagini a luminibus coelestibus
 petitae; sic haec tertia, remotiorem distinctionem va-
 riorum carnis generum spectans, hominem docet, qui
 nunc potestati carnis subiectus sit, vim libere agendi
 accipere posse.

Vers. 44.

Iam homine, qui ad hanc vitam procreatur, ab alio, qui ad alteram vitam suscitatur, tribus notis distincto, PAULUS opinionem, reditum mortuorum admitti non posse, refellere pergit *argumento ex ipsius corporis natura petendo*. Ergo quonam nomine corpus, quod ad hanc vitam procreatur, ab eo differat, quod suscitatur ad alteram vitam, ostendit scribens: *Σπείρεται σῶμα πνευματικόν*. Sic enim ea, quae supra disputaverat, non contraxit, ut cum MEIHERO, BILLROTHO, OSIANDRO vulgo sumunt Interpretes, sed pondus iis et momentum adiecit. Quaestio maxime est, quid sibi velint Adiectiva *ψυχικόν* et *πνευματικόν*, de quibus Viri Docti inter se discrepant. Minus recte egisse, qui vocabulū *ψυχικόν*, praeunte LUTHERO, vertendo redderent *naturale*, monuerunt SEMLERUS, BOSVELDIUS, HASIUS, alii. Sine dubio scribendum est *animale*. Hoc autem quomodo explicandum sit, iam apparet ex vs. 45, ubi primus homo factus esse dicitur *εἰς ψυχὴν ζῶσαν*. Minus in censum veniunt Cap. II: 14 et *Iud.* 19, ubi Adiectivū *ψυχικός* non *corpora sectatorum* CHRISTI, sed *homines* notantur a CHRISTO *alieni*, quemadmodum *Iac.* III: 15 *sapientia acerba et litigiosa ψυχική* appellatur. At vel sic tamen ibi significatur illud, quod animalium naturae insitum est, ut nullum alium ducem quam sensuum externorum affectiones sequantur. Hinc enim oritur miseranda hominum conditio, qui pravaram opinionum et cupiditatum se servos faciunt. Hoc autem loco vetat verbum praecedens *σπείρεται*, ne huiusmodi conditionis rationem habeamus. Ergo *σῶμα ψυχικόν* est, *quod vitam vivit animale*, quae in cibi, potus aliarumque rerum, in sensus cadentium, cernitur usu, ut recte iam monuerunt MELANCHTHONUS, ESTIUS alique;

vel, ut BENGELIUS ait, corpus, quod constat carne et sanguine, quae remotum iri vs. 50 legimus. Adiectivi vero ψυχικόν Substantivique σῶμα cogitatio non permittit, ut GROTIUS morem geramus, ubi interpretari iubet: quod fuit animale. Sine dubio loquendi usus postulat, ut PAULUM dicentem faciamus: quod est animale. Neque alia de causa hinc decessum est, quam ut, verbo σπείρεται explicando sepelitur, confirmaretur opinio vulgaris, quae MEIERUM etiam movit ad scribendum: corpus est, quod sepelitur, quatenus ψυχὴ ei vivendi principium ERAT. Iam vero altero membro sic exposito: Procreatur (scil. quum homo hanc in vitam venit) corpus, quod vitam vivit animale, intelligitur potestas, quam in altero habet Adiectivum πνευματικόν. A PAULI mente certe aberravit CHRYSOSTOMUS, verbis eius subiiciens: τί λέγεις; τοῦτο (corpus huius vitae) δὲ οὐ πνευματικόν; πνευματικόν μὲν, ἀλλ' ἐκεῖνο (corpus alterius vitae) πολλῷ πλεον. Notam enim Apostolus proposuit, qua utrumque corpus ita distingueretur, ut alterum ψυχικόν, alterum πνευματικόν esset. Deinde, quod haud sine damno negligitur, corpus cum corpore comparavit, non vero hominem cum homine. Unde quoque apparet, hunc in locum aliena importare, qui Graeca interpretentur: corpus, quod Spiritus Sancti vi regitur. Sed propterea hoc iam ferri nequit, quod τὸ πνεῦμα, ubi Spiritum Sanctum denotat, τῇ σαρκί quidem oppositum reperimus, τῇ ψυχῇ vero non item. Frustra provocant ad Cap. II: 14, quo in loco, et hominem (non vero corpus) commemorari supra iam vidimus, et vocabulum ψυχικός, ut docet Cap. III: 1, eodem redit ac σάρκινος. Neque vim argumentandi praebent Rom. VII: 14; XV: 27. 1 Cor. IX: 11 similesque loci, ubi vocabula πνευματικός et σαρκικός vel σάρκινος sibi mutuo opponuntur. Quod philosophando BILLROTHUS ex PAULI verbis eruere conatus est, OLSHAUSENIUS et MEIERUS iis

non inesse docuerunt. Praetereo alia, quae, ducibus iam CHRYSTOSTOMO, OECUMENIO et THEOPHYLACTO, commenta sunt Interpretes. Si *σῶμα ψυχικόν* corpus denotat, quod vitam vivit animale, *σῶμα πνευματικόν* denotare necesse est corpus, e regione ei obstans, quod a mente regitur rationali, et hactenus, quamquam minus Latine, spirituale dici potest. Apostolus autem an sibi corpus spirituale ita proposuerit, ut naturam eius omnino perspiceret, cum HEYDENREICHIO et RÜCKERTO valde dubito. Nec tamen existimasse censendus est, apud CHRISTI sectatores, quos beatus maneat in vitam reditus, τὸ πνεῦμα locum τῆς ψυχῆς occupaturum esse. Si enim appellatione *σώματος ψυχικοῦ* corpus non significavit illo carens, credibile non est, eum appellatione *σώματος πνευματικοῦ* corpus significasse, quod hac careat.

Quod sequitur hoc in versu: *ἔστι σῶμα ψυχικόν, καὶ ἔστι σῶμα πνευματικόν* haud pauci Interpretes et Editores dubiae fidei esse censuerunt, vel loco suo omnino moverunt, uti ERASMUS, MILLIUS, SEMLERUS, MORUS, GÜRLITTUS. Neque hoc sine causa, siquidem illud Veterum quibusdam incognitum fuisse videtur ¹⁾ formamque habet annotationis, ab uno alterove librario verbis praecedentibus adscriptae, ne quis inde offensionem caperet. Eo autem sublato nihil damni patitur orationis perpetuitas; quare a PETERSENIO in Parenthesi positum est. Rursus vero plerorumque testium veterum auctoritate nititur. Et haud levis coniectura est, illud in libris aliquot omissum esse, quod vel propter *ὁμοιοτέλευτα* oculos fugeret, vel praecedenti minus accommodatum iudicaretur. Eadem autem opinio, nisi fallor, multis Veterum hanc fraudem fecit, ut, pro forma Thetica Hypotheticam substituentes, scriberent: *Εἰ ἔστι σῶμα*

¹⁾ Cf. REICHIUS, *Codicum aliquot gr. N. T. Par. nova descriptio* cet. p. 51, 52.

ψυχικόν, ἔστι καὶ cet. Quod ediderunt HARWOODUS, LAUBMANNUS, TISCHENDORFIUS et probarunt RÜCKERTUS, METIBRUS, KLINGIUS ¹⁾. Sed Receptum testimonio quoque suo *Syrus* valde confirmat. Deinde forma pro eo substituta, ut etiam vidit WETTIUS, manum prodit correctoris. At sensum tamen eodem redire, sive legamus *ἔστι σῶμα* cet. seu *εἰ ἔστι σῶμα* cet. post alios OSIANDER bene monuit. Illa enim aequae atque haec a bis usurpato verbo *ἔστι* Emphasis accipiunt (cf. *Rom. III: 11, 12.*) et, nisi in Apodosi vocabulum *σῶμα* deleri debet, explicanda sunt: *uti corpus est animale, ita corpus est spirituale*, ut posterius huius sententiae membrum super prius gravitate emineat. Sic, nempe, scripsit PAULUS, ne quis forte appellationem *corporis spiritualis* minus haberet cogitatam. Quodammodo conveniunt verba *καὶ σώματα ἐπουράνια, καὶ σώματα ἐπίγεια* vs. 40, quorum comparatione tamen abutuntur, qui hoc loco cum GROTIO, PALMIO aliisque Singulare *σῶμα* pro Plurali *σώματα* sumi iubent. Apostolus enim non amplius generatim dicit, qualia in rerum natura sint corpora, sed sigillatim, quale sit *corpus humanum*, quod nobis cogitando fingere possimus. HEYDENREICHIIUM autem aliosque, qui alteri *ἔστι* Praesentis, alteri Futuri notionem tribuunt, refellere nihil attinet.

Vers. 45.

Praecedenti sententiae PAULUS, secundum Editionem Receptam, adiecit: *Οὕτω καὶ γέγραπται· Ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, Ἀδὰμ, εἰς ψυχὴν ζῶσαν· ὁ ἔ-*

¹⁾ *Studien und Kritiken. Ann. 1839. p. 509.*

σχατος Ἀδὰμ εἰς πνεῦμα ζωοποιῶν. Levioris ponderis sunt testimonia librorum, in quibus unum alterumque verbum omissum vel mutatum est. Omnium fere consensu Apostolus usu formulae οὕτω καὶ γέγραπται ad Gen. II: 7 provocavit. Ibi vero apud Interpretem AL tantum legimus: ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν, quibus conveniunt Hebraea: הָיָה הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה. Ergo alteri membro, si PAULUS more suo interpretem illum secutus est, inserta sunt verba πρῶτος et Ἀδὰμ, alterum apud MOSEM frustra quaeritur. Difficultatem inde exortam non attigisse virum, qualis GROTIUS esset, haud secus miror, quam Veteres nihil, quantum novi, tentasse, quo eam oratione corrigenda tollerent. Quod CHRYSOSTOMUS, THEODORETUS, THEOPHYLACTUS voluerunt, PAULUM oraculo Divino addidisse, quod ex rerum peteret eventu, nomini eius minus honorificum ipsumque in quaestione est. Coniectura, deperditum Veteris Testamenti locum hinc reperiri, nullo plane argumento nititur. Haud magis se tueri potest opinio, cuius se patronum HASIUS etiam praestitit, Apostolum Rabbinarum vel libri Apocryphi verba excitasse. Quidquid enim tanquam simile afferri solet, valde dissimile est et multo recentioris temporis. Deinde PAULUS, quamvis Traditionem Iudaeorum plus semel in rem suam convertit, nusquam tamen, ad alium librum, quam Canonicum provocavit, nec verbo γέγραπται usus est, nisi certum huiusmodi libri spectabat locum. Hinc sequitur quoque, cum BRIËTIO difficultatem tolli non posse verbis οὕτω καὶ γέγραπται explicandis: *secundum Literas Sacras*. Nec reprehendere licet RÜCKERTUM, BILLROTHUM ceterosque Interpretes, quotquot posteriora: ὁ ἔσχατος Ἀδὰμ εἰς πνεῦμα ζωοποιῶν haud secus ac priora: ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, Ἀδὰμ, εἰς ψυχὴν ζῶσαν ad verbum γέγραπται referunt. Nihil aliud enim utrorumque, quum

sine ulla Particula ab eodem verbo *ἐγένετο* pendeant, arctissimus fert nexus. Tum a nemine disputatio in contrariam partem facta est, quin ingenii sui commentis orationem oneraret, vel sumeret certe quod probari nequit. Recentissimum audiamus Interpretem, OSIANDRUM. Hic formulam *οὕτω καὶ γέγραπται* a vulgari *γέγραπται γάρ* ita differre monet, ut liberiores Veteris Testamenti usum ostendat. Tum PAULUM verba *ὁ ἔσχατος Ἀδὰμ εἰς πνεῦμα ζωοποιῶν* praecedentibus *ἐγένετο ὁ (πρῶτος) ἄνθρωπος (Ἀδὰμ) εἰς ψυχὴν ζωσαν* adscripsisse contendit, quod haec ipsa ita comparata essent, ut vitae melioris monstrarent auctorem aliquando venturum. Haec vero Allegorica vel Typica interpretatio scriptori Geneseos mentem obtrudit, cuius nullum plane vestigium in eius oratione cernitur, quum ne vocabula quidem *πρῶτος* et *Ἀδὰμ* a scriptore illo profecta sint, sed ipsi PAULO debeantur¹⁾. Argumentum, quod ex citandi formula *οὕτω καὶ γέγραπται* cogitur, ut nihil praesidii habet in notione Particularum *οὕτω καὶ*, sic etiam probari nequit ex usu huius formulae, quae nusquam apud hunc exstat Apostolum. Unde si quis ansam caperet coniectandi, hunc versum spurium vel certe corruptum esse, non valde profecto mirarer. Utinam, quod mihi in mentem venit, Verbo *γέγραπται* hinc expulso, circumiecta *οὕτω καὶ ἐγένετο* connectenda esse, librorum veterum auctoritate fulcire et PAULUM illud, quod vs. 44. legimus, *rebus ipsis confirmantem* facere possem. Sed eorum consensus omnino vetare videtur, ne huiusmodi coniectura nodum expedire conemur. Nec talia sunt, quae ab Apostolo Veteri Testamento tribuuntur, ut credibile sit, memoriam ei in iis excitandis fraudem fecisse. Solatium

¹⁾ Locos, ubi similiter Interpretatio Alex. a PAULO aliisque Novi Testamenti scriptoribus mutata est, recenset HORNIIUS, *An Introduct. to the Critical study and Knowledge of the Holy Scriptures*. Ed. 8. Vol. II. Part. 1. p. 330, 331.

en aliquod inde oritur, quod vs. 45 adeo sibi constat; un-
 al decedat argumentationi huius capitis, etiamsi etiam in-
 ctum relinquamus. Atque hoc quidem FLATTUM aliosque
 iovit ad eum in Parenthesi ponendum. Ceterum verba
 explicanda videntur: quocumque convenit, quod in libro Mosi
 scriptum est: ADAMUS, hominum primus, ita factus est, ut
 animal vivus esset; postremus ADAMUS, ut spiritus esset, qui vi-
 tam daret: Hoc autem quum inserviat ad confirmandam
 distinctionem corporis animalis et spiritualis, res ipsa lo-
 quitur, Substantivum πνεῦμα eodem modo interpretan-
 dum esse atque Adiectivum πνευματικόν¹⁾. Ergo, si
 praecedentia bene intellexi, postremus ADAMUS appella-
 tur spiritus, quatenus principium animale in eo subie-
 ctum fuit principio rationali, quod tamen quomodo cohae-
 reat cum sequenti ζωοποιόν, mihi perspectum non
 est. Sed obscuritatem sententiae auctoris Interpretum
 iam prodit disputatio, a WETTIO quoque memorata,
 quoniam tempore CHRISTUS factus sit πνεῦμα ζωοποι-
 ούν. Nec tamen de eo multum dubitari posse puto,
 si oculi convertantur ad vs. 47 sqq. ubi ab altero ho-
 mine distinguitur alter, quatenus fuit (ὁ Κύριος ἐξ
 οὐρανοῦ. Quidquid vero huius rei est, Activum ζωο-
 ποιούν, Neutro ζῶσαν oppositum, eandem sibi postu-
 lare videtur interpretationem ac vs. 22 verbum ζωο-
 ποιηθήσονται. Ceterum CHRISTUM, non hominem in-
 vitam revocatum, ut HARDUINUS, IERNIUS aliique opi-
 nati sunt, τὸν ἔσχατον Ἀδάμ esse, cum plerisque
 monuerunt MEIJERUS, WETTIIUS, OSIANDER, PAULUM
 eadem comparatione ADAMI et CHRISTI usum esse osten-
 dentes ac Rom. V: 12 sqq. 1 Cor. XV: 21, 22, 4
 sqq. Hoc tamen ubi MOSHEMIUS, MICHAËLIS et qui e

¹⁾ Hinc sequitur etiam intelligi non posse naturam Divinam
 bene monuit Doct. VAN DER BOON MENSCH in Spec. Herm. in
 IX: 14. p. 47, 48.

nisi
 CH
 uti
 tic
 n

sequuntur, ex Iudaeorum Theologia petitum volunt, BOSVELDIO assentior, eos sumere quod probari nequit nisi ex Iudaeorum recentioris aetatis libris. Cur autem CHRISTUS ab Apostolo dictus sit ὁ ἕσχατος, non vero, uti vs. 47, ὁ δεύτερος, minus liquet, etiamsi appellationis causam cum CALVINO aliisque in postrema generis humani instauratione quaeramus.

Vers. 46.

Quaestionem sibi fingens, ad quam respondendum sit, PAULUS disputationem suam sic persequitur: Ἀλλ' οὐ πρῶτον τὸ πνευματικόν, ἀλλὰ τὸ ψυχικόν, ἔπειτα τὸ πνευματικόν. Plerique Interpretes, duce THEOPHYLACTO, vocabulis πνευματικόν et ψυχικόν cogitando adiici inbent σῶμα, ex vs. 44 petitum. Quod nuperime OSIANDER tueri conatus est, corporis rationem vs. 47 haberi aiens. Sed, uti infra videbimus, minus ab eo intellecta esse, quae vs. 47 leguntur, sic interpretationi vulgari omnino obstat necessitas praecedentia vs. 45 transiliendi. Rectius igitur RÜCKERTUS, MEIERUS, BILLROTHUS, WETTIUS, PALMIUS etiam τὸ πνευματικόν et τὸ ψυχικόν Adiectiva esse monuerunt pro Substantivis posita ad *illud, quod spirituale* et *illud, quod animale est*, generatim denotandum. Praeiiit iam CHRYSOSTOMUS, cuius iudicio PAULUS ostendit, ὅτι ἐπὶ τὰ βέλτιον αἰεὶ τὰ ἡμέτερα πρόεισιν, ἅμα κἀντεῦθεν πιστούμενος τὸν λόγον. Εἰ γὰρ τὰ ἐλάττονα ἐξέβη, πολλῶ μᾶλλον τὰ βέλτιω προσδοκῶν χρή. Sed quod unanimi consensu dicunt Interpretes, verbum ἐστὶ huic orationi deesse, haud scio equidem, an minus exploratum sit. Indicium eius vs. 45 certe non exstat, nec repeti potest ex vs. 44, ubi ἔστι aliam ha-

INTERPRETATIO VERS. 46, 47.

; notionem, quam huic loco congrua est. Et quum
 reumicta (vs. 45 et 47) tempus spectent praeteritum,
 odem, ne hiet oratio, referendum videtur, quod hoc
 loco legimus. Argumento quoque est Adverbium *ἔπειτα*,
 si aequae ac vs. 6, 7, 23 temporis diversitatem signifi-
 cat. Ergo PAULUS sine ullo Verbo eventa antiquioris et
 recentioris memoriae conscripsit, ac si una in tabella
 repraesentarentur. Nihil similis, quam quod exstat Rom.
 V: 15: *Ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα, οὐτω καὶ τὸ
 χάρισμα* 1). Atque sic etiam vs. 47, 48, ubi eadem tan-
 quam tabella ante oculos est, verba intelligere licet,
 quae rebus propositis conveniunt. Si autem vs. 46 omnia
 ad tempus praeteritum referimus, mens PAULI est:
*sed non praecessit illud, quod spirituale est, sed quod ani-
 male est; tum secutum est illud, quod spirituale est* 2).
 Quae sententia obviam ivit iis, qui rogaturi erant, cur
 postremus ADAMUS nuper demum venisset neque a rerum
 humanarum incunabulis *εἰς πνεῦμα ζωοποιῶν* existi-
 tisset. Et sic quoque lectoribus suis adspectabile fecit,
 hanc vitam animalem praecedere debere, ut quis tandem
 particeps fiat vitae spiritualis.

Vers. 47.

Unde factum sit, ut illud, quod animale est, pe-
 sequeretur, ADAMUM praecederet, quod spirituale est, per CHRISTUM
 sequeretur, PAULUS nunc ostendere vult ad utrumque

1) De intelligendo verbo *ἦν* vide GLASS. Tom. I. P. 349, 7
 MATTH. Tom. II. P. 770, 771. item BOS, *EiBps. Gr. Ed.* SCHAE
 P. 603 sqq. Sed exempla, ibi e N. T. petita, nullius numeri
 Hoc loco ex vs. 45 repeti posset Verbum *ἐγένετο*, nisi illud ibi
 nexum esset cum formulis *εἰς ψυχὴν ζωσαν* et *εἰς πνεῦμα ζωον*
 2) Similiter BAURUS p. 604, qui hactenus igitur mecum et
 videtur.

πρὸ
 90
 tit
 A
 III
 P
 7

hominem redeundo. In Editione Recepta legimus: Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς, χοϊκός· ὁ δεύτερος ἄνθρωπος, ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ. Nullo argumento nititur coniectura KOENII, a WASSENBERGHIO memorata ¹⁾, Adiectivum χοϊκός ab aliena manu profectum esse. Nec maioris ponderis est, quod SEMLERO in mentem venit, PAULUM in posteriori membro tantum scripsisse: ὁ δεύτερος ἐξ οὐρανοῦ. Pauca quoque sunt et minus gravia testimonia librorum, qui cum Vulgato Latino orationi adiciunt οὐράνιος vel ὁ οὐράνιος. At hoc propterea iam imperitorum hominum prodit inventum, quod verba ἐξ οὐρανοῦ οὐράνιος ita explicari nequeunt, ut superioribus ἐκ γῆς χοϊκός bene respondeant. Non intelligo igitur, quomodo huius mutationis patroni sententiam suam probare potuerint ERASMO et GURLITTO. Sed cum viris illis multi de vocabulis ὁ Κύριος consenserunt, quum fidem eorum vel prorsus negarent, vel in dubium certe vocarent, ut nuper BILLROTHUS, MEIHERUS, WETTUS, OSIANDER. Et sane inter testes veteres, quorum in libris ea frustra quaeruntur, haud pauci magnae auctoritatis sunt. Omissio tamen eorum ex orationis difficultate liberandae studio oriri potuit. Nec fingi posse videtur causa, cur probabile sit, ea orationi inserta esse. Si enim ex vero narravit TERTULLIANUS ²⁾, MARCIONEM pro vocabulo ἄνθρωπος substituuisse ὁ Κύριος, vix aut ne vix quidem credibile est, mutationi, ab illo Haereticorum principe profectae, hanc fortunam obtigisse, ut iam brevi post reciperetur a Syro, tum a CHRYSOSTOMO aliisque interpretibus Graecis, qui ad posteritatem propagarunt, quod in Editione Recepta legitur. Non miror igitur, BENGELIUM, FLATTUM, OLSHAUSENIUM ab ea discedere noluisse. Equidem vero hac in causa haereo.

¹⁾ *Diss. de Glossis N. T. praemissa Select. c. scholis* VALCKEN. p. 67.

²⁾ *Adv. Marcion. Lib. V. cap. 10.*

Oratio sic bipartita est, ut praecedenti vs. 46 conveniat. Ergo hîc non scripsit auctor ἔσχατος, ut supra vs. 45, sed δεύτερος, quod Particulae ἔπειτα respondet. Utriusque membri Subiecta ὁ πρῶτος ἄνθρωπος et ὁ δεύτερος ἄνθρωπος nulla difficultate laborant. PAULUS sine temporum notatione ante oculos proponere pergit, quae antiquioris et recentioris memoriae sunt. An res propositae postulent, ut, cum FLATTO aliisque priori membro cogitando adiciamus *erat*, posteriori *est*, videbimus infra. Gravissima nunc agitur quaestio, quomodo accipienda sint postrema ἐξ οὐρανοῦ.

Plerique igitur verba ἐξ οὐρανοῦ *coelestem* CHRISTI *originem* denotare putarunt. Alii ea cum THEODORETO ad *reditum* CHRISTI, glorioso corpore induti, *ex coelo* referunt. MORO iudice sibi PAULUS *singularem plane et omni humana majorem excellentiam* proposuit. Similiter GROTIUS, CRELLIUS, GERDESIUS, MOSHEMIUS, minus *originem*, quam *dignitatem*, sive *corporis* CHRISTI, seu *ipsius* CHRISTI spectari contenderunt. Nonnulli, quibus OSIANDER assentiri non recusavit, utramque comprehendere statuerunt. Equidem vero optionem faciendam esse arbitror, nisi verbis duplicem tribuere velimus notionem. Et utrum utri praefendum sit, luculenter apparere puto ex oratione contexta. Nam vss. 48 et 49 ipse auctor formulam ἐξ οὐρανοῦ interpretatur appellatione τοῦ ἐπουρανοῦ, qua *coelestem* minus *originem*, quam *dignitatem* significari videbimus. Eandem autem significationem haec formula habet *Luc. XI: 13. XX: 4, 5*, etiam in utroque loco Epistolarum PAULI, ubi exstat, nempe *2 Cor. V: 2. Gal. I: 8*. Neque hoc mirabitur, qui meminerit, frequentem hunc Praepositionis *ex* cum Genitivo esse usum, ut inserviat ad *qualitatem* denotandam, sive in laude, sive in vituperatione sit. Cff. *Act. V: 38, 39. 2 Cor. IV: 7. Gal. III: 7. Col. IV: 11.*

Et huius generis exempla, ut satis cognitum est, pariter ex locis peti possunt, ubi Articulus legitur et non legitur ¹⁾. Sed formulae ἐξ οὐρανοῦ et ἐκ τοῦ οὐρανοῦ tamen sic distinguendae videntur, ut altera *id, quod coeleste est*, significet, altera *id, quod ex coelo habet originem*. Cuius distinctionis si dixero causam in eo cerni, quod ὁ οὐρανός nobis *ipsum coelum* vel *regionem eius* proponat, οὐρανός vero sine Articulo *quod ad coelum pertinet*, a via fortasse non longe aberrabo ²⁾. Sed quidquid huius rei est, satis, nisi fallor, probavi, PAULUM, quum de CHRISTO verbis ἐξ οὐρανοῦ uteretur, eum *coelestem* maxime appellasse, quod attinet *dignitatem* eius. Hactenus verba illa iam recte interpretatus est OECUMENIUS: *μετάρσιος ὄλος καὶ οὐράνιος, καὶ μηδεμιᾶ τῶν γηϊκῶν κηλίδι βαρυνόμενος*. Atque sic intelligimus, CHRISTI non *corpus* spectari, quale accepit, postquam ex morte in vitam rediit vel in coelum sublatus est, vel quale aliquando adspectabile faciet, uti MICHAËLIS, MEIERUS alique putarunt, sed *personam*, quam adspectabilem iam facere incepit hac in terra, quippe Divina spirans et ad coelestia ducens.

Verba alterius membri ἐκ γῆς χοϊκός, tantum abest, ut interpretationi propositae obstent, ut eam, me iudice, valde corroborent. Quod enim de vocabulo οὐρανός monui, etiam ad γῆν et τῆν γῆν referendum videtur, ut hoc *ipsam terram*, vel *regionem eius* significet, illud *quod ad terram pertinet*. Cff. *Luc. II: 14. Act. XVII: 24. 1 Cor. VIII: 5. Eph. III: 15. Hebr. XII: 25*, quibus in locis etiam Singulare οὐρανός seu Plurale οὐρανοί,

¹⁾ PETERSENIUS, BOSVELDIUS, GUBLITTUS provocarunt etiam ad *Ioann. III: 31. VIII: 23. Rom. II: 8. 2 Cor. VIII: 7. Tit. II: 8. Hebr. VII: 12*. Cff. WINER. p. 502 et BERNHARD. p. 228 sqq.

²⁾ Minus definiunt monita WINERI p. 137, 138. KÄHNERI Tom. II. p. 129. MIDDLETONIS p. 41 sqq. aliorumque, quos consului, Grammaticorum.

vel simile quid exstat ¹⁾, Hoc si verum est, formulam *ἐκ γῆς*, cuius exemplum in Novo Testamento frustra quaeritur ²⁾, ad *qualitatem* referre oportebit, ut eam non interpretemur cum MEIHERO, WETTIO, OSIANDRO aliisque *ex terra ortus*, sed *terrenus*, id est, ut habet CALVINUS, *terram sapiens* ³⁾. Similiter PHILO, ubi ait: "Ἄνθρωπον τὸν ἐκ γῆς λογιστέον εἶναι νοῦν εἰσκρινόμενον σώματι, οὕτω δ' εἰσκεκραμένον ⁴⁾. Nec mihi obiici potest interpretatio Graeca Gen. II: 7: ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, quippe quae codicem sequitur Hebraeum, ubi legimus אֲדָמָה. Alibi vero (Cap. III: 19) ipse Interpres inter *γῆν* et *τὴν γῆν* interesse docuit, hoc pro Hebraeo אֲדָמָה, illud pro אֲדָמָה scribens.

Iam si primus homo non solum *terrenus* seu *terram sapiens*, sed etiam *χοϊκός* dicitur, quaestio est, quid hoc sibi velit. Adiectivum *χοϊκός*, quod proprie *ex luto compactum* denotat, cum DRUSIO vertendo reddere possumus *pulvereus*. Hoc vero ita explicari debet, ut ADAMUM a CHRISTO distinguat. Atqui distinctio illa negligitur ab Interpretibus, qui, propriam huius vocabuli notionem retinentes, *corporis tantum originem* vel *naturam* intelligunt. Hodie enim nemo prudens credet, quod somniarunt nonnulli Veterum, CHRISTUM corpus suum ex coelo attulisse. Ergo nihil aliud superest, quam *personae qualitatem* nobis proponere et figurate interpretari *humilia spirans* seu, uno vocabulo, *humilis*. Quod ad ADAMUM quidem referendum non videtur, quatenus

¹⁾ Quaestio hinc non agitur de locis, ubi vocabulo *γῆ* populi vel regionis nomen adiectum est, uti Act. VII: 4, 40. Hebr. VIII: 9 Iud. 5.

²⁾ Ubique legimus *ἐκ τῆς γῆς*, uti Ioan. III: 31. XII: 32 al.

³⁾ Sic labefactatur etiam BOSVELDII, quamquam ingeniosa, interpretatio: *Primus homo, ut qui est ex terra, est pulvereus*.

⁴⁾ Lib. I *Allegor.* Tom. I. p. 49. Locum integrum descripsit LÖBSNERUS ad h. l.

comedendo de arbore (Gen. III) peccavit; sed quatenus *verum in sensus cadentium et caducarum appetitionem habuit; quae eum a coelestibus avertibat.* Haud male **ENCOURMENIUS** iam scripsit: *γήϊνος, καὶ σαρκικός, καὶ κάρω φρονῶν.* Iam haec duo *ἐκ γῆς* et *χοϊκός*, quamvis posterius priori gravius est, adeo inter se congruunt, ut verba *ἐξ οὐρανοῦ* utrique opponi possint. Si autem praecedentia *ὁ Κύριος* **PAULO** debentur, ne sic quidem video, quomodo aliam Antithesin oratio admittat. Scriptores enim Novi Testamenti, ubi hunc honoris titulum **CHRISTO** tribuunt, rationem habent necessitudinis, quae inter eum intercedit et societatem hominum ei consecratam. Appellatio igitur est *regni, Divini Principem* significans, uti IV: 5. VI: 14. XI: 23. XV: 58 coll. VIII: 6 aliisque locis ¹⁾. Haec vero opponi nequit praecedentibus *ἐκ γῆς χοϊκός*. Quare **BILLROTHO** largior, non interpretandum esse: *secundus homo (est) Dominus, (est) ex coelo*, sed *secundus homo, (qui est) Dominus* cet. ut verba *ὁ Κύριος* Appositionem contineant. CUM **BILLROTHO** consentiunt **ESTIUS**, **CRELLIUS**, **SLICHTINGIUS**, **MOSHEMIUS**, **BOSVELDIUS**, **WETTIUS**, **OSIANDER**. Et **PAULUM** hoc loco idem sibi voluisse censendus est ac vs. 45, ubi verbis *ὁ πρῶτος ἄνθρωπος*, ad ea explicanda, subiecit *Ἀδάμ*. Quod enim plerisque cum **LUTHERO**, **CALVINO**, **BEZA** placuit, verba *ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ* connectenda esse, structuram parit, quae, ne Articuli urgeam desiderium, interpretationem non admittit convenientem praecedentibus *ὁ δεύτερος ἄνθρωπος*. Praedicato autem *ἐξ οὐρανοῦ* i. e. *coelestia spirans* si **CHRISTUS** describitur, qualis hac iam in terra esse incepit, praeteritum hinc coalescit cum praesenti. Ceterum hoc ex versu sic explicato intelligimus, quomodo factum sit,

¹⁾ Cff. quae nuperrime disputavi in *Magazijn voor Kriatiek en Exegetiek* cet. Tom. II. p. 17, 18.

ut praecederet, qui esset εἰς ψυχὴν ζῶσαν, sequeretur, qui esset εἰς πνεῦμα ζωοποιῶν, quas formulas hîc spectari WERTIUS aliique bene viderunt. Oratio igitur accrescit, decrescit vero, si ADAMUS tantum *ex terra natus* et *ex pulvere formatus*, CHRISTUS tantum *ex coelo ortus* esse dicitur.

Vers. 48.

Utroque homine ante oculos collocato, nunc tanquam eadem in tabella proponuntur agmina, quae illi ducunt: Οἶος ὁ χοῖκός, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοῖκοί, καὶ οἶος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι. Hoc enim, quamvis formam prodit sententiae, ex vita communi petitae, cum praecedentibus arctissime cohaerere, docent verba ὁ χοῖκός et ὁ ἐπουράνιος, neminem alium quam ADAMUM et CHRISTUM spectantia. Appellationi τοῦ χοῖκοῦ, utpote graviori, praecedentia ἐκ γῆς inclusa sunt. Quid vero sibi velint sequentia ὁ ἐπουράνιος, quaestio nunc agitur. Composito ἐπουράνιος alia notio tribuenda non est, quam simplici οὐράνιος, quippe quo solo PAULUS usus est, et quidem tam de aëreis et aetheriis, quam de iis, quae altiora censebantur. Similiter alibi in Novi Testamenti libris, etiam apud exteros, ut STEPHANI *Thesaurus* docet, eo denotatur *quidquid coeleste est*. Quum autem CHRISTUS ab Apostolo *coelestis* appelletur, haud secus Antithesis τοῦ χοῖκοῦ et τοῦ ἐπουρανίου, quam formula praecedens ἐξ οὐρανοῦ, illud cum MEIERO explicare vetat *ille, qui in coelo est*. Neque cum plerisque vocabulum explicabimus *corpore coelestis, seu coelesti corpore instructus*, si loquendi usum observare et simul seopulum evitare cupimus, in quem veteres inciderunt,

quodquod CHRISTO corpus affingebant e coelo ductum. Sed PAULUM scribentem ὁ ἐπουράνιος qualitatem corporis CHRISTI spectare non potuisse interpretatio verborum τοῦτο δέ φημι cet. (vs. 50) perspicue docebit. Itaque qualitatem personae CHRISTI spectavit, et hanc quidem, ut coelestis esset, qualis iam in terra fuisset, i. e. humilia spernens, coelestia appetens.

Eodem modo Plurale οἱ ἐπουράνιοι ac Singulare ο ἐπουράνιος accipiendum esse, quisque sua sponte intelligit. Hoc autem, ut ex praecedenti et sequenti oratione luculenter apparet, non ad homines qualescunque referendum est, sed ad solos CHRISTI sectatores. Quod quum commune fere Interpretum sit iudicium, miror plerosque, etiam MEIERUM, WETTIIUM, OSIANDRUM, oppositum οἱ χοῖκοί interpretari omnes ADAMI posterum. Quamvis enim haec appellatio talis est, ut in totam ADAMI quadret prolem, PAULUS tamen, aequè in priori atque in posteriori huius vs. membro, solos CHRISTI sectatores ante oculos habuit, sibi mutuo, ut RÜCKERTUS bene monuit, non duo hominum genera, sed eosdem opponens, quatenus alio tempore sint χοῖκοί, alio ἐπουράνιοι. Qualitatis igitur internae ratione habita ostendisse videtur, eos hac in vita ad humilia expetenda, in altera vita ad coelestia expetenda comparatos esse.

Vers. 49.

Orationem bipartitam haec itidem bipartita, secundum Editionem Receptam, sequitur: καὶ καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοῖκοῦ, φορέσομεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου. Ad primam, quae hîc agitur, quaestionem, quid inter utramque intersit, dirimendam in censum non venit distinctio temporum, ab OSIANDRO

aliisque notata, quippe quae in vs. 48 iam latet. Neque cum WERTIO dicere sufficit, PAULUM, quae supra generatim monuisset, nunc ad CHRISTI sectatores applicasse. Sed sumendo ibi *interna* spectari, viam mihi ingressus esse videor omnis difficultatis tollendae. Optime enim cohaeret disputatio, si ab internis ad *externa* procedit. Tantum autem abest, ut huic distinctioni aliquid obstet, ut formula *φορῆν τὴν εἰκόνα* eam cum maxime commendet. Verbum *φορῆν* quum haud secus *Ioann. XIX: 5* de *corona spinosa in IESU capite*, quam *Matth. XI: 8. Rom. XIII: 4. Iac. II: 3* de vestimento et ense usurpatum sit, notionem *ferendi* cum OSIANDRO amplificare non ausim, *consuetudinis* notionē ei addenda. Vocabulum *εἰκὼν* *Cap. XI: 7. 2 Cor. III: 18. IV: 4* et ubique similitudinem sive imaginem significat *aliis adspectabilem*, non vero similitudinem quamvis, *sive externa fuerit, sive interna*, ut PETERSENIUS contendit, RAPHELII annotatione ex HERODOTO abusus ¹⁾. Coniunctis igitur *ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα* *externa* proponitur *patefactio qualitatis internae* supra memoratae. Iam Apostolum propterea in Aoristo scripsisse *ἐφορέσαμεν*, quod ei tempus ante oculos obversaretur, quo haec vita terrestris finem habitura esset, vulgaris sententia est, etiam a nostro probata Interprete, qui verbum illud reddidit *gedragen hebben*. Equidem, ut valde dubito, an Aoristo, per loquendi usum, vim Perfecti tribuere liceat, ita haud scio, an eo haec vita terrestris comprehendatur omnis, tam Praesens et Futura, quam Praeterita. Similiter, nisi fallor, Aoristus exstat *Matth. III: 17. XXIII: 2. Luc. I: 47. Rom. VIII: 29, 30. Iac. I: 11* ²⁾. Hoc autem si ita

¹⁾ Meliora praebet ΚΥΡΚΙΟΥS ad h. l.

²⁾ De hoc usu Aoristi apud scriptores externos commentati sunt HEMSTERH. ad *Lucian. Contempl.* Tom. I. p. 516. SEGAR. ad *CLEM. Alex. libr. quis dives salutem consequi possit.* p. 233 aliique. Cff. VIGERUS ibique HERMANN. p. 208 sqq. 746, 747. KÄHNER. Tom. II.

est, sermonis Latini ingenium *continuationem*, quae Aoristo, non ipsi verbo *φορεῖν*, nec vocabulo *εἰκῶν* inest, proponere vetat, nisi orationi aliquid addamus scribendo: *Et sicuti hac in vita ferimus imaginem eius, qui pulvereus fuit*. Hinc sequitur, a via deflectere, quotquot PAULUM cum PELAGIO dicentem faciant: *sicut portavimus veterem hominem ante baptismum*. Et nihil sane ut WETTIUS etiam vidit, ab eius disputatione, quae in vitae Praesentis et Futurae comparatione versatur, longius alienum est, quam pristinae hominum Christianorum conditionis notatio. Neque auctoris menti omnino convenit CHRYSOSTOMI, OECUMENII aliorumque interpretatio: *καθὼς φαῦλα ἐπράξαμεν*. Sed sine ulla, nisi fallor, aut lapsus ADAMI, aut peccati posteriorum eius cogitatione, omnes CHRISTI sectatores *hoc cum parente suo commune habere* scripsit, ut *hac in vita humiles se praestent*, seu *rerum in sensus cadentium et caducarum appetentes*.

His superatis minus negotii facessit alterius membri interpretatio. Nam si Editio Recepta sine vitio est, dubitari nequit, quin Graeca reddenda sint, *feremus etiam imaginem coelestis i. e. in altera vita hoc etiam commune cum CHRISTO habebimus, ut coelestes nos praestemus*, seu *rerum, non amplius in sensus cadentium et caducarum, sed coelestium appetentes*. Recte post alios BROESIUS ¹⁾ statum huius et melioris vitae moralem inter se comparari vidit. Sed multis in libris Veterum Aoristi Coniunctivus *φορέσωμεν* legitur, non Futuri Indicativus *φορέσομεν*. Et cur ille pro hoc substitutus sit, inexplicabile est, nisi sumamus, errorem aut in scribendo, aut in dictando iam pridem commissum et

p. 76. Locorum supra allatorum partem iam excitavit GLASSIUS, *Phil. Sacr.* Tom. I. p. 305, 306, minus recte tamen de iis iudicans. Aliter WINERUS p. 321.

¹⁾ *Breedde tekstenrol.* p. 240.

postea longe lateque propagatum esse ¹⁾. Gravi igitur reprehensione digni non sunt, qui, duce CHRYSOSTOMO, ab Editione Recepta discedunt, uti LACHMANNUS, ²⁾ aut cum OSIANDRO dubitant, uter genuinus sit. At haud temere tamen Futurum *φορέσομεν* et plerique retinuerunt Editores, et Interpretes fere omnes, quorum partes HEYDENREICHUS, RÜCKERTUS et WETTIUS defenderunt. Nam, ne dicam, inter testes, qui huic Futuro fidem faciunt, unum alterumque magni ponderis esse, Aoristo admittendo in PAULI ratiocinationem, quae vs. 49 eandem sibi ac vs. 48 Antithesin postulat, hiatum importamus. Deinde adhortatio *feramus etiam imaginem* inesse nequit Apodosi, cuius Protasis a Particula *καί* incipit, neque adhortationem habet praecedentem ³⁾. Sed huiusmodi adhortatio aliena quoque est a disputatione, quae demum vs. 50 concluditur. Neque eam, ut bene vidit WETTIUS, commendat, quod vs. 58 legimus. Itaque Futurum *φορέσομεν* Aoristo *φορέσωμεν* longe praefendum est.

Vers. 50.

Disputatis nunc PAULUS alia dicendi forma adiicit: *Τοῦτο δέ φημι, ἀδελφοί, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσαι οὐ δύνανται οὐδὲ ἡ*

¹⁾ Fortasse tamen erroris propagatio etiam debetur perversae interpretationi Futuri *φορέσομεν*, ac si vim *adhortandi* haberet. Huiusmodi certe interpretationi se THEODORETUS opposuit scribens: τὸ *φορέσομεν* προδῆτικῶς, οὐ παραινετικῶς εἶρηκε, et libros esse, in quibus Aoristus *φορέσωμεν* exstaret, nesciens.

²⁾ TISCHENDORFIUS etiam in Ed. I, sed in Ed. II legimus *φορέσομεν*. Similiter MBIERUS sententiam suam mutavit.

³⁾ Huc non spectant loci, ab HARTUNGIO Tom. I. p. 148, 149 allati, in quibus Particula *καί* ipsam adhortationem proxime praecedit. Male

φοῖσά τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖ. Rectius Editores antiquiores orationem distinxerunt quam TISCHENDORFIUS, qui eam longius a superiori seiunxit, vim formulae *τοῦτο δέ φημι* et argumentationis seriem minus intelligens. Nec MEIHERUS nexum huius versus et praecedentium assecutus est, Apostolum aiens, ratiocinationem de corporis futuri proprietatibus concludere confirmandis superioribus *φορέσομεν τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου.* WERTIUM autem errasse quoque contendendo, novae disputationis initium vs. 51 existare, infra, nisi fallor, patebit. Sed itidem Interpretes, quotquot cum OSIANDRO superiora vs. 46—49 ad definiendam *corporum* naturam referrent, perspicere non potuisse puto, quomodo oratio cohaereat. Utique alia mihi ad nexum orationis constituendum ingrediunda videtur via. Postquam, nempe, PAULUS corporis animalis et spiritualis distinctionem comparatione primi et postremi ADAMI commendare inceperat, oratio deinceps eo progrediebatur, ut lectores ad spem erigeret vitae, non amplius terrestria cum ADAMO, sed coelestia cum CHRISTO expetentis seu, ut vs. 49 scriptum est, imaginem CHRISTI referentis. Nunc vero Apostolus, si eius in mentem penetrare mihi contigit, cavere volens, ne quis similitudinem illam etiam in communiōe *carnis collocaret et sanguinis*, quibus CHRISTUS, tam postquam ante suum in vitam reditum, indutus fuerat, ad disputationem de corpore sectatoribus eius destinato rediit negando, illud carnem et sanguinem habere posse.

autem BENGELIUS Aoristo *φορέσομεν*, quod Futuro praefert, *promissionem* exhiberi contendit. Aoristus certe Coniunctivi vicem Futuri Indicativi non sustinet *Iac. IV: 13, 15*, ubi *adhortationes* circumiectis egregie conveniunt. Et exempla huius Temporum et Modorum permutationis apud Poetas veteres, quae conguessit KÜHNERUS Tom. II. p. 100, 101, si quid valent, nihil aliud probant quam Verba *φορέσομεν καὶ τὴν εἰκόνα* explicari posse: *cogitandum est, nos etiam imaginem laturos esse vel similiter, quod multum differt a certa promissione, quae hic requiritur.*

Hac ipsa autem negatione quaestioni, quale corpus esset spirituale, quod sibi proponeret, plus lucis attulit, quam omni ratiocinatione praecedenti. Sed falsa [ut] a vera distinguantur, singula utriusque membri verba consideranda sunt.

Incipimus a formula *τοῦτο δέ φημι*, quae *conclusionem* denotare nequit, ut BILLROTHUS, OLSHAUSENIUS aliique opinati sunt, sed cum plerisque Interpretibus reddenda est: *Hoc autem aio*, et orationis *continuati-*
onem, non *conclusionem* indicat. PAULUS enim non scripsit *τοῦτο οὖν φημι*. Verba vero *φημί* et *λέγω* tanquam eiusdem potestatis confundant BEZA, LAUNAEUS aliique, qui Pronomen *τοῦτο* ad praecedentia referunt atque ideo Particulam *ὅτι* explicant *quia* vel *quoniam*. Sed hi comminiscuntur quoque, quod nec membrum posterius *οὐδὲ ἡ φθορά* cet. patitur, nec 1 Cor. I: 12. 1 Thess. IV: 15 ullusve locus, in quo vocabula *τοῦτο* et *ὅτι* copulata sunt; neque oratio denique similis Cap. VII: 29. Ut autem ibi, ita hinc etiam sequitur appellatio *ἀδελφοί*, quae PAULUS haud raro usus est ad emollienda, quae praevidebat fore, ut lectoribus minus grata essent. Quemadmodum nempe Iudaei spe ducebantur regni terrestris, *Messiae* adventu constituendi; sic *Corinthiis* vel nonnulli eorum, RÜCKERTO etiam iudice, optasse videntur, ut eodem, quod hac in vita habebant, corpore induti vita futura potirentur. Verba *σὰρξ καὶ αἷμα* ESTIUS triplicem interpretationem admittere monet, ut vel *actiones pravas* significant, vel *vitam animale*, vel *homines mortales*. Harum notionum prima IRENAEO placuit et plerisque Ecclesiae Patribus, quos GERDESIUS memoravit et LUTHERUS, STRIGELIUS aliique recentioris aetatis secuti sunt. Sed ad hanc notionem improbandam meminisse sufficit formulam *τοῦτο δέ φημι*, quippe quae praecedere nequit doctrinam omnibus cognitam et acceptam. Praeterea huius no-

tionis auctores coniuncta *σὰρξ* et *αἷμα*, ut CRELLIUS bene monuit; cum uno *σὰρξ* confuderant. Nec praetermittendum est; eos, quum ad hominum etiam peccata referrent, quae PAULUS supra vs. 48, 49 scripsit, hac sua interpretatione Tautologiam in orationem importasse. Quod ipsum incurrit quoque in usum formulae *τοῦτο δὲ φημι*, postulāntem, ut argumentum nondum occupatum sequatur. Hinc vero luculenter apparet, quam longe ab Apostoli mente etiam absit sententia, eandem hie denotatam esse *vitam animale*, ac supra vocabulo *ψυχικόν*. Deinde haec sententia orationi itidem Tautologiam affert, qua misere frigeat. Itaque nihil valet auctoritas CALVINI, COCCEII, WOLFII, MORI, FLATTI, HEYDENREICHI, OSIANDRI aliorumque, qui eam commendarunt. Magis profecto aridet notio *hominum mortalium*, quam THEODORETUS verbis *σὰρξ καὶ αἷμα* iam tribuit, iis adscribens *τὴν θνητὴν φύσιν*, et quam haud pauci probarunt propterea, quod cum verbis illis sequentia *ἡ φθορὰ* permutari patabant. Sed ut infra patebit, utrorumque permutationem tenere sumi; sic huic interpretationi obstare videtur loquendi usus. Quum nempe formula *σὰρξ καὶ αἷμα*, vel, inverso ordine, *αἷμα καὶ σὰρξ* se quatuor locis, *Matth. XVI: 17. Gal. I: 16. Eph. VI: 12. Hebr. II: 14*, offerat; in tribus eorum nulla ratio *mortis* habetur, neque in quarto ad sensum explicandum *mortis* requiritur cogitatio. In libris igitur Novi Testamenti haec interpretatio omni, quo nitatur, praesidio caret. Haud ignoro, multos esse Viros Dectos, quorum iudicio formula illa pro orationis contextae diversitate vario modo accipienda sit. Et lubens ipse concedo, ubique in eius explicatione circumiecta consideranda esse. At persuasum mihi tamen est, eam talem esse, ut stabilem habeat notionem *carnis et sanguinis*, vel *sanguinis et carnis*, unde nusquam discedere liceat. Ergo ea vel per *Métonymiam* (*Matth. XVI: 17.*

Gal. I: 16.) *homines, qui carne et sanguine deprimuntur,* vel proprie (Hebr. II: 14 Eph. VI: 12. 1) *ipsam carnem et sanguinis materiem* proponit. Sic etiam Sirach. XIV: 18 genus humanum *γενεὰ σαρκὸς καὶ αἵματος* appellatur, et apud POLYAENUM hostes dicuntur *ἀνθρώποι αἷμα καὶ σάρκα ἔχοντες* 2). Hoc ipsum autem sibi voluisse PAULUM scribentem *ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα* est: cum ex eo, quod omnis eius disputatio de naturali hominis Christiani in vitam redituri *qualitate* instituta est, tum ex oppositis *ἢ φθορὰ* intelligimus. Neque interpretationi illi obstant adiuncta. Proxima *βασιλείαν Θεοῦ*, quibus in Novo Testamento generatim *regnum Dei* denotatur per CHRISTUM condendum seu conditum, hoc loco, uti 1 Cor. VI: 9, 10. Gal. V: 21. 2 Thess. I: 5. 2 Tim. IV: 18, *beatitatem* spectant *alterius vitae*, illius regni cives seu sectatores CHRISTI manentem 3). Verbum *κληρονομεῖν*, ubi a Palaestina, quam Israëlitæ hereditatis iure sortiti sunt, ad hanc beatitatem translatum est, nihil aliud significat, quam *in certam eius possessionem venire*. Studiose autem PAULUS sine Articulo scripsit *βασιλείαν Θεοῦ κληρονομεῖν*, quoniam

1) Haud ita pridem discipulis meis probasse mihi videor, verba *ὅτι ἔστιν ἡμῖν ἢ πάλῃ πρὸς αἷμα καὶ σάρκα* explicanda esse: *certamen, nobis CHRISTI sectatoribus propositum, non certamen est cum sanguine et carne* i. e. *athletis in Palaestra agendum*.

2) *Strateg.* Lib. III: Cap. 11 § 1. Locum integrum descripsit BLEEKIUS ad Hebr. II: 14. Verba Sirach. XVII: 31, quae itidem exciderunt, tam corrupta mihi videntur, ut dicere non ausim, utrum ibi notio formulae *σὰρξ καὶ αἷμα* propria, an figurata sit. Rabbiorum autem loci, quos IAC. CAPELL. ad h. l. LIGHTFOOT. ad Matth. XVI: 17 aliique attulerunt, interpretationi supra propositae fidem faciunt. Ceterum brevitatis causa praeterii, formulam *σὰρξ καὶ αἷμα* Matth. XVI: 17 et alibi a nonnullis explicari *homines, vel populares* seu *Iudaeos*, quorum alterum VORSTIO, de Hebr. N. T. Cap. 4. p. 124 sqq. alterum etiam ABRESCHIO placuit in *Paraphr. et Annot. in Ep. ad Hebr.* ad Cap. II: 14. Neutrum enim plausibile erit, quamdiu formulam illam vi sua genuina prorsus exuere nolimus.

3) Cf. SEVICIUS, de notione τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ in N. T. *ὁραία*.

non ipsam regni Divini beatitatem possidere, sed eius tantum participes fieri possumus. Ergo Apostolus docuit, *carnem et sanguinem*, seu *homines hac materie constantes*, *beatitatis regni Divini participes fieri non posse*. Quod cur vel negaverint, vel contendendo, carnis et sanguinis naturam mutatum iri, enervaverint MELANCHTHONUS, CALVINUS, BEZA, ESTIUS, COCCEIUS, multi alii, causa haud longe quaerenda est. Cum Ecclesiae enim Patribus communem habebant opinionem, *Symbolo Apostolorum* comprobata, carnem ex sepulcris in vitam revocatum iri. Quid? quod recentiori memoria satis multi, etiam OLSHAUSENIUS et WETTIUS, *carnem cum corpore* confundentes, errorem veterem renovarunt. Nec his tamen diebus defuisse, qui meliora sentirent, GRIET-HUYSENIUS ostendit ¹⁾. Interpretibus autem ab eo laudatis, praeter MEIERUM, omnino addi debet GERDESIIUS, qui data opera id iam egit, ut probaret, sectatoribus CHRISTI vitam sine carne et sanguine destinata esse. Praecesserant CRELLIUS, SLICHTINGIUS et, praeter alios Veterum, etiam AUGUSTINUS, alicubi scribens: *caro et sanguis iam non caro et sanguis erit, sed in corpus coeleste mutabitur*, nec sibi tamen constans, quum plus semel figuratam interpretationem propriae praetulerit, vel vulgari aequalium sententiae, *opera carnis* intelligenda esse, calculum adiecerit ²⁾. Ceterum, quam congruenter nova haec doctrina, *carnem et sanguinem*, seu *homines hac materie constantes*, *beatitatis regni Divini participes fieri non posse*, subiecta sit verbis: *Hoc autem aio fratres*, exponere nihil attinet. Sed obiter monere lubet eodem tendere, quae Cap. VI: 13 leguntur.

Obliquam orationem, in altero membro, sequitur

¹⁾ L. c. p. 117 sqq.

²⁾ Ep. ad Consent. Opp. Tom. II. p. 585 sqq. Sermo 362 de Resurrectione. T. V. p. 993, 994. Cf. quaest. XX. T. VI. p. 491.

recta, Colo a praecedenti distinguenda ¹⁾ Verba ἡ φθορὰ plerique cum GROTIO interpretantur τὸ φθαρτὸν. Et haec sane, si opposita τὴν ἀφθαρσίαν id significant, in quod nulla cadit corruptio, nihil aliud significare possunt, quam id, quod corruptioni obnoxium est. Abstracta autem PAULUS concretis praetulisse videtur propter praecedentia σὰρξ καὶ αἷμα. Iam vero si bene se habent, quae supra de illis disputavi, res ipsa loquitur, audiendos non esse, qui, ducibus CHRYSOSTOMO, ORCUMENIO, THEOPHYLACTO, aliis Veterum, τὴν φθορὰν eodem redire aiant ac τὴν κακίαν seu *malitiam moralem*. Sed hoc ut falsum esse deprehendatur, inspicere sufficit vs. 42, 52—54 animumque attendere ad oppositum ἀφθαρσίαν. Multo magis se commendat interpretatio, quae recentiori memoria plerisque placuit: id, quod morti obnoxium seu cui moriendum est. At haec quoque probari nequit, quoniam τὸ φθαρτὸν et τὸ θνητὸν vs. 53 et 54 distinguuntur. Generatim tantum intelligere praestat id, quod mutationem in deteriore conditionem, seu depravationem patitur, atque hinc id discernere, quod nullo modo huiusmodi mutationis seu depravationis capax est, uti Rom. I: 23. 1 Cor. IX: 25. 1 Pet. I: 23. Hactenus recte Interpres vernaculus scripsit: *De verderfelijheid beërft de onverderfelijheid niet*. Iam pro Praesenti κληρονομεῖ libri haud contemnendi, quos LACHMANNUS secutus est, habent Futurum κληρονομήσει. Sed orationis corrigendae causa hoc pro illo substituisse videntur Veteres. Haud sine causa sane Praesens Futuro cum TISCHENDORFIO aliisque editoribus praetulerunt MEIERUS, WETTIUS, OSIANDER. Denotatur autem eo, ut supra plus semel vidimus, quod certo futurum est. Una superest quaestio, quomodo posterius huius versus membrum cohaereat cum priori. Quod plerique ad eam cum GROTIO

¹⁾ Cff. Disputat. ad vers. 6.

respondent, alterum altero explicari, perversa verborum nititur interpretatione, quam supra, nisi fallor, refutavi. Equidem rem acu tetigisse puto, qui cum GERDESIO huic loco *Gradationem* inesse monerent. Mihi vero imprimis argumento est Particula οὐδέ. Hac enim Particula in locis observanda, ubi duabus interposita est sententiis vel sententiae partibus, quarum posteriori prior quodammodo amplificatur vel confirmatur, animadvertisse mihi videor, eam ibi ad *Gradationem* faciendam inservire et vertendo reddendam esse *nec vero*, sermone vernaculo *maar ook niet*. Exempla praebebunt *Act. XVII: 24, 25. Rom. IX: 6 sqq. Gal. I: 16, 17. & Thess. III: 7, 8*, ubi Participium ἐργαζόμενοι cum Verbo ἐργάζομεν coniungendum, nec propioribus παρὰ τὸν ὄψον oppositum est, sed remotiori δὲ ὄψον¹⁾. Hoc autem si bene animadverti, orationis sensus est: *Nec vero, quidquid in corpore humano corruptioni obnoxium est, particeps fieri potest vitae, nullam corruptionem patientis*. Quae quum sententia sibi constans dictum generale contineat, quisque intelligit, praecedentem ea confirmari, non explicari. Tum quoque ex disputatis, si recte se habent, sequitur, versu 51 continuari argumentationem, in posteriori huius versus membro propositam.

Vers. 51.

Secundum Editionem Receptam argumentatio sic

¹⁾ Non plane eiusdem generis est, quod HARTUNGIUS Tom. I. p. 212. KÜHNERUS Tom. II. p. 443. WINERUS p. 198, 585 et iam SCHLEUSNERUS in *Lex. v. οὐδέ* notarunt, hanc Particulam haud raro explicandam esse *ne quidem*.

postea longe lateque propagatum esse ¹⁾. Gravi igitur reprehensione digni non sunt, qui, duce CHRYSOSTOMO, ab Editione Recepta discedunt, uti LACHMANNUS, ²⁾ aut cum OSIANDRO dubitant, uter genuinus sit. At haud temere tamen Futurum *φορέσομεν* et plerique retinuerunt Editores, et Interpretes fere omnes, quorum partes HEYDENREICHUS, RÜCKERTUS et WETTIUS defenderunt. Nam, ne dicam, inter testes, qui huic Futuro fidem faciunt, unum alterumque magni ponderis esse, Aoristo admittendo in PAULI ratiocinationem, quae vs. 49 eandem sibi ac vs. 48 Antithesin postulat, hiatum importamus. Deinde adhortatio *feramus etiam imaginem* inesse nequit Apodosi, cuius Protasis a Particula *καί* incipit, neque adhortationem habet praecedentem ³⁾. Sed huiusmodi adhortatio aliena quoque est a disputatione, quae demum vs. 50 concluditur. Neque eam, ut bene vidit WETTIUS, commendat, quod vs. 58 legimus. Itaque Futurum *φορέσομεν* Aoristo *φορέσωμεν* longe praefendum est.

Vers. 50.

Disputatis nunc PAULUS alia dicendi forma adiicit: *Τοῦτο δέ φημι, ἀδελφοί, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσαι οὐ δύνανται· οὐδὲ ἡ*

¹⁾ Fortasse tamen erroris propagatio etiam debetur perversae interpretationi Futuri *φορέσομεν*, ac si vim *adhortandi* haberet. Huiusmodi certe interpretationi se THEODORETUS opposuit scribens: τὸ *φορέσομεν* προῳρητικῶς, οὐ παραινετικῶς εἶρηκε, et libros esse, in quibus Aoristus *φορέσωμεν* exstaret, nesciens.

²⁾ TISCHENDORFIUS etiam in Ed. I, sed in Ed. II legimus *φορέσομεν*. Similiter MEIHERUS sententiam suam mutavit.

³⁾ Huc non spectant loci, ab HARTUNGIO Tom. I. p. 148, 149 allati, in quibus Particula *καί* ipsam adhortationem proxime praecedit. Male

φορὰ τὴν ἀφ' ἑαυτοῦ κληρονομεῖ. Rectius Editores antiquiores orationem distinxerunt quam TISCHENDORFIUS, qui eam longius a superiori seiunxit, vim formulae τοῦτο δέ φημι et argumentationis seriem minus intelligens. Nec MEIERUS nexum huius versus et praecedentium assecutus est, Apostolum aiens, ratiocinationem de corporis futuri proprietatibus concludere confirmandis superioribus φορέσομεν τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου. WETTIUM autem errasse quoque contendendo, novae disputationis initium vs. 51 existare, infra, nisi fallor, patebit. Sed itidem Interpretes, quotquot cum OSIANDRO superiora vs. 46—49 ad definiendam corporum naturam referrent, perspicere non potuisse puto, quomodo oratio cohaereat. Utique alia mihi ad nexum orationis constituendum ingrediunda videtur via. Postquam, nempe, PAULUS corporis animalis et spiritualis distinctionem comparatione primi et postremi ADAMI commendare inceperat, oratio deinceps eo progrediebatur, ut lectores ad spem erigeret vitae, non amplius terrestria cum ADAMO, sed coelestia cum CHRISTO expetentis seu, ut vs. 49 scriptum est, imaginem CHRISTI referentis. Nunc vero Apostolus, si eius in mentem penetrare mihi contigit, cavere volens, ne quis similitudinem illam etiam in communiōe carnis collocaret et sanguinis, quibus CHRISTUS, tam postquam ante suum in vitam reditum, indutus fuerat, ad disputationem de corpore sectatoribus eius destinato rediit negando, illud carnem et sanguinem habere posse.

autem BENGELIUS Aoristo φορέσωμεν, quod Futuro praefert, *promissionem* exhiberi contendit. Aoristus certe Coniunctivi vicem Futuri Indicativi non sustinet *Iac.* IV: 13, 15, ubi *adhortationes* circumiectis egregie conveniunt. Et exempla huius Temporum et Modorum permutationis apud Poëtas veteres, quae conguessit KÜHNERUS Tom. II. p. 100, 101, si quid valent, nihil aliud probant quam Verba φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα explicari posse: *cogitandum est, nos etiam imaginem laturos esse* vel similiter, quod multum differt a certa promissione, quae hinc requiritur.

Hac ipsa autem negatione quaestioni, quale corpus esset spirituale, quod sibi proponeret, plus lucis attulit, quam omni ratiocinatione praecedenti. Sed falsa *ut* *ita* sententiae distinguantur, singula utriusque membri verba consideranda sunt.

Incipimus a formula *τοῦτο δὲ φημι*, quae *conclusionem* denotare nequit, ut BILLROTHUS, OLSHAUSENIUS aliique opinati sunt, sed cum plerisque Interpretibus reddenda est: *Hoc autem aio*, et orationis *continuationem*, non *conclusionem* indicat. PAULUS enim non scripsit *τοῦτο οὖν φημι*. Verba vero *φημί* et *λέγω* tanquam eiusdem potestatis confundunt BEZA, LAUNAEUS aliique, qui Pronomen *τοῦτο* ad praecedentia referunt atque ideo Particulam *ὅτι* explicant *quia* vel *quoniam*. Sed hi comminiscuntur quoque, quod nec membrum posterius *οὐδὲ ἡ φθορὰ* cet. patitur, nec 1 Cor. I: 12. 1 Thess. IV: 15 ullusve locus, in quo vocabula *τοῦτο* et *ὅτι* copulata sunt, neque oratio denique similis Cap. VII: 29. Ut autem ibi, ita hic etiam sequitur appellatio *ἀδελφοί*, quae PAULUS haud raro usus est ad emollienda, quae praevidebat fore, ut lectoribus minus grata essent. Quemadmodum nempe Iudaei spe ducebantur regni terrestri, *Messiae* adventu constituendi; sic *Corinthii* vel nonnulli eorum, RÜCKERTO etiam iudice, optasse videntur, ut eodem, quod hac in vita habebant, corpore induti vita futura potirentur. Verba *σὰρξ καὶ αἷμα* ESTIUS triplicem interpretationem admittere monet, ut vel *actiones pravas* significant, vel *vitam animalem*, vel *homines mortales*. Harum notionum prima IRENAEO placuit et plerisque Ecclesiae Patribus, quos GERDESIUS memoravit et LUTHERUS, STRIGELIUS aliique recentioris aetatis secuti sunt. Sed ad hanc notionem improbandam meminisse sufficit formulam *τοῦτο δὲ φημι*, quippe quae praecedere nequit doctrinam omnibus cognitam et acceptam. Praeterea huius no-

tione *σάρξ* et *αἷμα*, ut CRILLIUS bene monuit; cum uno *σάρξ* confuderant. Nec praetermittendum est; eos, quum ad hominum etiam peccata referrent, quae PAULUS supra vs. 48, 49 scripsit, hac sua interpretatione Tautologiam in orationem importasse. Quod ipsum incurrit quoque in usum formulae *τοῦτο δὲ φημι*, postulantiem, ut argumentum nondum occupatum sequatur. Hinc vero luculenter apparet, quam longe ab Apostoli mente etiam absit sententia, eandem hinc denotatam esse *vitam animale*, ac supra vocabulo *ψυχῶν*. Deinde haec sententia orationi itidem Tautologiam affert, qua misere frigeat. Itaque nihil valet auctoritas CALVINI, COCCII, WOLFII, MORI, FLATTI, HEYDENREICHII, OSIANDRI aliorumque, qui eam commendarunt. Magis profecto arridet notio *hominum mortalium*, quam THEODORETUS verbis *σάρξ καὶ αἷμα* iam tribuit, iis adscribens *τὴν θνητὴν φύσιν*, et quam haud pauci probarunt propterea, quod eum verbis illis sequentia *ἡ φθορὰ* permutari putabant. Sed ut infra patebit, utrorumque permutationem tenere sumi, sic huic interpretationi obstare videtur loquendi usus. Quum nempe formula *σάρξ καὶ αἷμα*, vel, inverso ordine, *αἷμα καὶ σάρξ* se quatuor locis, *Matth. XVI: 17. Gal. I: 16. Eph. VI: 12. Hebr. II: 14*, offerat, in tribus eorum nulla ratio *mortis* habetur, neque in quarto ad sensum explicandum *mortis* requiritur cogitatio. In libris igitur Novi Testamenti haec interpretatio omni, quo nitatur, praesidio caret. Haud ignoro, multos esse Viros Doctos, quorum iudicio formula illa pro orationis contextae diversitate vario modo accipienda sit. Et lubens ipse concedo, ubique in eius explicatione circumiecta consideranda esse. At persuasum mihi tamen est, eam talem esse, ut stabilem habeat notionem *carnis et sanguinis*, vel *sanguinis et carnis*, unde nusquam discedere liceat. Ergo ea vel per Metonymiam (*Matth. XVI: 17.*

*Gal. I: 16.) homines, qui carne et sanguine deprimuntur, vel proprie (Hebr. II: 14 Eph. VI: 12. 1) ipsam carnem et sanguinis materiem proponit. Sic etiam Sirach. XIV: 18 genus humanum γενεὰ σαρκὸς καὶ αἵματος appellatur, et apud POLYAENUM hostes dicuntur ἄνθρωποι αἷμα καὶ σάρκα ἔχοντες ²⁾. Hoc ipsum autem sibi voluisse PAULUM scribentem ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα est: cum ex eo, quod omnis eius disputatio de naturali hominis Christiani in vitam redituri *qualitate* instituta est, tum ex oppositis ἢ φθορὰ intelligimus. Neque interpretationi illi obstant adiuncta. Proxima βασιλείαν Θεοῦ, quibus in Novo Testamento generatim *regnum Dei* denotatur per CHRISTUM condendum seu conditum, hoc loco, uti 1 Cor. VI: 9, 10. Gal. V: 21. 2 Thess. I: 5. 2 Tim. IV: 18, *beatitatem* spectant *alterius vitae*, illius regni cives seu sectatores CHRISTI manentem ³⁾. Verbum κληρονομεῖν, ubi a Palaestina, quam Israëlitae hereditatis iure sortiti sunt, ad hanc beatitatem translatum est, nihil aliud significat, quam in certam eius possessionem venire. Studiose autem PAULUS sine Articulo scripsit βασιλείαν Θεοῦ κληρονομεῖν, quoniam*

¹⁾ Haud ita pridem discipulis meis probasse mihi videor; verba οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα explicanda esse: certamen, nobis CHRISTI sectatoribus propositum, non certamen est cum sanguine et carne i. e. athletic in Palaestra agendum.

²⁾ *Strateg.* Lib. III: Cap. 11 § 1. Locum integrum descripsit BLEEKIUS ad *Hebr. II: 14*. Verba *Sirach. XVII: 31*, quae itidem excitavit, tam corrupta mihi videntur, ut dicere non ausim, utrum ibi notio formulae σὰρξ καὶ αἷμα propria, an figurata sit. Rabbiorum autem loci, quos IAC. CAPELL. ad h. l. LIGHTFOOT. ad *Matth. XVI: 17* alique attulerunt, interpretationi supra propositae fidem faciunt. Ceterum brevitatis causa praeterii, formulam σὰρξ καὶ αἷμα *Matth. XVI: 17* et alibi a nonnullis explicari *homines*, vel *populares* seu *Iudaeos*, quorum alterum VORSTIO, de *Hebr. N. T.* Cap. 4. p. 124 sqq. alterum etiam ABBESCHIO placuit in *Paraphr. et Annot. in Ep. ad Hebr.* ad Cap. II: 14. Neutrum enim plausibile erit, quamdiu formulam illam vi sua genuina prorsus exuere nolimus.

³⁾ Cf. EVUCIUS, de notione τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ in *N. T. αἰτία*.

non ipsam regni Divini beatitatem possidere, sed eius tantum participes fieri possumus. Ergo Apostolus docuit, *carnem et sanguinem*, seu *homines hac materie constantes*, *beatitatis regni Divini participes fieri non posse*. Quod cur vel negaverint, vel contendendo, carnis et sanguinis naturam mutatum iri, enervaverint MELANCHTHONUS, CALVINUS, BEZA, ESTIUS, COCCEIUS, multi alii, causa haud longe quaerenda est. Cum Ecclesiae enim Patribus communem habebant opinionem, *Symbolo Apostolorum* comprobata, carnem ex sepulcris in vitam revocatum iri. Quid? quod recentiori memoria satis multi, etiam OLSHAUSENIUS et WETTIUS, *carnem cum corpore* confundentes, errorem veterem renovarunt. Nec his tamen diebus defuisse, qui meliora sentirent, GRIET-HUYSENIUS ostendit ¹⁾. Interpretibus autem ab eo laudatis, praeter MHIERUM, omnino addi debet GERDESIIUS, qui data opera id iam egit, ut probaret, sectatoribus CHRISTI vitam sine carne et sanguine destinata esse. Praecesserant CRELLIUS, SLICHTINGIUS et, praeter alios Veterum, etiam AUGUSTINUS, alieubi scribens: *caro et sanguis iam non caro et sanguis erit, sed in corpus coeleste mutabitur*, nec sibi tamen constans, quum plus semel figuratam interpretationem propriae praetulerit, vel vulgari aequalium sententiae, *opera carnis* intelligenda esse, calculum adiecerit ²⁾. Ceterum, quam congruenter nova haec doctrina, *carnem et sanguinem*, seu *homines hac materie constantes*, *beatitatis regni Divini participes fieri non posse*, subiecta sit verbis: *Hoc autem aio fratres*, exponere nihil attinet. Sed obiter monere lubet eodem tendere, quae Cap. VI: 13 leguntur.

Obliquam orationem, in altero membro, sequitur

¹⁾ L. c. p. 117 sqq.

²⁾ Ep. ad Consent. Opp. Tom. II. p. 585 sqq. Sermo 362 de Resurrectione. T. V. p. 993, 994. Cf. quaest. XX. T. VI. p. 491.

recta, Colo a praecedenti distinguenda ¹⁾ Verba ἡ φθορὰ plerique cum GROTIŌ interpretantur τὸ φθαρτὸν. Et haec sane, si opposita τὴν ἀφθαρσίαν id significant, in quod nulla cadit corruptio, nihil aliud significare possunt, quam id, quod corruptioni obnoxium est. Abstracta autem PAULUS concretis praetulisse videtur propter praecedentia σὰρξ καὶ αἷμα. Iam vero si bene se habent, quae supra de illis disputavi, res ipsa loquitur, audiendos non esse, qui, ducibus CHRYSOSTOMO, OECUMENIO, THEOPHYLACTO, aliis Veterum, τὴν φθορὰν eodem redire aiant ac τὴν κακίαν seu malitiam moralem. Sed hoc ut falsum esse deprehendatur, inspicere sufficit vs. 42, 52—54 animumque attendere ad oppositum ἀφθαρσίαν. Multo magis se commendat interpretatio, quae recentiori memoria plerisque placuit: id, quod mortis obnoxium seu cui moriendum est. At haec quoque probari nequit, quoniam τὸ φθαρτὸν et τὸ θνητὸν vs. 53 et 54 distinguuntur. Generatim tantum intelligere praestat id, quod mutationem in deteriore conditionem, seu depravationem patitur, atque hinc id discernere, quod nullo modo huiusmodi mutationis seu depravationis capax est, uti Rom. I: 23. 1 Cor. IX: 25. 1 Pet. I: 23. Hactenus recte Interpres vernaculus scripsit: *De verderfelijkheid beërft de onverderfelijkheid niet.* Iam pro Praesenti κληρονομεῖ libri haud contemnendi, quos LACHMANNUS secutus est, habent Futurum κληρονομήσει. Sed orationis corrigendae causa hoc pro illo substituisse videntur Veteres. Haud sine causa sane Praesens Futuro cum TISCHENDORFIO aliisque editoribus praetulerunt MEIERUS, WETTIUS, OSIANDER. Denotatur autem eo, ut supra plus semel vidimus, *quod certo futurum est.* Una superest quaestio, quomodo posterius huius versus membrum cohaereat cum priori. Quod plerique ad eam cum GROTIŌ

¹⁾ Cff. Disputat. ad vers. 6.

respondent, alterum altero explicari, perversa verborum nititur interpretatione, quam supra, nisi fallor, refutavi. Equidem rem acu tetigisse puto, qui cum GERDESIO huic loco *Gradationem* inesse monerent. Mihi vero imprimis argumento est Particula *οὐδέ*. Hac enim Particula in locis observanda, ubi duabus interposita est sententiis vel sententiae partibus, quarum posteriori prior quodammodo amplificatur vel confirmatur, animadvertisse mihi videor, eam ibi ad *Gradationem* faciendam inservire et vertendo reddendam esse *nec vero*, sermone vernaculo *maar ook niet*. Exempla praebebunt *Act. XVII: 24, 25. Rom. IX: 6 sqq. Gal. I: 16, 17. & Thess. III: 7, 8*, ubi Participium *ἐργαζόμενοι* cum Verbo *ἐπαγόμεν* coniungendum, nec propioribus *παρά τινος* oppositum est, sed remotiori *διωρεάν* ¹⁾. Hoc autem si bene animadverti, orationis sensus est: *Nec vero, quidquid in corpore humano corruptioni obnoxium est, particeps fieri potest vitae, nullam corruptionem patientis*. Quae quum sententia sibi constans dictum generale contineat, quisque intelligit, praecedentem ea confirmari, non explicari. Tum quoque ex disputatis, si recte se habent, sequitur, versu 51 continuari argumentationem, in posteriori huius versus membro propositam.

Vers. 51.

Secundum Editionem Receptam argumentatio sic

¹⁾ Non plane eiusdem generis est, quod HARTUNGIUS Tom. I. p. 212. KÜHNERUS Tom. II. p. 443. WINERUS p. 198, 585 et iam SCHLEUSNERUS in *Lex. v. οὐδέ* notarunt, hanc Particulam haud raro explicandam esse *ne quidem*.

continuetur: Ἰδοὺ, μυστήριον ὑμῖν λέγω πάντες μὲν οὐ κοιμηθήσομεθα, πάντες δὲ ἀλλαγήσομεθα. Quibus verbis PAULUS mutationem, sectatoribus CHRISTI, beatitatem coelestem consecuturis, subeundam et sententia neganti οὐδὲ ἡ φθορὰ cet. indicatam, partim explicare, partim confirmare incipit. GRIESBACHUS igitur aliique ea longius quam par est a praecedentibus amoverunt. Nexum nobis tanquam manu iam monstrat Particula ἰδοὺ, quippe in huius Apostoli Epistolis minus quidem frequens, sed nusquam alii praemissa orationi, quam quae cum superiori recte cohaeret, uti 2 Cor. VI: 2. XII: 14. Hac autem Particula lectorēs suos excitavit, ut animos ad illud attenderent, quod nunc cum iis communicaturus esset. Et rem attentione perdignam esse, ipsa docent verba subiecta: μυστήριον ὑμῖν λέγω. Vocabulum μυστήριον in libris Graecorum generatim id significat, quod vulgo incognitum est, sigillatim *Mysteria*, nemini nisi initiatis reclusa ¹⁾. In libris Novi Testamenti eo proponuntur *arcana hominibus incognita* ²⁾. Nec refertur tantum ad regnum Dei universum, sed etiam ad singula quaedam huc pertinentia, uti Rom. XI: 25, 26, ubi PAULUS sic appellat illud, quod lectoribus suis patefacit, Iudaeis gentibusque exteris eventurum esse. Similiter hoc loco tempus futurum spectatur. Sed haud scio, an in orationem importent, quod ei non inest, qui cum RÜCKERTO PAULUM dicentem faciunt, se effari arcanum *sibi soli cognitum*. Quid? quod ipse iam *Thessalonicensibus* (1 Thess. IV: 13 sqq.) elementa tradidit

¹⁾ LOBECK, *Aglaophamus*. Tom. I. p. 84 sqq.

²⁾ Similiter vocabulum μυστήριον *arcana Dei* denotat Job. XV: 8 ex interpr. THEODOT. Dan. II: 18, 19, 27, 29. IV: 6. Sap. Sal. II: 22. item in *Testam. XII. Patr.* l. c. p. 546. Sed multo frequentius ibi usurpatur ad significanda *hominum arcana*, uti p. 602, 632, 683, 684. Atque ita Judith. II: 2. 2 Macc. XIII: 21.

eorum, quae hoc loco leguntur. Equidem alium verborum, *Ἰδοὺ, μυστήριον ὑμῶν λέγω* sensum non esse arbitror, quam huc redeuntem: *Attendite animum: arcanum, quod temporis futuri obiectum est involucro, vobiscum communico.*

Nunc vero sequitur locus, qui nobis indicio est, quantum licentiae Veteres sibi sumserint ad Literas Sacras cum placitis suis in concordiam redigendas. Haud pauci libri, quamquam inter se discrepantes, hactenus tamen contra Editionem Receptam conspirant, ut Particulam negantem οὐ in Apodosi habeant. Sed hoc propterea, ut post ESTIUM, MATTHAËUM, BILLROTHUM aliosque bene monuit OSIANDER, ferri nequit, quod eo tollitur nexus, quo vs. 52 cum 51 cohaeret. Deinde, in vocabulis οὐ πάντες ita connectendis, ut hoc illud sequatur, Grammaticorum se produnt studia. Ergo GROTIUS audiendus non est, ubi PAULUM scripsisse contendit: *Οἱ πάντες μὲν οὐ κοιμηθήσονται, οὐ πάντες δὲ ἀλλαγῆσονται.* Quod in ceteris exstat libris ab Editione Recepta discedentibus minus testatum est, quam ut considerari mereatur ¹⁾. At gravissimae causae sunt orationis ad huius Editionis normam constituendae. Sic enim Codices sequimur bonos et antiquos, Patrum Graecorum plurimos, Interpretem Syrum, uno verbo plerosque Veterum, penes quos hac in lite aliqua fides est. Praeterea satis perspicuum est, homines olim hunc locum adulterasse, ne PAULUS praedixisse censeretur, quod vel in doctrinam, omnes ADAMI posteros morituros esse, incurreret, vel eventu comprobatum non esset. Fortasse etiam fuerunt, qui ad mutationem faciendam perducerentur opinione, nihil aliud ex verbis exempli sui erui posse, quam sententiam hanc intolerabilem: *Nemo nostrum,*

¹⁾ Memoriae lapsu vel calami vitio factum est, ut OSIANDER in libris etiam Veterum legi scriberet: *Πάντες μὲν ἀναστήσονται, πάντες δὲ οὐκ ἀλλαγῆσονται.*

qui nunc vivimus, morietur. Nee temere cum ERASMO, MELANCTHONE, BEZA, ad id, quod vulgo editum est, tuendam comparabimus effatum simile 1 *Thess.* IV: 15—17. Itaque mirandum non est, recentiori memoria Viros Doctos illud cum MORO defendisse. Unam tantum Particulam *μὲν* nonnulli, uti LACHMANNUS et TISCHENDORFIUS, hinc expulerunt. Sed nititur ea librorum magnae auctoritatis testimonio, eiusque omissione, quorundam negligentiae vel malae sedulitati imputanda, series orationis omnino tollitur.

Difficultatem, quam parit Protasis: πάντες μὲν οὐ κοιμηθήσομεθα, post Veteres ab OECUMENIO memoratos, ESTIUS aliique amovere conati sunt notione Verbi κοιμηθήσομεθα ita premenda, ut PAULUM *Corinthiis* augurantem facerent celerem ex morte in vitam transgressum, a mortis somno distinguendum. Haec vero interpretatio, quum in loquendi incurrat usum, qui etiam vs. 6, 18, 20 cernitur, paucorum tantum plausum tulit. BILLROTHI sententiam, quam commendavit WERTIUS, prius πάντες, sequentibus μὲν οὐ κοιμηθήσομεθα tanquam in Parenthesi positis, cum verbo ἀλλαγήσομεθα copulandum esse, iure meritoque reprehenderunt MEIERUS et OSIANDER. Haec enim structura nec convenit recensioi duplicis hominum generis vs. 52, neque accommodata est posteriori πάντες, ne illud omnino redundet. Sed argumentis levioribus MEIERUS utitur ad defendendam sententiam, Protasin cum Apodosi ita coniungi debere, ut Apostolus dicat: *se et Corinthios sibi aequales, usque ad CHRISTI reditum, in vita permansuros, sed mutationem subituros esse.* Vocabulum enim μυστήριον, ad quod provocat, nihil aliud spectare potest quam illud ἀλλαγήσομεθα, de quo uno hac in PAULI disputatione quaestio agitur. Opinionem autem, verba πάντες οὐ connectenda et interpretanda esse nullos vel neminem, non commendat certe quod legimus

*Rom. XII: 4: Τα μέλη πάντα οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει
 παρᾶσιν, et quod explicandum videtur: Membrorum tan-
 tum parti, uti oculis, auribus, pedibus, non vero omni-
 bus, eadem data est functio. Neque huc tendit id, quod
 FLARTUS excitavit ex Num. XXIII: 13, ubi BALAUS
 BILAMO dicit: Veni mecum in locum, unde partem tan-
 tum Israëlitarum oculis cernas, πάντας δὲ οὐ μὴ ἴδῃς
 i. e. omnes vero nequiquam videas. MELIERO tamen con-
 cedo, duplicem negationem οὐ μὴ facere, ut locus ille
 dissimilis orationi PAULI sit. Similia vero sunt, quae
 Ioa. XI: 13, secundum Vulgarem Editionem, exstant:
 πάσας τὰς πόλεις — — οὐκ ἐνέπρησεν Ἰσραήλ, et
 Israëlitas non omnes omnia urbes combussisse tradunt.
 Atque ita illud Sirach. XVII: 30: Οὐ γὰρ δύναται
 πάντα εἶναι ἐν ἀνθρώποις, quod positum est pro
 Πάντα γὰρ οὐ δύναται cet. explicari, debet: Pars
 tantum eorum, quae bona sunt, hominibus obtingere potest,
 ut tota docet oratio contexta, a BRITTSCHNEIDERO minus
 intellecta. Uti autem his in locis Particula negans cum
 Verbo, non vero cum Nomine coniuncta est, sic inde
 apparet, in PAULI oratione coniungi quoque posse οὐ
 κοιμηθῶμεθα. Sed neminem amplius hac in re
 laboraturum esse confido, qui animadverterit, quid inde
 sequatur, quod vocabulum πάντες Primam Pluralis
 κοιμηθῶμεθα praecedit. Hinc enim intelligimus,
 illud merum esse Adiectivum, gravitatis tantum causa
 ceteris praepositum, ut haec vera sit structura οὐ κοι-
 μηθῶμεθα μὲν πάντες. Ergo nihil aliud superest
 quam Graeca illa vertendo reddere: omnes quidem mortis
 somno non succumbemus. Et nullus mihi restat scrupu-
 lus, quominus ea explicem: Altera quidem pars nostrum
 ab altera eatenus distinguetur, ut hac in vita permaneat.
 Praecessit Syrus scribendo ,
 uti Rom. IX: 6. X: 16 et alibi interpretatus est. Nec minus
 evidenter Arabs Pol. Adiectivum a Particula seiun-*

gens et Verbo postponens: **إننا لن نوفد كلنا**. Apostolum autem Prima Pluralis usum esse, quoniam haec scribens spem, antea quoque enunciata, se hac in terra usque ad CHRISTI adventum superstitem fore, nondum deposuisset, recte post ERASMUM aliosque monuit BOSVELDIUS.

Verbis: πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα i. e. *omnes vero mutabimur*, quorum etiam vera structura est: ἀλλαγησόμεθα δὲ πάντες, quisque sua sponte intelligit, mutationem illam spectari, qua id, quod in homine φθαρτόν est, fiat ἀφθαρτόν. Scite THEOPHYLACTUS: Ἀποθνήσκει ἐν αὐτοῖς ἡ φθορὰ, ἀλλαττομένη εἰς ἀφθαρσίαν. De eo tantum inter se discrepant Viri Docti, quomodo haec Apodosis cum Protasi cohaereat. Nonnulli, uti SLICHTINGIUS, EV. SCHMIDIUS, BOSVELDIUS, PALMIUS *omnes tantum intelligi volunt hac in vita permansuros*. Sed ad hanc interpretationem tuendam non valent Cap. XIII: 7. XIV: 24, 31 alique loci, in quibus Adiectivo πᾶς talia adiuncta sunt, ut ad diversa Subiecta vel Praedicata referri debeat. Et ea tantum habet insolentiae, ut valde dubitem, an a Viris Doctis in medium allata esset, nisi difficultatem, quam sibi parere viderentur sequentia καὶ ἡμεῖς ἀλλαγησόμεθα, amovere voluissent. Nihil facilitate sua se magis commendat quam sententia plerorumque, quibus RÜCKERTUS, WETTIUS, OSIANDER etiam assentiuntur, vocabulum πάντες explicandum esse *omnes, sive ex hac vita exiverimus, seu in ea permanserimus*. Ceterum iam CALVINUS, ESTIUS alique veteres animadverterunt, argumentationis caput cerni in *mutatione viventium*, in quam praecipue quadrant adiuncta ἐν ἀτόμῳ cet. Lectores enim huius Epistolae fatigare non potuit quaestio, an mortui, si in vitam redirent, a corruptela liberati forent; sed hoc alienum putarunt ab iis, qui in vita erant permansuri. Nihil autem inepti orationi obtrudet haec interpre-

tatio: *quamvis omnes mortis somno non succumbemus, omnes tamen mutationem subibimus* ¹⁾).

Vers. 52.

Quod supra monui, hunc versum cum praecedente arte cohaerere, cadat necesse est, si sequi debemus Editionem Receptam, quae alterum ab altero Puncto distinguit, verba *σαλπίζει γάρ* in Parenthesi ponens, ut sic legatur: *Ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥίπῃ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι, (σαλπίζει γάρ) καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι, καὶ ἡμεῖς ἀλλαγησόμεθα.* Atqui Parenthesin, quamquam eam non aspernantur FLATTUS et HEYDENREICHIUS, hinc alienam esse intelligimus inde, quod ea et circumiectis structuram obtrudit minus usitatam, et orationi animatae languorem iniicit, et ipsa verba *σαλπίζει γάρ* accipi iubet, ac si, absque Article *τῇ*, praecedentia sint *ἐν ἐσχάτῃ σάλπιγγι*. Sublata autem Parenthesi, stare nequit Punctum versui 51 subiectum. Magis se commendat distinctio, quae GRIESBACHIO et SCHOLZIO placuit, ut Punctum in Comma mutetur, rursus vero vocabulo *σάλπιγγι* pro Commate Punctum postponatur. Neque iis tamen cum OLSHAUSENIO assentior, quatenus sequentia *σαλπίζει γάρ* cet. uncis includunt. Sic enim duo illa *οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι* et *ἡμεῖς ἀλλαγησόμεθα*, quae ad orationis seriem pertinent, ex ea amoveantur. Quod probe animadvertisse videntur, qui Parenthéseos notas sustulerunt, ut GOESCHENIUS aliique. Praeterea vero haud sine causa LACHMANNUS et TISCHENDORFIUS pro Puncto, quod GRIESBACHIUS et SCHOLZIUS vocabulo *σάλπιγγι*

¹⁾ Cf. VIGERUS p. 532 sqq.

subiecerunt, excudendum curarunt Colon; quoniam posterius membrum arctius cum priori cohaeret, quam ut censendum sit, novam eo sententiam contineri. Sed versui etiam 51 cum MATTHAEO ¹⁾ Colon quam Comma postponere malo. Nec mihi obstat, quod nonnulli contendunt, *μυστήριον* seu arcanum, quod PAULUS patefecit, non in ipsa viventium mutatione cerni, sed in *mutationis celeritate*. Hoc enim falsum esse deprehendetur, si animadverterimus, orationem verbo *ἀλλαγῶμεθα* sine ulla temporis notatione concludi. Apodossos autem forma vs. 51 ita comparata est, ut haud secus quam Protasis habenda sit absoluta. Nexui igitur illius vers. et sequentis opitulandum videtur intelligenda formula *καὶ τοῦτο* similive, quae in oratione animata plus semel intelligi debet, uti etiam, nisi fallor, Rom. II: 16 et VIII: 21, ante verba *ἐν ἡμέραις* et *ἐπ' ἐλπίδι*.

Quae primum exstant *ἐν ἀτόμῳ*, *ἐν ῥιπή* (non *ῥοπή*) *ὀφθαλμοῦ* i. e. in puncto temporis, in momento oculi, subitariam mutationem denotant. Hanc fortasse Apostolus proposuit, quod cavere volebat, ne quis cogitaret, longos gravesque dolores cum mutatione coniunctum iri. Sequentia *ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι* plus negotii facessunt. Satis quidem exploratum est, formulam explicandam esse: *ut ultimae tubae sonitus audietur* ²⁾. Sed quaestio est, quid sibi velit vocabulum *ἐσχάτη*. Nonnulli, quos FLATTUS post longam disputationem secutus est, PAULUM, quum tubam *ultimam* vocaret, ante oculos habuisse putarunt, verba Apoc. XI: 15: *Καὶ ὁ ἕβδομος ἄγγελος ἐσάλπισε*, quae OECUMENIUS et THEOPHYLACTUS iam memorarunt. At huic opinioni iure meritoque se multi, etiam MELIERUS,

¹⁾ Non in *Nov. Test. Graec.* sed in *D. Pauli Ep. I et II ad Corinth. Graec. et Lat.*

²⁾ Cff. GLASSIUS l. c. p. 886 sqq. et WINERUS p. 461.

WETTUS et OSIANDER, opposuerunt, quippe qua temere sumuntur tria, et PAULO cognita fuisse, quae IOANNES inde a Cap. VIII: 2 tanquam in tabella depinxit; et alterum, quum uno tantum vocabulo ἐσχάτη uteretur, rationem habere potuisse rei, ab altero designatae imagine, quae *septem Angelos* deinceps tuba clangentes faceret; et utrumque denique Apostolum idem argumentum tractasse. Commentum *Rabbi ARIBAE*, a WETSTENIO allegatum, Deum septies tubae clangorem editurum esse, quum septem rationibus continuis mortuos in vitam reducat, quod alii hinc in censum venire contenderunt, haud minus ab hoc loco quam a mente PAULI alienum est, ut ipsa iam docent verba praecedentia ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ. Ceterum nequidquam se fatigavit BENGELIUS, triplicem proponens nodi expediendi viam. Minus recte quoque, auctore PELAGIO, qui significari scripsit *novissimum adventum CHRISTI*, ESTIUS, RÜCKERTUS, BILLROTHUS, MEIBERUS interpretantur *in tuba ultimi diei*. Haec enim admonitio, si vel eam ex Graecis ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι secundum Grammaticae leges erui posse concedamus, nihil continet aliud, quam quod *Corinthiorum* quisque sua sponte intellexit. Nec postulant sequentia σαλπίζει γὰρ, ut a WETTIO et OSIANDRO, qui primariam notionem verborum *in ultima tuba* deserere nolunt, dissentiamus. ULTIMAE autem tubae appellatio, uti a Iudaeorum more petita est, sic inde explicanda videtur, quod huius instrumenti clangor, ante conveniendi horam, non semel tantum audiri, sed saepius et vario quidem modo repeti solebat ¹⁾. At ne sic quidem omnino mens patet Apostoli. Si GROTIUS assentimur, ante oculos eius fuisse

¹⁾ IOSEPH. *Ant. Iud.* Lib. III cap. 12. § 6. cff. GARPZOV. ad GOODWINI *Mosem et Aäronem*. p. 455 sqq. 670. VITRINGA, *de Synag. Vet.* p. 207 sqq.

oraculum *Zach. IX: 14*, hinc non multum *taetabimur*. Nec valde nobis opitulabitur BOSVELDIUS conficiens, PAULUM ne ipsum probe scivisse, quid *tubae* appellatione sibi vellet. Quid vero? An plausu dignior est aliorum sententia; eum sibi *tubam* proposuisse *proprie ita dictam*? MELIUS iudice Apostolus huc transtulit, quod Iudaeorum debebat Theologiae, ex *Exod. XIX: 16* petita. Certatim autem Interpretes longe plurimi, tam antiquiores quam recentiores, hoc redarguere conati sunt, *figuratam* notionem vocabulo *σαλπυγξ* vindicantes. Et haec sane notio nec huic loco, nec simili I *Thess. IV: 16* incommoda est, dummodo nobis, THEOPHYLACTO auctore, aliquid proponamus *Divinum, cum tubae humanae clangore comparandum*. Argumenta vero tanti ponderis, ut aut suam interpretationem stabilirent, aut alteram convellerent, Viri Docti non attulerunt. Haec autem praesertim nititur sequentibus *σαλπύσει γάρ*, quibus PAULUS ipse indicasse videtur, se *tubam, proprie ita dictam*, intelligi velle ¹⁾. Ergo ad mentem eius maxime accommodatam puto, membrum prius sic explicare: *et mutabimur quidem in puncto temporis, in momento oculi, ut ultimus tubae clangor audietur*. Apostolum vero, quum hunc clangorem memoraret, non attigisse, quod Corinthiis inauditam esset, tam ex Articulo *τῆ* apparet, quam ex nexu formulae *ἐν τῆ ἐσχάτῃ σαλπυγγι* cum praecedentibus *ἐν ἀτόμῳ* et *ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ*, quibus itidem cognita denotantur. Ceterum cum BOSVELDIO animadvertendum est, ab hac utraque illam differre, quatenus non solum significet temporis brevitatem, sed etiam ad *ipsum tempus definiendum* inserviat.

Verbum *σαλπύσει* ²⁾, a quo membrum incipit poste-

¹⁾ Cf. KOCH. I. c. p. 365, 366.

²⁾ Magis Graecum esse *σαλπύξει* monet PLANCK, *de vera natura atque indole orat. gr. N. T.* p. 35. Cf. LOBECK ad PHRYN. p. 191, 192.

rius, quam Interpretes recentissimi fere omnes vel Impersonaliter accipi, vel explicari vellent intelligendo ὁ Θεός, vel ὁ Κύριος, vel ὁ Ἀρχάγγελος, vel ὁ σαλπικτής, longe quaesivisse videntur, quod praesto est. Quidni enim repetatur ἡ σάλπιγξ, uti, quod FLATTUS monstravit, 2 Chron. XXIX: 28 legimus. σάλπιγγες σαλπίζουσαι? Similiter Iob. XXXIX: 24, 25: ἕως ἂν σημάνη σάλπιγξ et σάλπιγγος σημαινούσης. Cf. 4 Esr. VI: 23. Eadem orationis complendae ratio iam placuit OECUMENIO, LUCAE Brugensi, ESTIO omnibusque, quotquot Vulgatum Latinum sequebantur. Haec autem σαλπίζει γὰρ (ἡ σάλπιγξ) per Particulam καὶ copulata sunt cum sequentibus, ac si auctor scripsit καὶ τότε¹⁾. Duo igitur proponuntur continuo eventura. Verbum ἀναστήσονται, quod LACHMANNUS pro recepto ἐγερθήσονται substituit, eidem corrigendi studio debetur, quo oratio vs. 51 corrupta est, nec testimoniis nititur gravitate aequalibus eorum, quae Receptum illud tuentur. Sed sive legitur ἐγερθήσονται, seu ἀναστήσονται, sensus eodem redit. Si praecedentia recte explicata sunt, nullum dubium est, quin PAULUS sibi voluerit: *Simul atque ultimus tubae clangor audiri inceperit, mortui suscitabuntur corruptionis expertes, et nos mutabimur.* Postrema autem καὶ ἡμεῖς ἀλλογησόμεθα non generatim significant, *sectatores CHRISTI viventes mutatum iri*, ut plerique, etiam MORUS,

¹⁾ Lexicographi cum GROTIO aliisque Interpretibus Particulae καὶ vim suam auferunt ea explicanda Adverbio Latino *tunc*. Aliena quoque de ea, pro more suo, commentus est HAAB, *Hebräisch-Griechische Grammatik*. p. 333. coll. 109 sqq. Et vereor, ut assentiendum sit WINERO p. 512, 513 monenti, eam plus semel pro ὅτε substitutam videri. Sed recte Vir Doctus ex libris Graecorum locos excitat, in quibus ea itidem ad *tempus definiendum* inservit. Cf. HARTUNG. Tom. I. p. 130, 131, 151. Imprimis locorum, ubi temporis notatio Particulam καὶ praecedit, comparari merentur exempla a BRUDERO, *Concordantiae*. p. 466, collecta, quibus addatur 1 Cor. IV: 19. Hoc autem in usu Breviloquentia cernitur sermonibus variorum populorum communis.

GURLITTUS, PETERSENIUS, FLATTUS CUM CHRYSOSTOMO aliisque Veterum interpretati sunt. In omnibus enim locis, ubi tertiam sive Pluralis sive Singularis, prima Pluralis sequitur, uti Cap. I: 23. IX: 12, 25. XI: 16. XV: 30, Apostolus Pronomine ἡμεῖς usus est ad *se una cum aliis secum viventibus denotandum*. Neque argumentum in contrariam partem disputandi praebent alii loci, ex Literis Sacris, etiam ex IOSEPHO et PHILONE, a nonnullis excitati. Mirandum igitur non est, BOSVELDIUM, OLSHAUSENIUM, BILLROTHUM et omnes fere interpretes recentioris memoriae probare quod ERASMUS, CALVINUS, GROTIUS PAULUM praedicentem faciunt: *se mutatum iri cum aequalibus suis, quotquot ad tempus propositum in vita permanserint*. Sed magnus mihi in eo restat scrupulus, quod hac interpretatione verbum ἀλλαγῆσόμεθα ad partem tantum refertur eorum, quos illud vs. 51 comprehendit ¹⁾. Atque hunc mihi scrupulum neququam eximunt, qui cum WETTIO et OSIANDRO sumunt, commemorationem alterius partis inesse praecedentibus: καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι. Haec enim non comparata sunt ad enunciandam sententiam, *inter aequales PAULI fore, qui mutarentur, postquam morti succubuissent*. Deinde non intelligo, cur auctor, ad id, quod praecedenti ἀλλαγῆσόμεθα inest, explicandum, confirmandum vel amplificandum, a prima Pluralis ad tertiam transierit, et hoc ipso transitu Antithesin fecerit, qua Pronomen ἡμεῖς sequenti ἀλλαγῆσόμεθα praemittere cogeretur. At recte se omnino habet oratio, si CHRISTI sectatoribus fato iam functis se suosque aequales, quotquot nunc vivebant, opposuit. Hinc enim fit, ut, et vocabulis οἱ νεκροί, quemadmodum vs. 29, 35, 42,

¹⁾ Hunc scrupulum WINEAO quoque molestiam creasse, intelligimus ex monitis eius p. 640.

sunt 'notio' qui mortui sunt tribuatur, non aliena qui mortui erunt affingatur; et Pronomen ἡμεῖς, ad homines viventes a mortuis illis distinguendos, suo loco stare deprehendatur; et verbo denique ἀλλαγησόμεθα hic aequae ac vs. 51 dicatur *mutabimur, sive hac ex vita exierimus, seu in ea permanserimus*. Quid? quod huic interpretationi pondus adiicit sententia multorum supra commendata, argumentationis caput in PAULI eiusque aequalium mutatione cerni. Ergo tam consilii, quam verborum eius rationem, nisi fallor, habebimus posteriori huius versus membro sic explicando: *audito ultimo tubae clangore, sicut sectatores CHRISTI, qui fato iam functi sunt, ex morte suscitabuntur, corruptionis expertes, sic nos etiam, qui nunc vivimus, mutabimur, sive antea hac ex vita exierimus, seu ad tempus illud hac in vita permanserimus.*

Vers. 53.

Spem lectoribus suis factam PAULUS nunc argumento ex rei necessitate petito sic confirmat: Δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν. Ad verbum δεῖ explicandum COCCÆIUS alique multo plura commenti sunt, quam Apostolo in mentem venire petuerant. Significatur id, quod ipsius rei fert ratio decretis Dei constituta, quemadmodum vs. 25, ubi hoc verbum ceteris itidem gravitatis causa praepositum est. Ibi autem, quum de CHRISTO agatur iam regnante, sequitur Praesens βασιλεύειν, hoc loco, ubi memoratur, quod suo tempore fieri debet, Aoristus ἐνδύσασθαι, uti *Matth. XXIV: 6. Luc. XXIV: 7. Act. XIV: 22.*

2 Cor. V: 10 ¹⁾). Si quis rogat, cur Aoristus hâc legatur Medii, non Passivi, responderi quidem potest, hanc formam minus usitatam fuisse, nec tamen altera alterius in locum substituta est; sed ita scripsit auctor, quoniam imagine utebatur, quae actionem non excludebat Reciprocam. Imago, nempe, a *vestimento*, quo quis induitur, petita est, ut loci docent a VALCKENARIO aliisque allati, etiam *Luc. XXIV: 49. 2 Cor. V: 2, 3*, ubi similiter Aoristus Medii exstat. Qui vero ea aut intimam coniunctionem, aut externam formam indicari putant, rationem habere negligunt vocabulorum τὸ φθαρτὸν et τὸ θνητὸν, ad quae Verbum ἐνδύσασθαι haud secus quam ad Pronomen τοῦτο referri debet. Ergo oratio sic explicanda videtur: *Necesse enim est, hoc corruptioni obnoxium et mortale ita mutari, ut corruptionis expers et immortalis fiat.* Pronomen autem hoc non totum hominem designat, ut cum CRELLIO opinatus est BOSVELDIUS; sed PAULUS eo δεικτικῶς usus est, et quidem ad corpus suum, tanquam digito, monstrandum. Eandem monstrandi vim Pronomen τοῦτο habet *Cap. X: 28. XI: 24. 2 Cor. XIII: 9* multisque in locis, quos excitare nihil attinet. Atque hinc intelligitur, a via aberrasse, quotquot hanc orationem ita distinguerent, ut prius membrum ad remotiora: οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι; posterius ad propiora: ἡμῖς ἀλλαγησόμεθα referrent. Quum enim in utroque membro Apostolus lectorum oculos ad corpus suum adverterit, res ipsa loquitur, eum in priori aequae atque in posteriori mutationem proposuisse, sibi suisque aequalibus destinatam. Quod censuerunt etiam plerique interpretes, OECUMENIUM sequentes, cuius verba sunt: Ἡμῶνευσε, τί βούλεται ἢ ἐναλλαγῆ. Recte quoque cum CHRYSO-

¹⁾ Haud scio, an argutius sit monitum KÜHNERI Tom. II p. 80 cum MEIERO et OSIANDRO huc referre, ut Aoristo significetur id, quod temporis puncto factum erit.

scilicet haud pauci hinc argumentum ceperunt probandi, eadem corpora, quae hac in terra habeamus, in vitam reditura esse. Quae autem caevius aliquo huic opponunt sententiae, nullius ponderis sunt.

Vers. 54.

Animum commotum prodit repetitio praecedentium hac in Protasi: *Ὅταν δὲ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀθανασίαν.* Verba: *τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀθανασίαν*, una cum Particula *καὶ*, nonnulli Veterum, etiam *Vulgatus Lat.* omiserunt, sive oculorum errore decepti, seu opinione ducti, haec minus quam sequentia: *τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀθανασίαν* convenire Apodosi, *solaem mortem* memoranti. Cur ahi Traiectionem fecerint, explicare nequeo, nisi causa in eo cernitur, quod Traiectio illa originem cepit a scriptore, qui, se nonnulla omisisse animadvertens, haec iam descriptis subiicere, quam vitium alio modo corrigere malebat. Quidquid huius rei est, Editio Recepta, de cuius probitate hodie Viri Docti inter se consentiunt, testimonio nititur fide dignissimis. Itaque sic **PAULUS** totam disputationem superiorem concludere incipit: *Quando autem hoc corpus corruptioni obnoxium et mortale ita mutatum erit, ut corruptionis expers et immortale factum sit.*

Hanc Protasin excipit Apodosis, triumphantium gaudia iam expromens: *τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος κατ' ἐπὶ τὴν ὁ θάνατος εἰς βίος.* Priora verba haud male iam **ORIGENES** ¹⁾ interpretatus est: *Τότε*

¹⁾ *Contra Celsum.* Lib. V. Cap. 19. Tom. I. p. 591, 592.

ἐνήσεται τὸ πάλαι — — προειρημένον. Vocabulum
 ἑστὸν λόγος *effatum* seu *oraculum* significare, et hoc in
 38. Rom. IX: 9 aliique, et loci similes Ioann. XII:
 ἄλλοι δὲ λόγος ὁ γεγραμμένος ἐν τῷ νόμῳ. Ibi
 autem praecedit formula frequentata *ἵνα πληρωθῇ*,
 hīc vero verbum *γενήσεται*, quod quum vocabulo
 λόγος minus conveniat, CALVINUS, ESTIUS, SLICHTIN-
 GIUS, item MEIJERUS, WETTIUS, OSIANDER illud inter-
 pretantur *effectum sortietur* vel similiter. Fortasse tamen
 usitatum verbi notionem retinere et orationem expli-
 care praestat: *Tunc fiet id, quod effato Literarum Sa-*
crarum dictum est, ut Metonymia ei insit Continentis
 pro Contento. Eadem Metonymia exstat alibi, uti Matth.
 XXI: 24. XXIV: 35. Act. VIII 21, etiam Luc. II:
 15. Act. X: 37, ubi verbum *γίνεσθαι* cum vocabulo
ῥῆμα compositum est. Itaque hactenus audiendi esse
 videntur, qui cum GROTIO monent, Graecum λόγος
 aequae atque Hebraeum *נבא*, in Hellenistarum libris *נבא*
ipsam denotare. Sed simul tenere debemus, ut BILL-
 ROTHUS etiam bene vidit, hanc notionum permutationem
 tantum exstare, ubi *res* memoretur *verbis indicata* vel
proposita. Oraculi descripti auctorem fuisse HOSEAM, non-
 nulli, uti OECUMENIUS et THEOPHYLACTUS, propterea
 sumserunt, quod sequentia: *Ποῦ σου, θάνατε* cet. ex
 huius viri vaticinationibus excitata sunt. Sed, ut ipse
 PAULUS Rom. III: 10 sqq. IX: 25 sq. 32 sq. ostendit,
 sibi non insolitam esse conglutinationem eorum, quae
 diversis locis Veteris Testamenti legisset; sic sine dubio
 hīc usus est effato Ies. XXV: 8, ab Interprete quidem
 Alex. quem plerumque sequebatur, haud temere defici-
 ctens, siquidem Graeca *κατέπεν* ὁ θάνατος *ισχύς*
 sensu carent, nisi ea cum MELANCHTHONE explicare vo-
 mus: *antea devoraverat homines mors praevalens seu*
atrix; nec tamen Hebraea, quod commune cum eo ha-

τη
 no
 qu
 de
 ter
 Et
 st
 au
 so
 in
 mo
 se
 c

THEODOTION, omnino recte reddens. Verbum enim $\nu\lambda\beta$ non respondet Passivo $\kappa\alpha\tau\epsilon\pi\acute{o}\theta\eta$, sed Activo $\kappa\alpha\tau\epsilon\pi\iota\sigma$, quocum si coniungimus sequentia $\tau\acute{o}\nu \theta\acute{\alpha}\nu\alpha\tau\omicron\nu$, respondentia Hebraeo מָוֶת , sensus est: *absorpsit vel devoravit mortem*, scil. *Deus*, qui intelligendus est, ut ex vs. 7 apparet. Eandem quoque interpretationem verbum $\nu\lambda\beta$ sibi postulat Cap. III: 12. XIX: 3. XLIX: 19 ¹⁾. PAULUS autem scribendo $\kappa\alpha\tau\epsilon\pi\acute{o}\theta\eta \acute{o} \theta\acute{\alpha}\nu\alpha\tau\omicron\varsigma$ sibi voluit: *absorpta vel devorata mors est*, et, si figuratam orationem in propriam convertimus, *e medio sublata*. Iam vero *morte* non *miseriam* significari, ut MOSHEMIUS putavit, sed *ademptionem vitae*, evidenter docet Adiectivum praecedens $\theta\upsilon\eta\tau\acute{o}\nu$ et omne, quod vs. 55, 56 sequitur. Sed quum in tota PAULI disputatione *causa* tantum agatur *sectatorum CHRISTI*, frustra post alios OLSHAUSENIUS doctrinam, omnia tandem in integrum restitutum iri, hoc quoque loco probare studuit. Verbis $\epsilon\iota\varsigma \nu\acute{\iota}\kappa\omicron\varsigma$, quae hinc aequae apud AQUILAM atque apud THEODOTIONEM leguntur, Interpres etiam Alex. 2 Sam. II: 26. Iob. XXXVI: 7. Ierem. III: 5 et alibi pro Hebraeo רַחֵף usus est. Sed hoc vocabulum plus semel quoque interpretatus est $\epsilon\iota\varsigma \tau\acute{\epsilon}\lambda\omicron\varsigma$, et $\epsilon\iota\varsigma \tau\acute{o}\nu \alpha\iota\omega\acute{\nu}\alpha$, uti Psalm. IX: 5, 18. XLVIII: 9. Ies. XIII: 20. XXVIII: 28. An inde cogere liceat, quod LUDOVICO CAPPELLO, WOLFIO, aliis placuit, formulam $\epsilon\iota\varsigma \nu\acute{\iota}\kappa\omicron\varsigma$ apud Hellenistas eandem notionem atque hanc utramque habuisse, examinare nunc nihil attinet. Nonnulli certe cum CHEYSOSTOMO putarunt, PAULUM ea dicere voluisse $\epsilon\iota\varsigma \tau\acute{\epsilon}\lambda\omicron\varsigma$ *ad finem usque*: multo plures, GROTIUS, SLICHTINGIUS, MOSHEMIUS, MICHAËLIS, PETERSENIUS, FLATTUS, HEYDENREICHIUS, GURLATTUS, MORUS, BOSVELDIUS, eam explicandam esse contenderunt *in perpetuum* vel *in aeternum*. Rectissime vero post alios OSIANDER sequentia hinc intercedere monet,

¹⁾ Huc etiam tendunt *Rabbinorum* loci, a WETSTENIO excitati.

ne vocabulo *νίκος*, quod recentiores Graeci pro antiquo *νίκη* usurparunt, aliena notio tribuatur. Non solum enim *victoriae* cogitatio fecit, ut auctor vs. 55. *heskat* oraculum ad rem suam converteret, sed orationem etiam vs. 57 conclusit *victoria* laudanda. Quomodo autem formula *ad victoriam*, pro qua cum *Vulgata* *Lat.* PELAGIUS alique Veteres perperam scripserunt *in victoria*, praecedentibus *absorpta* vel *devorata mors est* accommodata sit, Viri Docti disputarunt. Quod haud paucis, etiam BILLROTHO, MEIHERO, WETTIO visum est, eam *ἐπιβαρῶς* explicandam esse: *ita ut victoria reportata sit*, valde dubito, an tali in breviloquentia ferat loquendi usus. Nec sine causa OSIANDER hoc cum gravitate verbi *κατενόθη* minus congruere iudicavit. Ille vero quum nodum solvere conaretur sumendo, vocabulo *νίκος* haud secus quam praecedenti *θάνατος* Prosopopoiiam inesse, qua *mors devorata* dicatur a *victoria*, cuius *tanquam leonis in fauces incidere*, Prosopopoiiam finxit nec locis dissimilibus *Ies.* XXXI: 4. XXXVIII: 13. *Hos.* V: 14. *Apoc.* V: 5 commendatam, nec sequentibus vss. 55, 57 congruam, et quae ferri tantum posset, si legeretur *ὑπὸ τοῦ νίκου*. Cf. *2 Cor.* V: 4. Summo igitur iure MEIHERUS ei contradixit. Mitto nunc eos, qui, formulam *εἰς νίκου* pro Periphrasi Adverbii habentes, vim eius extenuant. Utique ea aliam, me iudice, non admittit interpretationem quam *ad victoriam* sc. CHRISTI *sectatoribus dandam*. Quod si explicamus: *ut postremo hoste superato, plena eis Divinitus contingat victoria*, ratio habetur eorum, quae vs. 26 scripta sunt, et nihil plane reprehendendum esse videtur. Eodem autem similive modo post Praepositionem *εἰς* Breviloquentiae succurrendum est *Rom.* I: 16. *1 Cor.* XIV: 22. *2 Cor.* II: 16 al. Ceterum haud inficior, quod cum MELANCHTHONIS nonnulli monuerunt, inter ipsius oraculi sensum reapse non multum interessē, sive formulam *εἰς νίκου* Latine

reddamus; in aeternum; vel ad finem usque, seu ad victoriam. Ipsam vero illam victoriam de morte reportandam, cuius spem PAULUS lectoribus suis facit, ISAIAE ante oculos fuisse, ut post alios voluit OSLANDER, sententia est in vatis antiqui orationem ineurrens, quippe cuius argumentum non ad futuram vitam hominum proborum pertinet, sed ad rempublicam Hebraeorum his in terris. Itaque populo suo, ut sequentia hoc in versu et omnia circumiecta docent, praedixit pacem illam aetatis aureae tam plenam et perpetuam, ut nulli amplius bello sanguinique effusioni locus pateat. Haud dissimiliter per Allegoriam et Hyperbolen *Ies.* II: 4. XXVI: 19. LXV: 20, 22. *Mich.* IV: 3. *Zach.* IX: 10 al. laetissima tempora annunciantur. Hoc autem oraculum PAULUS pro more sibi usitato ad rem suam accommodavit, ut cum CALVINO, GRO- TIO multisque antiquiorum viderunt HEYDENREICHUS, FLATTUS alique.

Vers. 55.

Sectatorum CHRISTI triumphum Apostolus, secundum Editionem Receptam, sic praedicare pergit: Που σου; Θάνατος, τὸ κέντρον; που σου, Ἄδην, τὸ νῆρος; Vocabula κέντρον et νῆρος multi Veterum sic traiecerunt, ut hoc illi praeponerent. Quod BEZA probavit, orationem mutatam esse putans propter va. 56, ubi τὸ κέντρον morti, non vero inferis tribuitur. Contra haud pauci cum WETTIO mutationem ortam esse arbitrantur ex imitatione Interpretis Alex. *Hos.* XIII: 14, cuius verba sunt Που ἡ δίκη σου, Θάνατε; που τὸ κέντρον σου, Ἄδην; sed cur tandem

librarii et interpretes omniam utriusque locutionem sustulerunt dissimilitudinem, si alterum ex altero corrigere volebant? Id igitur potius egisse videntur, ut prius huius versus membrum ad posterius praecedentis: *κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῆκος* conformarent. Quidquid vero huius rei est, vocabulis *κέντρον* et *νῆκος* ita traiciendis, ut hoc illi praeponatur, orationis progressio valde impeditur. Alia quaestio est, an in posteriori membro, expulso vocabulo *Ἄδη*, repetere debeamus *Θάνατε*, quod a LACHMANNO et TISCHENDORFIO factum et a MEIERO et WETTIO (non a RÜCKERTO) probatum est. Et suis sane testimoniis hoc commendant Codices melioris notae, Versiones nonnullae et haud pauci Patres, maxime Latini, quibus adiungendum est *Evangelium NICODEMI* ¹⁾. Recte quidem OSLANDER haec testimonia tam gravia non esse animadvertit, ut pro Recepto *Ἄδη* substituere cogant *Θάνατε*. Recte itidem vidit, hoc facile in libros irreperere potuisse ex illius interpretatione margini adiecta, quae etiam OLSHAUSENII coniectura est. Quod vero monet, foecundo PAULI ingenio magis accommodatum esse vocabulum *Ἄδη*, quam repetitum *Θάνατε*, valde dubito, an satis valeat ad quaestionem dirimendam. Sed salvo loquendi usu, nisi omnia me fallant, repetitio eiusdem *Θάνατε* intolerabilis est. Quum enim Pronomen *σου* his ita positum sit, ut Emphasis quaedam ei inesse deprehendatur, persuasum mihi est, illud bis post se habere non posse idem Nomen, sed in posteriori membro aliud ei subiiciendum esse, quam in priori. Itaque vocabulum *Ἄδη* omnino retinendum videtur.

Iam nonnulli cum IEHNIO et KRAUSIO negantes, PAULUM haec verba ab HOSEA mutuatum esse, id agnoscere noluerunt, quod luculenter ipsa orationis testatur si-

¹⁾ Cap. 21. apud FABR. *Cod. Apoc. N. T.* Tom. I. p. 283.

stamenti, sine eius commemoratione, ad suam orationem accommodavit. Ea autem probata, non aliter fieri poterit, quin probetur itidem CALVINI aliorumque iudicium, eandem non fuisse Apostoli ac Vatis Hebraei mentem. HOSEA, nempe, Deum induxit indignantem, quod Israëlitarum, quorum agmen ducebant Ephraimitae, pervicacia impediretur, quominus eos ex miseria sua eriperet, ut dici posset: *Ubinam tuae pestes, Mors? ubinam tuum exitium, Orce?* Apostolus vero haec verba quodammodo mutavit iisque, misso eorum sensu genuino, usus est ad maiorem victoriam, quae sectatoribus CHRISTI parata erat, praedicandam. Sed ut omnino pateat, quid ille sibi voluerit, unum alterumque sigillatim explicandum est.

Vocabulo *κέντρον* nonnulli *stimulum* significari contendunt, *quo, uti boves ab aratore, sic homines a morte impelluntur*. Hactenus fere inter se consentiunt SCHOTTGENIUS, PETERSENIUS, PALMIUS, MEBIUS, BILLROTHUS. Nec sine causa provocant ad *Prov. XXVI: 8. Sirach. XXXVIII: 25. Act. XXVI: 14*¹⁾. Sed, uti nullum hic se praedit comparationis illius vestigium, sic in orationem PAULI incurrit negatio, mortem habere stimulum, quo homines ad sepulcrum pellat. Mirandum igitur non est, recentissimos Interpretes, MEIERUM, WETSTENUM, OSLANDRUM, de eo inter se convenisse, ut, sprete, haec sententia, vocabulo *κέντρον* significari monerent *instrumentum interimens, quali animalia utuntur veneno suo mortem afferentia, uti scorpio*. Hoc autem simili Apostolum sibi velle aiunt, *interimendi vim morti ablatam esse*. Quod plerisque etiam placuit, sive eandem imaginem auctori ante oculos fuisse putabant, ut iam OECUMENIUS et THEOPHYLACTUS, seu aliam. Hoc vero ferri non posse viderunt, nisi sic demum gloriaturos esse sumerent mortuos in vi-

¹⁾ Cf. WETSTEN. ad h. l. ubi plura.

tam venocata. Vana enim et inanis iactatio est, hac iam in vita vim interimendi ablatam esse morti, quippe cui quotidie alii post alios succumbimus. Itaque eodem redit, quod illi PAULO tribuunt, atque interpretatio ORELIANUS, „Hactenus quidem visa es, o Mors, habere aculeum, quo nos pungeres laederesque ac denique conficeres; sed nunc tibi ille penitus ademptus est, utut maxime velis laedere, non potes.” Sed, ut infra me probaturum spero, temere ad tempus futurum referri gloriationem ab Apostolo editam, sic plura huic interpretationi obstant argumenta. Verbo memorare sufficit, non satis comprobatum videri, quod nonnulli naturae scrutatores de mortifera scorpionis vi narrarunt; ipsosque Veteres de eo inter se non consensisse ¹⁾. Huic opinioni certe non favet Apoc. IX: 10, ubi legimus de locustis: καὶ ἔχουσιν οὐράς ὁμοίας σκορπίοις, καὶ κέντρα ἦν ἐν ταῖς οὐραῖς αὐτῶν· καὶ ἡ ἐξουσία αὐτῶν ἀδικῆσαι τοὺς ἀνθρώπους μῆνας πέντε; vel, ut ad aliorum librorum fidem TISCHENDORFIUS edidit: καὶ — σκορπίοις καὶ κέντρα, καὶ ἐν ταῖς οὐραῖς αὐτῶν ἡ ἐξουσία αὐτῶν ἀδικῆσαι cet. Ibi enim vulnera non proponi letalia, tam ex postremis huius sententiae verbis apparet, quam ex praecedentibus vs. 3—6, ubi locustae, atidem cum scorpionibus comparatae, homines adeo cruciaturae dicuntur, ut sibi mortem frustra exoptent. Quemadmodum autem IOANNES vocabulo κέντρον instrumentum pungens significat, non vero interimens, sic eandem

¹⁾ Hoc suum iudicium mecum communicavit Collega, harum rerum peritissimus, L. VAN DER HOEVEN, excitans etiam WALCKENARIUM, vel potius GERVAISIUM, *Histoire natur. des Insectes Aptères*. Tom. III. p. 26 sqq. ubi ARISTOTELIS, PLINII aliorumque testimonia exhibentur; item LUCAM, *Diction. univ. d' Histoire naturelle*. Tom. XI. p. 451. Apud BOCHARTUM, *Hieroz.* Part. II. Lib. IV. Cap. 29. p. 637 sqq. in aliis locis necandi, in aliis tantum vulnerandi vel pun- gendi vis scorpionis tribuitur.

notionem expressisse videtur. Interpres Alex. Hos. V: 12, ubi παραχή et κέντρον sibi mutuo respondent. Ex ceteris vero Veteris Novique Testamenti locis, in quibus vocabulum illud exstat, nihil peti potest, quo in contrariam partem disputetur. Nec tale quid supeditat collatio Graeci κέντρον cum Hebraeo אֶפְסָלִים אֲשֶׁר לְפָנָיו Hos. XIII: 14, quippe cuius affine אֶפְסָלִים Interpretes Deut. XXXII: 24, Psalm. XCI: 6. Ies. XXVIII: 2 aliter reddiderunt. Ergo ΠΑΥΛΟΝ quoque eodem κέντρον nihil amplius quam *instrumentum pun- gens* denotasse crediderim. Et Graecorum libri huius notionis satis multa praebent exempla. Sic apud ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΕΜ de *senibus* legimus:

Ἔχουσι γὰρ καὶ κέντρον ἐκ τῆς ὀσφύος
Ὀξύτατον, ᾧ κενταῦσι 1).

Similiter apud LUCIANUM de *Oratore*, ad imitationem eius, quod EURIPOLIS de PERICLE dixit: Ἐγκατέλιπέ τι κέντρον τοῖς ἀκούουσι 2). Utroque in loco Graecum convenit Latino *aculeus*, quo CICERO etiam de PERICLE usus est 3). Ita plus semel PLATO, ut hac in comparatione: ὡς περ μέλιττα, τὸ κέντρον ἐγκαταλιπών 4). Quare nihil aliud superesse videtur, quam ut Graecum κέντρον Latino *aculeus*, Vernaculo *angel* reddamus, et *aculeum* quidem intelligamus, quo mors homines pungit eorumque animis terrorem iacutit, quod quodammodo etiam suggestit KRAUSIUS 5). Vocabulo Ἄδης nec *sepulcrum*, nec *tartarum* seu *locum damnatorum*, quorum alterum BEZAE, alterum BULLINGERO placuit, sed *receptaculum mortuorum*, seu *Orcum* significari, ho-

1) Vesp. vs. 225, 226.

2) Nigr. Cap. 7.

3) De Orat. Lib. III. Cap. 34.

4) Phaedr. p. 91 C.

5) Nemo facile assentietur BOSVELDIO aut SEMLERO, quorum alter Vocabulum κέντρον interpretatus est *hasta* vel *lancea*, alter *gladius*.

die contestata res est. Propterea ὁ Θάνατος et ὁ Ἄϊδης non solum coniunguntur *Apoc.* I: 18. VI: 8. XX: 13, 14, sed memorantur etiam πύλαι ἄδου *Ies.* XXXVIII: 8. *Sap. Sal.* XVI: 18. *Matth.* XVI: 18. Gradatio autem orationis in eo cernitur, quod in priori membro aculeus morti ablatus, in posteriori victoria orco, in quem Veteres congeri putarunt homines a morte confectos, adempta esse dicitur. Cetera, quae ad utrumque Θάνατος et Ἄϊδης distinguendum THEOPHYLACTUS, BENGBLIUS aliique in medium attulerunt, SEMLERUS haud sine causa reprehendit. Animadvertendum restat, hanc gloriationem non *ad vitam futuram*, uti, praeunte CHRYSOSTOMO, Interpretes, etiam MEIERUS, WETTIUS et OSTANDER, putant, sed *ad vitam praesentem* pertinere. Ad vitam, nempe, futuram oratio referri nequit, nisi ei audacter cogitando adiciatur aliud quid, quam verbum *εἶμι*, quod ipsam vitam praesentem intelligi iubet, et nexus tollatur, qui inter hunc vs. et duos sequentes intercedit. PAULUS igitur, nisi mens eius me fugit, ab immortalitate sectatoribus CHRISTI in vitam revocatis, ISAIAE oraculo, praedicanda transit ad laetos animi sensus, quos spes illa haec iam in vita excitat, HOSEAE maxime verbis enunciandos. Grande autem et sublime est, quod ex pectoris ardore effatur. Splendidissima eodem conflunt orationis lumina, quae efficacitatem habent in animos. Interrogatio, Exclamatio, Prosopopoeia, Apostrophe ¹⁾. Sensum vero quod attinet, ille huc redit: *Nihil amplius habes, Mors, quo nobis sectatoribus CHRISTI aculeo tuo terrorem incutias: nihil amplius habes, Orce, quo nos sectatores CHRISTI tibi teneas subiectos.*

¹⁾ Huc pertinet etiam *Anaphora*, qua repetitur Particula πού, uti 1 *Cor.* I: 20. 2 *Reg.* XIX: 13. *Hom.* Iliad. N. vs. 769 sqq. *Anthol. Gr.* Lib. I, p. 147. Ed. Francof. 1600, quam excitavit PALAEBETUS.

Vix edita est vox triumphalis, quæ succurrat Apostolo, quod animum eius deprimit. Hoc igitur constat scribendo: *Τὸ δὲ κέντρον τοῦ θανάτου ἢ ἁμαρτία, ἢ δὲ δύναμις τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος*, quod, per Particulam δὲ, priori orationis animatae parti opponit. Recte MEIHERUS, WETTIUS et OSTANDER sententiam improbarunt OLSHAUSENII, iam ab antiquioribus interpretibus in medium allatam, eodem redire notionem vocabulorum κέντρον et δύναμις, ut mens auctoris fuerit: *Peccatum vim dormitantem mortis excitare, rursusque legem vim dormitantem peccati*. Inde tamen non sequitur, prioris membri sensum esse: *Peccatum mortis aculeum dat, quo nos homines conficiamur*; vel, ut GURLITTUS, BOSVELDIUS, HEYDENREICHIUS post STRIGELIUM multosque alios interpretati sunt: *Peccatum est causa mortis*. Negare quidem nolo, Apostolo nunc ante oculos fuisse doctrinam, Rom. V: 12. VI: 23 propositam, *peccati mercedem esse mortem*; sed in eo non cernitur argumentum vocabuli κέντρον explicandi *instrumentum interimens*. Immo, si recte se habent, quae disputavi supra, explicandum etiam hoc loco est *instrumentum pungens*, seu quod animis terrorem incutit. Quid? quod, secundum vulgarem interpretationem, PAULUS, nisi fallor, sibi ipse contradicit, hoc loco de morte alicuius, quod supra negavit. Itaque verba hoc sibi velle videntur: *Peccatum vero aculeus ille est, quo mors animos pungat iisque terrorem incutiat, quod non mors efficit ipsa*. Vocabulo ἁμαρτία non denotari in Concreto peccata, quae ab hominibus singulis committantur, sed in Abstracto Peccatum, cuius, quisque suo modo, participes sunt, apparet ex usu Singularis cum praecedenti Article. Ita Rom. V: 12, 20, 21. VI: 1, 2 al.

In posteriori membro PAULUS pondus adiicit confessioni suae in priori. Postrema ὁ νόμος applicari quidem possunt ad *legem unicuique latam*, haud excepta *lege naturae*, sed Apostolo lex illa fuit *lex Mosaica*, uti Cap. IX: 8. XIV: 34. Cur vero ea ἡ δύναμις τῆς ἁμαρτίας dicatur, ita disputant Interpretes, ut duas in partes dividantur. OSLANDER, utramque sententiam coniungens, id denotari putat, quo Peccatum *vim* accipiat, *et se in homine explicandi ac propagandi, et hominem perdendi atque interimendi*. Sed ne contra primariam interpretandi regulam huic formulae duplex sensus tribuatur, unius alteriusve interpretationis optio facienda videtur. Atqui si *vis* intelligitur *se in homine explicandi ac propagandi*, provocari quidem potest ad Rom. VII: 7—11 ¹⁾, sed formula ἡ δύναμις τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος consideratur, tanquam absolute posita, nexusque utriusque membri infringitur. Si vero *vim* denotari volumus *hominem perdendi atque interimendi*, non solum recidimus in errorem eorum, qui τὸ κέντρον et τὴν δύναμιν eodem redire sumunt, sed vocabulo κέντρον etiam notionem affingimus iam supra refutatam. Hi autem scoli demum evitantur, si τὴν δύναμιν explicamus *vim, quam habet peccatum, faciendi, ut mors animis terrorem incutere possit*. Eandem notionem generalem alibi habet hoc vocabulum, si Genitivus cum eo coniunctus est, uti Cap. XIV: 11. 2 Cor. XII: 9. Phil. III: 10. 2 Tim. III: 5. Ergo sensum huius membri esse puto: *Peccatum vero vim id efficiendi, ut mors animis terrorem incutiat, accipit a lege*. Quamquam autem RÜCKERTO largior, PAULUM priori membro posterius tristis suae experientiae causa adiecisse; vera tamen haec argumentatio est, peccatum vim habere mortem terribilem faciendi, quod, legis iudicio, peccatum esse deprehenda-

¹⁾ Ita etiam USTERIUS p. 44. Cf. BAURUS. l. c. p. 529, 530.

tur. Hactenus valet illud: *Ἀμαρτία οὐκ ἐλλογεῖται μὴ ὄντος νόμου*, quod *Rom. V: 13* legimus et iam comparavit THEODORETUS.

Vers. 57.

PAULUM vs. 56 rationem habuisse vidimus remotiorum: *Ποῦ σου, Θάνατε, τὸ κέντρον*: nunc propiorum: *ποῦ σου, Ἄδῃ, τὸ νίκος* rationem habens, sic pergit: *Τῷ δὲ Θεῷ χάρις, τῷ δίδόντι ἡμῖν τὸ νίκος διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, Ἰησοῦ Χριστοῦ*. Quibus verbis animum depressum denuo erigit, id, quod Deo debetur, opponens ei, quod fieri monuit culpa hominum. Neque hanc Antithesin, quam etiam notavit MELANCHTHON, enervat praecedens commemoratio legis, quae ipsa quidem Divina est et Divinitus agit, si animo, peccati conscientia onerato, metum mortis iniicit, sed ita non ageret, nisi hominem peccati convinceret et damnaret. Vulgo Interpretes *legis* non *originem*, aut *naturam* spectari aiunt, quatenus ὁ νόμος *Rom. VII: 12* merito ἅγιος appellatur, sed *abusum*, qui, ut ibid vs. 7 sqq. legimus, ex prava hominis cupiditate oritur. Orationis quod attinet formam, recte cum ea post alios WETTUS comparavit similem ibid. vs. 25, ubi sequendi videntur LACHMANNUS, TISCHENDORFIUS et RÜCKERTUS, Editionem Receptam sic emendantes: *Χάρις τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν*. Quemadmodum autem illic Apostoli mentem esse puto: *Per IESUM CHRISTUM, Dominum nostrum, factum est, ut Deo gratias agere possim, scil. mihi liberatorem existitisse*, ita hoc loco, ubi verba τῷ Θεῷ gravitatis causa praeposita sunt, Graeca Latine sonant: *Sed Deo gratias ago, qui nobis per Dominum nostrum, IESUM CHRISTUM, dat victoriam*. Levioris ponderis est testi-

monium librorum aliquot, qui pro Praesenti *διδόντι* habent Aoristum *δόντι*, eidem corrigendi studio tribuendum, quo deceptus Vulgatus Latinus cum aliis Interpretibus in Perfecto scripsit *dedit*. Mirandum autem non est, MEIERUM et WETTIUM hîc quoque provocasse ad regulam, Praesens saepe inservire ad Futurum, cuius certa spes est, ante oculos ponendum. Idem iam antea placuit SLICHTINGIO et GERDESIO, placuit etiam HEYDENREICHIO et OSIANDRO, quamquam sibi minus constantibus, aliisque. Neque ab his reapse discrepant, qui cum RAPHELIO, PALAIRETO, WOLFIO Participium *διδόντι* interpretantur *pollicenti*. Hoc autem ad commendandum plures, quam ab iis allati sunt, excitari possunt Veterum loci, in quibus Verbum *διδόναι* primo aspectu notionem *pollicendi* habet, quod tamen improbavit KREBSIUS ¹⁾. Sed quaestio, quid alibi fieri possit vel debeat, nunc sine damno sibi relinquetur. Quum enim vs. 56 evidenter huius vitae terrestris ratio habetur, res ipsa, nisi fallor, loquitur, vs. etiam 57, qui illi, sine ulla temporum distinctione, oppositus est, Participium *διδόντι* ad eandem vitam referendum esse. Tum perpetuitate sua caret oratio, nisi *praesenti* malo, quod homines sibi peccando contrahunt, bonum etiam *praesens* opponatur. Et exhortatio vs. 58 sequens hinc aliena vel saltem minus commoda est, si praecedit promissio, victoriam aliquando Divinitus datum iri. Propterea vero multi a via aberrasse videntur, quod fraudem iis faciebat opinio sua, vs. 55 iubilantes induci sectatores CHRISTI, postquam in vitam revocati essent, quamvis alii, uti iam OECUMENIUS et THEOPHYLACTUS, qui hanc opinionem cum iis communem habebant, Praesentis tamen notionem vs. 57 observarunt. Deinde error inde exortus est, quod minus recte interpretati sunt verba τῶ

¹⁾ *Observat. in N. T. e FLAV. IOS. ad h. l.*

δίδόντι ἡμῖν τὸ νίκος. Haec enim, uti docent sequen-
 tia διὰ — Χριστοῦ i. e. *per communionem Domini nostri,*
 IESU CHRISTI, *cuius nos participes fecit,* non explicanda sunt:
qui dabit nobis, ut aliquando victoriam accipiamus, sed qui dat
nobis, ut hac in vita victoriam reportemus. Quod etiam anim-
 adverterunt haud pauci: OECUMENIUS, THEOPHYLACTUS,
 MELANCHTHONUS, CALVINUS, ESTIUS, GROTIUS, cuius verba
 sunt: „Nempe dedit nobis vincere peccatum ac proinde
 mortem vincere.” Ita formula *δίδοναι νίκος* vel *νίκην* alibi
 etiam usurpatur ad significandam victoriam, quam Dei vel
 Deorum facit cura, ut sibi reportent homines ¹⁾. Sed
 valde simile est, quod legimus 2 *Macc.* X: 38: *Εὐλόγουν*
τῷ Κυρίῳ τὸ νίκος αὐτοῖς δίδόντι; ubi Israëlitae
 Deum laudasse dicuntur, quod eius beneficio certamine
suo consequerentur victoriam. PAULUS igitur Deo gratias
 agit, quod CHRISTI sectatores per communionem huius Do-
 mini sui eo perducti sunt, ut peccatum vincant atque
 sic mortis et inferorum metu superiores fiant. Haec illa
 victoria est, quae alibi aliis verbis praedicatur, utpote
 iis hac iam in vita obtingens vitaeque futurae adum-
 brans beatitatem, uti *Rom.* VIII: 37. 1 *Ioann.* V: 4, 5.
Apoc. II: 11. III: 21. Itaque vitae aeternae parti-
 cipes mortem sibi iam una cum inferis tanquam sub-
 iectam habere dicuntur *Ioann.* V: 24. VIII: 51. *Rom.*
 VI: 23. 1 *Cor.* III: 22. 1 *Ioann.* III: 14. Huc etiam
 pertinet dictum IESU *Matth.* XVI: 18, quo, si negan-
 tem sententiam convertimus in aientem, asseverat ille,
 sectatorum suorum societatem hac in terra perstatutam
 esse, quibuscunque mortibus adversarii eam opprimere
 conentur. Vocabulo autem Θεῶ non Verbum εἶπω, sed
 εἶπι cogitando adiiciendum videtur, quoniam hoc aptius
 quam illud exhortationem sequentem praecedit. Utram-

¹⁾ *Ezech.* III: 9 secundum *Ald.* EURIP. *Suppl.* vs. 598 sqq. *Rhes.*
 v. 998, 999 al. DEMOSTH. *de male gest. legat.* p. 881.

que ferri potest Rom. VI: 17. 2 Cor. II: 14. VIII: 16. sed cf. Rom. VII: 25, imprimis 1 Tim. I: 12.

Vers. 58.

Laudationi suae beneficii Divini PAULUS haec subiungit verba: Ὡστε, Ἀδελφοί μου ἀγαπητοί, ἐδραῖοι γίνεσθε, ἀμετακίνητοι, περισσεύοντες ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κυρίου πάντοτε, εἰδότες, ὅτι ὁ κόπος ὑμῶν οὐκ ἔστι κενὸς ἐν Κυρίῳ. Et haec quidem conclusio est totius disputationis, quae hoc in Capite cernitur, ut cum RELAGIO, OECUMENIO, THEOPHYLACTO et omnibus fere Interpretibus monuit WERTHIUS. Rem satis declarare mihi videtur copulatio Particulae ὥστε et Imperativi γίνεσθε. Sic enim auctorem scripsisse, ut argumentationem longioris seriei, non vero, ut unam sententiam vel eius partem, lectorum ad animos applicaret, probant Cap. XI: 33. XIV: 39. Phil. II: 12. IV: 1. Quibus ex locis simul apparet, eum, et orationi ita inceptae inseruisse appellationem caritatis plenam ἀδελφοί μου ἀγαπητοί vel similem, et hinc adhortatione sua sectatores CHRISTI Corinthios generatim spectasse, non vero, ut SEMLERUS voluit, ministros doctrinae. MEIERUS Particulam connectens cum proxime praecedentibus: τῷ διδόντι ἡμῶν τὸ νῆκος, et interpretans: itaque, quum de victoria certi sitis, provocat quidem ad sequentia εἰδότες, ὅτι est. sed Apostolum ibi non amplius rationem habuisse victoriae aliquando accipiendae, vel, ut mentem eius fuisse vidimus, ab hostibus hac in vita reportandae intelligitur ex circumiectis. Ergo non dubito, quin sibi voluerit: Itaque, Fratres mei carissimi, quum hanc beatam immortalitatem nobis propositam esse constet. Nec tamen negaverim, proxime praecedentia PAULUM ad

totius Capitis disputationem sic concludendam perduxisse:

Adhortationis principium: ἑδραῖοι γίνεσθε, ἀμετακίνητοι Vulgatus Latinus fecit: *stabiles estote ac immobiles*; sed Graeco γίνεσθε, quamquam pro Imperativo verbi εἶναι usurpari solet, magis convenit Latinum *existite*, quo notiones utriusque *esse* et *fieri* comprehenduntur, quam *estote*. Deinde Adiectiva ἑδραῖοι et ἀμετακίνητοι temere per Particulam *et* copulantur, quum Asyndeta sint, ad quorum alterum ab altero separandum, PAULUS iis studiose Verbum γίνεσθε interposuit. Neque ideo tamen ita distingui debent, ut illi cogitando addatur *in fide*, huic vero *in spe*; quod GERDESIO placuit aliisque, a quibus non omnino dissensit OSIANDER. Hac enim interpretatione languor affertur postremis: εἰδότες, ὅτι cet. quae demum ad spem beatitudinis futurae enunciandam inserviunt. Magis se commendat ERASMI sententia, quam BENGELIUS, MEBIUS aliique secuti sunt, neque OSIANDER improbavit, inter vocabula ἑδραῖοι et ἀμετακίνητοι hactenus interesse, ut illo significantur: *qui firmam et certam tenent sedem*, hoc vero: *qui aliunde alio moveri et abduci non possunt*. Ut enim verisimile est, haec Adiectiva, quum absolute posita sint, ad eandem rem i. e. *fidem* pertinere; sic genuina eorum potestas suadere videtur, ut alterum referatur ad *animi constantiam in fide retinenda*, alterum ad *animi perseverantiam in fide tuenda*. Cui interpretationi non obstat Col. I: 23, ubi verba καὶ μὴ μετακινούμενοι ἀπὸ τῆς ἐλπίδος τοῦ εὐαγγελίου exponenda sunt: *et ne a fide avertamini ad spem Evangelii perdendam*, quemadmodum superiora τεθεμελιωμένοι καὶ ἑδραῖοι firmitatem et constantiam eiusdem *fidei* denotant, quae proposita est vocabulis τῇ πίστει, cum Verbo ἐπιμένετε arcte coniungendis, uti non solum ex Rom. VI: 1. XI: 22, 23, sed etiam ex 1 Tim. IV:

16; apparet. ¹⁾. Generatim autem *fidem Christianam*, ut in praecedentibus huius Capitis locis cum CRELLIO, GERDESIO aliisque interpretibus spectari puto. Ceterum verbis: ἑδραῖοι γίνεσθε, ἀμετακίνητοι imaginem contineri ab athletic petitam; equidem haud inficior; sed si BEZAE, WOLFIO, aliis concedendum est, PAULUM sectatores CHRISTI cum athletic comparasse, negari nequit, eum se imaginis suae immemorem praestitisse scribendo περισσεύοντες cet.

Iam adhortationi *constantes existite, perseverantes*, accommodata est sequens: *abundantes in opere Domini semper*, ut Vulgatus reddidit Graeca: περισσεύοντες ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κυρίου πάντοτε. Recte OSIANDER Participio περισσεύοντες *abundantiae* notionem vindicat contra MEIERUM et WETTIIUM, qui interpretari malunt *vos distinguentes*. Quod uti minus quadrat in Rom. XV: 13. Phil. I: 9, 26, in quibus locis Praepositio ἐν cum Nomine Verbum περισσεύω sequitur, nec ferri potest 1 Cor. VIII: 8. 2 Cor. VIII: 2. IX: 8 et alibi, ubi orationis forma longius ab hac differt, sic etiam nihil praesidii habet in Cap. XIV: 12, ubi nulla causa est in optati ἵνα περισσεύητε interpretatione notionem vulgarem deserendi. CRELLIUS autem Participio περισσεύοντες *copiam* denotari aiens, *incrementum* vero non item, animadvertere neglexit, illam ita explicari non posse, quin hoc ei insit. Non dubito igitur, quin PAULUS sibi voluerit: *maiores deinceps progressus facientes*; quibuscum subiecta ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κυρίου connectenda esse, non vero cum remotioribus ἑδραῖοι et ἀμετακίνητοι, ut BOSVELDIO, PALMIO paucisque aliis placuit, post plerosque Interpretes MEIERUS, WETTIIUS et OSIANDER viderunt. Nimirum, ut mittam, notionem eorum multo minus his Adiectivis quam Participio

¹⁾ Cff. quae disputavi in *Comm. ad Phil. I. 24.*

περισσεύοντες convenire, auctor ea consulto inter hoc Participium et Adverbium πάντοτε collocavit, ut a praecedentibus separarentur. Si quis fortasse cum nonnullis, quibus GERDESIVS calculum adiecit, distinctionem ita mutari posse ait, ut Adverbium πάντοτε cum sequenti εἰδότες coniungatur, animadverti volo, in PAULI Epistolae verba εἰδότες, ὅτι nusquam vocabulum aliquod ante se habere. Gff. Rom. V: 3. VI: 9. 2 Cor. I: 7. IV: 14. V: 6, ubi inter πάντοτε et εἰδότες posita est Particula καί. De eo autem, quid hoc loco sit τὸ ἔργον τοῦ Κυρίου, Viri Docti inter se non consentiunt. Alii cum OLSHAUSENIO et HASIO *propagationem Evangelii*, alii cum MEIERO, a quo haud longe distat BOSVELDIUS, *institutum salutare, cuius auctor CHRISTUS fuit et esse pergit*, alii cum CHRYSOSTOMO multisque interpretibus *officia pietatis et virtutis* intelligi iubent. Quod ut tueatur WETTIUS, discernenda esse monet Apostolorum officia ab officiis quorumlibet sectatorum CHRISTI. OSIANDER omnia, quae recensuimus, comprehendere vult, ita tamen, ut praesertim ratio habeatur *praedicationis doctrinae Christianae*. Sed definiunt Interpretes, quod non definiisse videtur ipse PAULUS. Generatim, nisi fallor, scripsit τὸ ἔργον τοῦ Κυρίου ad denotandum *quidquid cuius Dominus mandavit*, seu, ut legimus apud GROTIUM, quocumque SLICHTINGIUS, PETERSENIUS, PALMIUS summam consentiunt, *omnia, quae Deo grata sunt*. Hic autem an PELAGII, OECUMENII aliorumque vestigiis insistens, vocabula τοῦ Κυρίου recte interpretatus sit *Dei*, quaestio moveri potest. Quod vulgo sumunt et CRELLIUS asseveravit, intelligendum esse CHRISTUM, loquendi nititur usu, etiam hac in Epistola Cap. VI: 13, 14, 17. IX: 5. XI: 23, 27 al. reperiundo. Sed his locis obstant alii, uti Cap. III: 5. VII: 17. XVI: 7, ubi *Deus* appellari videtur ὁ Κύριος. Quam interpretationem hinc non alienam esse docent. vss. 47 et 57, quoniam ibi *circumiecta*

appellationem ὁ Κύριος ad CHRISTUM referri iubent. Fortasse PAULUS alteri Κύριος Articulo addendo, alteri non item, Deum et CHRISTUM inter se distinguere voluit. Cf. Cap. IV: 17, 19. X: 21, 22, 26 alicuique loci. Sed sensus orationis eodem redit, sive interpretamur in opere, quod cuius mandavit Deus, seu in opere, quod cuius mandavit CHRISTUS. Quemadmodum vero hinc generatim sumo τὸ ἔργον τοῦ Κυρίου, sic etiam sumendum est, Rom. II: 15, τὸ ἔργον τοῦ νόμου; 1 Thess. I: 3, τὸ ἔργον τῆς πίστεως; item Ioanni. IV: 34. VI: 28, 29. col. XVII: 4, τὸ ἔργον vel τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ¹⁾. Cf. 3 Esr. V: 58. Et si hinc discedi debet 1 Cor. XVI: 10 et Phil. II: 30, de quo mihi nondum persuasum est, causa in eo cernitur, quod Genitivus caret Articulo. Omnibus autem huius Epistolae lectoribus non eadem, sed singulis sua, prouti ferret vitae genus, ingenii facultas, loci indoles, imposita fuisse officia Christiana, res ipsa loquitur.

Postrema huius Capitis: εἰδότες, ὅτι ὁ κόπος ὑμῶν οὐκ ἔστι κενὸς ἐν Κυρίῳ, non cum remotioribus ἐδραῖοι et ἀμετακίνητοι, ut volunt CALVINUS, GERDESIUS, MEHERUS ²⁾, sed tantum cum praecedentibus περισσέοντες cet. connectenda esse, docet vocabulum κόπος, quippe ab illis alienum, his vero accommodatum. Laborem significat molestum, uti 1 Thess. I: 3. Apoc. II: 2. XIV: 13, quibus in locis κόπος et ἔργον itidem a se mutuo distinguuntur, quemadmodum 2 Cor. XI: 27. 1 Thess. II: 9. 2 Thess. III: 8 κόπος et μόχθος coniunguntur. Et quis sane negaverit, difficultates fuisse varii generis, quae Corinthios aequae atque aliorum locorum incolas impedi-

¹⁾ Cf. OLTRAMARE, Comment. sur l'Épître aux Romains, ad Cap. II: 15.

²⁾ In Ed. I. sed in Ed. II. mentem suam mutavit.

rent, quominus se semper et ubique veros praestarent CHRISTI sectatores? PAULUM autem per Litoten scripsisse *οὐκ ἔστι κενός*, ut laborem eorum *maxime salutarem* diceret, GROTIUS, VORSTIUS, BENGELIUS aliique bene monuerunt. Orationis vero contextae causa hoc cum MELANCHTHONE explicare non ausim salutare *rei Christianae*, quamvis explicationi illi favent *Phil. II: 16* et *1 Thess. III: 5*. Immo Apostolus, ut fere omnes censent Interpretes, vitae futurae commemoravit beatitatem, eos manentem, quotquot hac in vita CHRISTUM sequerentur ducem. Formulam *ἐν Κυρίῳ* BEZA, ESTIUS, CRELLIUS aliique cum OECUMENIO et THEOPHYLACTO ita traici posse putarunt, ut cum remotioribus *ὁ κόπος ὑμῶν* connectatur. Sed, ut huiusmodi traiectione toleranda omnis fluctuat interpretatio, sic ea ab hoc loco aliena est, quoniam auctor non scripsit *ὁ ἐν Κυρίῳ*. Et cur tandem verba *ἐν Κυρίῳ* a proxime praecedentibus avellamus? Explicanda enim sunt, ut alibi, *in communionem Domini*. Nihil vero obstat, quominus hoc pendeat a tota huius sententiae parte: *εἰδότες, ὅτι ὁ κόπος ὑμῶν οὐκ ἔστι κενός*. Eandem structuram sibi haec formula postulat *Rom. XVI: 22*. *1 Cor. IV: 17*. *XI: 11*. *2 Cor. II: 12*. *Eph. V: 8*. *Col. III: 20*, item *Cap. IX: 1*. Itaque sensum horum Verborum esse puto: *quippe scientes, quidquid alibi sine fructu sit, laborem vestrum molestum vobis maxime salutarem esse in communionem CHRISTI*. Atque sic PAULUS graviter huius Capitis disputationem concludit.

INDICES.

LOCI LITERARUM SACRARUM, QUI OBITER LUSTRANTUR.

	Pag.
<i>Gen.</i> II: 7.	192.
„ III: 19.	200.
<i>Num.</i> XXIII: 13.	217.
<i>Ios.</i> XI: 13.	217.
<i>Psalm.</i> VIII: 6.	118 sqq.
„ CX: 1.	113 sqq.
<i>Ies.</i> XXV: 8.	228 sqq.
<i>Hos.</i> XIII: 14.	231 sqq.
<i>Zach.</i> X: 9.	184.
<i>Matth.</i> V: 34.	140.
„ X: 20.	58.
„ XVI: 17.	209, 210.
„ „ 18.	242.
„ XXIV: 14:	105.
„ XXV: 31 sqq.	99.
<i>Marc.</i> IX: 37.	58.
<i>Luc.</i> I: 33.	115, 116.
<i>Ioann.</i> IV: 34.	37, 38.
„ V: 28, 29.	8, 9, 64, 92.
„ VI: 39, 40, 44, 54.	9.

	Pag.
<i>Ioann.</i> XIII: 35.	147.
„ XXI: 14.	37.
<i>Act.</i> XIII: 36.	172.
„ XVIII: 5.	142.
„ XXIV: 15.	92.
„ XXVII: 34.	147.
<i>Rom.</i> V: 15.	196.
„ VII: 25.	240.
„ VIII: 24.	140.
„ „ 36.	144.
„ XI: 8.	233.
„ „ 31.	146, 147.
„ XII: 4.	216, 217.
„ XV: 17.	149.
„ XVI: 16.	54.
<i>1 Cor.</i> I: 17.	58.
„ VI: 5.	160.
„ VII: 36.	111.
„ XI: 23.	27, 28
„ XIV: 12.	245.
„ „ 16.	131, 132.
<i>2 Cor.</i> VI: 8.	186.
„ XII: 14.	6.
„ XIII: 1.	6.
<i>Gal.</i> I: 12.	28.
„ „ 16.	209, 210.
<i>Ephes.</i> I: 12.	100.
„ VI: 12.	209, 210.
„ „ 18, 19.	30.
<i>Phil.</i> I: 22.	17.
<i>Col.</i> I: 23.	244.
„ III: 11.	130.
<i>1 Thess.</i> III: 1, 2.	142.
„ IV: 8.	58.

	Pag.
2 <i>Thess.</i> III: 7, 8.	213.
1 <i>Tim.</i> I: 15.	24.
<i>Hebr.</i> II: 14.	209, 210.
„ IX: 7.	31.
„ X: 13.	114.
<i>Iac.</i> IV: 13, 15.	207.
1 <i>Petr.</i> III: 18.	30.
<i>Apoc.</i> IX: 10.	235.

VETERUM SCRIPTA VERBAQUE ET RES, QUAE
EXPLICANTUR.

	Pag.
<i>Accommodatio</i> V. T. ad rem prae- sentem.	286, 287.
Ἄδελφοί. Huius appellationis usus in PAULI Epistolis.	13, 145, 146, 208.
<i>Adiectivum</i> pro Substantivo.	195.
Ἄγνοσία, <i>inscientia</i>	158, 159.
Αἷμα καὶ σὰρξ notionem ubi- que tenet <i>sanguinis et carnis</i>	208 sqq.
Ἀνάστασις, <i>reditus</i> HOMINIS in <i>vitam</i>	5, 6, 68 sqq.
<i>Aoristi</i> usus ad comprehendenda varia huius vitae tempora.	204, 205.
<i>Aoristus</i> Coniunctivi Futurum aliud non denotat, quam quod incertum est.	206, 207.
Ἀπαρχή, <i>primitiae</i> , seu <i>qui pri-</i> <i>mitiarum similis est</i>	87, 88.
Ἀποθνήσκω, <i>capitis discrimini</i> <i>me obicio</i>	143 sqq.

	Pag.
' <i>Ἀποκατάστασις πάντων</i> an in N. T. doceatur.	128 sqq.
' <i>Ἀπόλλυσθαι</i> quid in N. T. de- notet.	79 sqq.
<i>Apostoli</i> plures fuerunt quam duo- decim.	46, 47.
<i>Apparitiones</i> IESU post reditum eius in vitam vulgo minus recte distinctae.	37, 38.
<i>Appositio</i> ad orationem explican- dam inserviens.	88.
<i>Arabs Polygl.</i> laudatus.	217.
<i>Articulus</i> haud sine causa iisdem vocalibus nunc praepositus, nunc non praepositus est.	135, 136.
„ <i>οἱ</i> cum Genitivo ei sub- iecto <i>viventes</i> spectat, non mor- tuos.	100, 101.
<i>Baptismi</i> administratio a IESU et Apostolis plerumque mandata aliis.	58.
<i>Βαπτίζομαι</i> ubi notionem ha- bet <i>initiandi</i> , haec in N. T. <i>propria</i> dici potest.	133.
<i>Baptismus</i> viventium pro mortuis.	137 sqq.
<i>Βασιλεία</i> (ἡ), <i>regnum Divinum</i> , <i>cuius princeps est CHRISTUS</i>	107, 108.
„ <i>Θεοῦ</i> haud raro <i>bea- tatem</i> denotat <i>alterius vitae</i> , <i>regni Divini cives manentem</i>	210.
בלע, <i>absorpsit</i> vel <i>devoravit</i>	229.
בשר, <i>annunciavit</i> , sed <i>rem laetam</i>	14.
<i>Carnis</i> resurrectio non docetur in N. T.	5; 6.

	Pag.
CLEMENTIS <i>Rom. Ep. Cap. 37, 41.</i>	97.
<i>Compositorum</i> , quale <i>ψευδομάρ- τυρο</i> est, notio.	74.
<i>Coniecturae criticae</i> pretium in N. T. sine veterum testimonio.	193.
<i>Corinthii</i> quid senserint de re- ditu in vitam.	6 sqq.
<i>Γέγραπται.</i> Usus huius verbi apud PAULUM.	192.
<i>Γῆ</i> et <i>ἡ γῆ</i> quomodo distin- guenda videantur.	199, 200.
<i>Γνωρίζω</i> , <i>notum facio</i> sc. in- cognitum.	16, 17.
<i>Dativus Pronominis</i> , cum <i>Verbis</i> <i>λέγω</i> vel <i>λαλώ</i> coniunctus, <i>Dativus</i> commodi non est.	160.
<i>Δέ</i> repetitum.	174.
<i>Δεῖ</i> , quod <i>secundum decretum Dei</i> <i>est</i> , in <i>V. T. propositum</i> , vel <i>quod ipsius rei fert ratio de-</i> <i>creto Divino constituta.</i>	112, 225.
DEMOSTHENES, <i>Olynth. I.</i>	31.
<i>Διδόναι νίκης</i> , <i>hominibus dare</i> , <i>ut sibi reportent victoriam.</i>	242.
<i>Δόξα</i> , <i>splendor</i> , proprie sive fi- gurate.	177.
<i>Δύναμις</i> , <i>vis aliquid faciendi.</i>	239.
<i>Εἰ</i> inservit ad aliquod cogitando figendum, quod se ita non habet vel habuit.	150.
<i>Εἰκὼν</i> , <i>imago</i> aliis adspectabilis.	204.
<i>Eis</i> post se haud raro habet <i>Breviloquentiam</i> , cui succur- rendum est.	230.

	Pag.
<i>Εἰς νῆκος</i> . Huius formulae varia interpretatio.	229, 230.
<i>Εἶτα</i> ordinem et rerum et temporum significat.	36, 37.
<i>Εἴτε</i> — — <i>εἴτε</i> . Quid haec sibi velint.	61, 62.
<i>Ἐκ</i> cum Genitivo <i>qualitatem</i> denotat.	198.
<i>Ἐκαστος</i> . <i>unum</i> etiam ab altero vel a pluribus distinguit.	98.
<i>Ἐκεῖνος</i> . Vocabuli usus apud PAULUM.	113.
<i>Ἐκκλησία (ἡ) τοῦ Θεοῦ</i> , <i>homines Deo per CHRISTUM consecrati</i>	54.
<i>Ἐκνήφω</i> quid significet.	157.
<i>Ἐκτρομα</i> . Varia vocabuli notio.	49 sqq.
<i>Ἐν Χριστῷ</i> , <i>in communionem CHRISTI</i>	81, 91, 92.
<i>Ἐπεὶ</i> , <i>nam si hoc ita est</i> , vel <i>nam si hoc ita non est</i>	131, 132
<i>Ἐπειδὴ</i> , <i>quoniam</i>	89.
<i>Ἔργον (τὸ) τοῦ Κυρίου</i> , <i>generatim opus a Deo vel CHRISTO mandatum</i>	246, 247.
<i>Ἔρχεσθαι</i> nusquam positum est pro <i>ἐξέρχεσθαι</i> , multo minus pro <i>ἐξέρχεσθαι ἐκ τῶν μνημείων</i> , sed significat <i>prodire in lucem</i>	161, 162.
<i>Ἐσχατος (ὁ) Ἀδάμ</i> quare CHRISTUS dicatur.	194, 195.
<i>Euangelii</i> annunciandi ratio Apostolis usitata.	24.

	Pag.
<i>Εὐαγγελίζεσθαι</i> , <i>annunciare</i> , sed <i>rem laetam</i> .	14.
<i>Εὐρίσκεισθαι</i> nusquam pro <i>εἶναι</i> .	72, 73.
<i>Ἐφάπαξ</i> <i>semel</i> vel <i>tantum semel</i> .	40, 41.
<i>Ἐχθρός</i> , <i>adversarius</i> .	117.
<i>Ζωοποιεῖσθαι</i> , <i>in vitam restitui</i> , quae <i>beneficium</i> dici meretur.	94, 95.
<i>Ἡθέλησε</i> . Notio huius Aoristi.	170, 171.
<i>Ἡμεῖς</i> in PAULI epistolis haud raro <i>ego meique adiutores</i> .	141, 142.
„ <i>πάντες</i> , <i>nos omnes secta-</i> <i>tores CHRISTI</i> .	141.
<i>Ἦν</i> in oratione intelligendum.	196.
<i>Homil. CLEM. IV. Cap. 21</i> .	155.
<i>Θεός (ὁ)</i> . Cogitando addendum Verbum <i>εἶπε</i> .	120, 121.
<i>Θεός καὶ Πατήρ</i> . Huius formu- lae usus.	108, 109.
IACOBUS, frater IESU germanus, <i>Apostolus</i> .	44, 45.
<i>Ἰδιον</i> , sine Articulo, <i>aliquod</i> <i>proprium</i> .	172.
<i>Ἰδού</i> praemissum orationi, quae cum superiori arcte cohaeret.	214.
IGNATIUS <i>Ep. ad Trall. Cap. 10</i> .	145.
<i>Ἰκανός</i> quomodo differat ab <i>ἄξιος</i> .	53.
<i>Impersonalis</i> verbi Passivi usus.	182.
<i>Καὶ</i> non inservit ad subiectum orationis cum alio vel aliis comparandum.	143.
„ ostendit, quomodo ex prae- cedentibus supplenda sint, quae reticentur.	181.

	Pag.
<i>Καί</i> saepe ita usurpatur, ut intelligendum sit <i>τότε</i> .	223.
<i>Καὶ τοῦτο</i> in oratione animata intelligendum.	220.
<i>Καλεῖσθαι</i> positum non est pro <i>εἶναι</i> .	53, 54.
<i>Κατὰ ἄνθρωπον</i> , more humano.	151.
<i>Κενός</i> non significat <i>falsum</i> , neque <i>inutilem</i> , sed <i>vanum</i> .	70.
<i>Κέντρον</i> , instrumentum pungens.	234 sqq.
<i>Κοιμάομαι</i> non ipsum <i>placidam</i> mortem significat.	42, 48.
<i>Κοπιᾶω</i> quid denotet.	56.
<i>Κόπος</i> , labor molestus.	247.
<i>Κύριος</i> (ὁ) de CHRISTO, regni Divini principe.	201.
<i>Κύριος</i> et ὁ <i>Κύριος</i> de Deo et CHRISTO.	246, 247.
κρ de instrumento pungente.	236.
<i>Λόγος</i> (ὁ), <i>effatum</i> vel <i>oraculum</i> V. T. et quidem <i>unum</i> .	228.
<i>Maccab.</i> (2) X: 38.	242.
<i>Μένειν</i> plus denotat quam <i>in vita superstitem esse</i> .	41, 42.
<i>Metonymia</i> continentis pro contento.	228.
<i>Μὴ πλανᾶσθε</i> . Huius formulae vis singularis.	155, 156.
<i>Μυστήριον</i> , <i>arcanum</i> hominibus <i>incognitum</i> .	214.
<i>Negatio</i> absoluta an pro relativa?	57 sqq.
<i>Nominativum</i> , quo quis compellatur, <i>Articulus</i> praecedit.	165, 166.

	Pag.
‘Ο non respondet Latino <i>quod attinet</i>	167, 168.
‘Ομιλίαι <i>consuetudines</i> , hinc <i>colloquia</i>	154 sqq.
<i>Orationis</i> luminum splendidissimorum coniunctio.	237.
‘Ος saepe explicandum <i>quippe qui</i>	52, 53.
‘Οταν. Huius Particulae repetitio.	110, 111.
„ in N. T. significat <i>eo tempore, quo</i>	120.
Οὐδέ <i>nec vero</i> , serm. vern. <i>maar ook niet</i>	213.
Οὐκ — — ἀλλά nusquam inservit ad negationem relativam proponendam.	57 sqq.
Οὖν Particula, PAULO usitata, ubi ex digressionem in viam redit.	132.
Οὐρανός et ὁ οὐρανός quomodo distinguenda videantur.	199.
Πάντα (τὰ) ἐν πᾶσι. Neutrum cum Masculino coniunctum.	127, 128.
Πάντες <i>omnes</i> , quos spectat oratio.	95.
„ οὐ quomodo explicandum?	215 sqq.
Παραδίδωμι de rebus, quae ab aliis ad alios quomodocunque transeunt.	25, 26.
Παραλαμβάνω, sine nomine auctoris, spectat id, quod tradiderunt <i>homines</i>	26 sqq.
Παρουσία CHRISTI quaenam sit.	101 sqq.
PAULO quid <i>Ephesi</i> acciderit.	150, 151.
PAULUS non <i>ter</i> , sed <i>bis</i> tantum <i>Corinthi</i> fuit.	6.

	Pag.
PAULUS conglutinat plura V. T. effata.	228.
<i>Περί</i> quomodo differat ab <i>ὑπέρ</i>	29, 30.
<i>Περισσεύειν</i> abundare, non vero <i>se distinguere</i>	245.
PHILO, de <i>Opif. mundi</i> . Cap. 28.	121.
<i>Πνευματικόν</i> spirituale, seu quod <i>mente regitur rationali</i>	189, 190.
<i>Praesens</i> de eo, quod <i>certo futu-</i> <i>rum</i> est.	67, 107, 118, 212.
<i>Prima</i> Singularis PAULUS <i>de se</i> utitur post primam Pluralis, qua ille <i>se suosque adiutores</i> comprehendit.	143.
„ Pluralis, quae tertiam Plu- ralis vel Singularis sequitur, PAULUS <i>se suosque aequales</i> de- notat	224.
<i>Pronomen</i> Possessivum quomodo differat a Personali.	147.
<i>Πρώτος</i> , <i>primus</i>	24.
<i>Regnum</i> CHRISTI quatenus aeter- num?	116.
<i>Restitutio</i> . Vide <i>ἀποκατάστασις</i>	..
<i>Σάλπιγξ</i> , <i>tuba</i> , proprie ita dicta.	222.
<i>Σάρξ</i> et <i>σῶμα</i> distinguenda.	5, 6, 174.
„ <i>καὶ αἷμα</i> . Vide <i>αἷμα</i>	..
<i>Scorpioni</i> an vis mortifera sit?	235.
<i>Sirach</i> . XVII: 30.	217.
<i>Syrus</i> vetus (<i>Peschito</i>).	53, 172, 174, 217.
<i>Σπείρεσθαι</i> procreari, non <i>sepeliri</i>	182 sqq.
<i>Σῶμα</i> . Vide <i>σάρξ</i>	..
<i>Τάγμα</i> , <i>agmen</i> vel <i>classis</i>	97, 98.
<i>Τέλος</i> quid denotet.	104 sqq.

	Pag.
<i>Τιθέναι ὑπὸ τοὺς πόδας.</i> Haec similisve formula in N. T. ubique de <i>Deo</i> dicitur.	113, 114.
<i>Τοῦτο</i> , si copulatum est cum <i>ὅτι</i> , referri debet ad sequentia.	208.
„ usurpatur <i>δεικτικῶς</i>	226.
„ <i>δέ φημι</i> . Huius formulae potestas.	208.
<i>Υἱός (ὁ)</i> , <i>Filius Dei</i>	125, 126.
<i>Ἐπὲρ</i> ubinam <i>locum</i> indicet.	136.
„ saepe cum Genitivo significat <i>ad laudem, honorem, commendationem alicuius</i>	139.
„ Vide <i>περί</i>	.
<i>Vitae futurae</i> tempus quomodo in libris N. T. propositum sit.	8 sqq.
<i>Ψευδομάστιγ</i> . Huius vocabuli notio.	73, 74.
<i>Ὡστε</i> inservit ad concludendam argumentationem longioris seriei.	243.

CORRIGENDA.

Quae vitiose expressa sunt, uti a principio HEYDENREICHI nomen, Lector benevolus ipse corrigat.

